

Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi

Journal of Women's and Family Studies

e-ISSN : 2791-6871

Cilt / Volume: 2

Sayı / Number: 2

Yıl/ Year: 2022

KADIN VE AİLE ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY JOURNAL OF WOMEN'S
AND FAMILY STUDIES

e-ISSN: 2791-6871

Volume/Cilt: 2 Issue/Sayı: 2

Aralık / December 2022

Samsun

**KADIN VE AİLE
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

e-ISSN: 2791-6871
2022 Cilt: 2 Sayı: 2

**ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY JOURNAL OF
WOMEN'S AND FAMILY STUDIES**

e-ISSN: 2791-6871
2022 Volume: 2 Issue: 2

Ondokuz Mayıs Üniversitesi adına sahibi /
Owner on behalf of Ondokuz Mayıs University
Prof. Dr. Yavuz ÜNAL
Rektör / Rector

Baş Editör/Editor in Chief
Prof. Dr. Hatice KUMCAĞIZ

Editörler / Editors
Dr. Öğr. Üyesi Kemal ÖZCAN
Damla Nur KİNSİZ

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Ali Haydar ŞAR
Prof. Dr. Ayşenur BÜYÜKGÖZE KAVAS
Prof. Dr. Bozkurt KOÇ
Prof. Dr. Cengiz BATUK
Prof. Dr. Cengiz ŞAHİN
Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
Prof. Dr. Ercümen ERSANLI
Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE
Prof. Dr. Gülsüm ÇAMUR
Prof. Dr. Hatice ODACI
Prof. Dr. Melek DEMİR
Prof. Dr. Mucize ÜNLÜ
Prof. Dr. Müge YILMAZ
Prof. Dr. Niyazi USTA
Prof. Dr. Reyhan Aşen WOLFF
Prof. Dr. Seher BALCI ÇELİK
Prof. Dr. Şirin DİLLİ
Prof. Dr. Yücel ÖKSÜZ
Doç. Dr. Bakytbek MURZARAIMOV
Doç. Dr. Seden DOĞAN

Doç. Dr. Şener ŞENTÜRK
Doç. Dr. Tuğba SARI
Doç. Dr. Yasin DEMİR
Doç. Dr. Yaşar BARUT
Dr. Öğr. Üyesi Abdirashit BABATAEV
Dr. Öğr. Üyesi Ayça EMİNOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe İNAN KILIÇ
Dr. Öğr. Üyesi Burçin ESER
Dr. Öğr. Üyesi Mediha MANGIR
Dr. Öğr. Üyesi Şule GÜLDÜ
Dr. Khayala MAMMADOVA

Dil Editörleri / Proof Reading
Doç. Dr. Şeyma BÜYÜKKAVAS KURAN (Türkçe)
Doç. Dr. Zerrin EREN (English)

Sekreteryä / Secretariat
Damla Nur KİNSİZ

Mizanpaj/Layout
OMÜ Yayın Koordinatörlüğü

Mizanpaj Editörü/ Layout Editors
Özlem TEKİNER

Katkıda Bulunanlar / Contributors
Derya YAVUZ
Gülsüm DEMİR

**Yayın Yeri ve Tarihi / Publication
Place and Date**
Samsun, Aralık / December 2022

**BU SAYININ HAKEMLERİ /
REFEREES OF THE ISSUE**

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Levent YAKAR
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Doç. Dr. Melike ERDOĞAN ÖZBEY
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa Kemal YÖNTEM
Samsun Üniversitesi

Doç. Dr. Nuriye ÇELİK
Sinop Üniversitesi

Doç. Dr. Selman Tunay KAMER
Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Tuncay Yavuz ÖZDEMİR
Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Yaşar BARUT
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Adem İNCE
Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe SOYLU
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Dilek ÖZSOY
Nişantaşı Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Esat ŞANLI
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gökay KELDAL
İnönü Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İnci ÇOBAN İNCE
Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nesrullah OKAN
Fırat Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özgür KIRAN
Samsun Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KOŞAN
Muş Alparslan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Zehra İNCEDAL SONKAYA
Amasya Üniversitesi

Dr. Betül OK ŞEHİTOĞLU
Selçuk Üniversitesi

Dr. Fahimeh HOSSEINNEZHAD
İstanbul Aydın Üniversitesi

Öğr. Gör. Nihat KÖSE
Ahi Evran Üniversitesi

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi (OKAD);

yılda iki kez yayımlanan hakemli bilimsel süreli bir yaygın organıdır. Dergide yayımlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlara aittir. Yazılar; yayıncı kuruluşun izni olmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayımlanamaz.

Yazışma Adresi / Corresponding Address

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Toplum Uygulama ve Araştırma Merkezi (OKTAM)
Kurupelit / SAMSUN

Tel: 0362 312 19 19- 4189

e-mail: okad@omu.edu.tr web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/okad>

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi/Research Article

The Effect of Menopause Symptoms on Family Planning Method Preferences in Women: A Cross-Sectional Study 183-198

Kadınlarda Menopoz Belirtilerinin Aile Planlaması Yöntemi Tercihlerine Etkisi: Kesitsel Bir Çalışma

Saadet BOYBAY KOYUNCU, Mehmet BÜLBÜL

Muğla Türkülerinde Kadınsılık ve Erkeksilik Özellikleri 199-228

The Feminity and Masculinity Traits in Muğla Folk Songs

Filiz ERDİR, Zerrin EREN

Woman and Trade Union: A Bibliometric Analysis 229-248

Kadınlar ve Sendika: Bibliyometrik Bir Çalışma

Aslı KAVURMACI

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Çeşitli Faktörlere Göre İncelenmesi 249-276

Examining The Gender Perceptions of Preschool Teachers in Terms of Various Factors

Sevde BAHTİYAR KARAÇİL

Tek Çocuk Olmanın Kişiliğe Yansımaları: Nitel Bir Çalışma 277-296

Reflections of Being Only Child on Personality: A Qualitative Study

Rabia ARZUMAN, Dilek GENÇTANIRIM KURT

Evli Bireylerin Algıladıkları Eş Desteği ile Evlilik Kalite Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi 297-312

Examination of the Relationship Between the Married Individual's Perceiving Partner Support and Marriage Quality Levels

Merve DİNÇER

Patriyarkal Düzendeki Kadın Cinselliği 313-336

Female Sexuality in Patriarchal Order

Gamzenur AYDIN, Jade Cemre ERCİYES

Ev Kadınlarının Yaşadıkları Aile İçi Problemler Üzerine Nitel Bir Araştırma . 337-358

A Qualitative Research on Domestic Problems Experienced by Housewives

Kübra YEŞİLSOY, Berre Sena ARSLANOĞLU

Kur'an Meallerindeki Kadın Algısının Değişimi 359-378
The Changes in the Perceptions on Women in the Interpretations of the Qur'an
Filiz ORHAN

Derleme Makalesi/Review Article

Çalışma Hayatında Duyguların Cinsiyet Kalıp Yargıları 379-398
Gender Stereotypes of Emotions in Working Life
Fatma YILDIRIM, Hasan GÜL

Düşünce Yazısı / Opinion Letter

Toplumsal Cinsiyet Kavramına Eğitsel Açıdan Matematik Temelli Semantik Bir Bakış 399-444
A Mathematical-Based Semantic Overview of the Concept of Gender from an Educational Perspective
Volkan DURAN

Teorik Makale / Theoretical Article

Sosyal Medyada Kadın Bedeninin İdealize Edilmesi 445-464
Idealizing the Female Body on Social Media
Elif Gönül AVCILAR

The Effect of Menopause Symptoms on Family Planning Method Preferences in Women: A Cross-Sectional Study

Kadınlarda Menopoz Belirtilerinin Aile Planlaması Yöntemi Tercihlerine Etkisi: Kesitsel Bir Çalışma

Saadet BOYBAY KOYUNCU¹, Mehmet BÜLBÜL²

¹Adıyaman Üniversitesi-Sağlık Bilimleri Fakültesi Ebelik Bölümü, Adıyaman
• saadetboybay87@gmail.com • ORCID > 0000-0002-6145-9179

²Karabük Üniversitesi Tıp Fakültesi, Karabük
• mehmetbulbulmd@gmail.com • ORCID > 0000-0001-5695-2586

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 04 Ekim / October 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 05 Aralık / December 2022

Yıl / Year: 2022 | Cilt - Volume: 2 | Sayı - Issue: 2 | Sayfa / Pages: 183-198

Atıf/Cite as: Boybay Koyuncu, S. ve Bülbül, M. "The Effect of Menopause Symptoms on Family Planning Method Preferences in Women: A Cross-Sectional Study" *Ondokuz Mayıs University Journal of Women's and Family Studies* 2 (2), December 2022: 183-198.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Saadet BOYBAY KOYUNCU

THE EFFECT OF MENOPAUSE SYMPTOMS ON FAMILY PLANNING METHOD PREFERENCES IN WOMEN: A CROSS-SECTIONAL STUDY

ABSTRACT

Objective: This descriptive, cross-sectional study was designed to determine the effect of menopausal symptoms experienced by women in the premenopausal period on family planning method preferences. **Material and Methods:** Women (n = 280) registered at a hospital in Turkey responded to The Individual Identification Form and the Menopause Rating Scale between November 1 and May 1, 2020. The data were evaluated using the analyses of percentage, number, mean, standard deviation, Kruskal Wallis test and Pearson correlation analysis. **Results:** It was determined that 74.2% of the women who participated in the study used any of the family planning methods, and when these methods were examined, they mostly used the copper intrauterine device (18.9%), withdrawal method (14.6%), tubal ligation (13.2%), condom (10.7%), pill/combined oral contraceptives (9.6%) respectively. While Menopause Rating Scale total score was 17.51 ± 7.00 , it was found to be higher in women who did not use any family planning method (19.55 ± 5.75) and in women who used the withdrawal (18.26 ± 7.00) and combined oral contraceptives (18.25 ± 5.64) methods. **Conclusion:** The majority of women in the premenopausal period who participated in our study were protected by any family planning method. Women with vasomotor symptoms stopped using family planning, considering that they had entered menopause. Those using family planning preferred the combined oral contraceptives method to reduce the symptoms.

Keywords: Contraception, Menopause, Symptoms.

KADINLARDA MENOPOZ BELİRTİLERİNİN AİLE PLANLAMASI YÖNTEMİ TERCİHLERİNE ETKİSİ: KESİTSEL BİR ÇALIŞMA

ÖZ:

Amaç: Tanımlayıcı, kesitsel tipte olan bu araştırma, kadınların premenopozal dönemde yaşadıkları menopoz semptomlarının aile planlaması yöntemi tercihlerine etkisini belirlemek amacıyla tasarlanmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Türkiye'de bir hastaneye kayıtlı kadınlar (n=280) 1 Kasım-1 Mayıs 2020 tarihleri arasında Bireysel Tanımlama Formu ve Menopoz Derecelendirme Ölçeği'ni yanıtladı. Veriler yüzde, sayı, ortalama analizleri kullanılarak değerlendirildi. , standart sapma, Kruskal Wallis testi ve Pearson korelasyon analizi. **Bulgular:** Araştırmaya katılan

kadınların %74,2'sinin aile planlaması yöntemlerinden herhangi birini kullandığı ve bu yöntemler incelendiğinde en çok bakır rahim içi araç (%18,9), geri çekme yöntemi (%14,6), sırasıyla tuballigasyon (%13,2), kondom (%10,7), hap/kombine oral kontraseptifler (%9,6). Menopoz Derecelendirme Ölçeği toplam puanı 17.51 ± 7.00 iken, aile planlaması yöntemi kullanmayan kadınlarda (19.55 ± 5.75), geri çekme (18.26 ± 7.00) ve oral kontraseptif kombine kullanan kadınlarda (18.25 ± 5.64) yöntemler. Sonuç: Çalışmamıza katılan premenopozal dönemdeki kadınların çoğunluğu herhangi bir aile planlaması yöntemi ile korunmuştur. Vazomotor semptomları olan kadınlar menopoza girdiklerini düşünerek aile planlaması kullanmayı bırakmışlardır. Aile planlaması kullananlar semptomları azaltmak için kombine oral konseptif yöntemini tercih ettiler.

Anahtar Kelimeler: Doğum Kontrolü, Menopoz, Belirtiler.

INTRODUCTION

Menopause, which causes mental and physical changes in a woman's life, is a period in which menstruation ends permanently due to the loss of ovarian activity. The premenopausal period covers 2-6 years before menopause.¹ Women may experience hormonal-metabolic symptoms such as menstrual irregularities, hot flashes and night sweats, and vasomotor symptoms such as organ atrophies. In addition, the problems and psychological complaints caused by estrogen deficiency in the long term are among the most common symptoms that women may experience in this process.² Fatigue, insomnia, mood changes, and the changes in cognitive abilities are other important complaints that can be observed in this period.^{3,4}

The fertility of the woman continues in the premenopausal period. Therefore, pregnancy is likely to occur with ovulation at this age, though with a very low possibility.⁵ A possible pregnancy during this period is highly risky for maternal and infant health.⁶⁻⁸ Despite this high risk, women may resort to abortion/miscarriage procedures. In Turkey, it has been determined that 21.6% of women in the 40-44 age range and 26.7% of women in the 45-49 age range have a miscarriage willingly.^{9,10} It is very important for women to be protected with an effective method until 12 months after the last menstruation so that they do not face an unintended pregnancy during this period.³ Many factors such as the physical condition of the woman, the ability to cope with menopausal symptoms, and osteonecrosis should also be taken into account while recommending a contraceptive method for the woman in this period.^{3,4} Furthermore, it is estimated that the physiological and psychological changes experienced by women during this period may affect family planning method preferences. The fact that healthcare professionals provide women with counselling on choosing a suitable contraceptive method by taking

into account the menopausal symptoms they will have during this period is very important in terms of preventing unintended pregnancies and increasing sexual health and quality of life. The woman's choice of the most suitable method for herself during this period can relieve the existing menopausal symptoms and improve sexual health.^{3,4} Under the information above, this study was conducted to determine the effect of menopausal symptoms experienced by women in the premenopausal period on family planning (FP) method preferences.

METHOD

Study Group and Sample

The universe of the research, which was designed as a descriptive correlational study, consists of 280 women registered at Maternity and Children's Hospital in eastern Turkey between 01.11.2019 and 01.05.2020. Sample size was calculated using a web page.¹¹ The sample size was determined as 280 women with a 5% error level, bidirectional significance level, 95% confidence interval, and 0.89 representative power. The research continued until the sample size was reached. The inclusion criteria for the study were determined as being between 40-60 years old, being in the premenopausal period, having regular or irregular menstruation, living with a husband, being literate, and having no communication problem. The exclusion criteria for the study were determined as having no menstruation for more than a year, having a chronic disease, and being pregnant or in the postpartum period.

Data Collection

The data were collected by the researcher in the family planning room of the hospital, where the research was conducted, by face-to-face interview method during weekdays. The women participating in the study were informed about the study, and their consent was obtained. Individual Identification Form and Menopause Rating Scale were used to collect data during the research. The average time to fill in data collection forms is 15-20 minutes. Informed consent was obtained from all individual participants.

Individual Identification Form: The Individual Identification form was prepared by the researcher based on previous literature. It consisted of 23 questions examining information on socio-demographic and obstetric characteristics of women to be included in the study and FP methods.^{1-3, 5,7}

Menopause Rating Scale: MRS, the original name of which is Menopause Rating Scale (MRS), was developed to measure the severity of menopausal symptoms¹⁵ and was adapted into Turkish by Gurkan in 2005.¹³ The total score of the scale is

calculated based on the scores given for each item. The lowest and highest scores to be obtained from the scale are 0 and 44, respectively. The increase in the total score obtained from the scale indicates an increase in the severity of the complaints. The scale consists of three sub-dimensions that evaluate women's somatic complaints (hot flush, night sweating), psychological complaints (anxiety, depression) and urogenital complaints (vaginal dryness, urethral syndrome). The Cronbach alpha reliability coefficient of the scale was calculated as 0.88.

Statistical Analysis

For the analysis of data obtained during the research, SPSS for Windows (Statistical Package for Social Science for Windows, Version 15.0) was used. In order to analyze the distribution of continuous variables, Kolmogorov-Smirnov Test was utilized. Research data do not show normal distribution. For statistical analysis, Kruskal Wallis test, Pearson correlation analysis and Bonferroni test were employed. Continuous variables were presented with percentages, means and standard deviations. Statistical significance was identified if the P-value was lower than 0.05 ($p < 0.050$).

Ethical Considerations

This study's ethics committee approval was obtained from Adiyaman University's Ethics Committee of Non-Interventional Clinical Research with the decision number of 2019/6-14. Informed consent was obtained from all individual participant. The research was conducted in accordance with the 1964 Helsinki Declaration and its subsequent amendments or comparable ethical standards. The authors declare they have no conflict of interest. The authors have no funding to disclose.

RESULTS

Table 1. Distribution of Socio-Demographic Characteristics of Women (n:280)

Socio-Demographic Characteristics	Number (%)	Mean±SD
Age		48.72±5.99
Employment Status		
Yes	48(17.1)	
No	232(82.9)	
Duration of Education (year)		
≤ 4	156(55.7)	
5-8	54(19.3)	

Socio-Demographic Characteristics	Number (%)	Mean±SD
≥ 9	70(25.0)	
Place of Living		
City	197(70.3)	
District	47(16.8)	
Village	36(12.9)	
Family Type		
Nuclear Family	195(69.6)	
Extended Family	85(30.4)	
Monthly Income		
Good	53(18.9)	
Medium	197(70.4)	
Poor	30(10.7)	
Obstetric Characteristics		
Number of Pregnancies		4.57±2.18
Number of Living Children		3.82±1.64
Desire for Another Child		
Yes	12(4.3)	
No	268(95.7)	
Presence of Miscarriage/Abortion		
Yes	101(36.1)	
No	179(63.9)	
Regular Menstruation		
Yes	110(39.3)	
No	170(60.7)	

The distribution of the socio-demographic and obstetric characteristics of women was presented in Table 1. Accordingly, it was determined that while 82.9% of women with an average age of 48.72 ± 5.99 were unemployed, 25% of them received nine or more years of education, 70.3% of them lived in the city, 69.6% of them had a nuclear family, and 70.4% of them perceived their income as average. It was determined that while the average number of pregnancies of women was 4.57 ± 2.18 , the average number of living children was 3.82 ± 1.64 , 95.7% of them did not desire for another child, 36.1% of them experienced miscarriage/abortion, and 39.3% of them had regular menstruation.

Table 2. Women's Characteristics Related to Family Planning Methods (n:280)

	Known Family Planning Number (%)	Currently Used Family Planning (n:208) Number (%)	Family Planning Used Before Menopausal Symptoms (n:257) Number (%)
Combined Oral Contraceptives	143(51.1)	27(9.6)	29(10.4)
Condom	199(71.1)	30(10.7)	52(18.6)
Copper Intrauterine Device	174(62.1)	53(18.9)	45(16.1)
Hormone Intrauterine Device	36(12.9)	2(0.7)	6(2.1)
Injections	96(34.3)	6(2.1)	6(2.1)
Tubal Ligation	106(37.9)	37(13.2)	18(6.4)
Vasectomy	18(6.4)	--	---
Mini Pill	30(10.7)	--	----
Withdrawal Method	238(85.0)	41(14.6)	98(35.0)
Spermicide	10(3.6)	---	---
Vaginal Douching	70(25.0)	---	---
Implants	6(2.1)	----	---
Natural Family Planning Method	84(30.0)	10(3.6)	5(1.8)

The distribution of women's characteristics related to the FP method is presented in Table 2. Accordingly, it was determined that while women mostly knew the withdrawal method, one of FP methods, (85.0%), they mostly used the copper IUD (18.9) method, and the withdrawal method was the method they used mostly before having menopausal symptoms (35%). Furthermore, women who participated in the study indicated that they did not know about the vaginal ring, female condom, diaphragm and contraceptive patch methods and had never used them previously.

Table 3. Women's Characteristics Related to Family Planning Methods (n:280)

Characteristics Related to Family Planning	Number (%)
Reason for preference of the currently used family planing	
Thinking that it reduces menopausal complaints	14(5.0)
Thinking that it is more effective	88(31.4)
Thinking that it is more suitable for health	115(41.1)

Reason for not using family planning	
She does not want herself	56(20.0)
Her husband does not want	6(2.1)
Desire to have a child	7(2.5)
Health problems	24(6.4)
Thinking of entering the menopause	58(20.7)
Satisfaction with the family planning method	
Yes	226(80.7)
No	10(3.6)
Husband's satisfaction with the family planning method	
Yes	233(83.2)
No	3(1.1)
Effect of menopausal symptoms on family planning use	
Yes	112(40.0)
No	168(60.0)
If yes, what kind of effect	
Changing the method	82(29.3)
Completely quitting	20(7.1)
Difficulty in using the method	10(3.6)
Source of information about family planning	
Healthcare personnel	200(71.4)
Internet	2(0.7)
Relative	48(17.1)
Friend	30(10.7)
Family planning selection method	
By own request	85(30.4)
By husband's request	32(11.4)
Together with husband	121(43.2)

The distribution of women's characteristics related to the FP method is presented in Table 3. Accordingly, with regard to the reason for preference of the currently used FP method, 41.1% of women thought that it was more suitable for their health; with regard to the reason for not using it, it was determined that while 20.7% of them thought that they entered the menopause, 40% of them were affected by menopausal symptoms, and 29.3% of them changed the FP method used with menopausal symptoms. Furthermore, it was determined that while 80.7% of women were satisfied with the FP method they used, husbands of 83.2% of them

were satisfied with it, 43.2% selected the FP method together with their husbands, and 71.4% of them received information about FP from healthcare personnel.

Table 4. Comparison of Family Planning Methods Used by Women with the MRS and Sub-Dimension Total Scores

Currently Used FP Methods	Somatic Complaints Mean±SD**	Psychological Complaints Mean±SD	Urogenital Complaints Mean±SD	Menopause Rating Scale Total Score Mean±SD
Combined Oral Contraceptions	2.44±1.90	11.44±2.34	3.44±2.91	18.25±5.64
Condom	3.13±1.57	11.36±9.09	2.20±2.20	16.13±10.99
Copper Intrauterine Device	2.35±1.44	12.11±4.21	2.24±2.77	17.00±7.27
Hormone Intrauterine Device	2.66±0.51	9.00±0.00	2.00±0.00	11.00±0.00
Injections	0.50±0.54	9.54±0.54	0.00±0.00	10.00±1.09 ^a
Tubal Ligation	3.16±0.61	10.81±3.66	3.37±1.65	17.45±5.14
Withdrawal	3.41±1.72	11.92±4.30	3.19±2.72	18.26±7.00
Natural Family Planning	4.80±1.64	7.20±2.04	1.00±1.33	11.20±2.78 ^b
No Method Use (n:72)	1.55±1.54	13.09±3.69	3.51±2.42	19.55±5.7 ^c
Total Score	2.86±1.72	11.74±4.69	2.90±2.52	17.51±7.00
Statistical Test *	KW=29.06 p=0.000	KW=26.42 p=0.001	KW=27.18 p=0.001	KW=27.162* p= 0.001

*KW: Kruskal Wallis Test.

** SD: Standart sapma

a,b,c: Sub-group comparisons were performed by the Bonferroni Test. There is a statistically difference at $p < 0.01$ level between a and c and between b and c.

The comparison of FP methods used by women with the MRS and sub-dimension total scores is presented in Table 4. Accordingly, it was determined that there was a statistically significant difference between the currently used FP methods and the MRS total and sub-dimension scores ($p < 0.05$). MRS total scores were found to be higher in women who did not use the FP method and who used the withdrawal method and the COC method. When MRS sub-dimensions were analyzed, it was determined that while urogenital complaints were higher in those who did not use methods and those who used the COC method, psychological complaints were higher in those who did not use methods and those who used copper IUD, and somatic complaints were higher in women using natural FP and withdrawal method.

DISCUSSION

Since there is a risk of pregnancy, though with a low probability, in the premenopausal period, effective contraception is of great importance. Although there are many contraceptive methods, the most effective and suitable method for women in this period should be chosen by exclusive counselling. Many factors affect the selection of contraceptive methods.¹⁴⁻¹⁷ During the selection of contraceptive methods for women, healthcare professionals should provide women with counselling on selecting an effective method that reduces menopausal symptoms, is generally good for health, does not affect existing health problems and improves sexual health.¹⁰ It was determined that 74.2% of the women who participated in our study used any of the FP methods. When these methods were examined, they mostly used the copper IUD (18.9%), withdrawal method (14.6%), tubal ligation (13.2%), condom (10.7%), pill/COC (9.6%), natural FP methods (3.6), injections (2.1), hormone IUD (0.7), respectively. When the literature was reviewed, it was found out that IUD, tubal ligation and condom were the FP methods most frequently used by women in the premenopausal period and that the withdrawal method was the traditional method they mostly used.¹⁸⁻²¹ It was understood that women in the premenopausal period mostly did not give up the withdrawal method, which is a frequently used method in society, in addition to the idea that they preferred effective-safe methods. Our research finding is similar to the literature.

In the study, it was found that menopausal symptoms experienced by women affected the use of FP. Some of the women (40%) stated that they had to change the FP methods they used, had difficulty in using them and had to give up the method completely. In the study conducted by Pinar, it was determined that almost all of the women did not need contraceptive use along with the menopausal symptoms and stopped using the method. In their study, Cumming et al. (2012) determined that 42% of women in the premenopausal period were not satisfied with contraception and that 27% of the participants did not use the FP method.²⁰ In the study of Lader (2009), it was determined that the majority of women in the premenopausal period stopped using the method.²¹ In our study, it was determined that the majority of women with high menopausal symptoms either did not use any method or mostly used the withdrawal and COC methods. This result shows us that women with increased menopausal complaints stopped using the method by considering that there was no possibility of pregnancy with the idea of having entered menopause. When the reasons for not using FP of women were examined, the fact that they mostly responded “because I have entered menopause” supports this inference. In our study, it was observed that women with high menopausal symptoms used the withdrawal method, which is commonly used in society. In a study, it was determined that women’s preference for the withdrawal method was due to the lack of cost, accessibility in all cases, cultural factors, and false beliefs that other modern

methods may damage health.²² In our study, it was observed that the withdrawal method is the FP method that women know the most and that they want to use the most useful for their health while choosing a method. Therefore, we consider that these factors may have directed women to use the withdrawal method. In our study, it was found method was among the most preferred methods by the women with. Estrogen that decreases in the body with menopause may cause women to have many symptoms, such as hot flush, vaginal atrophies, menstrual irregularities, fatigue, and insomnia during this period. Hormone Replacement Therapies are used to reduce these symptoms. In the review of Bella et al. (2016), it was determined that women in the premenopausal period used the COC method for hot flush-menstrual irregularities.² In a review study conducted by Cho (2018), it was determined that perimenopausal women usually experienced symptoms such as menstrual irregularity, heavy menstrual bleeding and vasomotor, and they stated that the use of COC as an FP method may help control these symptoms.⁸ In our study, it was considered that women used this method to reduce their menopausal symptoms, in accordance with the literature. Furthermore, when the women who participated in the study were classified into age groups (group 1 (40-50 years); group 2 (51-60 years)), it was observed that the ratio of women using COC was 8.8% in group 1 and 0.8% in group 2. This result shows us that women give up the COC method as age progresses and apply the COC method to reduce the symptoms in the age range at which menopausal symptoms are intense.

In our study, it was seen that the majority of women received information about FP from health personnel. However, it was determined that a small number of women received this information from their social circles. In the study of Aksu et al. (2015), it was determined that 49.5% of the participating women received information about family planning from the health personnel, but half of the women stated that they could not get information about some FP methods from the health personnel.²³ Premenopausal women have a slight chance of pregnancy. Pregnancy brings with it many risks during this period. It is important for health personnel to consult women on this issue in order to prevent unwanted and risky pregnancies.

Study limitations

The findings obtained from the research are limited to the measurement tools used and the self-reports of the participants. The research is valid for women who apply to the hospital. As the study was conducted with healthy women, it does not reflect the general population.

CONCLUSIONS

In the study, we determined that women in the premenopausal period mostly used any FP method. We determined that women with high menopausal symptoms mostly did not use modern FP methods, with the thought that they entered menopause. However, women should be informed about modern FP methods in order to prevent unintended pregnancies. We determined that women in the premenopausal period could change the FP method they used with the menopausal complaints. Healthcare professionals are recommended to be aware of these changes and to help women for the selection of a suitable FP method in the prevention of unintended pregnancies and also in solving the problems related to sexual health. In our study, although women mainly received information about FP from healthcare professionals, it was observed that some women received this information from their social environments such as friends and relatives. It is very important for the women in the premenopausal period with suspected pregnancy to have accurate information about FP in this process. We determined that the women who participated in the study did not have any knowledge about the vaginal ring, female condom, diaphragm and contraceptive methods. The women in the premenopausal period should be informed about these methods.

Source of Finance

The author(s) reported there is no funding associated with the work featured in this article.

Conflict of Interest

No conflicts of interest between the authors and/or family members of the scientific and medical committee members or members of the potential conflicts of interest, counseling, expertise, working conditions, share holding and similar situations in any firm.

Authorship Contributions

Idea/Concept: Saadet Boybay Koyuncu; Design: Saadet Boybay Koyuncu, Mehmet Bülbül; Control/Supervision: Saadet Boybay Koyuncu, Mehmet Bülbül; Data Collection and/or Processing: Saadet Boybay Koyuncu; Analysis and/or Interpretation: Saadet Boybay Koyuncu, Mehmet Bülbül; Literature Review: Saadet Boybay Koyuncu; Writing the Article: Saadet Boybay Koyuncu, Mehmet Bülbül; Critical Review: Saadet Boybay Koyuncu, Mehmet Bülbül; References and Fundings: Saadet Boybay Koyuncu, Mehmet Bülbül; Materials: Saadet Boybay Koyuncu, Mehmet Bülbül.

Yazar Katkı Oranları:

Çalışmanın Tasarlanması (Design of Study) : SBK %60, MB %40

Veri Toplanması (Data Acquisition) : SBK %60, MB %40

Veri Analizi (Data Analysis) : SBK %60, MB %40

Makalenin Yazımı (Writing up) : SBK %60, MB %40

Makale Gönderimi ve Revizyonu (Submission and Revision) : SBK %60, MB %40

REFERENCES

- Bateson D, McNamee K. (2017). Perimenopausal contraception: A practice-based approach. *AFP*. 6(46): 372-377.
- Bella JD et al. (2016). Contraception and family planning at the extreme of reproductive life – climacteric. *Rev. Assoc. Med. Bras.* 5(62):120-135. <https://doi.org/10.1590/1806-9282.62.05.454>.
- Bakour SH et al. (2017). Contraceptive methods and issues around the menopause: an evidence update. *DFSRH MRCOG*. 19: 289-97. doi: 10.1111/tog.12416 *The Obstetrician & Gynaecologist* <http://onlinetog.org>.
- Faculty of Sexual & Reproductive Healthcare (FSRH). (2017). Guideline contraception for women aged over 40 years. 2017. <https://www.fsrh.org/standards-and-guidance/documents/fsrh-guidance-contraception-for-women-aged-over-40-years-2017>.
- Kelsey B. (2012). Contraception for women over 40. *Nurse Pract* 2012; 37(6):40-5.
- Batur P, Megan C. McNamara A. (2015). Contraception for the perimenopausal woman: What's best?. *The Journal of Family Practice*. 11(64): 134-144.
- Linton A, Golobof A, Shulman LP. (2016). Contraception for the perimenopausal woman. *Climacteric. Climacteric journal*. 19(6): 526-534.
- Cho MK. (2018). Use of combined oral contraceptives in perimenopausal women. *Chonnam Med J*. 54:153-158. <https://doi.org/10.4068/cmj.2018.54.3.153>.
- Turkey Demographic and Health Surveys. (2018). Population and Health Research 2018. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/report/TDHS_2018_main_repor.pdf. 2018.
- Baldwin MK, Jensen JT. (2013). Contraception during the perimenopause. *Maturitas*. 76: 235-42. doi: 10.1016/j.maturitas.2013.07.009.
- Australian Bureau of Statistics. <https://www.abs.gov.au/websitedbs/D3310114.nsf/home/Sample+Size+Calculator>, Erişim tarihi: 01.10.2019.
- Scheiner HP, Heinemann LAJ, Rosemeier HP, Potthoff P, Behre HM. (2000). The Menopause Rating Scale (MRS) comparison with kupperman index and quality of life scale SF-36. *Climacteric* 2000; 3(1): 50-8
- Gürkan CO. (2005). Reliability and validity of the Turkish forum of menopause symptoms assessment scale. *Journal of Nursing Forum* 2005; 30 (5) .101-113.
- Solanke BL. (2017). Factors influencing contraceptive use and non-use among women of advanced reproductive age in Nigeria. *J Health Popul Nutr* 2017; 36: 1-12. doi: 10.1186/s41043-016-0077-6.
- Bitzer J. (2019). Overview of perimenopausal contraception *Climacteric* 2019; 22(1): 44-50. doi: 10.1080/13697137.2018.1540566.
- Panay N and Fenton A. Perimenopausal hormonal contraception – can we do better? *Pages* 2014; 23: 517-519. doi: [org/10.3109/13697137.2014.955446](https://doi.org/10.3109/13697137.2014.955446).
- NA Kailas, Sifakis S, Koumantakis E. (2004). Contraception during perimenopause. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*. 2004; 24: 19-25. <https://doi.org/10.1080/13625180400020861>
- Pinar G. (2011). Contraceptive use and unmet need for contraception in perimenopausal women. *Medical Sciences* 2011; 6(1): 1-8.
- Doğru HY, Oktay G, İşgüder ÇK, Özsoy AZ, Çakmak B, Delibaş İB, Yıldız NÇ. (2016). Women's views on family planning by age groups and evaluation of their chosen methods: Tertiary single center experience. *Dicle*

- Medical Journal 2016; 43 (3): 413-418. doi: 10.5798 / diclmedj.0921.2016.03.0706 413.
- Cumming GP, Cochrane R, Currie HD, Moncur R, Lee AJ. (2012). Web-based survey 'Contraception and attitudes to sexual behaviour' completed by women accessing a UK menopause website. *Menopause Int.* 2012; 18(3): 106-9. doi: 10.1258/mi.2012.012020. Epub 2012 July 3.
- Lader D. (2009). Opinions survey report No. 41: contraception and sexual health 2008/09. Richmond: Office for National Statistics 2009; 1: 1-12.
- Türk R, Terzioğlu F. (2012). Withdrawal method and the affecting factors of it use. *Ankara Journal of Health Sciences* 2012; 1 (3): 67-80.
- Hilmiye, AKSU., Balkaya, NA, Özsoy, S., & Demirsoy, G. Yaygın kullanılmayan aile planlaması yöntemlerine ilişkin kadınların bilgi ve görüşleri. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2015; 2(1): 59-71.

PREMENOPOZAL DÖNEMDEKİ KADINLARDA MENOPOZ SEMPTOMLARININ AİLE PLANLAMASI YÖNTEM TERCİHLERİNE ETKİSİ GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Bu çalışma premenopoz dönemindeki kadınların yaşadıkları menopoz semptomlarının aile planlaması (AP) yöntem tercihlerine etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Tanımlayıcı olarak tasarlanan araştırmanın evrenini, Adıyaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi Ek Hizmet Binasına başvuran 40-60 yaş aralığında olan sağlıklı kadınlar oluşturmuştur. Araştırma ile 01.11.2019-01.05.2020 tarihleri arasında yürütülmüştür. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesi için yapılan güç analizi için, 0.7 etki büyüklüğünde, 0.05 yanılığında, 0.95 evreni temsil gücüyle örneklem büyüklüğü 280 kadın olarak hesaplanmıştır. Örneklem seçiminde gelişigüzel örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya alınma kriterleri; 40-60 yaş arasında olmak, premenopoz döneminde olmak, düzenli veya düzensiz menstrüasyon görüyor olmak, eşi ile birlikte yaşıyor olmak, okur-yazar olmak, iletişim sorunu olmamak olarak belirlenmiştir. Araştırmaya alınmama kriterleri olarak; bir yıldan daha uzun süre menstrüasyon görmüyor olmak, kronik bir hastalığa sahip olmak, gebe veya doğum sonu dönemde olmak olarak belirlenmiştir.

Veriler hafta içi beş gün süresince araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yöntemiyle çalışmanın yürütüldüğü hastanenin aile planlaması odasında toplanmıştır. Araştırmaya katılacak kadınlara araştırma hakkında bilgi verilerek izinleri alınmıştır. Veri toplama aracı olarak Birey Tanıtım Formu, Menopoz Semptomları Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır.

Kadınların yaş ortalaması 48.72 ± 5.99 olan kadınların %82.9'unun çalışmadığı, %25'inin dokuz ve üzeri yıl eğitim aldığı, %70.3'ünün şehirde yaşadığı, %69.6'sının çekirdek aileye sahip olduğu, %70.4'ünün gelirini orta olarak algıladığı saptanmıştır. Kadınların gebelik sayısı ortalaması 4.57 ± 2.18 , yaşayan çocuk sayısı ortalaması

sı 3.82 ± 1.64 olduğu, %95.7'sinin başka çocuk istemediği, %36.1'inin düşük/kürtaj yaşadığı, %39.3'ünün düzenli adet gördüğü saptanmıştır.

Araştırmada kadınların en çok bildikleri AP yönteminin geri çekme yöntemi (%85.0), en çok kullandıkları yönteminin bakırlı RİA (18.9) ve menopoz semptomları yaşamadan önce en çok kullandıkları yönteminin ise geri çekme yöntemi (%35) olduğu saptanmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan kadınlar; vajinal halka, kadın kondomu, diyafram ve doğum kontrol flasteri yöntemleri hakkında bilgilerinin olmadığını, daha önce hiç kullanmadıklarını ifade ettiler.

Kadınların, %41.1'inin şu an kullandıkları AP yöntemini tercih etme sebebi olarak sağlığı için daha uygun olduğunu düşündükleri, %20.7'sinin AP kullanmama sebebi olarak menopoza girdiğini düşündükleri, %40'ında menopoz semptomlarının AP kullanımını etkilediği ve %29.3'inin menopoz semptomlarıyla birlikte kullandıkları AP yöntemini değiştirdikleri saptanmıştır. Ayrıca kadınların kullandıkları AP yönteminden %80.7'sinin memnun olduğu, eşlerinin ise %83.2'sinin memnun olduğu, %43.2'sinin AP yöntemini eşi ile birlikte seçtiği, %71.4'ünün AP ile ilgili bilgiyi sağlık personelinin aldığı saptanmıştır.

Kadınların şu an kullandıkları AP yöntemleri ile MSDÖ toplam ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak fark olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). AP yöntemi kullanmayan, geri çekme yöntemi ve KOK yöntemlerini kullanan kadınlarda MSDÖ toplam puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. MSDÖ alt boyutları incelendiğinde: Ürogenital şikayetler; yöntem kullanmayanlar ve KOK kullananlarda, psikolojik şikayetler; yöntem kullanmayanlar ve bakırlı RİA kullananlarda, somatik şikayetler ise doğal AP ve geri çekme yöntemi kullanan kadınlarda daha yüksek olarak saptanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- ✓ Araştırmada premenopozal dönemdeki kadınların ağırlıklı olarak herhangi bir AP yöntemi kullandıklarını saptadık.
- ✓ Menopoz semptomları yüksek olan kadınların çoğunlukla AP girdim düşüncesiyle modern AP yöntemleri kullanmadıkları saptadık. Fakat istenmeyen gebeliklerin engellenmesi için kadınların modern AP yöntemleri ile ilgili bilgilendirilmesi gerekmektedir.
- ✓ Premenopoz dönemindeki kadınların menopoz yakınmaları ile birlikte kullandıkları AP yöntemini değiştirebildiklerini saptadık. Sağlık profesyonellerinin bu değişimlerden haberdar olması ve istenmeyen gebeliklerin önlenmesi ve ayrıca cinsel sağlıkları ile ilgili problemlerini çözme aşama-

sında uygun AP yöntemini seçmeleri konusunda kadına yardımcı olmaları önerilmektedir.

- ✓ Araştırmamızda kadınların AP ile ilgili bilgilerin daha çok Sağlık personellerinden almalarına rağmen bazı kadınların ise bu bilgileri arkadaş, akraba gibi sosyal çevreden aldıkları görülmektedir. Gebelik şüphesi olan premenopoz dönemindeki kadınların bu süreçte AP ile ilgili doğru bilgiye sahip olmaları oldukça önemlidir.
- ✓ Araştırmaya katılan kadınların; vajinal halka, kadın kondomu, diyafram ve doğum kontrol flasteri yöntemleri hakkında bilgilerinin olmadığını saptadık. Premenopozal dönemdeki kadınların bu yöntemler hakkında bilgilendirilmesi önerilir.

Keywords: *Doğum Kontrolü, Menopoz, Belirtiler.*

Muğla Türkülerinde Kadınsılık ve Erkeksilik Özellikleri

The Feminity and Masculinity Traits in Muğla Folk Songs

Filiz ERDİR¹, Zerrin EREN²

¹Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Bölümü Doktora Öğrencisi, Antalya
• filiz_erdir@hotmail.com • ORCID > 0000-0003-1163-4431

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Samsun
• erenz@omu.edu.tr • ORCID > 0000-0002-8579-6639

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 12 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 22 Ağustos / August 2022

Yıl / Year: 2022 | **Cilt – Volume:** 2 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 199-228

Atıf/Cite as: Erdir, F. ve Eren, Z. "Muğla Türkülerinde Kadınsılık ve Erkeksilik Özellikleri" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi* 2(2), Aralık 2022: 199-228.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Filiz ERDİR

Yazar Notu / Author Note: 'Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yazmış olduğu ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın ve Aile Araştırmaları Yüksek Lisans programında sunulan "Muğla Türkülerinde Kadın ve Erkek Temsillerinin ve Rollerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi" başlıklı tezden yararlanılarak üretilmiştir.'

MUĞLA TÜRKÜLERİNDE KADINSILIK VE ERKEKSİLİK ÖZELLİKLERİ

ÖZ:

Ataerkil toplum, erkeği yüceltirken, kadını ikincil konumda, yani erkekten sonra gelen olarak görmektedir. Toplumdaki cinsiyet eşitsizliğinin nedeni olan ataerkil düzen, varlığını ve devamlılığını toplumsal cinsiyet kalıp yargı ve rolleri yoluyla sürdürmektedir. Halk edebiyatı ürünlerinden olan türküler, kültürün kadın ve erkekler için uygun gördüğü niteliklerin ve rollerin dünden bugüne taşınmasında köprü görevi görebilirler. Bu nedenle, çalışmanın amacı, Muğla türkülerinde temsil edilen kadınların ve erkeklerin özelliklerini belirlemeye çalışmaktır.

İncelenen türkülerde, yer alan erkeklerin özellikleri; kaba dil kullanan, tatlı dilli, çapkın, cinsel arzularını dile getiren, güçlü, gözü pek, saldırgan, duygusal, kararlı, kıskanç, ailenin neslini sürdüren ve aileyi ayakta tutan, kadını sahiplenmek isteyen ve kadının namusunu koruyan olarak tespit edilmiştir. Kadınların özellikleri ise; namuslu, çapkın, duygusal, nazlı, tatlı dilli, güzel, boyun eğen, evlilik konusunda kendi kararlarını veren, maddiyata ve paraya değer veren olarak saptanmıştır. Bu araştırma, Muğla türküleriyle sınırlıdır. Farklı yörelerin türküleri de incelenerek, bu türkülerdeki kadınların ve erkeklerin özellikleri tespit edilebilir. Ortaya çıkacak özellikler, geliştirilebilecek Türkiye'ye özgü kadınsılık ve erkeksilik ölçeğine kaynak oluşturabilir.

Anahtar Sözcükler: Muğla Türküleri, Kadınsılık Özellikleri, Erkeksilik Özellikleri, Toplumsal Cinsiyet.

THE FEMININITY AND MASCULINITY TRAITS IN MUĞLA FOLK SONGS

ABSTRACT

While patriarchal society glorifies the man, it puts the woman in a secondary position, that is, it assigns a subordinate role to the woman. The patriarchal system which is the reason behind gender inequality in society owes its existence and durability to gender stereotypes and roles. Folk songs, the products of folk literature, may function as the bridges transmitting the traits and roles that society assume to be appropriate for women and men from past to present. Therefore, the aim of the study is to try to determine the characteristics and roles of the women and the men represented in Muğla folk songs.

The traits of the men in the folk songs analysed in this study are as follows: using harsh language, soft-spoken, promiscuous, talking about his sexual desire, strong, brave, aggressive, emotional, decisive, jealous, providing the continuity of family and mainstay of the family, owning woman and protecting the honour of the woman. The traits of the women represented in the folk songs studied in this paper are as follows: virtuous, coquettish, emotional, coy, soft-spoken, beautiful, obedient, making her own decisions about marriage, materialistic. The scope of this research is Muğla folk songs. The representations of the women and men in the folk songs sung in different locations of Turkey may be studied to determine masculine and feminine traits and roles. The results of this study along with the results of the studies to be carried out may constitute a resource for the femininity and masculinity scales to be developed specific to Turkey.

Keywords: *Muğla Folk Songs, Femininity Traits, Masculinity Traits, Gender.*

GİRİŞ

Toplumda kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin temelinde ataerkilliğin yattığını söylemek mümkündür. “Ataerkillik; toplumda soyun aktarılması, mirasın devredilmesi ve ekonomik güce sahip olma ile çocuklar ve kadın üzerinde tam yetkiye sahip olma gibi temel görevlerin erkeklere verilmesi anlamına gelir” (Demez, 2005, s. 61). Ataerkillik için toplumdaki erkek egemen düzenin adıdır da denilebilir. Bu düzende, kadının ve erkeğin elindeki güç eşit değildir. Kate Millett (2011) ataerkil toplumlardaki kadın ve erkek arasındaki güç dengesizliğini ve hiyerarşiyi açıklamak için “cinsel politika” kavramını kullanır. Politika kavramını güçlülük temeline dayanan ilişkiler ve gücü elinde bulundurma savaşı bağlamında kullanan Millett, kadın erkek ilişkilerinin de politik olduğunu söyler (Millett, 2011, s. 45). Ataerkil düzen, gücü erkeğin eline verirken, erkek elindeki gücü kadın ile paylaşmak istememektedir. Evde dikiş diken, kumaş kesip elbise hazırlayan kişi kadın iken dışarıda çalışan terzilerin, modacıların çoğunluğunun erkek olması ya da evde ekmek yapan, köyde fırında ekmek pişiren kadın iken fırıncıların çoğunun erkek olması, hatta fırıncılığın erkek mesleği olarak algılanmasının ardında, ekonomik çıkarların ekonomik gücü erkeğin eline verme isteğinin olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle, ekonomik kazancı olan işler erkek işi olarak görülürken, maddi bir gelir sağlamayan işler kadın işi olarak görülmektedir. Bu durum, Kate Millett’in sözünü ettiği kadın ve erkek arasındaki güç savaşının göstergesidir. Ataerkil sistem, erkeğin eline gücü erkek ve kadınlara yüklediği özellikler ve roller, yani toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve rolleri, yoluyla vermektedir.

TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farklı anlamlar ifade eden sözcüklerdir. “Cinsiyet sözcüğü kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü; toplumsal cinsiyet terimi ise toplumun ve kültürün kadın ve erkek olmaya yüklediği anlamları ve beklentileri ifade etmektedir” (Dökmen, 2009, s. 20). Bir başka deyişle, cinsiyet, anatomik yönden kadın ve erkek olmayı tanımlamak için kullanılırken toplumsal cinsiyet, toplumun ve kültürün kadınlardan ve erkeklerden beklediği kişilik özelliklerini, tutum ve davranışları, hatta kadın ve erkeğe uygun gördüğü meslekleri, rolleri belirtmek için kullanılır. Toplumsal cinsiyet kavramı, toplumsal cinsiyet kalıp yargı ve rollerini de içinde barındırır.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, toplumun kadınlarda ve erkeklerde bulunmasını beklediği kişilik özelliklerini, kadınlardan ve erkeklerden beklenen davranışları betimlemek için kullanılır. Örneğin kız çocuklarına bebek, erkek çocuklarına asker ya da araba oyuncaklarının alınması toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının bir sonucudur. “Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının hem betimleyici (descriptive) hem de yönlendirici (prescriptive) özellikleri vardır” (Z. Eren, 2015, s. 21). Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının betimleyici yönü, bazı özelliklerin kadınsı, bazı özelliklerinse erkeksi olarak nitelenmesiyle ilgilidir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yönlendirici niteliği ise, kadınların ya da erkeklerin sahip olduğu varsayılan özellikler nedeniyle, kadınlar ve erkeklerle ilgili beklentileri tanımlamak için kullanılmalarıdır. Örneğin ”kadınların duygusal olduklarına” dair kalıp yargı, kadınların duygularını ağlayarak ifade etmesi beklentisini oluşturur ve kadından gözyaşı dökmesi beklenir. “Kadın namuslu olmalıdır” kalıp yargısı ise; kadının gece saat on ikiden sonra evden dışarı çıkmaması, açık giysi giymemesi, yoğun makyaj yapmaması beklentilerini oluşturabilir.

Erkeklerin kadınlar üzerinde üstünlük kurmasına sebep olan kalıp yargılardan biri de, “Erkekler koruyan ve kollayandır” kalıp yargısıdır. Erkeğin kadın karşısındaki otoritesini gösteren bu kalıp yargı, kadınların korunmaya muhtaç bireyler olduklarına dair başka bir kalıp yargı oluştururken; koruyan ve kollayan erkek kadının namus bekçiliğini yapabilir, sadakatini sorgulayabilir, kadını “diğer erkeklerden” korumak için kadına sınırlandırmalar getirebilir ve yaptırım uygulayabilir. “Erkekler liderlik yapabilir” kalıp yargısı da erkeklerin liderlik yaparak toplumda öncülük etmesi beklentisini oluştururken; liderlik yapabilen bir erkeğe politikacı olma, yöneticilik yapma, evin geçimini sağlama, ailesine bakma veya aileyi koruma rolleri verilmektedir.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını ortaya çıkarmak için çeşitli envanterler geliştirilmiştir. “Bem Cinsiyet Rolü Envanteri” toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını belirlemek için geliştirilen ölçeklerden en bilineni ve en sık tercih edilenidir. De-

borah A. Prentice ve Erica Carranza, Sandra Bem'in envanterinde bulunan kadınsı ve erkeksi özellikleri şöyle sıralamışlardır:

Kadınsı özellikler: şefkatli, neşeli, çocuksu, merhametli, kötü söz söylemeyen, incinmiş duyguları teselli etmeye istekli, dişi, övgüye değer, kibar, kolayca kandırılabilen, çocukları seven, sadık, başkalarının gereksinimlerine duyarlı, utangaç, tatlı dilli, sempatik, hassas, anlayışlı, sıcak ve boyun eğen. Erkeksilik özellikler: liderlik yapabilen, saldırgan, hırslı, çözümleyici, iddialı, atletik, rekabetçi, kendi inançlarını savunan, baskın, güçlü, liderlik becerilerine sahip, bağımsız, bireysel, kolayca karar verebilen, erkeksi, kendine güvenen, kendi kendine yeten, güçlü kişiliği olan, olaylara karşı tutumunu belli etmeye istekli, riske girmeye istekli (Prentice ve Carranza, 2002, s. 269-270).

Ayşe Nur Kavuncu 1987 yılında, Bem Cinsiyet Rolü Envanterinin Türk toplumu uyarlamasını yapmıştır. “Kavuncu, envanterin Türkçe çevirisini bir uzmanlar grubuna değerlendirterek Türk toplumuna uymadığı konusunda görüş birliğine varılan sıfatlar yerine, önerilen ve üzerinde görüş birliğine varılan başka sıfatları koymuştur” (Dökmen, 1999, s. 29). Türkçe envanterde kadınsılık özellikleri olarak “ağırbaşlı-ciddi, anlayışlı, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı, boyun eğen, cana yakın, çocukları seven, duygusal, fedakâr, gönül alan, hassas, incinmiş duyguları tamir etmeye istekli, kaba dil kullanmayan, kadınsı, merhametli, namuslu, sadık, sevecen, sıkılgan, tatlı dilli, yumuşak-nazık” (Kavuncu, 1987, s. 35-36) yer almıştır. Erkeksilik özellikleri olarak ise “ailesine karşı sorumlu, baskın-tesirli, cömert, duygularını açığa vurmeyen, erkeksi, etkileyici-güçlü, girişken, gözü pek, haksızlığa karşı tavır alan, hırslı, idealist, kendi ihtiyaçlarını savunan, kendine güvenen, kuralcı-katı, lider gibi davranan, mantıklı, otoriter, riski göze almaktan çekinmeyen, saldırgan ve sözünde duran” (Kavuncu, 1987, s. 33-34) sıfatları yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, kadın ve erkek için ayrı toplumsal cinsiyet rolleri beklentilerinin oluşmasına neden olabilir.

Toplum, kadına ve erkeğe farklı özellikleri uygun görerek kadın ve erkek için farklı roller oluşturmuştur. “Toplumsal cinsiyet rolü, her toplumun kendi kültürel içeriğinde bulunan kadınlık ve erkeklik kavramlarına uygun olarak, kadınlardan ve erkeklerden beklediği kişilik özellikleri, giyim tarzı, tutum ve davranışlar anlamına gelir” (Z. Eren, 2015, s. 20). Toplumun kadınlara uygun gördüğü ya da kadınlardan beklediği davranışlar kadınsı cinsiyet roller, erkeklere uygun gördüğü ya da erkeklerden beklediği davranışlar erkeksi cinsiyet rolleridir. Küçük yaşlardan itibaren kız ve erkek çocukları toplumda nasıl davranmaları gerektiğini öğrenmiş ve toplum tarafından uygun görülen davranış rollerini içselleştirmişlerdir. Toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadından ve erkekten kendileri için uygun görülen davranışlar göstermeleri beklenmektedir. Ataerkil toplum erkeklerin kadınsı roller sergilemesini onaylamaz. Örneğin; ‘Karı gibi kırıtma’, ‘erkek adam ağlamaz’, ‘erkek

adam korkmaz' ifadeleri toplumun erkeklerde kadını davranışlar görmek istemediğini gösterir. Erkeksi davranışlar gösteren kadınlar ise 'erkek gibi kadın', 'erkek Fatma', 'Osmanlı kadını' gibi ifadelerle betimlenir ve toplum tarafından onaylanır. Kadınsı roller sergileyen erkekler toplum tarafından hoş görülmezken erkeksi roller sergileyen kadınların yüceltilmesi ataerki toplumdaki çifte standardı, ayrımcılığı ortaya koymaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (2011), toplumsal cinsiyeti tanımlarken toplumsal cinsiyet kavramının ayrımcı olduğu şöyle belirtir:

Toplumsal cinsiyet toplumun her iki cinse verdiği, ayrımcı temelli toplumsal roller ve ilişkiler, kişilik özellikleri, tutumlar, davranışlar, değerler ve göreceli güç ve etki düzenini ifade eder. Biyolojik cinsiyet ise genetik ve anatomik özelliklerle belirlenirken; toplumsal cinsiyet öğrenilen, zaman içinde değişen ve kültürler içerisinde ve arasında büyük farklılıklar gösteren, edinilen bir kimliktir (UNFPA, 2011, s. 13)^[1].

Bu tanımda, toplumsal cinsiyetin ayrımcı olduğunun belirtilmesinin yanı sıra, bu kalıp yargı ve rollerin edinildiği de vurgulanır. İnsanlar, doğdukları andan itibaren, çeşitli yollarla, toplumsal kalıp yargı ve rollerine maruz kalırlar. Toplumun kadın ve erkeğe uygun gördüğü renklere göre seçilmiş giysiler, kız ve erkek çocuklarına uygun görülen oyuncaklar, çocuğun çevresindeki kişilerin birbirlerine olan davranışları, medya ve kitaplar yoluyla çocuklar toplumun kadınsılık ve erkeksilik özellik ve rollerini öğrenmeye başlarlar.

TÜRKÜ VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Halkın kültüründen kaynaklanan halk edebiyatının nazım türlerinden biri de türküdür. Türkülerin konularıyla ilgili olarak Ensar Aslan şunları söyler: "Türkülerin konuları bireysel veya toplumsal olaylarla ilgilidir. Halkın derdi, davası, doğası, sevgisi, acısı, kahramanlıkları ve toplumsal olaylar karşısındaki tepkisi türkülere yüklenmiştir. Türkülerle ağlamış, türkülerle gülmüş Anadolu insanının zevk ve ruh haritasını türkülerde buluruz" (2010: 118). Bu tanımdan yola çıkarak; türkülerin halkın değerlerini, düşüncelerini, duygularını, inançlarını, çeşitli olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını yansıttığı söylenebilir. Halkın düşünce, değer ve duygularını sergileyen türkülerin, halkın kadın ve erkeklerle ilgili nitelendirmelerini, düşüncelerini, beklentilerini içermesi de doğaldır. Türkülerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı düşünüldüğünde, bu eserlerin yalnızca halkın değerlerinin, inançlarının değil aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının da geçmişten günümüze ve günümüzden yarınlara taşınmasında köprü görevi gördükleri çıkarımı yapılabilir. Türküler, sık sık söylendikleri için, toplumsal cinsiyet kalıp yargı ve rollerinin içselleştirilmesine de neden olabilirler.

[1] Çeviri, makalenin yazarlarına aittir.

Dahası, insanlar türküler aracılığıyla çeşitli duygularını dile getirmişler; kadınlar ve erkekler birbirlerine dair çeşitli duyguları aktarmak için türküler yakmışlardır. Erkekler kadınlara sitemlerini, özlemlerini, öfkelerini ve sevdalarını türküler yoluyla ifade etmişlerdir. Kendileri için türkü yakılan kadınlar da türkü yakarak kendi duygularını türküler vasıtasıyla dile getirmişlerdir. Artun (2004, s. 133), türkü yakıcı kimlikleriyle türkü yakan kadınların daha çok kendi iç dünyalarını ve görüşlerini vurguladıklarını ifade eder. Bu ifadeden, kadınların ve erkeklerin türkülerin hem öznesi hem de nesnesi oldukları sonucu çıkarılabilir. Böylelikle türküler, kadın ve erkek cinsiyet rollerinin, toplumun kadın ve erkek ile ilgili toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının, kadın-erkek ilişkilerinin anlaşılmasına yardımcı olabilirler.

Türkülerin köprü işlevi görerak kadın ve erkeğin sahip olması gerektiği düşünülen niteliklerin dünden bugüne taşınmasına aracılık ettiği ve toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının öğrenilebilir olduğu göz önüne alınarak, bu çalışmada aşağıda verilen araştırma sorularına cevap aranacaktır:

1. Muğla türkülerinde temsil edilen erkeklerin özellikleri nelerdir?
2. Muğla türkülerinde temsil edilen kadınların özellikleri nelerdir?

Bu çalışmada tespit edilecek kadın ve erkek özelliklerinin, daha sonraki çalışmalarda geliştirilecek ülkemize özgü kadınsılık ve erkeksilik ölçeklerine kaynak oluşturması hedeflenmektedir.

YÖNTEM

Makalede, Ümral Devci'nin TRT repertuarındaki Muğla türkülerini de içeren, Muğla yöresindeki türkülerin derlendiği *Deniz Üstü Köpürür Muğla Türküleri ve Hikâyeleri (Tasnif ve İnceleme)* kitabı kullanılmıştır. Kitapta yer alan türkü metinleri yakın okuma (close reading) ile incelenmiştir. Yakın okumada "dilin işleyişi, kültürel kodların içeriğe yansımaları ya da yazarın görme biçimi gibi metni somutlayan bütün olanak ve koşullar okurun ilgi alanına girer" (Şen, 2019, s.147). Bu çalışmada, türkü metinleri dikkatlice okunmuş; kadın ve erkeğe hitap biçimleri, kadın ve erkeğin kullandığı dil, kadın ve erkek için kullanılan sıfatların sözlük anlamlarının yanı sıra, çağrışımsal ve örtük anlamları incelenerek türkü metinlerinde yer alan kadınların ve erkeklerin özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkü metinlerinde tespit edilen bu özelliklerin, Bem Cinsiyet Rolü Envanteri ve Ayşe Nur Kavuncu'nun Türk toplumuna uyarladığı envanterde yer alan kadınsılık ve erkeksilik özellikleriyle benzerlikleri ve farklılıkları tartışılmıştır. Türkülerin öykülerine ulaşmak için Mehmet Ali Eren'in Öyküleri ile Muğla Türküleri ve Tarcan Oğuz'un *Yatağanda Söylenen Türküler ve Öyküler* kitaplarına da başvurulmuştur.

TARTIŞMA

1. MUĞLA TÜRKÜLERİNDEKİ ERKEKSİLİK ÖZELLİKLERİ

1.1. Kaba Dil Kullanan

Erkeklerin kaba dil kullanarak duygu ve düşüncelerini ifade etmeleri, toplum tarafından onaylanan bir davranış biçimidir. Muğla türkülerinde de kaba dil kullanan erkekler saptanmıştır. “Yörük Kızı” (Deveci, 2007, s. 15) türküsünün “Gidi kahpenin kızı” dizesinde hem anne hem de kız hakarete uğramaktadır. “Mahmut Ağa Ağıtı”nda (Deveci, 2007, s. 215) Mahmut Ağa’yı öldüren Ferguson’a “kahpe Ferguson” denilmiştir. “Buhurcular Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 278) yer alan “dürzünün kızı” ifadesinde hem kız hem de baba ağır bir küfür sözü olan “dürzü” (TDK, 2022) sözcüğü ile aşağılanılmışlardır.

Muğla türkülerinde erkeksilik özelliği olarak yer alan kaba dil kullanımı, Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Ayşe Nur Kavuncu’nun Türk toplumuna uyarladığı envanterde erkeksilik özelliği olarak yer almamaktadır.

1.2. Tatlı Dilli

Muğla türkülerinde kaba dil kullanan erkek betimleri yer alsa da, incelenen türkülerde tatlı dil kullanan erkek betimlemeleri de tespit edilmiştir. “Of gidene bak gidene nasıl *güzelim*” ilk dizeli türküde (Deveci, 2007, s. 122) erkek anlatıcının “Of Çıra koydum yanmadı neler söyledim/ Nazlı yârim kanmadı/ Of Olamaz böyle böyle düşünme kara gözlüm/ Efkârın nedir söyle” dizeleriyle kadına tatlı bir dille seslendiğini görmekteyiz. “Denizden urganım var” ilk dizeli türkünün (Deveci, 2007, s. 109) “Bu dağları aşalım/ Aşalım dolaşalım/ Neden dargın geziyon/ Gel yarın barışalım” dizelerinde erkek anlatıcının sevdiği kadına barışma arzusunu tatlı dille iletmeye çalıştığı görülmektedir.

Erkeklerin romantik ilişkilerinde kadınsılık özelliklerinden biri olan tatlı dili kullandıkları düşünülmektedir. İncelenen türkülerde belirlenen tatlı dilli, Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu’nun Türk toplumuna uyarladığı envanterde erkeksilik özelliği olarak yer almamaktadır.

1.3. Çapkın

İncelenen türkülerde çapkın erkek betimlemeleri tespit edilmiştir. Ataerkil toplumda erkeklerin çapkınlık yapmasının onaylandığını ve ataerkil toplum tarafından desteklendiğini “erkektir, yapar”, “erkeğin elinin kiridir” şeklinde oluşturulan kalıp yargılarda görmekteyiz. Muğla türkülerinde de açık bir şekilde çapkınlık ya-

pan erkekler vardır. “Gök Keçinin Ayrıanı” türküsünün “At üstünde orağım/ O kızlara uğradım/ O kız bize yaramaz baylan kadınım/ Meyilim sana düştü” (Deveci, 2007, s. 86) dizelerinde gönül eğlendirmek için birden fazla kızın peşinden koşarak çapkınlık yapan bir erkek anlatıcı görülür.

“Arıya bak arıya” ilk dizeli türkünün “Kiremitte toz musun/ *Aman* Gelin misin kız mısın/ Akşam yanına geliyorum (Size geliyorum)/ *Aman* Evde yalnız mısın” (Deveci, 2007, s. 358) dizelerinde erkek anlatıcı kim olduğunu bilmediği; evli olup olmadığını “gelin misin kız mısın” diye sorarak öğrenmeye çalıştığı bir kadının yanına gitmek isterken görülmektedir. Kadınları cinsel nesne yerine koyan erkek, evli ya da bekâr ayrımı yapmadan çapkınlık peşinde koşmaktadır. “Gelin Türküsü” nün “İliman çalıları amanda aman/ Yol etti yalıları/ İnadına sevecem/ Kocalı karıları” (Deveci, 2007, s. 129) dizelerinde ise kendisine sevgili olarak evli kadınları seçeceğini dile getiren bir erkek anlatıcı vardır. “Alışlı Dağlar Türküsü” nün “Uzun olur kuyuların zinciri/ Çok severim gelinlerin gencini” dizelerinde de evli kadınları sevdiğini söyleyerek çapkınlık yapan bir erkek anlatıcı, türkünün devamında “Altın yüzük parmağımda dolalı/ Gelin sevdası kızdan belalı” (Deveci, 2007, s. 310) dizeleriyle de evli kadınlara sevdalanıp çapkınlık yapmanın bekâr kadınlarla “kacamak” yapmaktan daha zor olduğunu ifade etmiştir.

“Ahiköylü Üç Mehmetler Türküsü” nün “Zapt eyleyin analar kızlarınıza/ Ahiköy’ün üç Mehmet’i baş olmaz” (Deveci, 2007, s. 404) dizelerinde, kız anneleri çapkın Üç Mehmet’e karşı dikkatli olmaları konusunda uyarılmaktadır. Kızlar namuslarını koruma gerekçesiyle sınırlandırılırken çapkınlığı ile nam salmış Üç Mehmet’e çapkınlık yaptığı için herhangi bir yaptırım uygulanmaz ve kendisi bu konuda serbest bırakılır. Bu da erkeğin çapkınlık yapmasının toplum tarafından kabul gördüğünü gösterebilir.

“Develerim ye le ye le” ilk dizeli türküde (Deveci, 2007, s. 369) kadın anlatıcı “Boz develer yayılır kırdı/ Köşeni aldırılmış kurda/ Dön gel oğlan dön gel/ Senin evin burda” dizeleri ile kocasına seslenmektedir. Burada da, ataerkil toplum çapkınlık yapan erkeğin tarafında yer alırken aldatılan kadından da kocasının yaptığı çapkınlıkları sineye çekmesini beklemektedir.

1.4. Cinsel Arzularını Dile Getiren

1.4.1. Kadın

Ataerkil toplumlarda “Cinsellik, erkekler için daha önemli, merkezi, hatta vazgeçilmez olarak algılandığı” için (Gross’dan aktaran Sakman, 2012, s. 5), kadın erkeğin başrol oynadığı cinsel eylemde gerekli ama değersiz bir varlık olarak yer alır. Muğla türkülerinde erkeklerin cinsel arzularını, kadından cinsel anlamda beklentilerini açık bir şekilde dile getirdiklerine tanık olunur. “*Abo* pek güzel oluyoru” ilk

dizeli türküde erkek anlatıcı “*Abo Örgenemedim* oyununu/ Ben sene yanivedim/ Neden alyoman goynuna” (Deveci, 2007, s. 345) diyerek kadın ile cinsel birlikteliği arzuladığını ifade etmiştir. “Gabardıç Çeşitlemesi Türküsü” nün (Deveci, 2007, s. 268) ilk kısmında yer alan “Yaşlanaydım gabardıçın pürüne/ Dinleyeydim kekliklerin ününe/ *ağam efem aman!* Ünledim Fatma diye, yalnız yatma diye” dizelerinde erkek anlatıcı, Fatma’ya ‘yalnız yatma’ diyerek cinsel birliktelik imasında bulunmuştur. Türkünün ikinci bölümünde yer alan “Kaçma güzel kaçma seni tutarlar/ Tutarlar gurbete atarlar/ *ağam efem ağam!* Ünledim Ayşe diye, odayı döse diye” dizelerinde de aynı erkek anlatıcı Ayşe’ye seslenerek, Ayşe ile de cinsel birliktelik yaşamak istediğini ifade etmiştir. Burada erkeğin birden fazla kadınla yaşamak istediği cinsel birliktelik arzusu görülür.

“Kaleden indim yayan” ilk dizeli türkünün “Haydi anam *anam* ben gelmem/ Sen olmazsan evlenmem/ Haydi anam *anam* hop deyiver/ Anam evde yok deyiver” (Deveci, 2007, s. 132) dizelerinde erkek anlatıcının kadının yalnız olduğu bir anı beklemesi, kadın ile masum bir birliktelik yaşama amacı taşımadığını sezdirir. “Koca kavak yarıldı” ilk dizeli türkünün “Ak üzüm asmasıyım/ Nazilli basmasıyım/ Ana doktor istemem/ Ben güzel hastasıyım” ve “Vardım baktım evine/ Bulamadım evinde/ Kolum sarılamadı/ O incecik beline” (Deveci, 2007, s. 140) dörtlüklerinde bekâr erkek, güzel kadınlara düşkün olduğunu belirtirken, kadının ince beline sarılma isteğiyle cinsel birlikteliği arzuladığını ima etmektedir. “Aşk Türküsü” nün “A meleğim meleğim/ Saat kaçta *yanına* geleyim/ *Ben senin* Oyunlarına yangınım/ *Oynayiver de* Bir kerecik de göreyim” (Deveci, 2007, s. 127) dizelerinde ve “Çay Türküsü” nün “İndim dere beklerim/ Vay benim emeklerim/ Yalnız yata yata/ Çürüdü kemiklerim” (Deveci, 2007, s. 98) dizelerinde, erkek anlatıcılar kadınla cinsel birliktelik arzuladıklarını ifade etmişlerdir. “Keklik Türküsü” nün “Pencerenin kanadı/ Rakı bana yaradı/ Al yanaktan ısırıldım/ Altın dişim kanadı” (Deveci, 2007, s. 135) dizelerinde ise kadın cinsel nesne olarak yer almıştır. Erkek kadının cinselliğinden faydalanan kişi, kadın ise erkeğin cinsel arzularını tatmin etmesini sağlayan bir nesne şeklinde betimlenmiştir. “Sarıca da buğday tanesin” ilk dizeli türkünün “Kabaca minder üstünde/ Gül sinelerin terlesin” (Deveci, 2007, s. 158) dizelerinde erkek anlatıcı kadının göğsü üzerinden cinsel arzularını dile getirmektedir. “Çay Türküsü”nde yer alan “İndim derelerine/ Bilmem nerelerine/ Kaytan sinemi sürsem/ Mübarek gül memelerine” (Deveci, 2007, s. 98) dizelerinde erkek anlatıcı kadının göğsünü mübarek sözcüğü ile kutsallaştırıp yüceltirken, kadının cinsel organını dereye benzeterek kadınla cinsel birleşmeyi de ima ediyor olabilir. Erkek anlatıcıların kadından cinsel anlamda beklentilerini açık bir şekilde dile getirdikleri ve kadınları cinsel nesne olarak gördükleri, yukarıda verdiğimiz türkü dizelerinde açık bir şekilde görülmektedir.

1.4.2. Kız çocukları

Muğla türkülerinde sadece kadınlara değil, aynı zamanda kız çocuklarına karşı duyulan cinsel arzu da ifade edilmiştir. İncelenen türkülerde kız çocuklarının cinsel nesne olarak görüldüğü ve cinsel nesne olarak görülen kız çocuklarıyla evliliklerin gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. “On birinde mah yüzüne bakılır” ilk dizeli türkünün ilk dörtlüğünde yer alan “On birinde mah yüzüne bakılır/ On ikide kızın kahır çekilir/ On üçünde her bir yeri bal olur/ Çok sallanma zülüflerin tel olur” dizelerinde ve türkünün ikinci dörtlüğünün “On dördünde deli dolu yaşına/ On beşinde gezer kendi başına/ On altısında yârlar girer düşünce/ Çok sallanma her bir yerin bal olur” (Deveci, 2007, s. 220) dizelerinde erkek anlatıcının kız çocuğunun fiziksel gelişimini cinsellik bağlamında değerlendirdiği görülür. Erkek anlatıcı kız çocuğunun beden gelişiminden haz aldığını belirterek, kız çocuğu ile cinsel birliktelik arzuladığını ima etmektedir. “Bana bir yar olsa da küçücük olsa” ilk dizeli türkünün “Bana bir yâr olsa da küçücük olsa/ Öpülmedik kokulmadık gonca gül olsa” (Deveci, 2007, s. 274) dizelerinde de erkek anlatıcı küçük bir kıza aşkı anlatmış ve gonca gül benzetmesi ile bakire bir sevgili istediğini dile getirmiştir. “Şahboylum” ya da “Gide Gide Yoruldum Türküsü” nde “*Benim* Sevdiğim on üç on dört yaşında” (Deveci, 2007, s. 291) diyen erkek anlatıcının on sekiz yaşından küçük bir kız çocuğunu arzuladığını; “Kurucaova’nın Çamları Türküsü” nün “Kurucaova’nın çamları kozalıdır kozalı/ On beşinde bir gelin aldım o da Kurucaovalı/ Doya doya saramadım yüreciğim yaralı” (Deveci, 2007, s. 262) dizelerinden ise erkek anlatıcının on beş yaşında bir kız çocuğu ile evlilik yaptığını öğrenmekteyiz. “Kura Türküsü”nde de, erkek anlatıcı askerlik vazifesini tamamladıktan sonra “On beşinde kız alacam” (Deveci, 2007, s. 330) diyerek çocuk yaşta bir kız ile evlenmek istediğini ifade etmiştir. “Ahiköylü Üç Mehmetler Türküsü” nün “Makularda taş olmaz/ Bundan ince kaş olmaz/ Yaşı gelmiş on beşe a güzelim yârim/ Evde durak yakışmaz” (Deveci, 2007, s. 404) dizelerinde de on beş yaşındaki bir kız çocuğunun evde bekâr durmasının uygun olmadığı ve kız çocuğunun bir an önce evlendirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Muğla türkülerinde, erkeklerin küçük yaşlardan itibaren kadınları cinsel nesne olarak algılamaya başladıkları görülür. Kız çocuklarına cinsellik bağlamında yaklaşan erkekler, cinsel arzularını kız çocuklarının bedenlerinde tatmin etmek istemektedirler. Bu durum ise kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerinin doğal karşılanmasına, böylelikle erken yaşta yapılan evliliklerin kuşaklar boyunca devam etmesine neden olabilir.

1.5. Güçlü

Muğla türkülerinde fiziksel güç gerektiren işleri yapan erkek betimlemeleri tespit edilmiştir. “Demirciler Türküsü” (Deveci, 2007, s. 285) ve “Ferafi Türkü-

sü” (Deveci, 2007, s. 321) dizelerinde demir döven; “Mahmut Ağa Ağtı” (Deveci, 2007, s. 215) ve “Bey oğlum nerdesin” ilk dizeli türküde (Deveci, 2007, s. 317) odun indiren ve “Demirciler Türküsü” (Deveci, 2007, s. 285) dizelerinde odun kesen erkeklerden söz edilmesi buna örnek olarak verilebilir.

Fiziksel anlamda güçlü olmak ülkemizde erkeksilik özelliklerinden biridir ve fiziksel anlamda güçlü olmak erkeklerle özdeşleştirilmiştir (Dökmen, 2009, s. 104). Güçlü olmak, erkeksi özellik olarak hem Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde hem de Ayşe Nur Kavuncu'nun uyarladığı envanterde yer almaktadır.

1.6. Gözü pek

Gözü peklik, yani cesaret, erkeklerden beklenen özelliklerden biridir ve Muğla türkülerinde de cesaret erkeklerle özdeşleştirilmiştir. Yerkesik' e ait olan “Kerimoğlu Türküsü” (Deveci, 2007, s. 297) dizelerinde Kerimoğlu'na, Raif Türküsü'nde (Deveci, 2007, s. 401) Raif'e, “Sırrı Efe Türküsü” nde (Deveci, 2007, s. 372) Sırrı Efe'ye, “Çete Mıstık Efe Türküsü” nde (Deveci, 2007, s. 374) Mıstık Efe'ye, “Sabahta namazında *a güzelim aman*” (Deveci, 2007, s. 410) ilk dizeli türküde betimlenen erkeğe yiğit şeklinde hitap edildiği görülmektedir. Bodrum'a ait olan “Kerimoğlu Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 302) “Oynayıversin düşmanların yüreği” dizesi ile Kerimoğlu'nun cesur olduğu ve düşmanları korkuttuğu dile getirilirken, “Koroğlu Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 331) de Koroğlu düşmanları korkutan cesur bir erkek olarak nitelendirilmiştir. “Yeşil Olur Türküsü” (Deveci, 2007, s. 238) dizelerin de ise erkeklerin “çatal yürekli” yani cesur, korkusuz (TDK, 2022) oldukları belirtilmiştir.

“Mehmet Çavuş Türküsü”nde Mehmet Çavuş ve Kürtoğlu birbirlerine meydan okuyarak korkusuz olduklarını göstermişlerdir. Mehmet Çavuş, “Mehmet Çavuş der ki yüreğim çatal/ Belimde fişeklik tam yedi katar/ Uçan kuşla olsan kır atım tutar/ Yakarım canını teslim ol Kürtoğlu” (Deveci, 2007, s. 216) diyerek, Mehmet Çavuş'a çatal yürekli olduğunu yani cesur, korkusuz (TDK, 2022) olduğunu söyleyerek meydan okumuştur. Kürtoğlu'da, “Bana derler Kürtoğlu teslim olmam/ Gözüme bakarken dershaneye girmem/ Kıymetli mavzerimi gözümünden ayırmam/ Yakarım canını git Mehmet Çavuş” (Deveci, 2007, s. 216) dizeleri ile Mehmet Çavuş'un meydan okumasına yanıt vermiş ve Mehmet Çavuş'u tehdit etmiştir.

“Kesme Mehmet benim yoluma” ilk dizeli türküde Tahir Hafız'a meydan okuyan Mehmet, “Korkmuyorum Hafız ben senden/ Korkutayım seni ben kendi kendimden” (Deveci, 2007, s. 399) dizeleri ile Tahir Hafız'dan korkmadığını açık bir şekilde söylemiştir.

Cesaret erkeğe atfedilen ve erkeğe değer katan bir erkeksilik özelliği olarak Muğla türkülerinde görülmektedir. Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde bulunmayan gözü peklik, Kavuncu tarafından Türkiye'ye uyarlanan envanterde yer almaktadır.

1.7. Saldırgan

Muğla türkülerinde erkeklerin hem kadınlara hem de hemcinslerine yönelik saldırgan davranışlar sergiledikleri görülmüştür. “Alışar’ın ortasında düğün kuruldu” ilk dizeli türküde, (Deveci, 2007, s. 179) Durmuş ve Kardeli Hüseyin arasında yaşanan kavga ve sonrasında Kardeli Hüseyin’in vurulması anlatılmaktadır. “Ormancı Türküsü” (Deveci, 2007, s. 185) saldırganlıkla başlayıp cinayetle biten bir olayın ardından söylenmiştir. “Allan Kavağı’nda zincirli kuyu” (Deveci, 2007, s. 351) ilk dizeli türkü bir grup arkadaşın hoşça vakit geçirmek için bir araya gelmelerinin cinayetle sonuçlanmasının ardından söylenirken (M. Eren, 2003, s. 17); Âdem Kardeş Türküsü” (Deveci, 2007, s. 174) Ahmet tarafından öldürülen Çakır Mehmet’in ağzından yazılmıştır.

“Hatipoğlu Türküsü” (Deveci, 2007, s. 362), Hatipoğlu Sadık’ın, köyün zenginleri hakkında ileri geri konuşan Selahattin’e içerlemesinden dolayı Selahattin’i öldürmesini anlatırken (Oğuz, 2004, s. 66); “Kafacadan Çıktım” ya da “Topbaşların Mehmet Türküsü” (Deveci, 2007, s. 394) Topbaşların Mehmet’in önceden tartışmalı olduğu Kafacalı Kör Hasan’la tekrar tartışmaya başlaması ve Hasan’ın Mehmet’i öldürmesi üzerine (Oğuz, 2004, s. 76-77) söylenmiştir. “Raif Türküsü” (Deveci, 2007, s. 401), Raif’in Demirci Ali zeybek oynarken oyuna çıkması ve Demirci Ali’nin bunu saygısızlık olarak görüp Raif’i öldürmesinden dolayı (M. Eren, 2003, s. 57) yakılmıştır. “Kasap Mehmet Türküsü” (Deveci, 2007, s. 413) ise, Mehmet’in kavga esnasında yanlışlıkla öldürülmesini (Oğuz, 2004, s. 63) anlatmaktadır. “Kesme Mehmet benim yoluma” (Deveci, 2007, s. 399) ilk dizeli türkü Tahir Hafız ve Mehmet’in; “Ayşe’m” ya da “Yaka Mahallesi Türküsü” (Deveci, 2007, s. 423) Sadı’nın; “Tozlu Kahve Türküsü” (Deveci, 2007, s. 360) Mustafa’nın saldırganlık sonucunda meydana gelen ölümlerinin ardından yakılmıştır.

“Karaova Düğünü” (Deveci, 2003, s. 205) türküsü, Hacıgümüşoğlu Hüseyin’in kayınbiraderi tarafından öldürülmesini anlatmaktadır. (M. Eren, 2003, s. 44). “Kamil Bey Türküsü” (Deveci, 2007, s. 293) ise av sırasında öldürülen Kamil Bey’in (M. Eren, 2003, s. 43) ardından yakılmıştır. “Zalim Baba Türküsü” (Deveci, 2007, s. 299) oğlunu öldüren babayı; “Orhanım Türküsü” (Deveci, 2007, s. 312) düğün meclisinde vurulan Orhan’ı anlatmaktadır. “Mahmut Ağa Ağıtı”nda (Deveci, 2007, s. 215) Mahmut Ağa’nın, “Cemal Bey Türküsü”nde ise (Deveci, 2007, s. 196) Cemal Bey’in öldürülmesi yer almaktadır.

Muğla türkülerinde erkeklerin kadınlara karşı da saldırgan davranışlar gösterdikleri tespit edilmiştir. “İrmeden gel irmeden *ninna ninna*” ilk dizeli türkünün “Kız bana varacak mısın *ninna ninna/ Şu kamayı yemeden *ninna ninna*” (Deveci, 2007, s. 130) dizelerinde erkek sevdiği kızı kamayla tehdit etmekte, kızı kendisiyle evlenmeye zorlamaktadır. “Pek de yokuşmuş Gavur Asar’ın yolları” ilk dizeli türkü (Deveci, 2007, s. 223) dizelerinde Topal Mehmet tarafından öldürülen Havsa gelinin, “Milas’ın İçinde Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 229) ise Yüksel adındaki kızın ölümünü görmekteyiz. “Hayıtlı’dan çıktım da *imanım*” ilk dizeli türküde hem kadına hem de erkeğe yönelik saldırganlığın cinayetle sonuçlandığı görülmektedir.*

Ümral Deveci, Muğla türkülerinde betimlenen cinayetlerin “Genellikle arkadaş, dost meclisinde; içki içildikten sonra, yakın arkadaş ya da akraba arasında gerçekleşmekte; kıskançlık ve anlaşmazlıktan kaynaklanmakta; kimi zaman planlı, kimi zaman bir öfke nöbeti sonucu ortaya çıkmakta” (Deveci, 2007, s. 65) olduğunu belirtmiştir. İncelenen türkülerde şiddetin ve saldırganlığın günlük yaşamın olağan akışında olduğu ve bir sorun çözme aracı olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Türkü dizelerinde erkeklerin saldırganlıkları sonucu meydana gelen ölümlerin de normalleştiği görülmüştür.

1.8. Duygusal

Duygusallık, Muğla türkülerinde tespit ettiğimiz erkeksilik özelliklerinden birisidir. Duygusallık kadınla özdeşleştirilirken erkek, kadın gibi duygusal olmayan ve soğukkanlı olarak nitelendirilir (Dökmen, 2014, s. 104). Erkeklerden duygularını ağlayarak ifade etmeleri beklenmez ancak incelenen türkülerde ağlayan, âşık olan, aşk acısı çeken, sevdiği kadına özlem duyan erkek anlatıcılar tespit edilmiş ve bu erkekler duygusal erkekler olarak yorumlanmıştır. “Sen Gelin Olunca Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 411), “Bir Gemim Var Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 275) ve “Ağlarsa Anam Ağlar Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 144) erkeklerin duygularını ağlayarak ifade ettiği görülmüştür. “Çay Türküsü” nün “Çaya vardım çağladım/ Çayda balık avladım/ *Ben de Nazlı yârimi görünce/ Hüngür hüngür ağladım*” (Deveci, 2007, s. 98) dizelerinde, çayda balık avlarken sevdiği kızı görünce hüngür hüngür ağlayan bir erkektir.

Erkek anlatıcılar, aşklarını dile getirmek için de türkülerden yararlanmışlardır. “Kestaneyi kavurdum *bir tanem*” ilk dizeli türküde erkek anlatıcı “Mavi çorap giysene *bir tanem/ Her gün bize gelsene/ Senin için yandığım/ Gözlerimden bilsene *bir tanem*” (Deveci, 2007, s. 137) dizeleri ile âşık olduğunu ifade etmektedir. “Tarlama kesek değil mi” ilk dizeli türküde de erkek anlatıcı “Fırın üstünde fırın/ Duyun komşular duyun/ Yandım ise ben yandım/ Çaresini siz bulun” (Deveci, 2007, s. 166) diyerek sevdiği kadına aşkını dile getirmektedir. “Gelin Türküsü”nde ise erkek anlatıcı, sevdiği kıza olan aşkını “Yalıda gezer oldum *amanda aman/ Okudum**

yazar oldum/ Kız ben senin aşkından/ Kurudum gazel^[2] oldum” (Deveci, 2007: 129) dizeleriyle söylemektedir. “Ben susadım sular aman isterim” ilk dizeli türküde erkek, “Bulunur mu yangınlığın dermanı” (Deveci, 2007, s. 183) diyerek aşk acısını dizelere dökerken, “Köprünün altı diken” ilk dizeli türküde “Yaktın beni kül iken” (Deveci, 2007, s. 141) diyen erkek anlatıcı sevdiği kadına “Allah da seni yaksın” deyip beddua ederek aşk acısını türküye yansıtmıştır.

Erkek anlatıcılar sevgililerine duydukları özlemi de türküler vasıtasıyla dizelere dökmüşlerdir. “Karanfil oylum oylum” ilk dizeli türküde erkek anlatıcı, “Karanfil katar oldu/ Ayrılık beter oldu/ Sürmeli gözlüm Fadime’im/ Gözümde tüter oldu” (Deveci, 2007, s. 134) dizeleriyle sevdiği kadını özlediğini dile getirmektedir; bu da erkeğin duygusal olduğunu gösterir. “Ekin Türküsü” nün “Ekinler ırak oldu/ Yakınlar yirak oldu/ Yârim gitti/ Kalbime merak oldu” (Deveci, 2007, s. 114) dizelerinde de sevdiği kadını özleyen ve merak eden bir erkek anlatıcı görülür.

Bu başlık altındaki tartışmalarda gösterilmeye çalışıldığı gibi, Muğla türkülerinde erkekler duygularını, özlemlerini dile getirirler, hatta ağladıklarından söz ederler. Oysa ağlamak kadınlarla özdeşleştirilir ve erkeklerin ağlaması toplum tarafından onaylanmaz. Bu duruma, ağlayan oğlan çocuklarının, “karı gibi ağlama”, “erkek adam ağlamaz” gibi kalıp yargılarla susturulmaya çalışılması örnek olarak verilebilir.

Duygusallık, Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu’nun Türk toplumuna uyarladığı envanterde kadınsılık özelliği olarak yer alırken, Kavuncu’nun çalışmasında “duygularını açığa vurmayan” (Kavuncu, 1987, s. 36) erkeklik özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Muğla türkülerinde, duygularını dile getiren, ağlayan erkeklerin varlığı, erkeklerin de ağlayarak duygularını gösterebileceklerini ve kendileri için oluşturulan kalıp yargıların dışına çıkabileceklerini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

1.9. Kararlı

İncelenen türkülerde erkeklerin sevdikleri kızlarla birlikte olma konusunda kararlı bir duruş sergiledikleri görülür. “Aman aman gabak garıngeçin^[3] gölgesi” ilk dizeli türküde “Of aman aman garıngeçi kestim belinden/ Eller ayrılma ben ayrılma yârimden” (Deveci, 2007, s. 296) dizelerinde erkek anlatıcı sevdiği kadından vazgeçmeyeceğini söyleyerek kararlılığını dile getirmektedir. “Abo Pek güzel oluyor” ilk dizeli türküde erkek anlatıcı “Abo Topluda bezin burgusu/ Ayrılımcen doğrusu/ Ben sene yanıvedim/ Ayrılımcen doğrusu” (Deveci, 2007, s. 345)

[2] Gazel: Mısır koçanı yaprakları. TDK (2022). Gazal. <https://sozluk.gov.tr/>

[3] Gabak garıngeçi: “Yapraklarını dökmüş karaağaç” anlamına gelmektedir. Deveci, Ü. (2007). Deniz üstü köpürür Muğla türküleri ve hikayeleri (tasnif ve inceleme). Muğla: Muğla İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.

dizeleri ile âşık olduğunu ve sevdiği kadından ayrılmayacağını ifade etmektedir. “Akdağ Türküsü”nde erkek anlatıcı, “Akdağ’dan inmem ben/ *Gümüş de* Mavzerimi vermem ben/ Bana *da* yardım geç derler *aman*/ Ben geçemem yârimden” (Deveci, 2007, s. 83) diyerek sevdiği kızıdan ayrılması için yapılan baskılara boyun eğmeyeceğini ve kızı sevmeye devam edeceğini söyleyerek kararlı bir duruş sergilemektedir. “Köprünün altı testi” ilk dizeli türküde ise erkek anlatıcı “Ahdettim yemin ettim/ Uğruna koydum başı” (Deveci, 2007, s. 142) dizeleriyle sevdiği kadını için ölümü göze aldığını dile getirerek kararlılığını göstermiştir.

Muğla Türkülerinde betimlenen erkeklerin sevdikleri kızlarla birlikte olma kararlığı, Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu’nun uyarlamış olduğu Türkçe envanterde bulunmamaktadır.

1.10. Kıskanç

İncelenen türkülerde kıskanç erkek betimlemelerinin yer aldığını görülmüştür. “Eli elekli gelin” ilk dizeli türküde, erkek anlatıcı sevdiği kadının başka erkekler tarafından sevilmesinden dolayı duyduğu kıskançlığın büyüklüğünü “Bahçelerde mor erik/ Kız verem ettin sen beni/ Ben nasıl verem olmam/ Eller seviyor seni *güzelim*” (Deveci, 2007, s. 115) dizeleri ile dile getirmektedir.

Muğla türkülerinde kıskançlık sadece romantik ilişkilerde rastladığımız bir durum değildir. “Karaova Düşünü Türküsü” (Deveci, 2007, s. 205) eniştesinin servetini ve itibarını kıskanan Murat’ın eniştesini öldürmesini anlatır (M. Eren, 2003, s. 44).

Kıskançlık, Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu tarafından Türkçeye uyarlanan envanterde yer almazken Muğla türkülerinde kıskanç erkeklerin var olduğu tespit edilmiştir.

1.11. Evin Geçimini Sağlayan

Muğla türkülerinde erkeğe evin direği şeklinde seslenildiği, erkeğin sadece evin geçimini sağlayan değil aynı zamanda evi ayakta tutan ve evin dağılmasını engelleyen kişi olarak sunulduğu görülür. “Karadır pencere min camları” ilk dizeli türküde erkeğe “ocağımın direği” (Deveci, 2007, s. 328) olarak seslenilmiş, erkeğin evin can damarı olduğu söylenmiştir.

“Kına Havası”nın “Susuz derelerde kavak biter mi/ Oğlansız evler de duman tüter mi/ Beş kız bir oğlanın yerini tutar mı” (Deveci, 2007, s. 244) dizelerinde erkeğin evi ayakta tuttuğu dile getirilmektedir. Evde ocağın tütmesi evde bir hayatın olduğunu göstermektedir ve bunun temsilcisi de erkektir. Erkeksiz evde du-

manın tütmemesi, erkeksiz evde hayatın sönmesi anlamına gelmektedir. Erkeğin evin ocağını tütüren şeklinde tanımlanması, erkeğin neslin devamını sağlayan kişi olarak görülmesinden de kaynaklanabilir. Beş tane kızın bir erkek etmeyeceği düşüncesi ise erkeğe verilen değeri ortaya koyarken kadınların erkek karşısında ne kadar değersiz olduğunu ve kadının neslin devamını sağlamadaki rolünün göz ardı edildiğini göstermektedir. “Bey oğlum nerdesin” ilk dizeli türkünün “Susuz derelerde kavak bitmez mi/ Oğlansız evlerde duman tütmez/ Geride üç kız yerini tutmaz” (Deveci, 2007, s. 317) dizelerinde de evin ve ailenin geçimini sağlayan ve evde yaşam olduğunu gösteren kişinin erkek olduğu, erkeksiz evde duman tütmeyeceği şeklinde verilmiştir. Üç kızın bir erkek edemeyeceği düşüncesi de erkeğe verilen değeri bir kez daha ortaya koymaktadır. Evi ayakta tutan, eve can veren kişinin erkek olduğu algısı “Ağıt” Türküsünün “Oğlansız evlerde duman mı tüter” (Deveci, 2007, s. 333) dizesinde de karşımıza çıkmaktadır.

Muğla türkülerinde erkeklerin ailenin neslini sürdüren ve aileyi ayakta tutan kişi olarak betimlendiği görülmüştür. Muğla türkülerinde ailenin neslini sürdüren ve aileyi ayakta tutan olarak tespit edilen erkeksilik özelliği, Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu'nun uyarlamış olduğu envanterde bulunmamaktadır.

1. 12. Kadını Sahiplenmek İsteyen

Muğla türkülerinde kadını sahiplenen erkek temsilleri tespit edilmiştir. “Akdağ Türküsü”nün “Evvel ona yandım ben *haydah* güzelim/ Benim olur sandım ben *haydah* güzelim/ Kendi malım sandım ben” (Deveci, 2007, s. 83) dizelerinde erkek anlatıcı, kadına “kendi malım” şeklinde seslenmiştir. Bu da kadına sahip olmak isteyen erkeğin, kadını herhangi bir nesne konumuna indirgediğini göstermektedir. “Ak Ördek Türküsü”nün “Ak ördek çayda yüzer/ Vallahi yârim çok güzel/ Bu yar benim olmazsa/ Aklım perişan gezer” (Deveci, 2007, s. 85) dizelerinde erkek sevdiği kadına kavuşamazsa aklını kaybedeceğini söyleyerek kadına sahip olma arzusunun yoğunluğunu ifade etmiştir.

Muğla türkülerindeki bazı erkeklerin özelliği olarak dinleyicinin/okurun karşısına çıkan “kadını sahiplenmek isteyen” nitelemesi, bir erkeksilik özelliği olarak Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu'nun uyarlamış olduğu envanterde yer almamaktadır.

1. 13. Kadının Namusunu Koruyan

Yıldız-Tahincioğlu (2011, s. 14), Türkiye’de sınıf ve etnik köken gözetilmeksizin kadınların tümünün “ailenin namusu” olarak tanımlandığını ve bütün kadınların “cinsel saflığının” bir şekilde aşiretin, ailenin ya da erkeğin şerefi olarak düşünülüp erkeklerce kontrol edildiğini söylemektedir. Erkek, etrafındaki kadınların

namus bekçiliğini yaparak, kadın üzerinden kendisinin de namusunu ve şerefini koruduğunu düşünmektedir. “Zühra’m Türküsü”nün “Acı rüzgâr alçak esti/ Kara haber tez geldi/ Efe dağları eğdi/ Kurşun Zührem’e değdi” (Deveci, 2007, s. 347) dizelerinde Zühre’nin öldürüldüğü, türkünün hikâyesinden (Oğuz, 2004, s. 56-57) söz konusu cinayetin namus meselesinden dolayı işlendiği öğrenilir. “Yörük Kızı” (Deveci, 2007, s. 107) türküsünde, erkeğin kendi şerefini korumak için tecavüze uğrayan kız kardeşini öldürdüğü görülür. Çökertme Türküsünün kahramanı Halil hapisteyken bir grup genç Halil’in kız kardeşini, Yörük Kızı’nı, zorla kaçırmak için kızı tecavüz ederler. Halil hapisten çıkınca olayı öğrenir. Halil Efe kız kardeşine birden fazla kişinin tecavüz ettiğini öğrenince, çözümü kız kardeşini öldürmekte bulur (M. Eren, 2003, s. 67). Kendi rızasının olmadığı cinsel eylemlere zorlanan Yörük Kızı, kardeşi Halil Efe tarafından suçlu bulunmuştur. Bir toplulukta namusunu korumak için yaşayan kadınların, tecavüze maruz kalmaları artık onlar için yaşamanın bir amacı kalmadığı anlamına gelmektedir. Yörük Kızının da namusu kirlendiği için ölümü hak ettiği düşünülmüştür. Halil Efe kendi adının korunması ve saygınlığının devamının sağlanması için kız kardeşini öldürmüştür; böylece hem kendi namusunu hem de kız kardeşinin namusunu temizlediğini düşünmüştür. Bu örnekler, Yıldız-Tahincioğlu’nun saptamasıyla birlikte değerlendirildiğinde; toplumun ailenin namusu olarak görülen kadına, aile adına leke sürmeme görevi verdiğini, ancak bir birey olarak görülmemeyen kadının, kendi davranışlarından kendisinin sorumlu olma yetisine sahip olmadığı düşünüldüğü için, toplumun erkeği kadının başına bir muhafız olarak verdiği ya da erkeğin kendi kendine böyle bir görev üstlendiği çıkarımları yapılabilir. Bu muhafız, ailenin adını ya da kendi adını korumak için kadının hayatına son verme hakkını bile kendinde görebilmektedir. Buradan yola çıkarak, günümüzde de devam eden kadın cinayetlerinin ardında kadının bir insan, bir birey olarak görülmemesi ve erkeğe ait bir nesne gibi algılarının yattığı söylenebilir.

“Kızılcağız Damları Türküsü”nde evlendikten sonra kocasına sadık kalmayan ya da sadık kalmadığı düşünülen kadının namuslu davranmadığı için öldürüldüğü anlatılmaktadır. Genç ve güzel Fahri’yi çekemeyenler Fahri’nin başkalarıyla birlikte olduğuna dair bir söylenti yayarlar. Süleyman, Fahri’nin kocası, eşinin kendisine sadık kalmadığını düşünür ve karısı Fahri’yi bıçaklayarak öldürür (Oğuz, 2004, s. 73). Fahri’nin ağzından yakılan türküde Fahri, “Ne ettin ne eyledin/ Dertsiz başa dertledin/ Gelip sormak var iken/ Neden eli dinledin” (Deveci, 2007, s. 428) dizeleleriyle eşine seslenerek, dedikoduların asılsız olduğunu dile getirmiştir. Bu örnek de yukarıdaki görüşlerimizi destekler niteliktedir. Koca, kendisinin dengi, kendisiyle eşit haklara sahip bir insan olarak görmediği karısını dinlemeye bile gerek görmeden, insanın en önemli hakkını, yaşama hakkını, elinden alabilmektedir. Dedikodular bile, bir insanın yaşamından daha önemli olabilmektedir. Bu tür türküler, kadın cinayetlerinin normal karşılanmasına neden olabilir.

Çalışmanın bu bölümünde, “Muğla türkülerinde yer alan erkeklerin özellikleri nelerdir?” sorusunun yanıtı bulunmaya çalışılmıştır. Muğla türkülerinde; kaba dil kullanan, tatlı dilli, çapkın, cinsel arzularını dile getiren, güçlü, gözü pek, saldırgan, duygusal, kararlı, kıskanç, ailenin neslini sürdüren ve aileyi ayakta tutan, kadını sahiplenmek isteyen, kadının namusunu koruyan erkek temsilleri tespit edilmiştir. Bu türkülerde erkeksilik özelliği olarak saptanan güçlü, hem Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde hem de Kavuncu’nun uyarladığı envanterde yer almaktadır. Gözü pek erkek Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde yer almazken Kavuncu’nun uyarlamış olduğu envanterde bulunan ve Muğla türkülerinde de tespit ettiğimiz erkeksilik özelliklerinden biridir. Bu da Türk toplumun erkeklerden gözü pek olmaları yönünde bir beklentisi olduğunu ortaya koyabilir. İncelenen türkülerde yer alan kaba dil ve tatlı dil kullanan, çapkın, cinsel arzularını dile getiren, duygusal, kararlı, kıskanç, kadını sahiplenmek isteyen, ailenin neslini sürdüren ve aileyi ayakta tutan, kadının namusunu koruyan erkeksilik özellikleri, Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu tarafından Türk toplumuna uyarlanan Bem Envanterinde bulunmaktadır.

2. MUĞLA TÜRKÜLERİNDEKİ KADINSILIK ÖZELLİKLERİ

2.1. Namuslu

Namuslu olmak, incelen türkülerde kadınların sahip olması beklenen özelliklerinden biri olarak ortaya çıkar. Yukarıda söz edilen Fahrî’nin, Yörük Kızı’nın ve Zühre’nin namus gerekçesiyle öldürülmesi toplumun kadınlardan namuslu olmalarına dair beklentisini göstermektedir. Namusun en önemli göstergesi olarak ise bekâret kabul edilmektedir. Türkülerde betimlenen kadınların bakire olmaları kadınların namuslu oldukları anlamına gelmektedir. “Yağmur yağar aman yer yaş olur” ilk dizeli türkünün “Ah gidi yangın baygın yâr olaydı/ Kokulmadık gonca gül olaydı” (Deveci, 2007, s. 266) dizelerinde yer alan “kokulmadık gonca gül” erkek anlatıcının “el değmemiş” bir kadın yani bakire bir kadın arzuladığını göstermektedir. “Bana bir yâr olsa da küçücük olsa” ilk dizeli türkünün “Öpülmedik kokulmadık gonca gül olsa” (Deveci, 2007, s. 274) dizesinde de erkek anlatıcı kadının cinsel saflığını henüz tam olarak açılmamış ve bu yüzden de koklanmamış gonca gül şeklinde ifade ederek, bakire bir kız isteğini belirtmektedir. “Ariya bak ariya” ilk dizeli türkünün “Gelin misin kız mısın” (Deveci, 2007: 358) dizesinde ve “Yüce Dağ Başında Bir Koyun Meler” türküsünün, “Kız ile gelini ah aman aman bir mi tutarlar” (Deveci, 2007, s. 341) dizesinde kız ve gelin sözcükleri ile bekârete atf yapıldığı görülmektedir.

Yukarıda verilen türkü dizelerinden de anlaşıldığı gibi, erkek anlatıcılar kadının bekâretini vurgulayarak bakire kadın ile bakire olmayan kadını kız ve gelin sözcükleriyle birbirinden ayırmışlardır. İncelenen türkülerde bekâret vurgusunun

yapıldığı ve erkeklerin bakire kadınları tercih ettikleri görülür. Namuslu, Kavuncu'nun Türk toplumuna uyarladığı envantere yer alan kadınsılık özelliklerinden biridir ve Muğla türkülerinde de kadınsılık özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. Çapkın

Muğla türkülerinde namus kadınlarda aranan bir özellik olmasına ve kadınların namus uğruna öldürülmesine rağmen, bazı türkülerde çapkın kadın betimlemeleri tespit edilmiştir. “Demirciler Türküsü” nün “Haydindik üç metrelik on para/ Şimdi kızlar oğlanlardan zampara” (Deveci, 2007, s. 285) dizelerinde kızlar “sürekli kadın peşinde koşan” (TDK, 2022) anlamına gelen zampara sözcüğüyle betimlenmiştir. Zampara sözcüğüyle, burada, erkek peşinde koşan kadınlara gönderme yapılmıştır. Ancak, kadın çapkınlığını anlatan bir sözcük bulunmaması, zampara sözcüğünün anlamının, “sürekli kadın peşinden koşan” olarak açıklanması, çapkınlığın erkeklerden beklenen bir davranış biçimi olarak düşünülmesi, kadınların çapkınlıklarının toplum tarafından onaylanmaması olarak yorumlanabilir.

“Aynalı Kız Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 306) aynalı kızın cilveli gülüşü çapkınlık olarak betimlenirken, “Çekirgenin taburu” ilk dizeli türküde (Deveci, 2007, s. 100) zamane kızlarının haftada koca yeniledikleri söylenmiştir. Kızların çapkın tavırları olarak, kaş göz etmelerinden, göz süzmelerinden, aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi, söz edilmiştir. “Pembeli Basma Türküsü” nün “Pembeli basma giyerler/ Ak gerdanı dizerler/ *ak gerdanı dizerler/ Şu Bodrum'un kızları/ Kaş göz eder gezerler/ kaş göz eder gezerler*” (Deveci, 2007, s. 157) dizelerinde ve “Hana vardım han değil Bilal'im” ilk dizeli türkünün “Çaya vardım çizmeyle Bilal'im/ Yâr bulamadım gezmeyle/ Çok güzeller aldattım Bilal'im/ Kaşımı da gözümü süzmeyle” (Deveci, 2007, s. 124) dizelerinde kadın anlatıcı, beden dilini kullanarak çapkınlık yaptığını söylemektedir.

“Şifonum Türküsü” nün “Ben bir yeşil fenerim aman aman/ Hem yanar, hem sönerim/ Ben nişanlı değilim aman aman/ İstedığıme dönerim” (Deveci, 2007, s. 162) dizelerinde nişanlı olmadığı için istediği erkekle aşk yaşayabileceğini ifade eden bir kadın anlatıcı görmekteyiz. “Al yazmamı düreyim” ilk dizeli türkünün “Al yazmamı pulladım/ Yâre mektup yolladım/ Yeni yâri görünce/ Eski yâri solladım” (Deveci, 2007, s. 350) dizelerinde de sevgili değiştirerek çapkınlık yaptığını dile getiren bir kadın anlatıcı vardır.

Kaş göz süzerek çapkınlık yapan kadınların yanı sıra, “Değirmenci Türküsü”nde buğdayını öğüttürmek için cinselliğini kullanarak çapkınlık yapan bir kadın görülür. “Değirmenci Türküsü”nde kadın anlatıcı değirmencinin buğdayını öğütmesini istemektedir. Buğdayının öğütülmesini isteyen kadın değirmenciye sırasıyla “Al yanağım senin olsun öğüt benim buğdayı”, “Keman kaşım senin olsun, öğüt

benim buğdayı”, “Kiraz dudağım senin olsun, öğüt benim buğdayı” diyerek seslenmiş ve değirmenciden olumsuz cevap almıştır. Türkünün son dörtlüğünde kadın anlatıcı “Aman kuzum değirmenci yavrum kuzum değirmenci/ Her yanlarım senin olsun öğüt benim buğdayı” dizeleri ile kendisini cinsel anlamda erkeğe sunmuş ve bunun ardından erkek buğday öğütme talebini “Olur hanımım olur oluklara su gelir/ Arkadaşlar gayil olur sar gel buğdayı” (Deveci, 2007, s. 308) diyerek kabul etmiştir.

İncelenen türkülerde, sadece beden dili ile değil aynı zamanda kendi cinsellikleri kullanarak da çapkınlık yapan kadınların var olduğunu tespit edilmiştir. Namusun kadınlarla özdeşleştirildiği ataerkil bir toplumda, çapkınlık yapan kadın, bu araştırmada, araştırmacıların beklemedikleri bir bulgudur.

2.3. Duygusal

Muğla türkülerinde kadınların duygusal oldukları, genellikle duygularını ağlayarak ifade ettikleri saptanmıştır. “Ağlarsa Anam Ağlar Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 144) erkek anlatıcı “Ağlar ise anam ağlar” diyerek annesi dışında kimse için ağlamayacağını söylemiştir. “Tozlu Kahve Türküsü”nde öldürülen Mustafa için ağlayan kişinin annesi olacağı “Ağlar anası (ağlar anası)” (Deveci, 2007, s. 360) şeklinde ifade edilmiştir. Mahmut Ağa’nın ölümünün ardından yakılan “Mahmut Ağa Ağıtı”nda (Deveci, 2007: 215) ve “Bey oğlum nerdesin” (Deveci, 2007, s. 317) ilk dizeli türküde annelerin çok ağladığını anlatmak için annenin gözyaşlarının değirmen döndürdüğü söylenmiştir. “Kafaca’dan Çıktım” ya da “Topbaşların Mehmet Türküsü” (Deveci, 2007: 394), “Ziyam Türküsü” (Deveci, 2007, s. 414), “Eyüp’üm Türküsü” (Deveci, 2007, s. 188) ve “Kız Kayası Efsanesi” (Deveci, 2007, s. 407) dizelerinde ağlayan anneler betimlenmiştir. “Elmalı’dan çıktım yayan” ilk dizeli türküde ise yedi yıl sonra bulduğu oğlunu kaybeden anne acısını, “Kol bezini dalda bulduğum/ Adını Ali koyduğum/ Yedi yılda bir bulduğum/ Bebek beni delyleyedi/ Yaktı yaktı kül eyledi” (Deveci, 2007, s. 249) dizeleriyle dile getirmiştir.

Bu çalışmaya konu olan türkülerde anneler, sadece kötü olayların ardından değil, kızlarını evlendirirken de gözyaşı dökmüşlerdir. “Annesi Yalnız Kalıyor Türküsü” ya da “Gelin Ağlatma Havasında”, “Raflara koydum kaşığı/ Gidiyor evlerin yakışığı/ Oluyor kız gelin oluyor/ Annesi evde ağlıyor” dizelerinde kızını gelin eden annenin duygusallığını; aynı türküde yer alan “Ağlama gelin hanım ağlama/ Varıyorsun sevdiğin oğlana/ Ağlama gelin hanım ağlama/ Gidiyorsun sevdiğin oğlana” (Deveci, 2007, s. 409) dizelerinde de ailesinin evinden ayrılacağı için ağlayan gelininin duygusallığını görmekteyiz. “Yengeler yakar kınayı” ilk dizeli türküde yer alan “Ağlatmayın öksüz anayı” (Deveci, 2007, s. 234) dizesinde de gelin olan kız için ağlayan anneden söz edilir.

Muğla türkülerinde sadece anneler duygusal değildir. “Mehmet Çavuş Türküsü”nde Mehmet Çavuş “Yarelerim koygundur Zekiyem ağlasın” (Deveci, 2007, s. 216) dizesi ile sevdiği kadından ağlamasını istemiştir. “Demirciler Türküsü”nde kadın anlatıcı “Yârim asker dinmez gözümün yaşı” (Deveci, 2007, s. 285) diyerek, duygularını dile getirmiştir.

Kadınların sevdikleri erkeklere karşı hislerini türküler yoluyla dile getirdikleri anlaşılmaktadır. “Al yazmam dalda kaldı” ilk dizeli türküde sevdiği erkeği bekleyen kadın “Amanın *dumanın* olmuyor/ Eski *de* Çilelerim dolmuyor/ Bu nasıl sevda imiş/ Bir kararda durmuyor” (Deveci, 2007, s. 89) diyerek aşk acısını dile getirmiştir. “Al yazmamın oyası” (Deveci, 2007, s. 91) ilk dizeli türküde ise kadın anlatıcı sevdiği erkeğin başka bir kadını sevmesinden dolayı acı çektiğini “Kaleden indim yayan/ Mendilim dolu payam/ Yâr üstüme yâr sevmiş/ Dayan yüreğim daya (Deveci, 2007, s. 91) dizeleri ile ifade etmiştir. “Çüçenler Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 284) asılarak öldürülen Halil’in ardından ağlayan kadın anlatıcı üzüntüsünün büyüklüğünü “iki gözüm kan ağlar” ifadesi ile anlatmıştır.

İncelenen türkülerde kadınların duygusal oldukları belirlenmiştir. Muğla türkülerinde kadınların duygularını türküler yoluyla ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu eserlerde, anneler evlatlarının acılarından doğrudan ve en çok etkilenen kişi olarak betimlenmiştir. Annelerin sadece acıklı olaylar karşısında değil, kızlarını gelin etme gibi sevinçli olaylar karşısında da ağlayacak kadar duygusal oldukları saptanmıştır. Türkülerde sadece annelerin değil, aşk acısı çeken kadınların da duygularını dile getirdikleri görülmüştür.

2.4. Nazlı

“Kolayca gönlü olmayan, kendini ağır satan, ısrar bekleyen, işveli, edalı” (TDK, 2022) anlamlarına gelen nazlı, bu çalışmada incelenen türkülerde tespit edilen kadınsılık özelliklerinden biridir. “Çekirgenin taburu” (Deveci, 2007: 100), “Of Gidene bak gidene nasıl güzelim” (Deveci, 2007, s. 122), “Sabahın seher vaktinde *aman* görebilsem yârimi” (Deveci, 2007, s. 225) ilk dizeli türkülerde ve “Aşk Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 127) erkek anlatıcılar sevdikleri kadınlara “nazlı yârim” diye hitap etmektedir. “Adem Kardeş Türküsünde” (Deveci, 2007, s. 174) Adem eşine “nazlı Naimem” şeklinde seslenmiştir. “Eli elekli gelin” ilk dizeli türküsünde” erkek anlatıcı sevdiği kadının kendisine çabucak gelmemesini “Yârimim nazla gelir” (Deveci, 2007, s. 115) sözleriyle ifade etmektedir. “Kına Havası” türküsünün “Kızınız gidiyor nazınız gidiyor” (Deveci, 2007, s. 261) dizesinde gelin olan kız kendisini evin nazı olarak tanımlamaktadır. Buradan gelin kızın, kendisini değerli ve evde üzerine titrenen kişi olarak gördüğü sonucu çıkarılabilir. Gelin kızın kendisini “naz” sözcüğüyle tanımlamasından, toplumun kadından beklediği özellikleri içselleştirdiği de düşünülebilir. “Hüseyin’im geliyor tozlu yol gibi” ilk dizeli türkünün

“Hüseyin'im geliyor çalalım sazı/ Gurbet elde kime edeyim nazı” (Deveci, 2007, s. 202) dizelerinde, kadın erkeğe naz yapmaktan hoşlandığını dile getirirken, gurbette naz yapacak kimsenin olmamasından yakınmaktadır. Türkülerde kadınlara “nazlı yar” şeklinde seslenilmesi ve kadınların da naz yaptıklarını dile getirmeleri, naz yapmanın kadınlardan beklenen bir davranış olduğunu gösterebilir.

Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde kadınsı özellikler arasında nazlı sözcüğü bulunmamakta ancak “çocuksu” (childish) (Prentice ve Carranza, 2002, s. 269) sıfatı yer almaktadır. Çocuksu ve nazlı sıfatlarının birbirlerine yakın anlamlar içerdiği düşünülebilir. Ancak Muğla türkülerinde tespit ettiğimiz bu özellik, Kavuncu'nun uyarlamış olduğu envanterde kadınsılık özellikleri arasında yer almamaktadır.

2.5. Tatlı Dilli

Bem Cinsiyet Rollerini Envanterinde bulunan kadınsılık özelliklerinden bir diğeri de tatlı dillidir. (Prentice ve Carranza, 2002, s. 269). Muğla türkülerinde de kadınlardan tatlı dilli olmaları beklenmiş ve istenmiştir. “Yengeler yakar kınayı” (Deveci, 2007, s. 234) ve “Getirin geline kına yakalım” (Deveci, 2007, s. 259) ilk dizeli türkülerinde gelinlerin kocaları ve kocalarının aileleri ile kuracakları iletişimde tatlı dilli olmaları istenmiş, bu istek “Vardığın yerde dilin tatlı olsun” dizesi ile iki türküde de yer almıştır. “Kına Türküsü” (Deveci, 2007, s. 257) ve “Pazarda Bal Var” (Deveci, 2007, s. 264) türkülerinde de gelinlerden tatlı dilli olmaları istenmiştir.

Kadınların kaba dil kullanması toplum tarafından onaylanan bir davranış değildir; kadınlardan kibar konuşmaları beklenir. Bu beklenti sonucunda da tatlı dil kadınsılık özelliği olarak kabul edilmiştir. Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu'nun uyarladığı envanterde yer alan kadınsılık özelliklerinden olan tatlı dilli, incelediğimiz türkülerde de kadınlardan sahip olmaları istenilen bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

2.6. Güzel

Güzellik, Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu'nun uyarlamış olduğu envanterde kadınsılık özelliği olarak yer almasa da, incelenen türkülerde, kadınların güzelliklerine göndermeler yapıldığı tespit edilmiştir. “Zeytin Dali Türküsü” nün “O gavurun kızı pek güzelmiş gözüm de kaldı/ *aman aman gözümde kaldı*” (Deveci, 2007, s. 315) dizelerinde erkek anlatıcı güzel bir kadından hoşlandığını dile getirmiştir.

Aşağıdaki örneklerde ise, erkek anlatıcılar, kadını sadece fiziksel güzelliği doğrultusunda değerlendirerek sevecekleri kadınlarda güzellik aradıklarını ifade etmişlerdir. “Keklik olsam kaya dibi deşerim” ilk dizeli türkünün “Çekersek biz güzel

kahrı çekelim” (Deveci, 2007, s. 211) dizesinde, erkek anlatıcı, güzel kadın sevmesinden kaynaklanabilecek her türlü soruna katlanabileceğini dile getirmektedir. “Sabahın seher vaktinde aman görebilsem yârimi” ilk dizeli türküde erkek anlatıcı “Bu güzellik sana kalmaz *aman seveceksen/ sev beni*” (Deveci, 2007, s. 225) dizele-riyle, kadının güzelliğini kaybetmeden kendisini sevmesini istemektedir. “Bir Gemim Var Türküsü” nün “Bir gemim var salı da verdim engine/ aman engine/ Şimdi de rağbet aman güzel ile zengine (Deveci, 2007, s. 275) dizelerinde de, erkeklerin fiziksel anlamda güzel kadınları arzuladıkları sezdirilmektedir.

Muğla türkülerinde erkekler güzel kadın bedeni üzerinden kendi arzularını ve erotik duygularını da dile getirmiştir. Erkek anlatıcı cinsel birlikteliğin güzel bir kadın ile zevkli olduğunu ima ederken, çirkin bir kadınla yaşanan cinselliğin zevksiz olduğunu “Koca Dağ Başı Türküsü” nün “Koca dağ başında harman tez olur/ Güzellerin koynunda sabah tez olur/ Koca dağ başında .../ Çirkinlerin koynunda sabah güç olur” (Deveci, 2007, s. 307) dizeleriyle ifade etmiştir. “Halep’in Yolları Türküsü”nde (Deveci, 2007, s. 387) ve “Sürmelim Türküsünde” (Deveci, 2007, s. 335) de erkek anlatıcıların güzel olarak tanımladıkları kadınlarla yaşayacakları cinselliğin keyifli olacağını, çirkin olarak tanımladıkları kadın ile cinsel birlikteliğin çekilmez olacağını ima ettikleri görülmüştür.

2.7. Boyun Eğen

Muğla türkülerinde kadınların erkek otoriteye boyun eğdikleri tespit edilmiştir. “On birinde mah yüzüne bakılır” ilk dizeli türkünün “On sekizinde gayet yüksekten bakar/ On dokuzunda sevdiğinden kaçır/ En sonunda sevdiğinden vazgeçer/ Bir kötüye de kul olur gider” (Deveci, 2007, s. 220) dizelerinde kadının erkeğe boyun eğeceği, “bir erkeğe kul olması” sözleriyle ifade edilmiştir. Burada erkek itaat edilmesi gereken, kadından daha değerli ve daha yüce bir varlık olarak yer alırken; kadın değersiz ve ikincil konumdadır.

İncelenen türkülerden bazılarında, kız babaları kızların evlenecekleri erkekleri kendileri belirlemekte, kızlardan da kendilerinin verdikleri karara boyun eğmelerini beklemektedirler. “Hayıtlı’dan Çıktım İmanım” türküsüne ait iki hikâyede de, kızının evliliği konusunda karar veren kişinin baba olduğu görülür. Türkünün birinci hikâyesinde, Topal ile nişanlandırılan Gülsüm, daha sonra ailesi tarafından başka bir erkeğe verilmek istenir (M. Eren, 2003, s. 39). Türkünün ikinci hikâyesinde Hörü, babası tarafından sözlendirilmiştir ve daha sonra sözü babasının müdahalesi ile bozulmuştur (M. Eren, 2003, s. 40). Türkülerde kız çocuklarının evlilik konusunda annelerinin kararlarına da boyun eğdikleri görülmüştür. “Düğün Türküsü” nün “İndim kuyu dibine/ Baktım suyun rengine/ Annem beni veriverdi/ Düşürmedi dengime (Deveci, 2007, s. 120) dizelerinde kız, annesinin kararlarına uyduğunu, kendisine uygun biriyle evlenmediğini dile getirmiştir. Benzer bir bi-

çimde, “Gelin Kızın Türküsü” nün “Kurbanlık koyun gibi/ Ayırıyorlar sürüden” (Deveci, 2007, s. 326) dizelerinde gelin kızın evlilik konusunda istekli olmadığı, başkalarının kararlarına boyun eğdiği ve bu nedenle, kendisini kurbanlık koyun gibi gördüğü anlatılır. Bu tartışmalarda ortaya çıkan ‘boyun eğen kadın’, hem Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde hem de Kavuncu’nun uyarladığı envanterde kadınsılık özellikleri arasında yer almıştır.

2.8. Evlilik Konusunda Kendi Kararını Veren

Yukarıda boyun eğen kadınların yer aldığı türküler tartışılmıştı. Bu kadınların yanı sıra, incelenen bazı türkülerde evlilik konusunda kendi kararlarını veren kadınlar da görülmüştür. Söz konusu bu kadınlar, türküler aracılığı ile evlenmek istedikleri erkekleri dile getirirken anne ve babalarının kendileri için uygun gördükleri damat adaylarına da itiraz etmişlerdir. “Akşam oldu gün yayıldı enginlere” ilk dizeli türküde babası tarafından evlendirilmek istenen kız “Akşam oldu gün yayıldı tahtalara *vay*/ Babam beni veriyor softalara *vay*/ Babam verse ben varır mıyım softalara *vay*/ Canım sevdi gönlüm gördü kamalıya *vay*” (Deveci, 2007, s. 178) dizeleriyle, babasının kendisine uygun bulduğu erkekle değil, kendi sevdiğiyle evlenmek istediğini söylemiştir. Aynı türkünün devamında kız, babasının evlenmesini istediği köçekle değil, mektepliyle yani eğitilmiş bir erkekle evlenmek istediğini dile getirmiştir. “Şifonum Türküsünde” (Deveci, 2007, s. 162) kendi sevdiğiyle evlenmek isteyen, “Deniz Türküsü” nde (Deveci, 2007, s. 110) ise süngerciyile evlenmek isteyen kızlara rastlanır.

Türküler kadınların duygularını ve isteklerini dile getirme araçları olmuştur. Kadınlar, belki de yüz yüze karşı çıkamadıkları anne-babalarının kararlarına, yaktıkları türküler yoluyla itiraz edebilmişlerdir. Bunun yanı sıra, toplumumuzda, kendi seçtikleriyle evlenmek isteyen, aileleri kabul etmediğinde, yaşayabilecekleri her türlü olumsuzluğu göze alarak, sevdikleri erkeklerle kaçan kızların olduğu da bilinmektedir. Bu nedenle, incelediğimiz türkülerde, evlilik konusunda kendi istedikleri ile evlenmek isteyen kızların varlığı şaşırtıcı olmamıştır. Bu özelliğin, Kavuncu’nun uyarladığı envanterde yer almaması ise, toplumun, kadının sevdiği erkekle kaçmasını onaylamaması olarak yorumlanabilir.

2.9. Maddiyata ve Paraya Değer Veren

İncelenen türkülerde evlenmek isteyen, kiminle evleneceğine kendisi karar veren kızların, zengin ve itibarlı işlerde çalışan erkekleri tercih ettikleri belirlenmiştir. “Deniz Türküsü” nün “Deniz gibi engindir *aman*/ Süngerciler zengindir/ Anne beni evlendir *aman*/ O genç benim dengimdir” (Deveci, 2007, s. 110) dizelerinde kız, annesine süngercilerin zengin olduğunu söyleyerek, süngerciyile evlenmek istediğini belirtmiştir. “Evlerinin Önü Türküsü”nde kız anlatıcı “Var git oğlan var git

dengim değilsin/ Ak gerdan altın ister zengin değilsin” (Deveci, 2007, s. 288) diyerek zengin olmayan erkeği kendine yakıştıramamış ve açıkça reddetmiştir. “Ben varamam inekliye” ilk dizeli türkünün ilk dörtlüğünde “Ben varamam inekliye/ Ayranı sinekliye/ Allah kısmet ederse/ Omuzu tüfekliye” diyen kız anlatıcı hayvanlılık yapan bir erkek yerine, asker ya da subay gibi eli silah tutan birisi ile evlenmek istediğini ifade etmiştir. İkinci dörtlüğünde, “Ben Varamam çarıklıya/ Tabanı yarıklıya/ Allah kısmet ederse/ Abanı sarıklıya” (Deveci, 2007, s. 171) sözleriyle, kız, tabanı delik çarıklı yani fakir birisiyle değil, “zemini beyaz, üzerinde safran renginde nakışlar bulunan ipek kumaş” tan (TDK, 2022) yapılmış sarık anlamına gelen, abanı sarıklı biriyle, zengin bir erkekle evlenmek istediğini dile getirmiştir. Bu örnekleri göz önüne alarak, söz konusu türkülerde, evleneceği kişiyi kendi seçmek isteyen kızların, zengin ve itibarlı erkekleri tercih ettikleri söylenebilir.

“Muğla türkülerinde temsil edilen kadınların özellikleri nelerdir?” sorusuna yanıt bulmak amacıyla incelenen türkü metinlerinde kadınsılık özellikleri, namuslu, çapkın, duygusal, nazlı, tatlı dilli, güzel, boyun eğen, evlilik konusunda kendi kararlarını veren, maddiyata ve paraya değer veren olarak tespit edilmiştir. Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu’nun uyarlamış olduğu envanterde yer alan duygusal, tatlı dilli, boyun eğen kadınsılık özelliklerinin Muğla türkülerinde de bulunduğu tespit edilmiştir. Kadınsılık özelliği olarak Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde olmayan ancak Kavuncu’nun uyarladığı envanterde yer alan namuslu, incelediğimiz türkülerde de kadınlarda aranan bir özelliktir. Bu da Türk toplumunun kadından namuslu olmasını beklediğini gösterebilir. Bu türkülerde tespit edilen çapkın, nazlı, güzel, evlilik konusunda kendi kararını veren, maddiyata ve paraya değer veren kadınsılık özellikleri Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu’nun uyarladığı envanterde yer almamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ataerkil toplumsal düzende, erkek yüceltilirken, kadın ikinci plana atılır ve değersizleştirilir. Bu düzen varlığını, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve söz konusu kalıp yargılar doğrultusunda oluşan toplumsal cinsiyet rolleriyle sürdürmektedir. Halk edebiyatı ürünlerinden olan türkülerde de halkın yaşantısına dair izler bulunur. Bu bağlamda türküler kadın ve erkek cinsiyet rollerini, toplumun kadın ve erkek algısını ve kadın-erkek ilişkilerini anlama konusunda yardımcı olabilirler. Buradan yola çıkılarak, çalışmada, Muğla türkülerindeki kadınsılık ve erkeksilik özelliklerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

İncelenen türkülerdeki erkeklerin özellikleri, kaba dil kullanan, tatlı dilli, çapkın, cinsel arzularını dile getiren, güçlü, gözü pek, saldırgan, duygusal, kararlı, kıskaç, ailenin neslini sürdüren ve aileyi ayakta tutan, kadını sahiplenmek isteyen ve kadının namusunu koruyan olarak tespit edilmiştir. Gözü pek erkek Bem Cinsiyet

Rolü Envanterinde yer almazken, Kavuncu'nun uyarlamış olduğu envantere bulunan ve Muğla türkülerinde tespit edilen erkeksilik özelliklerinden biridir. Bu da Türk toplumunun erkeğin cesur olması gerektiğine dair beklentisini ortaya koymaktadır. Muğla türkülerinde tespit ettiğimiz ancak Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu'nun envanterinde yer almayan özellikler ise; kaba dil ve tatlı dil kullanan, çapkın, cinsel arzularını dile getiren, duygusal, kıskanç, kadını sahiplenmek isteyen, ailenin neslini sürdüren ve aileyi ayakta tutan ve kadının namusunu koruyandır.

Muğla türkülerinde yer alan kadınların özellikleri ise, namuslu, çapkın, duygusal, nazlı, tatlı dilli, güzel, boyun eğen, evlilik konusunda kendi kararlarını veren, maddiyata ve paraya değer veren olarak belirlenmiştir. Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde olmayan ancak Kavuncu'nun uyarladığı envantere yer alan namuslu, Muğla türkülerinde betimlenen kadınlarda aranan bir özelliktir. Bu da namusun, Türk toplumunun kadınlarda bulunmasını uygun gördüğü bir özellik olduğunu gösterebilir. İncelenen türkülerde tespit edilen çapkın, nazlı, güzel, evlilik konusunda kendi kararını veren, maddiyata ve paraya değer veren özellikleri, Bem Cinsiyet Rolü Envanterinde ve Kavuncu'nun uyarladığı envantere kadınsı özellikler arasında yer almamaktadır.

Bu çalışmada, Muğla türkülerinde yer alan kadınların ve erkeklerin özelliklerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Başka çalışmalarda, farklı yörelere ait türkülerdeki kadın ve erkek temsilleri incelenerek, bu kadın ve erkeklerin özellikleri tespit edilmeye çalışılabilir. Tespit edilecek bu özelliklerden yola çıkılarak, Türkiye'ye özgün bir envanter geliştirilebilir. Bu envanter çeşitli sosyal gruplara ve yaş gruplarına uygulanarak, bu özelliklerin günümüzde de kadın ve erkeklerin sahip olması istenilen özellikler olup olmadığı belirlenebilir.

Yazar Katkı Oranları:

Çalışmanın Tasarlanması: FE %50, ZE %50

Veri Toplanması: FE %60, ZE %40

Veri Analizi: FE %50, ZE %50

Makalenin Yazımı: FE %70, ZE %30

Makalenin Gönderimi ve Revizyonu: FE %70, ZE %30

KAYNAKLAR

- Artun, E. (2004). *Türk halk edebiyatına giriş*. İstanbul: Kitapevi.
- Aslan, E. (2010). *Türk halk edebiyatı*. Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım.
- Demez, G. (2005). *Kabadaydan sanal delikanlıya değişen erkek imgesi*. İstanbul: Babil.
- Deveci, Ü. (2007). *Deniz üstü köpürür Muğla türküleri ve hikayeleri (tasnif ve inceleme)*. Muğla: Muğla İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2014). *Toplumsal cinsiyet, sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Dökmen, Z. Y. (1999). Bem cinsiyet rolü envanteri kadınsılık ve erkeksilik ölçekleri Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Kriz Dergisi*, 7(1), 27-40.
- Eren, M. A. (2003). *Öyküleri ile Muğla türküleri*. İzmir: Aymar Yayıncılık.
- Eren, Z. (2015). *Baba karnım acıktı anne bisikletim bozuldu*. Ankara: Favori Yayıncılık.
- Kavuncu, A. N. (1987). *Bem Cinsiyet Rolü Envanteri'ni Türk toplumuna uyarlama çalışmaları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Millett, K. (2011). *Cinsel politika*. (S. Selvi, Çev.) İstanbul: Payel.
- Oğuz, T. (2004). *Yatağanda söylenen türküler ve öyküler*. Muğla: Anıl Ofset& Tipo Matbaacılık.
- Prentice, D. A., & Carranza, E. (2002). What women and men should be, shouldn't be, are allowed to be, and don't have to be: The contents of prescriptive gender stereotypes. *Psychology of Women Quarterly*, 26(4), 269-281. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1111/1471-6402.t01-1-00066>
- Sakman, E. (2012). Cinsel şiddet: Ataerkil cinsellik anlayışının bir ürünü. *Pivolka*, Eylül, 23, 5-7 Erişim adresi: http://www.elyadal.org/pivolka/23/PIVOLKA_23_02.pdf
- Şen, E. (2020). Türkçe eğitiminde yakın okuma yönteminden yararlanma üzerine bir çalışma (bir etkinlik örneği). *Journal of Language and Research*, 6(1), 145-167. Erişim adresi: <https://doi.org/10.31464/jlere.584346>
- TDK (2022). Dürzü. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK (2022). Çatal yürekli. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK (2022). Gazal. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK (2022). Zampara. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK (2022). Nazlı. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK (2022). Abani. <https://sozluk.gov.tr/>
- UNFPA. (2011). Gender at the Heart of ICPD: The UNFPA Strategic Framework on Gender Mainstreaming and Women's Empowerment. UNFPA. Erişim adresi: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Gender_Equality%20Strategy_2011.pdf
- Yıldız-Tahincioğlu, A. N. (2011). *Namusun halleri*. İstanbul: Postiga Yayınları.

THE FEMINITY AND MASCULINITY TRAITS IN MUĞLA FOLK SONGS

EXTENDED ABSTRACT

While patriarchal society glorifies the man, it assigns a subordinate role to the woman. The patriarchal system which is the reason behind gender inequality in society owes its existence and durability to gender stereotypes and roles. Gender is used to express personality traits that society and culture expect men and women to have, and the attitudes, behaviors even professions and roles that are considered appropriate for women and men. The concept of gender includes gender stereotypes and roles.

Some inventories have been developed to find out gender stereotypes in different societies. Of these inventories, the “Bem Sex Role Inventory” is the most

well-known and the most frequently used one. Deborah A. Prentice and Erica Caranza have listed the female and male stereotypical traits found in the Bem Sex Role Inventory as follows: “female stereotypic traits: affectionate, cheerful, child-like, compassionate, not using harsh words, eager to soothe hurt feelings, feminine, not susceptible to flattery, polite, gullible, loves children, loyal, sensitive to others’ needs, shy, soft-spoken, sympathetic, tender, understanding, yielding. Male stereotypical traits: “act as a leader, aggressive, forceful, analytical, assertive, athletic, competitive, defends own beliefs, dominant, strong, leadership ability, independent, individual, makes decisions easily, masculine, self-reliant, self-sufficient, strong personality, willing to take risks” (2002, p. 269).

In 1987, Ayşe Nur Kavuncu adapted the Bem Sex Role Inventory to Turkish society. The female stereotypical traits in Turkish inventory are as follows: “sol-
emn, understanding, sensitive to others’ needs, obedient, friendly, loves children, emotional, self-sacrificing, conciliator, tender, eager to soothe hurt feelings, not using harsh language, feminine, compassionate, virtuous, loyal, affectionate, coy, soft-spoken, soft/polite” (Kavuncu, 1987, s. 35-36). As for male stereotypical traits in Kavuncu’s study: “responsible for his family, dominant/effective, generous, impassive, masculine, impressive/strong, enterprising, brave, taking a stand against injustice, ambitious, idealist, defend his own needs, self-confident, prescriptive-strict, act as a leader, rational, authoritarian, willing to take risk, aggressive, keeps his word” (Kavuncu, 1987, p. 33-34).

Folk literature is an important source reflecting feminine and masculine gender stereotypes and roles, as well as the attitudes towards the man and the woman in the culture of a particular society. Folk songs, fairy tales, legends, proverbs are some of the works of folk literature. Of these works, folk songs display the values, practices, beliefs of a particular society; furthermore, they transmit gender roles and stereotypes from one generation to the other. Given that, this study aims at identifying the traits of the men and the women represented in Muğla folk songs. The research seeks answers to the following questions:

- “What are the traits of the men represented in Muğla folk songs?”
- “What are the traits of the women represented in Muğla folk songs?”

In the study, Ümral Deveci’s book titled *Deniz Üstü Köpürür: Muğla Folk Songs with Their Stories, (Classification and Analysis)*, which includes the folk songs both compiled by her and in the repertoire of TRT, has been used. The technique used in this paper is close reading. Mehmet Ali Eren’s *Öyküleri ile Muğla Türküleri (Muğla Folk Songs with Their Stories)* and Tarcan Oğuz’s *Yatağan’da Söylenen Türküler ve Öyküler (Folk Songs Sung in Yatağan and Their Stories)* have been used to learn the stories of the folk songs.

The traits of the men in the folk songs analyzed are as follows: using harsh language, soft-spoken, promiscuous, talking about his sexual desire, strong, brave, aggressive, emotional, decisive, jealous, providing the continuity of family and mainstay of the family, owning woman and protecting the virtue of the woman. While brave does not take part in Bem Sex Role Inventory, it is one of the masculine traits identified in the inventory adapted by Kavuncu and Muğla folk songs, and this reveals the fact that Turkish society desires men to be brave. The traits which have been identified in Muğla folk songs but do not appear in both Bem Sex Role Inventory and Kavuncu's inventory are as follows: using harsh language and soft-spoken, promiscuous, talking about his sexual desire, emotional, jealous, owning the woman, providing the continuity of family and mainstay of the family and protecting the virtue of the woman.

The traits of the women represented in the folk songs studied in this paper are as follows: virtuous, coquettish, emotional, coy, soft-spoken, beautiful, obedient, making her own decisions about marriage, materialistic. Virtuous is not one of the items in the Bem Sex Role Inventory but it appears in the inventory adapted by Kavuncu, and is one of the traits desired for the women described in Muğla folk songs. This may indicate the fact that virtue is a trait that Turkish society considers appropriate for women. Such traits identified in the folk songs as coquettish, beautiful, making her own decisions about marriage, materialistic do not take part as feminine traits both in Bem Sex Role Inventory and the inventory adapted by Kavuncu.

This study aims to identify the traits of the men and the women represented in Muğla folk songs. The representations of the women and men in the folk songs sung in different locations of Turkey may be studied to determine masculine and feminine traits and roles. The results of this study, along with the results of the other studies to be carried out, may constitute a resource for the femininity and masculinity inventories to be developed specific to Turkey.

Keywords: *Muğla Folk Songs, Femininity Traits, Masculinity Traits, Gender.*

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi,
Ondokuz Mayıs University Journal of Women's and Family Studies

e-ISSN: 2791-6871, OKAD December 2022, 2 (2): 229-248

Woman and Trade Union: A Bibliometric Analysis

Kadınlar ve Sendika: Bibliyometrik Bir Çalışma

Aslı KAVURMACI¹

¹Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Balıkesir
•akavurmaci@bandirma.edu.tr • ORCID > 0000-0002-4790-2269

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 05 Ekim / October 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 02 Aralık / December 2022

Yıl / Year: 2022 | **Cilt – Volume:** 2 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 229-248

Atf/Cite as: Kavurmacı, A. "Woman and Trade Union: A Bibliometric Analysis" *Ondokuz Mayıs University Journal of Women's and Family Studies* 2(2), December 2022: 229-248.

WOMAN AND TRADE UNION: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS

ABSTRACT

Women's workplace or labour market-related problems such as inequality, low unionization rate, wage differentials, unemployment, discrimination, and many others have been a hot topics studied by scholars for many years. In many countries, it has been seen that unions and non-governmental organizations pay more attention to the employment or workplace-oriented problems of female employees, whose number has been increasing in the workforce recently. However, there are still issues that need to be resolved. Thus, this paper aims at understanding the studies analysing the relations between women and unionism and leading the way for future research. With the application of the VOSviewer, the study examined unionism studies focusing on women workers. For this purpose, 186 articles published between 1981 and 2021 were gathered from the WOS database and analysed using the bibliometric analysis method with VOSviewer Software. The results of the analysis show that the number of articles on the subject decreased from 11 in 2018 to 9 in 2019 but remarkably increased to 22 in 2020, mostly focused on gender issues. Additionally, it was found that England had the highest number of publications, while "Women's History Review" was the journal that published the most articles. Finally, the bibliometric analysis performed in this paper to show the main focus of the literature over the last forty years is expected to reveal research gaps and new research opportunities in women's labour studies.

Keywords: *Trade Union, Women, Bibliometric Analysis, Web of Science, VOSviewer.*

KADINLAR VE SENDİKA: BİBLİYOMETRİK BİR ÇALIŞMA

ÖZ:

Kadınların işyeri ya da işgücü piyasasında karşılaştığı eşitsizlik, düşük sendikalaşma oranları, ücret farklılıkları, işsizlik, ayrımcılık ve diğer pek çok sorun uzun yıllardır araştırmacıların dikkatini çeken çalışma konuları arasındadır. Son yıllarda birçok ülkede sendika ve sivil toplum kuruluşlarının işgücünde sayıları giderek artan kadınların, istihdam veya işyeri kaynaklı sorunlarına daha fazla ilgi gösterdiği görülmektedir. Ancak hala çözüm bekleyen birçok sorun bulunmaktadır. Bu doğrultuda, bu çalışma kadın ve sendikacılık kavramları arasındaki ilişki analiz edilerek ortaya konulan bilimsel çalışmaları anlamayı ve ileride yapılacak araştırmalara yol göstermeyi amaçlamaktadır. Çalışmada VOSviewer programı

kullanılarak sendika ve kadın çalışanları merkezine alan makaleler incelenmiştir. Bu amaçla Web of Science veri tabanından derlenen 1981-2021 yılları arasında yayınlanmış 186 makale, VOSviewer programı kullanılarak bibliyometrik inceleme yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda konuyla ilgili 2018 yılında 11 olan makale sayısının 2019 yılında 9'a düştüğü ancak 2020 yılında dikkat çekici bir şekilde 22'ye yükseldiği ve bu makalelerin çoğunlukla toplumsal cinsiyet konularına odaklandığı görülmektedir. Ayrıca en fazla yayına sahip ülkenin İngiltere olduğu, Women's History Review dergisinin ise en çok makale yayınlayan dergi olduğu tespit edilmiştir. Son olarak, geçtiğimiz kırk yılda literatürün ana odak noktasını göstermek için gerçekleştirilen bu bibliyometrik analizin, kadın emeği çalışmaları alanındaki araştırma boşluklarını ve yeni araştırma fırsatlarını ortaya çıkarması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Sendika, Kadınlar, Bibliyometrik Analiz, Web of Science, VOSviewer.*

INTRODUCTION

In the last four decades, studies have shed light on some important progress for women workers, or more precisely, gender issues in labour. Many studies have addressed women's labour market problems, such as low labour force participation, unemployment, inequality, informal employment, discrimination, low unionization rate, and so on. Additionally, it is known that the level of women's participation in union activities, including membership, is also low in many countries due to the reasons related to union structure, traditions, social roles and responsibilities, and other policies. Therefore, unions have developed various strategies to unionize female workers in many countries considering these issues. Unfortunately, significant changes have not been made in some countries yet (Tokol, 2019). Today, more women are participating in the labour market and contributing to countries' economies in various forms than before. However, there are also several women's issues that unions have yet to address.

This study focused on whether unionism studies can deal with women's issues in different workplaces or even countries and the extent to which studies in this area can benefit the organisation of women workers or gender-related labour problems. In this regard, it is aimed to draw attention to certain topics through this study. Firstly, how the research subject has been handled in the last forty years. Secondly, identifying the most prominent research problems and the most influential authors within the literature. Finally, remarking on the authors and countries that have contributed the most literature over the years. These concerns were the main purposes of this study. To find answers to these questions, 186 articles from the

Web of Science database were included in the study. The analysis was conducted by utilizing the VOSviewer software. For this purpose, important indicators were highlighted through keywords, citations, authorship and country analysis.

LITERATURE REVIEW

Many studies in interdisciplinary fields such as industrial relations, sociology, history, management, economics, and even geography have been conducted throughout the 1980s, 1990s, and 2000s due to women's labour-related issues. During 1980s, the studies have been carried out mainly focusing on organising efforts of women workers. In one example, a paper called "Trade Union Reactions to Women Workers and Their Concerns" was written by Baker and Robeson and published in the *Canadian Journal of Sociology* in 1981. The authors aimed to analyse the reasons behind the historical and contemporary reactions of trade unions to women workers. They pointed out that unions have been focused on the interests of male workers rather than women's because of the blue-collar men's domination over the unions historically (Baker & Robeson, 1981). Booth (1986) studied determinants of the individual decision to unionize for men and women in Britain and found some explanations for the low female trade union density. Holmila (1986) examined how the trade union movement might influence people's ways of life throughout a project in collaboration with the Central Organization of the Finnish Trade Unions. Project conducted over the discussions about the issues such as the different segments of the working class or as the organization of the trade union with the participants. The author stated that results shed light on women's traditional place within the hierarchy of the working class and the trade union movement. There is also another unionism related research centred on women that was identified in Web of Science is from 1991 and the article was published in the *International Labour Review* with the title "Strategies for Strengthening Women's Participation in Trade-Union Leadership" by Anne Trebilcock. Trebilcock (1991) emphasized in her research that some structural and organizational changes could encourage women to be a part of union managements or take the leadership roles such as workers' education, women's conferences and strengthened women's committees, reserved seats on executive bodies, guarantees of proportional representation and other changes in election rules. The research carried out in the 2000s aimed to draw attention to the difficulties faced by women workers, such as informal employment, women's structures in trade unions or low union participation. Gallin (2001) conducted a study on workers in informal employment -particularly women workers- to determine some of the issues that need to be pointed out to improve the organization of the workers. Healy and Kirton (2000) argued the bureaucratic and gendered nature of union government through women's experiences. Their research was conducted by qualitative and documentary data. They also pointed transformational strategies that challenge the dominant oligarchy through

women's experiences. On the other hand, Wills (2001) underlined the importance of community unionism in representing the interest of small groups such as women, immigrants, and other minorities over an example of ISTC and BWTUC in her paper. Kirton and Forbes-Mewett & Snell worked on women's union participation and its effects on the organization's structure. While Kirton (2006) suggested a trade union career as an alternative or parallel career for women, Forbes-Mewett & Snell (2006) pointed out that women were making modest changes in the overall structure of the organization by participating in the decision-making process, influencing men's behaviour, and having their ideas heard. Furthermore, some of the research on the women's union movement have been studied in recent years mainly focused on gender equality. Erikson (2021) was looking for answer in terms of what function the institutional framework has in the gender equality bargaining in her article. In addition, the author pointed out that gender equality measures tend to be restricted by increased employer coordination and a strong industry norm. Messing et al. (2021) analysed gender in the context of workplace health and safety by focusing on several ergonomic studies and discussed the implications and difficulties of observing gender in ergonomic studies. It has also been stated that these ergonomic studies evaluated through the research were undertaken by ergonomists in collaboration with trade union women's committees and health and safety committees.

It is been also observed that the literature has been enriched with research conducted in different countries in the last two decades. Ratnam and Jain (2002) examined women in unions in India. They analysed the reasons for the low female membership and participation in Indian unions and stated gender issues that can be taken up in collective bargaining. While Parker and Foley (2010) conducted surveys and semi-structured interviews to explore the women's structures and equality within UK and Canadian unions, Blaschke (2011) analysed the influence of internal factors on the degree of women's participation in Austrian and German trade unions. In their research, Mrozowicki and Trawińska (2013) discussed the evolution of women's involvement in Polish trade unions. This research was carried out by expert interviews with trade union leaders and interviews with company-level women unionists in private manufacturing and in the public sector. The structural, cultural, and biographical obstacles Polish women workers faced in the trade union movement were also indicated at the end of the study. Ledwith and Munakamwe (2015) discussed the central issue of gender pay gaps and their relationship with collective bargaining and gender agendas in Brazil and South Africa. In their research, they concluded that gender leadership gaps and gender pay gaps are related. In another research, unionism in the cleaning industry was analysed in the light of increasing multinational cleaning companies, outsourcing and the immigrant workforce with a focus on Dutch trade unions by Knotter. Meanwhile, the author focused on the cleaners' strikes in the Netherlands and also clarified that

the starting point for this research was the Justice for Janitors campaign (Knotter, 2017). In addition, Rogalewski (2018) analysed migrant female workers' strike in a small care company in Switzerland in 2014. The author argued the crucial role of the Unia, the largest Swiss trade union, in terms of organising these workers and their leading role during the collective action. In the study, it was also highlighted that a well-maintained union strategy might benefit workers in terms of advancing their rights. On the other hand, Saka (2019) researched women workers who actively joined the slowdown strike and factory occupation in Turkey, which reached the outcome of the collective agreement after six months after their collective action. This research was carried out with semi-structured interviews with women workers who participated in the strike. The author also indicated, in line with narratives of working women, that limiting sexist practices at work should be at the core of the labour struggle and fight against the sex-based division of labour. Hlatshwayo (2021) gave another example of a case study in the South African context, which shed light on the precarious workers' education and its impact on workers' working conditions, focusing on black women, migrants from other African countries and other precarious workers.

METHODOLOGY

The data used in the study were obtained from the Web of Science database. The investigation consisted of an initial search through the Web of Science using the keywords "women and trade union" in the topics applied. A total of 277 documents were obtained. A total of 277 documents were obtained. In addition, search results were subjected to some screening criteria before reaching the final version. Therefore, except for 2022, filtering was applied to the years between 1981 and 2021. The documents also retrieved were filtered by Document Type Article and by the English language. After the screening process for irrelevant publications within the retrieved documents, the query for the search yielded a total of 186 results from different research disciplines. VOSviewer generated the mapping and the visualisation of the searched topics. After that, the qualitative analyses of the results of the maps were presented using this software.

The VOSviewer were used for analysis and the map visualisation of the searched topics. VOSviewer is one of the common software tools used for constructing and visualizing bibliometric networks such as journals, researchers, or individual publications. So, citation, bibliographic coupling, co-citation, or co-authorship relationships can also be used to form bibliometric networks. In addition, using this software, the map of co-concurrence networks can be created and visualised through important terms detected from publications (Van Eck & Waltman, 2020). This study intends to carry out a bibliometric analysis within the scope of the Web of Science. Hjerpe (1978) defines bibliometric as "the assembly and interpretation

of quantitative measures in general of documents or document collections”. On the other hand, Ball and Tunger (2006) state that the interest in bibliometrics emerged in the eighties but faded until the late nineties. They also added that, nowadays, bibliometrics is experiencing a revival as an instrument of science management, and the application of bibliometric analysis has become a hot topic with the help of large volumes and easily processible digital bibliometric data recently. Bellis (2009) highlighted that the term “bibliometric” was used to describe a statistical analysis of documents, and the definition was given as “application of mathematics and statistical methods to books and other media of communication” regardless of disciplinary bounds by Alan Pritchard in the late 1960s. As Zupic and Čater (2015) stated, bibliometric analysis using science mapping gives a different light on the literature. Any studies can be analysed using this method if they have related to others within the field of the research study. Compared to a structured but deep traditional literature review, bibliometric studies can review more studies with science mapping, which can also focus on the literature in the light of the graphical description. With the VOSviewer text mining program, in addition to bibliometric analysis of journals, analysis of certain subject areas and the word density in studies, analysis of student performances, theses, and websites can also be performed. (Artsın, 2020).

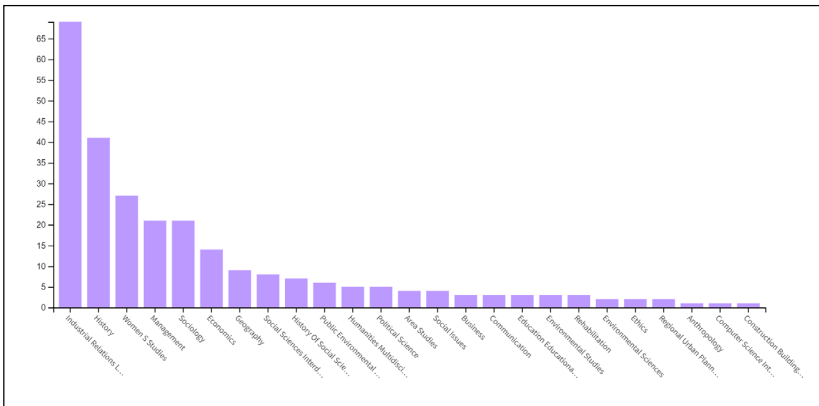
In this study, a bibliometric analysis of trade union studies was presented. Among these studies, women-oriented studies are selected and underlined. As highlighted before, this study is motivated by recent changes in the workforce composition of women. Through the analysis, union-oriented studies about women workers were put forward. In fact, their numbers are increasing within the workforce, but they are still not effectively represented, or their problems are not pronounced in some countries. However, it is believed that because of the changing roles of women within labour, they have recently become an important target group for trade unions. Besides, women workers have benefited from higher wages and better working conditions because of the union movement in many countries, as shown by the research results. Ultimately, this analysis aims to provide a different view for future studies and determine new ideas and directions for both topics. In addition, it is also believed that more women-related trade unions or unionism studies lead to greater attention to issues of particular concern to women workers.

DATA ANALYSIS AND RESULTS

This study is based on a bibliometric analysis of unionism studies centred on women workers within the different disciplines. So as a first step of the study, “women and trade union” related keywords were searched in the topics, and results showed that the publications appeared in different categories. Since they were the only articles that met the inclusion criteria for the search, 186 publications were

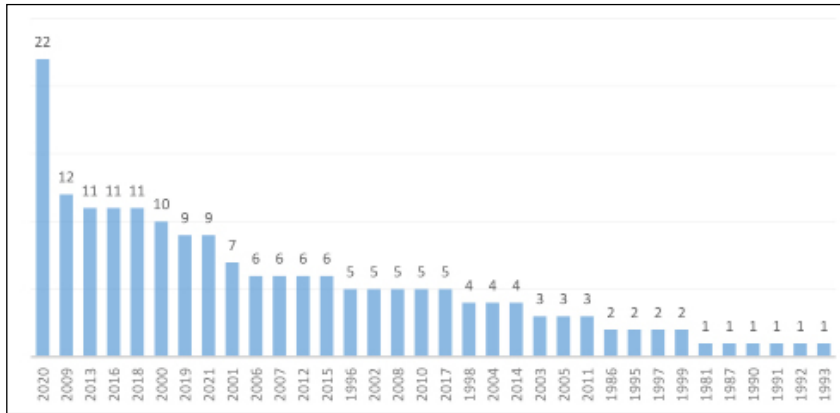
found. The research results also provide a guideline for the main research area of these publications conducted over the last 40 years (see Figure 1). It is seen that contributions were made from different fields, especially Industrial Relations Labour, History and Women's Studies. Industry Relation Labour is the top area with 69 articles, and 37.097% of the articles were published related to topics. It is also noted that History contributed 41 (22.043%) publications, while Women's Studies contributed 27 (14.516%), Management and Sociology both contributed 21 (11.290%) of them.

Figure 1. Publications by Subject Area

Source: WOS, 2022.

The average of publications in Web of Science between 1981 and 2021 is shown in Figure 2. The number of publications has grown substantially ever since. The year with the greatest number of publications was 2020, with a total of 22, which is 11.828% of 186. It is seen that the years with the highest number of publications after 2020 are 2009 (12 publications, 6.452%), 2013 (11 publications, 5.914%), 2016 (11 publications, 5.914%), 2018 (11 publications, 5.914%), and 2000 (10 publications, 5.376%), respectively. The analysis leads us to conclude that the publication figures change increasingly yearly. This also shows the topic's dynamic nature and growing issues within the domain. At this point, it is found out that the subject is also examined in disciplines like Political Science, Communication, Public Environmental Occupational Health, Ethics, Educational Research, Business, Area Studies, and many others, as shown in Figure 1.

Figure 2. Publications by Year

Source: WOS, 2022.

Citation and Author Analysis

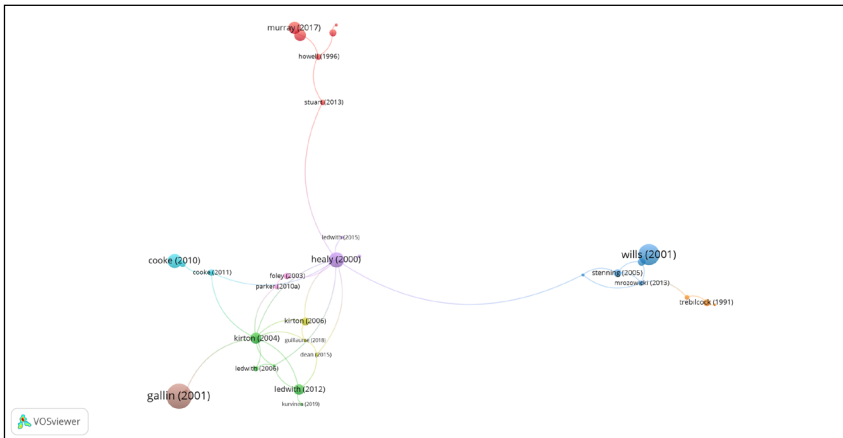
The analysis of citation and authors are important to get to know the impactful researchers and the intellectual structure of the research field. For that purpose, highly cited documents, sources, and authors were examined. The five most cited papers and citations for both searches' details are shown in Table 1. In addition, a citation visualisation of the authors is also shown in Figure 3. Citation details were exported from Web of Science to Microsoft Excel, where analysis was carried out. The citation report for the search shows that "Income inequality, the psychosocial environment, and health: comparisons of wealthy nations" written by Lynch and others was the most cited article in the list. In the research, researchers aimed to uncover health disparities between some countries by analysing variables such as income inequality, life expectancy, and low birth weight. One of the important results of the studies is that there are better child health profiles in countries where women are represented more politically and within the union (Lynch et al., 2001). On the other hand, Gallin's (2001) aim was to identify some of the issues that needed to be underlined to improve the organisation of employees, especially women workers, in informal employment. As Healy and Kirton (2000) examined women's experiences and perceptions within union structures, Wills (2001) pointed out the importance of community unionism by setting examples over ISTC and BWTUC cases. Likewise, Abell et al. (2000) conducted research on the fertility of female workers working in greenhouses and being exposed to pesticides. The female workers who are the subject of the research are union members, and important results have been revealed regarding both the risks faced by the workers in the workplace and occupational health and safety.

Table 1. Top 5 Cited Articles in Web of Science

Title	Source Title	Authors	Publication Years	Total Citations
Income inequality, the psychosocial environment, and health: comparisons of wealthy nations	LANCET	Lynch, J; Smith, GD; Hillemeier, M; Shaw, M; Raghunathan, T; Kaplan, G	2001	280
Propositions on trade unions and informal employment in times of globalisation	ANTIPODE	Gallin, D	2001	187
Community unionism and trade union renewal in the UK: moving beyond the fragments at last?	Transactions of The Institute of British Geographers	Wills, J	2001	133
Women, power and trade union government in the UK	British Journal of Industrial Relations	Healy, G and Kirton, G	2000	72
Time to pregnancy among female greenhouse workers	Scandinavian Journal of Work Environment & Health	Abell, A; Juul, S and Bonde, JPE	2000	70

Source: Created by the author using WOS database.

Figure 3. Visualization of Authorship

Source: Created by the author using VOSviewer.

Besides the scholars who contributed to the field on the subject, it is also necessary to reveal the scholars who did the most research. The authors' contribution can be expressed by analysing the number of publications shown in Table 2. The most notable and pertinent authors who contributed significantly to the selected topic are listed below. Ledwith is the most highly regarded, with four articles, followed by Brigden, Humphrey, Hunt, and Kirton, with three articles each.

Table 2. Top Five Authors with Highest Publications

No	Countries	Results	% of 186
1	Ledwith S	4	2.151%
2	Brigden C	3	1.613%
3	Humphrey JC	3	1.613%
4	Hunt C	3	1.613%
5	Kirton G	3	1.613%

Source: Created by the author using WOS.

Similarly, the main academic journals responsible for the publications related to the subjects were found and listed below, with a total of 107 sources. The journals that had more than three publications on this subject are analysed. The top five journals by both publications and citations are as follows:

- Women's History Review: 8 publications with 7 citations.
- Gender Work and Organization: 7 publications with 96 citations.
- International Labor and Working-Class History: 7 publications with 10 citations.
- British Journal of Industrial Relations: 5 publications with 130 citations.
- Economic and Industrial Democracy: 5 publications with 34 citations.

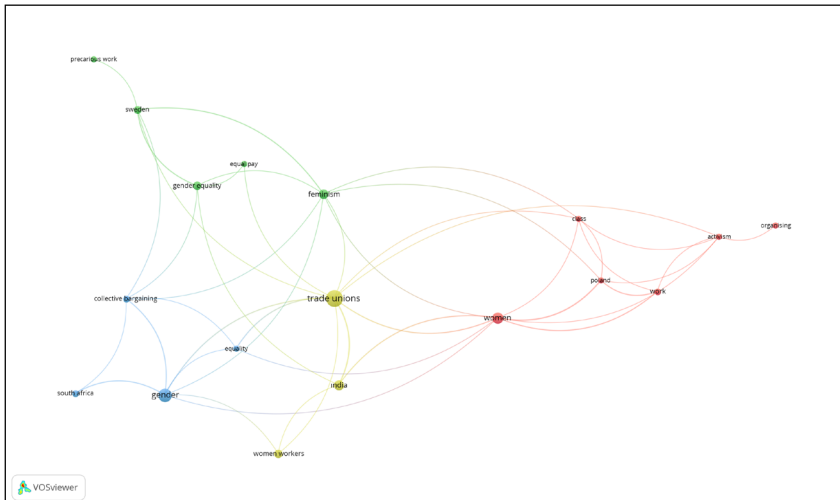
Keyword Analysis

Understanding the dynamics and growth of women's impact within the unionism research field is essential. In line with that, the keyword analysis was conducted to identify the most frequently used words/phrases in the topics. The top 10 most frequently used keywords used in the publications are summarized in Table 3. This data is conducted from the abstract of 186 articles. According to Figure 4's network depiction of occurrences, different colours represent different clusters, and the size of the circles shows the frequency counts. Using keywords helps reveal the important and popular topics within the selected field. Therefore, a co-occurrence analysis of the keywords was conducted using VOSviewer in this study. The minimum number of occurrences of the keywords was set as 3, and 97 keywords met the threshold. A total of 3 clusters, 22 links, and 27 total link strengths were generated (see Figure 3). The most frequently used keyword is "Trade Unions", with a total link strength of 20.

Table 3. Keyword Occurrences

No	Keyword	Occurrences
1	Trade Unions	38
2	Gender	14
3	Women	10
4	India	8
5	Feminism	7
6	Gender Equality	6
7	Women Workers	6
8	Sweden	5
9	Collective Bargaining	4
10	South Africa	4

Source: Created by the author using VOSviewer.

Figure 4. Visualization of Keywords

Source: Created by the author using VOSviewer.

Countries/Regions Analysis

Understanding the origins of the conceptual framework of the research topic requires consideration of the country analysis. However, at the same time, it is also an important indicator for finding or searching for collaborators in the same

research field. Table 4 reveals the top 10 countries with the highest number of articles according to the Web of Science search results. Again, country details were exported from the Web of Science and listed in order of the number of articles published. England is the top country with 49 articles, and 26.344% of the articles were published within the trade union/unionism research fields. It is also noted that the USA contributed 23 (12.366%) publications while Australia contributed 21 (11.290%).

Table 4. Top 10 Publications by Countries

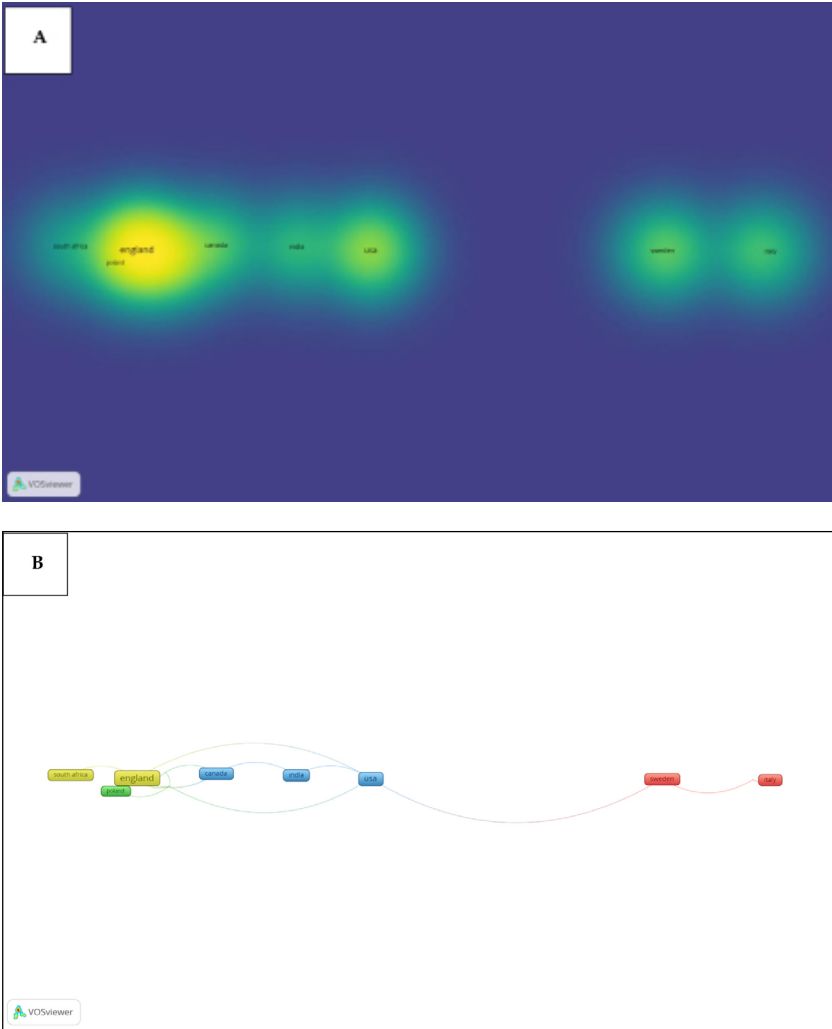
No	Countries	Results	% of 186
1	ENGLAND	49	26.344%
2	USA	23	12.366%
3	AUSTRALIA	21	11.290%
4	CANADA	14	7.527%
5	INDIA	11	5.914%
6	SWEDEN	11	5.914%
7	ITALY	7	3.763%
8	FINLAND	6	3.226%
9	GERMANY	6	3.226%
10	SOUTH AFRICA	6	3.226%

Source: Created by the author using WOS

Visualization of collaboration among countries with minimum productivity of 15 documents was shown in Figures 5A and 5B. Both figures indicate countries that contributed to the literature. Figure 5A shows which countries produce publications intensively, while Figure 5B shows the cooperation network between countries. The map showed 12 countries distributed in three different clusters: each with a different colour. Thus, countries with the same colour make one cluster and this cluster shows that they have the highest percentage of collaboration within. The visualisation also shows that England is the centre of the relationships between several countries. The results of the country analysis provide a guideline of where the main discussions were conducted over the last 40 years.

It has been observed that researchers from different universities contribute to the literature on this subject. Therefore, an analysis was also made according to the institutions where the researchers contributed from. Five universities met the threshold when the minimum number of citations for a paper was set at 100. Notably, the highest citations consist of the researchers from the University of Bristol (England) and the University of Michigan (USA).

Figure 5A and 5B. Visualization of Countries

Sources: Created by the author using VOSviewer.

CONCLUSION

Women workers in several nations are less likely than their male counterparts to be union members. Therefore, issues such as the organisation of women, their participation in union activities, and barriers within the union-management have been among the important discussion topics in the field of industrial relations for

many years. Besides factors such as the lower labour force participation rate, unemployment, and/or fields of employment that influence women's unionization, barriers like traditional structures of the unions, gender, and cultural prejudice remain in some countries. In some countries, both the efforts of the unions to organise working women and the union movement within women on their own have been the subject of several studies. Moreover, these studies and reports have also shown that women have benefited from higher wages and better working conditions because of unionism. Based on this thought, the aim of this research is to map the field of unionism studies centred on women workers and examine the interrelations between the concepts of women and unionism to understand the latest scientific production that can guide future studies. For this purpose, 186 articles published between 1981 and 2021 were gathered from the WOS database and analysed using the bibliometric analysis method with VOSviewer Software. As a result of the analysis, it is seen that the number of articles on the subject decreased from 11 in 2018 to 9 in 2019 but remarkably increased to 22 in 2020, mostly focused on gender issues. Additionally, "Income inequality, the psychosocial environment, and health: comparisons of wealthy nations" was the most cited article with 280 citations, while "Women's History Review" was the journal that published the most articles. Overall, it is seen that the country with the highest number of publications was England, and Ledwith is the most highly regarded author, with four articles. Another result of the study is that while Industrial Relations Labour, History, and Women's Studies are in the top three among the ten most studied topics, Management is in the fourth place, Sociology is in the fifth place, and Economics is in the sixth place.

It has been found that the most significant keywords connected with the analysis of women within the trade union domain are gender equality, equal pay, equality, gender, and feminism. However, even though that decades have passed, studies on women's fundamental labour rights and their right to organise stress that in some countries, the fundamental workplace problems are still not resolved. Especially in recent years, more studies have focused on equal pay struggles, the gender asymmetries in trade union leadership, the features of a trade union and women's movement, the gendered barriers to union leadership, the rural definition of gender, or the basic human rights of women workers. It is also promising that a significant number of studies address the problems of migrant female workers and their relations with trade unions, as well as occupational health and safety issues of female workers. However, a limited number of country analyses or comparisons have been observed. Therefore, it is recommended to conduct more studies that include country analysis. Thus, both the problems and possible solutions experienced by women in the labour market in different countries will be revealed. Additionally, the most noteworthy finding of this analysis is that there is no research on "working poverty". A study in the centre of women and trade union/unionism that

will deal with the concept of working poverty, one of the latest major concerns of the ILO, is thought to contribute significantly to the field.

To sum up, there are some limitations to this study that should be underlined. The findings obtained in the research are entirely based on computer-based data. Only articles in the Web of Science database were included, and only trade union or unionism studies covering issues related to women were considered in this analysis. Plus, articles written in languages other than English were excluded. Therefore, it may be suggested that other databases and different measures be included in future studies.

REFERENCES

- Abell A, Juul S & Bonde JP. (2000). Time to pregnancy among female greenhouse workers. *Scand J Work Environ Health*, 26(2), 131-6. doi: 10.5271/sjweh.522.
- Artsin, M. (2020). BİR METİN MADENCİLİĞİ UYGULAMASI: VOSVIEWER. *Eskişehir Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi B - Teorik Bilimler*, 8 (2), 344-354.
- Baker, M., & Robeson, M.-A. (1981). Trade Union Reactions to Women Workers and Their Concerns. *Canadian Journal of Sociology*, 6(1), 19-31.
- Ball, R., & Tunger, D. (2006). Bibliometric analysis - A new business area for information professionals in libraries? Support for scientific research by perception and trend analysis. *Scientometrics*, 66(3), 561-577. <https://doi.org/10.1007/s11192-006-0041-0>
- Bellis, N. De. (2009). *Bibliometrics and Citation Analysis; from the Science Citation Index to Cybermetrics*. Learned Publishing. Maryland, USA: The Scarecrow Press, Inc. <https://doi.org/10.1087/20100312>
- Blaschke, S. (2011). Determinants of female representation in the decision-making structures of trade unions. *Economic and Industrial Democracy*, 32(3), 421-438. <https://doi.org/10.1177/0143831X10387171>
- Booth, A. (1986). Estimating the Probability of Trade Union Membership: A Study of Men and Women in Britain. *Economica*, 53(209), 41-61.
- Erikson, J. (2021). A special fund for gender equality? Institutional constraints and gendered consequences in Swedish collective bargaining. *Gender, Work and Organization*, 28(4), 1379-1397. <https://doi.org/10.1111/gwao.12645>
- Forbes-Mewett, H., & Snell, D. (2006). Women's Participation in 'a Boys' Club': A Case Study of a Regional Trades and Labour Council. *Labour and Industry*, 17(2), 81-98. <https://doi.org/10.1080/10301763.2006.10669346>
- Gallin, D. (2001). Propositions on Trade Unions and Informal Employment in Times of Globalisation. *Antipode*, 33(3), 531-549. <https://doi.org/10.1111/1467-8330.00197>
- Healy, G., & Kirton, G. (2000). Women, Power and Trade Union Government in the UK. *British Journal of Industrial Relations*, 38(3), 343-360. <https://doi.org/10.1111/1467-8543.00168>
- Hjerpe, R. (1978). An Outline of Bibliometrics and Citation Analysis. *Stockholm Papers in Library and Information Science*. <https://doi.org/10.1126/science.5127882-a>
- Hlatshwayo, M. (2021). How is workers' education responding to the rising precariousness of work? Some international and South African examples. *Social Dynamics*, 47(3), 568-583. <https://doi.org/10.1080/02533952.2021.1991751>
- Holmila, M. (1986). Life Style Issues - Debate between Men and Women in the Finnish Trade Union Movement. *Acta Sociologica*, 29(1), 3-12. <https://doi.org/10.1177/000169938602900101>
- Kirton, G. (2006). Alternative and parallel career paths for women: the case of trade union participation. *Work, Employment and Society*, 20(1), 47-65. <https://doi.org/10.1177/0950017006061273>
- Knotter, A. (2017). Justice for Janitors Goes Dutch. Precarious Labour and Trade Union Response in the Cleaning Industry (1988-2012): A Transnational History. *International Review of Social History*, 62(1), 1-35. <https://doi.org/10.1017/S0020859016000651>
- Ledwith, S., & Munakamwe, J. (2015). Gender, union leadership and collective bargaining: Brazil and South Africa.

- Economic and Labour Relations Review*, 26(3), 411-429. <https://doi.org/10.1177/1035304615596316>
- Lynch, John W.; Davey Smith, George; Hillemeier, M. M.; Shaw, Mary; Raghunathan, Trivellore E. & Kaplan, George A. (2001). Income inequality, the psychosocial environment, and health: comparisons of wealthy nations. *Lancet*, 49(8), 1086-92
- Messing, K., Lefrançois, M., & Saint-Charles, J. (2021). *Observing Inequality: Can Ergonomic Observations Help Interventions Transform the Role of Gender in Work Activity? Computer Supported Cooperative Work: CSCW: An International Journal* (Vol. 30). Computer Supported Cooperative Work (CSCW). <https://doi.org/10.1007/s10606-018-9337-x>
- Mrozowicki, A., & Trawińska, M. (2013). Women's union activism and trade union revitalization: The Polish experience. *Economic and Industrial Democracy*, 34(2), 269-289. <https://doi.org/10.1177/0143831X12442578>
- Parker, J., & Foley, J. (2010). Progress on Women's Equality within UK and Canadian Trade Unions: Do Women's Structures Make a Difference? *Industrial Relations*, 65(2), 281-303.
- Ratnam, C. S. V., & Jain, H. C. (2002). Women in trade unions in India. *International Journal of Manpower*, 23(3), 277-292. <https://doi.org/10.1108/01437720210432239>
- Rogalewski, A. (2018). Organising and mobilising Central and Eastern European migrant women working in care. A case study of a successful care workers' strike in Switzerland in 2014. *Transfer*, 24(4), 421-436. <https://doi.org/10.1177/1024258918800407>
- Saka, B. (2019). Women's shop floor militancy and empowerment: Industrial dispute in an automotive factory in Turkey. *Journal of Labor and Society*, 22(4), 895-916. <https://doi.org/10.1111/wusa.12454>
- Trebilcock, A. (1991). Strategies for strengthening women's participation in trade union leadership. *Int'l Lab. Rev.*, 130(4), 407-425.
- Tokol, A. (2019). Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2020). *VOSviewer Manual version 1.6.16*. *Universteit Leiden*. Retrieved from <https://www.vosviewer.com/download/f-33t2.pdf>
- Wills, J. (2001). Community unionism and trade union renewal in the UK: Moving beyond the fragments at last? *Transactions of the Institute of British Geographers*, 26(4), 465-483. <https://doi.org/10.1111/1475-5661.00035>
- Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric Methods in Management and Organization. *Organizational Research Methods*, 18(3), 429-472. <https://doi.org/10.1177/1094428114562629>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

GİRİŞ

Son kırk yıldır literatürde yapılan araştırmalar kadın çalışanların çalışma hayatına yönelik pek çok önemli gelişmeyi, özellikle toplumsal cinsiyet üzerine olanları işaret etmektedir. Yapılan çalışmaların birçoğu, kadınların işgücüne düşük katılımı, işsizlik, eşitsizlik, kayıt dışı istihdam, ayrımcılık, düşük sendikalaşma oranı vb. gibi işgücü piyasası sorunlarını ele almıştır. Bu sorunlarla birlikte kadınların sendika üyelikleri de dahil olmak üzere sendikalaşma düzeyinin düşük olmasında sendikalardan kaynaklı nedenlerin yanı sıra, geleneklerin, toplumsal rol ve sorumlulukların ve çeşitli politikaların neden olduğu da bilinmektedir. Bu sorunları dikkate alan sendikalar bazı ülkelerde kadın çalışanların sendikalaşması yönünde çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Ancak ne yazık ki bazı ülkelerde hala dikkate değer değişiklikler kaydedilmemiştir (Tokol, 2019). Günümüzde eskiye oranla daha fazla kadının işgücü piyasasında olduğu ve ülkelerinin ekonomilerine önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Ancak hala sendikaların ele almadığı pek çok kadın sorunu da varlığını korumaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Endüstri ilişkileri, sosyoloji, tarih, yönetim, ekonomi ve hatta coğrafyanın da olduğu birçok farklı disiplinde 1980'ler, 1990'lar ve de 2000'ler boyunca kadınların çalışma hayatındaki sorunlarına ilişkin araştırmalar yapılmıştır. 1980'lerde ortaya koyulan kadın merkezli sendikacılık çalışmalarında kadın işçilerin örgütlenme sorununa odaklanılmıştır. Örneğin Baker ve Robeson (1981) yayınladıkları makalelerinde, sendikaların geçmişten günümüze kadın işçilere yönelik yaklaşımlarını analiz etmiş ve çalışmalarında tarihsel olarak mavi yakalı erkeklerin sendikalar üzerindeki egemenliği nedeniyle sendikaların kadınlardan ziyade erkek işçilerin çıkarlarına odaklandığına dikkat çekmiştir. Booth (1986) İngiltere'de kadın ve erkek çalışanların sendikalaşma kararları üzerine analizler yaparak, kadın çalışanların düşük sendikalaşmasına yönelik tespitlerde bulunurken, Holmila (1986) Finlandiya Sendikalar Merkez Örgütü ile yürüttüğü projenin sonuçlarını aktardığı çalışmasında, sendikal hareketin insanların yaşam biçimlerini nasıl etkileyebileceğini incelemiştir. 1990'larda kadın merkezli başka önemli bir sendikal çalışma ile Trebilcock (1991), kadınların sendika yönetimlerinin bir parçası olması ve yönetime katılımlarının güçlendirilmesi üzerine stratejileri ortaya koymuştur. 2000'li yıllarda yapılan araştırmalarda ise, kayıt dışı istihdam, kadınların sendikalardaki yapılanmaları veya sendikal katılımın düşük olması gibi konuların ele alındığı görülmüştür (Gallin, 2001; Healy & Kirton, 2000).

Son yirmi yıldır yapılan pek çok kadın merkezli sendikal araştırmaların ülke odaklı olması da dikkat çekicidir. Ratnam ve Jain (2002) çalışmalarında, Hindistan'daki kadınların düşük sendikalaşma oranı, sendikalaşma nedenlerini ve toplu pazarlık gibi konuları ele alırken, Parker ve Foley (2010) Birleşik Krallık ve Kanada sendikalarındaki kadın yapılarını ve eşitliği karşılaştırmıştır. Blaschke (2011) Avusturya ve Alman sendikaları içinde kadınların sendikaya katılımı üzerindeki iç faktörlerin etkisini incelemiş, Mrozowicki ve Trawińska (2013) ise, çalışmalarında Polonya ülke örneği üzerinden kadınların sendikal aktivizmi ve sendikaların içinde tabandan yeniden harekete geçme çabalarını aktarmıştır.

Ledwith ve Munakamwe (2015) çalışmalarında Brezilya ve Güney Afrika ülke örnekleri üzerinden toplumsal cinsiyete dayalı ücret farklılıklarını tartışırken, Knotter (2017) Hollanda'da meydana gelen bir grev üzerinden, Hollanda sendikalarına odaklanmış ve artan çok uluslu temizlik şirketleri, dış kaynak kullanımı ve göçmen işgücü gibi konuları ele almıştır. Bu çalışmalara ek olarak, Rogalewski (2018), 2014 yılında İsviçre'de bulunan küçük bir bakım şirketinde gerçekleşen göçmen kadın işçilerin grevini analiz etmiş, Saka (2019) Türkiye'de toplu eylemlerinden altı ay sonra toplu sözleşmeyle sonuçlanan iş yavaşlama grevine ve fabrika işgaline aktif olarak katılan kadın işçiler üzerine bir araştırma yapmış, Hlatshwayo (2021) ise, Güney Afrika'da, işçilerin eğitimi ve bu eğitimin çalışma koşulları üze-

rine etkisini siyahi kadınlar, diğer Afrika ülkelerinden gelen göçmenler ve güvensiz işçilere odaklanarak incelemiştir.

METODOLOJİ

Çalışmada kullanılan veriler Web of Science veri tabanından derlenmiştir. Araştırma için Web of Science veri tabanında yer alan makalelerin teması (topic) içinde “Kadınlar ve Sendika” kelimeleri aranmış ve arama sonucunda 277 makaleye ulaşılmıştır. Aramada asıl veri setine ulaşılabilmek için bazı kısıtlamalar yapılmıştır. 2022 yılı kapsam dışı bırakılarak, 1981-2021 yılları arasında sadece İngilizce dilinde yazılmış makaleler taranmıştır. Elde edilen makaleler yeniden gözden geçirilmiş ve tarama sonucunda temayla ilgili olmayanlar kapsam dışı bırakmıştır. Sonuçta farklı disiplinlerden toplam 186 makaleye ulaşılmış, bu makaleler bilgisayar destekli VOSviewer yazılım programı kullanılarak bibliyometrik analize tabi tutulmuş, sonuçlar ise görsel haritalar ve tablolar yardımıyla detaylandırılmıştır.

DATA ANALİZİ

Çalışmada VOSviewer programı kullanılarak sendika ve kadın çalışanları merkeze alan makaleler incelenmiştir. Bu amaçla Web of Science veri tabanı kullanılarak 1981-2021 yılları arasında yayınlanmış 186 makale, VOSviewer programı kullanılarak bibliyometrik inceleme yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda ortaya koyulan çalışmaların yıllar içinde artış gösterdiği görülmektedir. Analiz sonucunda özellikle, 2018 yılında 11 olan makale sayısının 2019 yılında 9'a düştüğü ancak 2020 yılında dikkat çekici bir şekilde 22'ye yükseldiği ve bu makalelerin çoğunlukla toplumsal cinsiyet konularına odaklandığı görülmektedir. “Kadınlar ve Sendika” temalarını içeren araştırmalar açısından en çok katkının İngiltere sonrasında ise sırasıyla Amerika, Avustralya, Kanada, Hindistan gibi ülkelerde yapıldığı görülmektedir. Araştırmada incelenen makalelerin anahtar kelimeleri içerisinde en çok geçen kelimelerin ise yoğunluk sırasıyla sendika, toplumsal cinsiyet, kadın, Hindistan, feminizm, cinsiyet eşitliği gibi kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, Lynch ve arkadaşları 2001 yılında yayınladıkları makale ile 280 atıf alarak, ilgili temanın yer aldığı en fazla atıf içeren makaleler arasında ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca Ledwith'in araştırmaya konu olan tema çerçevesinde yayınlamış olduğu dört makale ile literatüre en fazla katkı sağlayan yazar olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Çalışmada araştırmaya konu olan makalelerin atıf analizi, en çok atıf almış yazarlar, anahtar kelimeler, araştırmaya katkı sağlayan ülkeler gibi literatür açısından önemli parametreler ortaya koyulmuştur. Araştırmada son kırk yıllık literatür geç-

mişi incelendiğinde kadın ve sendika temalı çalışmaların sadece endüstri ilişkileri disiplini içerisinde değil kadın çalışmaları, tarih, coğrafya, sosyoloji, yönetim, ekonomi, iletişim ve daha pek çok farklı disiplin çerçevesinde incelendiği görülmüştür. Ancak yıllar içinde ele alınan konular arasına toplumsal cinsiyet, cinsiyet eşitsizliği ya da ücret eşitliği gibi işgücü piyasasına ilişkin farklı sorunlar eklense de hala çalışmaların kadınların örgütlenmesi ya da sendikalar tarafından yeterince temsil edilmemesi gibi temel sorunlar etrafında şekillendiği görülmektedir. Öte yandan araştırmalar arasında göçmen işçiler ya da iş sağlığı ve güvenliği konularında da çalışmaların giderek artması, araştırmalara konu olan sorunların sosyal taraflar tarafından ele alınması hususunda literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırma teması içerisinde çalışan yoksulluğu kavramına yeterince değinilmediği tespit edilmiştir. Bu noktada çalışma hayatının önemli sorunlarından biri olan ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün de sıklıkla dile getirdiği çalışan yoksulluğu konusunun kadın ve sendika merkezli bir çalışmada ele alınmasının literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Son olarak çalışmada elde edilen bulgular bilgisayar tabanlı verilere dayanmakta olup, analizde sadece Web of Science veri tabanındaki makalelere yer verilmiştir. Bu makaleler içerisinde ise yıl ve dil gibi çeşitli kısıtlamalar yapılarak sadece kadın merkezli sendikacılık çalışmaları dikkate alınmıştır. İngilizce dışındaki dillerde yazılmış makaleler de çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu nedenle gelecek çalışmalarda diğer indekslerin ve farklı kriterlerin dikkate alındığı analizlerin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Çeşitli Faktörlere Göre İncelenmesi

Examining the Gender Perceptions of Preschool Teachers in Terms of Various Factors

Sevde BAHTIYAR KARAÇİL¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun
• sevde_bahtiyar@hotmail.com • ORCID > 0000-0002-8879-5009

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15 Mart / March 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 12 Eylül / September 2022

Yıl / Year: 2022 | **Cilt – Volume:** 2 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 249-276

Atf/Cite as: Bahtiyar KaraçİL, S. "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Çeşitli Faktörlere Göre İncelenmesi" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi* 2(2), December 2022: 249-276.

Yazar Notu / Author Note: "Bu çalışma, yazarın Prof. Dr. Hatice KUMCAĞIZ danışmanlığında yazmış olduğu ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kadın ve Aile Araştırmaları Yüksek Lisans programında sunulan "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Çeşitli Faktörlere Göre İncelenmesi" başlıklı tezden yararlanılarak üretilmiştir."

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARININ ÇEŞİTLİ FAKTÖRLERE GÖRE İNCELENMESİ

ÖZ:

Bu araştırmanın amacı resmi ve özel anaokullarında çalışan okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin ve ilişkili faktörlerin belirlenmesidir. Araştırma genel tarama modelinde yürütülmüştür. Araştırmanın verileri 2019-2020 güz yarıyılında Samsun merkez ilçelerinden olan Atakum, İlkadım, Canik ve Tekkeköy'de görev yapan toplam 405 okul öncesi öğretmeninden oluşmaktadır. Bu çalışmada Okul Öncesi Öğretmenlerine uygulanan ölçeğin verilerinde Cronbach Alpha değeri .904 olduğu bulunmuş olup veriler geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir. Araştırma verilerinin normallik varsayımı için basıklık ve çarpıklık değerine bakılıp normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmış ve verilerin analizlerinde parametrik testler ve betimsel analizler yapılmıştır. Bu çalışmada parametrik testler olan bağımsız örneklem t- testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda Ölçekten alınan ortalama puan 99.40 olarak bulunmuştur. Bu puanın verilen aralığa (25-125) göre yüksek olması, toplumsal cinsiyet algısının eşitlikçi yönde çıktığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet algı düzeyleri puanları; cinsiyet değişkeni, çalışma yılı, çalıştığı kurum açısından öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Elde edilen verilere bakılarak okul öncesi öğretmenlerin medeni durumu, sahip oldukları çocuk sayısı, gelir durumu, mesleklerini seçme durumu, okul öncesi mesleğinin kadınlara uygun olma hakkındaki algıları, çocukların gelişimi açısından okul öncesi öğretmenlerin kadın olması gerektiğine ilişkin algıları ve okul öncesi öğretmenlerin "kız çocukları doğaları gereği sakin, oğlan çocukları ise daha haşarıdır" şeklindeki algıyı değerlendirme durumlarına ilişkin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Okul Öncesi Öğretmeni.*

EXAMINING THE GENDER PERCEPTIONS OF PRESCHOOL TEACHERS IN TERMS OF VARIOUS FACTORS

ABSTRACT

This study aims at examining the gender perceptions and related factors of preschool teachers working in public and private kindergartens. The research was carried out as a general survey model. The research data was gathered from 405

preschool teachers working in different kindergartens in Atakum, İlkadım, Canik and Tekkeköy during 2019-2020 fall semester. The Cronbach Alpha value was found .904 in the data gathered from the scale in this research and the data is accepted to be valid and reliable. In order to determine the normality of research data, the skewness and kurtosis were analyzed and found out that there is a normal distribution and parametric and descriptive analyses were used during the data analysis. Moreover, parametrical tests such as unpaired t test and one-way analysis of variance were used in the study. As a result of the analyses, the average point of Scale was found 99.40. Since the value can be regarded as high in terms of the range (25-125), it can be said that the gender perceptions are positive, therefore equitable. It can be said that there is not a significant difference in the gender perceptions of the teachers in terms of sex, the working years and the institutions they work and the scores of their gender perception levels. As for the results of the analysis, there is a significant difference between the gender perceptions and the teachers' marital status, the number of children they have, their income status, choosing their occupation, their perceptions about the suitability of preschool profession for women, the students' development, the perception about that preschool teachers should be woman, the perception about the statement that "female students are naturally calm and quiet whereas male students are more naughty"

Keywords: *Gender, Sex, Gender Equality, Preservice Teacher.*

GİRİŞ

Kadın ya da erkek, günlük dilde en genel tabiriyle kişinin hem biyolojik anlamda dişi (female) veya er (male) olduğunu, hem de toplumun kişiye yüklediği roller sistemi kapsamında anlam kazanan kadın (women) veya erkek (man) olarak iki farklı cinsi ifade etmektedir. Bu bağlamda "cinsiyet (sex)" ve "toplumsal cinsiyet (gender)" olarak iki terim kullanılmaktadır (Vatandaş, 2007:30). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramları birbiriyle iç içe geçmiş kavramlar olmakla birlikte farklı anlamları ifade etmek için kullanılmaktadır. Cinsiyet; kadın ve erkek olarak iki farklı cinsi ifade ederek biyolojik yönü vurgulanırken, toplumsal cinsiyet ise toplumsal cinsiyet rolleri olarak kadın ve erkeğin toplum tarafından her iki cinsle atfedilen kadınlık ve erkeklik özellikleri içermektedir (WHO, 2002:4). Kadın ve erkek olmanın farklılığı biyolojik mi yoksa kültürel mi sorusuna karşın, her iki kavramın da etkisinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Dökmen, 2018:20). Cinsiyet kavramını içinde barındıran toplumsal cinsiyet, kültürün erkek ve kadın cinsi olarak bu cinslere uygun belirli davranışlar, roller ve kalıpları içermektedir. Ancak bu roller ve kalıplar toplum tarafından sonradan belirlendiğinden kaynaklı hem değiştirilebilir hem de eşitsiz özellikte olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği her iki cinsde de zarar vermekle birlikte kadınlara erkeklerden daha fazla olumsuzluklar yüklemektedir. Bu eşitsizliğin dünyada her toplumda var olduğu gerçeği ve bu anlamda küresel anlamda sorun olarak gözetilen bir politika üretilmesi gerektiği düşünülen bir alan olmaktadır. Her insanın insan olmaktan kaynaklı hakları olduğu, cinsiyet, dil, din, ırk gözetilmeksizin bu haklara sahip olabileceği Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname-si'nde belirtilmiştir (Sen, Östlin and George, 2007:2-3). Fransız Devrimi ile başlayan, II. Dünya Savaşı ile hız kazanan kadın hareketleri, erkeklerle eşit haklara sahip olabilmek için çeşitli mücadeleler vermişlerdir. Kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik atılan bir adım olarak, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW), kadınlara karşı yapılan ayrımcılıkla mücadeleyi amaçlayan önemli bir uluslararası belge niteliğindedir. Eğitimin ne denli önemli olduğu küresel anlamda ilgi ve politikaların merkezi konusu haline gelmeye başlaması ile görülmüştür. Bora, toplumsallaşmanın en önemli alanı olarak eğitime işaret ederken, bu alanın toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üretildiği bir yer değil, tam tersi eşitlik içeren düşünce ve tutumların olması gerektiğini söylemektedir. 1995 yılında BM tarafından düzenlenen Dördüncü Kadın Konferansında Pekin Eylem Planı ile 2000 yılında BM tarafından onaylanan Milenyum Kalkınma Hedefleri belirlenmiştir. Bu kararda, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların konumunun güçlendirilmesi kapsamında temel eğitim düzeyinde herkese eşit eğitim verilmesi ve okullarda toplumsal cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılması adına düzenlemeler bulunmaktadır (Börü, 2017: 45; CEDAW, 2004; Bora, 2012:178-188; UNESCO, 2000; Yıldız, 2020 229-230).

Türkiye'de 1920'lerden itibaren genel anlamda devlet tarafından benimsenen toplumsal cinsiyet anlayışı kadın ve erkeklerin 'haklardan eşit yararlanması' şeklinde birçok yasal düzenleme gerçekleşmiştir. Yıllar içerisinde özellikle 1990'lar ile birlikte kadın hareketleri kapsamlı eşitlik taleplerini artırmış ve mevcut eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Uluslararası alanda yapılan düzenlemelere taraf olan Türkiye pek çok alanda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikalar üretmektedir. Eğitim alanında yapılan düzenlemelerde, küresel politikalarla paralel şekilde eğitimde cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikalar uygulamıştır. Kızların okullaşma oranının artırılması, okul terklerinin azaltılması ve kadın okuryazarlığın artırılması yönünde çalışmalar yapılmaktadır (Acar ve Altunok, 2015:32-33; Sayılan, 2012:32).

Dünya Ekonomik Forumu (DEF) tarafından yıllık olarak oluşturulan Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Raporu ile toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliği sayısal verilere dönüştürerek ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin durumunu belirlemektedir. 2018 DEF verileri toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksine göre Türkiye, 149 ülke arasında 130. sırada yer almıştır. Türkiye, "Kadınların ekonomik katılımı ve fırsat eşitliği" alanında 131. sırada yer aldı. Siyasi katılımı 113., sağlıkta

67. ve eğitimde 106. sırada yer almıştır (Yıldız, 2015:181; Word Economic Forum, 2018:277-278; BİA Haber Merkezi, 2018).

Geleneksel inançlardan ibaret olan cinsiyet kalıp yargıları, her bir cinsiyetin karakteristiği olarak tanımlanmaktadır. Kadınlara atfedilen 'kadınsı' özelliklerin aile yaşamında, iş hayatında, sosyal yaşamda anlayışlı, fedakâr, duygusal olarak algılanmaları, erkeklere atfedilen 'erkeksi' özellikler rekabetçi, saldırgan, mantıklı şeklinde cinsiyet kalıp yargıları olarak algılanmaları toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortaya çıkarmaktadır (Powell and Greenhaus, 2010:1012; Dökmen, 2018:24). Bu bağlamda bireylerin çocukluktan itibaren kadın ve erkek olarak belirli davranışlarının dışına çıkılması durumunda toplum tarafından kabul görmeme ve benimseneme söz konusu olmaktadır. Toplum normlarına uygun davranmayan kadın ya da erkek toplum tarafından baskı görmektedir (Bingöl, 2014:109). Eğitimin görünür olan amacı çocukların toplumsallaştırılması, toplumda üretken bireyler olarak yetiştirilmesi, kendilerini gerçekleştirebilmeleri için gerekli beceriler ve ortak değerleri benimsetilmesi olmaktadır. Beceriler ve değerler sisteminin çocuklara aktarılması konusunda en büyük role şüphesiz öğretmenler sahiptir. Çocukların toplumsal cinsiyet eşitliğinin kazanılması konusunda, öğretmenlerin öğrencilere karşı tutum ve davranışlarında toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek eğitim vermesi oldukça önemli olmaktadır. Çocukların eğitim sürecinin cinsiyetçi şekilde olması, mevcut olan eşitsiz ataerkil cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları desteklemekte ve pekiştirmektedir. (Tan, 2000:24; Younger and Warrington, 2008:431; Robinson, 1992: 273; Gök, 2004:6).

Bu araştırma ile ilgili akademik anlamda yapılan araştırmalar mevcut olmakla birlikte, literatürde toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin belirlenmesi, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi gibi pek çok araştırma yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası literatürde, yetişkinlerden daha çok orta öğretim ve üniversite öğrencilerine yönelik toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algı düzeylerini belirlemek amacıyla çok sayıda çalışmalar yapılmıştır (Burt and Scott, 2002; Mahaffy and Ward, 2002; Rosenkrantz et al., 1968; Vefikuluçay vd., 2007; Yılmaz vd., 2009; Trommsdorff and Iwawaki, 1989; Atış, 2010; Seçgin ve Tural, 2011; Varol, Çiçeklioğlu ve Taner, 2016; Direk ve Irmak, 2017; Kara ve Güngörmüş, 2018; Yılmaz, 2019; Temiz ve Cin, 2017; Şahin, Çoban ve Korkmaz, 2018; Bayraktar ve Güder, 2019; Altuntaş ve Altınova, 2015; Karasu vd., 2017; Gazi, 2018; Yazıcı, 2016; Tekin 2017).

Kadınlara ve erkeklere yüklenen geleneksel rollerin değiştirilmesi ve toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin yükseltilmesi konusunda araştırmamıza katılan öğretmenlerin gelecek nesiller için büyük etkileri olacağı düşünülmektedir. Nitekim çocukların gelişiminin en hızlı ve en aktif olduğu ilk eğitime adım attığı okul öncesi dönemde, okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin yüksek olma durumu ve bunu gelecek nesilleri oluşturan toplumun yapısını değiştirebi-

lecek çocuklara aktarımının sağlanması konusunda önemli bireyler olarak görülmektedir. Bu açıdan toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda okul öncesi öğretmenlerinin rolünün büyük olması sebebiyle, olumlu yönde toplumsal cinsiyet algı düzeyinin olması, çocuklara da bu olumluluğu ve farkındalığı aktarması adına önemli bir araştırma olmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı okul öncesi öğretmenlerin çeşitli değişkenlere göre toplumsal cinsiyet algılarını incelemektir. Bu temel amaca göre aşağıdaki alt problemler belirlenmiştir:

Katılımcıların medeni durumuna, çocuk sayısına, çalışma yılına, çalıştığı kuruma, gelir durumuna, mesleğini seçme durumuna, mesleklerinin kadınlara uygunluk durumunu algılamalarına, kız ve oğlan çocukları hakkında cinsiyetçi algıyı değerlendirme durumlarına toplumsal cinsiyet algı düzeyleri anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Okul öncesi kurumlarında çalışan okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin ve ilişkili faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışma bir nedensel karşılaştırma araştırmasıdır. Nedensel karşılaştırma araştırması, içinde bulunulan şartlara ve katılımcılara her hangi bir müdahale olmaksızın insan grupları arasındaki farklılıkların nedenlerini ve sonuçlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Var olan bir durumun veya olayın ortaya çıkma nedenlerini, bu nedenlere etki eden faktörlerin sonuçlarını belirlemeye çalışan bir araştırma türüdür (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2013: 16, 189).

Çalışma grubunu oluşturan okul öncesi öğretmenleri araştırmacının müdahalesi olmadan bağımsız olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında yer alan öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algıları çeşitli faktörlere göre değişip değişmediği saptanmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda, öğretmenlerin bazı özelliklerine göre toplumsal cinsiyet algılarının düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2019-2020 güz yarıyılında Samsun Atakum, İlkadım, Canik ve Tekkeköy ilçelerinde bulunan resmi ve özel anaokullarında çalışan 600 okul öncesi öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmada gönüllü katılım esas alınmış ve 405 örnekleme ulaşılmıştır. Verilerin toplandığı günler öğretmenlerin çalış-

tıkları okulları ziyaret edilerek veri toplama araçları dağıtılmış ve 405 okul öncesi öğretmeni araştırma örneklemini oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” ve Altınova ve Duyan (2013) tarafından geliştirilen “Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı, çalışma yılı, çalıştığı kurum, gelir durumu, okul öncesi öğretmeni olarak çalışma nedeni, okul öncesi öğretmenlerinin kadınlara uygunluk durumunu, okul öncesi öğretmenlerinin öğrencilerinin gelişimi açısından öğretmenin kadın olma durumu, “kız çocukları doğaları gereği daha sakin, oğlan çocukları ise daha haşarıdır” şeklindeki algıyı değerlendirmesini sorgulayan 11 maddeden oluşan bir formdan oluşmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği

Altınova ve Duyan (2013) tarafından, bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını değerlendirmeye yönelik geliştirilen bir ölçektir. Toplumsal cinsiyet algısı ölçeği bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını temsil ettiği düşünülen toplam 25 maddeden oluşan beşli Likert tipi (tamamen katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), katılmıyorum (2), tamamen katılmıyorum (1) bir ölçekten oluşmaktadır. 25 maddeden 15’i olumsuz maddeden oluşmakta ve bu maddelerin puanları tersten hesaplanmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 25-125 aralığında olmakla birlikte, yüksek puanlar toplumsal cinsiyet algısının eşitlikçi olduğunu ifade etmektedir (Altınova ve Duyan, 2013:18).

Görüşme Süreci

2019-2020 güz yarısında Samsun Atakum, İlkadım, Canik ve Tekkeköy ilçelerinde bulunan resmi ve özel anaokullarında çalışan 405 okul öncesi öğretmeni üzerinde uygulayıcı tarafından resmi ve özel anaokulları ziyaret edilerek uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için SPSS 22.0 istatistik programı kullanılmıştır. Veri analizine başlamadan önce araştırma verilerinin normallik varsayımının sağlanıp sağlanmadığı değerlendirilmiştir. Araştırma verilerinin normallik varsayımını karşıla-

yıp karşılaşmadığını belirlemek amacıyla normallik testi için Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılmıştır. Yapılan analizde kurtosis değeri -.749 ile ,612 arasında, skewness değeri -.206 ile 1.462 arasında bulunmuştur. Tabachnick ve Fidell (2013), Skewness ve Kurtosis değerlerinin +1,500 ve - 1,500 değerleri arasında olduğu durumlarda dağılımın normal dağılım olarak gerçekleştiğini kabul etmektedir.

Buna göre araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir ve verilerin analizlerinde betimsel istatistikler ve parametrik testler kullanılmıştır. Parametrik testler yapılırken verilerin homojenliği kontrol edilmiş ve değişkenlerin homojen dağıldığı analizlerde görülmüştür. Böylece çalışmada ikili veriler için parametrik testlerden olan bağımsız T- testi ve ikiden fazla olan gruplar için tek yönlü varyans analiz testi kullanılmıştır.

Geçerlik, Güvenirlik ve Etik

Altınova ve Duyan'ın yapmış olduğu ölçeğin geliştirilmesi çalışmasında, geçerlilik için yapılan açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve ölçeğin tek boyutlu olduğu saptanmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini saptamak amacıyla Cronbach Alpha değerinin .872 olduğu bulunmuştur. Alfa güvenilirlik katsayısı kabul edilebilir düzeyde olduğu için, "Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği" geçerli ve güvenilir olduğu belirlenmiştir (Altınova & Duyan, 2013:9). Bu çalışmada Okul Öncesi Öğretmenlerine uygulanan ölçeğin verilerinde Cronbach Alpha değeri .90 olduğu bulunmuş olup veriler geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

Araştırmaya başlamadan önce, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan ve Samsun İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Uygulama yapılacak okulların yönetimlerinden izin alınarak çalışmaya katılmada gönüllü öğretmenlere ölçme araçları uygulanmıştır.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur.

Etik Değerlendirmeyi Yapan Kurul Adı: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Etik Değerlendirme Kararının Tarihi: 28.06.2019

Etik Değerlendirme Belgesi Sayı Numarası: 2019 – 215

BULGULAR

Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Katılımcı öğretmenlerin yaş aralığı 20-47 ve yaş ortalaması $30,08 \pm 4,543$ olarak bulunmuştur. Tablo 1'de katılımcıların sosyodemografik özelliklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine İlişkin Dağılımları (n:405)

Özellikler	n	%	
Cinsiyet	Kadın	400	98.8
	Erkek	5	1.2
Medeni Durum	Evli	241	59.5
	Bekâr	164	40.5
Çocuk Sayısı	Yok	225	55.6
	1 çocuk	90	22.2
	2 çocuk	75	18.5
	3 çocuk	10	2.5
	4 ve üzeri	5	1.2
Çalışma Yılı	1 yıl ve daha az	92	22.7
	2-5 yıl	146	36
	6-10 yıl	107	26.4
	11-14 yıl	50	12.3
	15 yıl ve daha fazla	10	2.5
Çalıştığı Kurum	Kamu kurumu	122	30.1
	Özel kurum	283	69.9
Gelir Durumu	Gelir giderden az	163	40.2
	Gelir gidere eşit	169	41.7
	Gelir giderden fazla	73	18
Okul Öncesi Öğretmeni Olarak Çalışma Nedeni	Öğretmenlik mesleğini sevdiğim için seçtim	172	42.5
	Rahat bir meslek olduğu için seçtim	46	11.4
	Eğitimi aldığım için zorunlu olarak seçtim	75	18.5
	Kendime uygun olduğu için seçtim	112	27.7

Okul Öncesi Öğretmenliği Kadınlara Uygun Bir Meslektir	Katılıyorum	193	47.7
	Katılmıyorum	146	36
	Kararsızım	66	16.3
Okul Öncesi Öğretmenlerin Kadın Olması Öğrencilerin Gelişimi Açısından Önemlidir	Katılıyorum	142	35.1
	Katılmıyorum	156	38.5
	Kararsızım	107	26.4
Kız Çocukları Doğaları Gereği Daha Sakin, Oğlan Çocukları ise Daha Haşarıdır	Katılıyorum	186	45.9
	Katılmıyorum	189	46.7
	Kararsızım	30	7.4

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların özellikleri ve çeşitli değişkenlere göre verdikleri cevaplar ve yüzdelerinin genel bilgisi bulunmaktadır.

Okul Öncesi Öğretmenlerin Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyine İlişkin Bulgular

Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği'nden elde ettikleri puan ortalamasına ilişkin bilgiler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Okul Öncesi Öğretmenlerinin Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyleri

	N	Min	Max	X	SS	Skewness	Kurtosis
Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği	405	64.00	125.0	99.40	14.67	-.206	-.749

Tablo 2'de yer alan verilere göre Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği'nden alınan en düşük puan 64 olup, en yüksek puan 125 olmaktadır. Okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeyinden aldıkları toplam puanın ortalaması 99.40 olarak hesaplanmıştır.

Okul Öncesi Öğretmenlerin Medeni Durumuna Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların medeni durumlarına göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı t-testi ile değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Okul Öncesi Öğretmenlerin Medeni Durumuna Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyi Puanları Arasındaki Farklılığın Anlamlılığına İlişkin Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

Boyut	Grup	n	X	Ss	t	Sd	p
Medeni Durum	Evli	241	98.04	14.97	-2.279	-2.279	.023
	Bekar	164	101.4	14.01			

Tablo 3 incelendiğinde toplumsal cinsiyet algı düzeyleri puanları; medeni durum değişkeni açısından öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir [$t(403)=2.27$, $p<.05$]. Evli olan okul öncesi öğretmenlerinin toplam toplumsal cinsiyet algı düzeyi puanı 98.04, bekâr olan okul öncesi öğretmenlerinin toplam toplumsal cinsiyet algı düzey puanları 101.4 bulunmuştur. Yapılan analizler sonucuna göre bağımsız örneklem t-testine göre bekâr olan okul öncesi öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algı düzeyi; evli olan okul öncesi öğretmenlerine göre daha yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Okul Öncesi Öğretmenlerin Çocuk Sayısına Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısına göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Okul Öncesi Öğretmenlerin Çocuk Sayısına Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyi Puanları Arasındaki Farklılığın Anlamlılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Grup	n	X	SS	F	p
Çocuk Sayısı	Yok	225	102.4	14.13	7.524	.000*
	1 çocuk	90	97.88	14.63		
	2 çocuk	75	93.89	14.49		
	3 çocuk	10	91.0	12.22		
	4 ve üzeri çocuk	5	86.20	5.890		
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	Anlamlı Fark		
Gruplararası	6084,459	4	1521.115	Yok-1, 2, 3, 4 ve üzeri		
Gruplarıçi	80863,131	400	202.158			
Toplam	86947,590	404				

* $P<.05$

Tablo 4'te gösterilen verilere bakılarak okul öncesi öğretmenlerinin sahip olduğu çocuk sayısına göre toplumsal cinsiyet algı düzeyleri anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=7.524$, $p<.05$). Elde edilen analiz sonucuna göre; çocuğu olmayan okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri, en eşitlikçi olarak belirlenmiştir ($X=102.4$). 4 ve üzeri çocuğa sahip olan okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri en geleneksel olarak bulunmuştur ($X=86.20$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan LSD ve Dunnett C testine göre; çocuğu olmayan okul öncesi öğretmenler ($X=102.4$) ile 1 çocuğa sahip olan okul öncesi öğretmenleri ($X=97.88$), 2 çocuğa sahip olan okul öncesi öğretmenleri ($X=93.89$), 3 çocuğa sahip olan okul öncesi öğretmenleri ($X=91.70$) ve 4 ve üzeri çocuğa sahip olan okul öncesi öğretmenleri ($X=86.20$) arasında çocuğu olmayanların lehine; anlamlı farklılıklar görülmüştür.

Okul Öncesi Öğretmenlerin Çalışma Yılına Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların çalışma yılına göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Okul Öncesi Öğretmenlerin Çalışma Yılına Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyi Puanları Arasındaki Farklılığın Anlamlılığın İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Grup	n	X	SS	F	p
Çalışma Yılı	1 yıl ve daha az	92	100.6	13.08	.438	.058
	2-5yıl	146	100.9	14.92		
	6-10yıl	107	98.91	14.94		
	11-14yıl	50	95.30	15.50		
	15 yıl ve daha fazla	10	91.60	13.65		
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	Anlamlı Fark		
Gruplararası	1954,050	4	488.513			
Gruplarıçi	84993,540	400	212.484			
Toplam	86947,590	404				

Tablo 5'de gösterilen verilere bakılarak okul öncesi öğretmenlerin çalışma yılına göre toplumsal cinsiyet algı düzeyleri anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=0.438$, $p>.05$). Böylece toplumsal cinsiyet algı düzeylerinde çalışma yılı değiş-

kenine göre artıp azalması konusunda belirgin bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Okul Öncesi Öğretmenlerin Çalıştığı Kuruma Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların çalıştığı kuruma göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Okul Öncesi Öğretmenlerin Çalıştığı Kuruma Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyi Puanları Arasındaki Farklılığın Anlamlılığına İlişkin Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

Boyut	Grup	n	X	SS	t	Sd	p
Çalıştığı Kurum	Kamu Kurumu	122	98.14	15.73	.106	403	.258
	Özel Kurum	283	99.94	14.17			

Tablo 6 incelendiğinde toplumsal cinsiyet algı düzeyleri puanları; çalıştığı kurum açısından öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir [$t(403)=.10, p>.05$]. Kamu kurumunda çalışan okul öncesi öğretmenlerin toplam toplumsal cinsiyet algı düzeyi puanı 98.14, özel kurumda çalışan okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzey puanları 99.94 bulunmuştur. Yapılan t-testine göre kamu kurumunda çalışan okul öncesi öğretmenleri ile özel kurumda çalışan okul öncesi öğretmenleri arasında toplumsal cinsiyet algı düzeyleri açısından belirgin bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Okul Öncesi Öğretmenlerin Gelir Durumuna Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların gelir durumuna göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Okul Öncesi Öğretmenlerin Gelir Durumuna Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyi Puanları Arasındaki Farklılığın Anlamlılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Grup	n	X	SS	F	p
Gelir Durumu	Gelir Giderden Az	163	101,7	14.37	3.729	.025*
	Gelir Gidere Eşit	169	98,02	14.33		
	Gelir Giderden Fazla	73	97,26	15.52		
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	Anlamlı Fark		
Gruplararası	1583,775	2	791.888			
Gruplarıçi	85363,815	402	212.348	G.A-G.E, G.A-G.F		
Toplam	86947,590	404				

*p<.05

Toplumsal cinsiyet algı düzeyleri puanları; okul öncesi öğretmenlerinin gelir durumları incelendiğinde, (F=3.729, p<.05) gelir durumu açısından öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tablo 7’de görülmektedir. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak için LSD ve Dunnett C testinin sonucunda; gelir giderden az olan okul öncesi öğretmenler (X=101.7), geliri gidere eşit olan okul öncesi öğretmenler (X=98.02) ve geliri giderden fazla olan okul öncesi öğretmenler (X=97.26) arasında geliri giderden az olan okul öncesi öğretmenler lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Okul Öncesi Öğretmenlerin Mesleğini Seçme Durumuna Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların mesleğini seçme durumuna göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Okul öncesi öğretmenlerin mesleğini seçme durumuna göre toplumsal cinsiyet algı düzeyi puanları arasındaki farklılığın anlamlılığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları

Boyut	Grup	n	X	SS	F	p
Mesleğini Seçme Durumu	Öğretmenlik Mesleğini Sevdiğim İçin Seçtim	172	98.41	13.95	8.349	.000*
	Rahatbir Meslek Olduğu İçin Seçtim	46	99.28	15.52		
	Eğitimi Aldığım İçin Zorunlu Olarak Seçtim	75	106.5	15.14		
	Kendime Uygun Olduğu İçin Seçtim	112	96.20	13.65		
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	Anlamlı Fark		
Gruplararası	5111,407	3	1703.802	1-3,2-3,3-4		
Gruplarıçi	81836,183	401	204.080			
Toplam	86947,590	404				

*p<.05

Tablo 8 incelendiğinde toplumsal cinsiyet algı düzeyleri puanları; okul öncesi öğretmenlerin bu mesleği seçme nedenleri incelenmiş olup; okul öncesi öğretmenler arasında mesleğini seçme durumuna ilişkin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır (p=.00<.05). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD ve Dunnett C testi sonucunda; okul öncesi olarak çalışma nedenlerinden “öğretmenlik mesleğini sevdiğim için seçtim” görüşünü kabul eden okul öncesi öğretmenleri (X=98.41) ile “eğitimi aldığım için zorunlu olarak seçtim” görüşünü seçen okul öncesi öğretmenleri (X=106.5) arasında “eğitimi aldığım için zorunluluktan seçtim” görüşü lehine anlamlı bir farklılık vardır. “Rahat bir meslek olduğu için seçtim” görüşünü seçenler (X=99.28) ile “eğitimi aldığım için zorunlu olarak seçtim” görüşünü seçenler (X=106.5) arasında “eğitimi aldığım için zorunluluktan seçtim” görüşü lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. “Eğitimi aldığım için zorunlu olarak seçtim” görüşünü seçen okul öncesi öğretmenleri (X=106.5) ile “öğretmenlik mesleğini sevdiğim için seçtim” görüşünü kabul eden okul öncesi öğretmenleri (X=98.41), “rahat bir meslek olduğu için seçtim” görüşünü seçen okul öncesi öğretmenleri (X=99.28), “kendime uygun olduğu için seçtim” görüşünü kabul eden okul öncesi öğretmenleri (X=96.20) arasında “eğitimi aldığım için zorunlu olarak seçtim” görüşünü seçen okul öncesi öğretmenleri lehine anlamlı bir farklılık

Okul Öncesi Öğretmenlerin Mesleklerinin Kadınlara Uygunluk Durumunu Algılamalarına Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların okul öncesi öğretmenliğin kadınlara uygunluk durumunu algılamalarına göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Okul Öncesi Öğretmenlerin Kadınlara Uygunluk Durumuna Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyi Puanları Arasındaki Farklılığın Anlamlılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Grup	n	X	SS	F	p
Okul Öncesi Öğretmenlerinin Mesleklerinin Kadınlara Uygunluk Durumu	Katılıyorum	193	93.29	13.28	56,804	.000*
	Katılmıyorum	146	108.3	12.13		
	Kararsızım	66	97.48	13.89		
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	Anlamlı Fark		
Gruplararası	19157,875	2	9578.937	Katılıyorum-Katılmıyorum		
Gruplarıçi	67789,716	402	168.631	Katılıyorum-Kararsızım, Katılmıyorum-Kararsızım		
Toplam	86947,590	404				

*p<.05

Tablo 9'a göre toplumsal cinsiyet algı düzeyleri puanları; "okul öncesi öğretmenlik kadınlara uygun bir meslektir" ifadesine verilen cevaplar sonucunda, okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi öğretmenliğin kadınlara uygunluk konusunda ki düşünceleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($p=.00<.05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan LSD ve Dunnett C testinin sonucuna göre; "Okul öncesi öğretmenlik kadınlara uygun bir meslektir" ifadesine "katılıyorum" şeklinde cevap veren okul öncesi öğretmenleri ($X=93.29$) ile "katılmıyorum" şeklinde cevap veren okul öncesi öğretmenleri (108.3) arasında "katılmıyorum" görüşünü seçen okul öncesi öğretmenleri lehine; "kararsızım" görüşünü tercih eden okul öncesi öğretmenleri ($X=97.48$) ile "katılmıyorum" görüşünü tercih eden okul öncesi öğretmenleri ($X=108.3$) arasında "katılmıyorum" seçeneğini seçenlerin lehine; "katılıyorum" görüşünü seçen okul öncesi öğretmenler ($X=93.29$) ile "kararsızım" görüşünü seçen okul öncesi öğret-

menleri ($X=97.48$) arasında “kararsızım” görüşünü seçenlerin lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Yapılan tek yönlü varyans analizine göre okul öncesi öğretmenliğini kadınlara uygun olduğunu düşünmeyen okul öncesi öğretmenlerinin, kadınlara uygun olduğunu düşünen ve kararsız olan okul öncesi öğretmenlerine göre toplumsal cinsiyet algı düzeyi puanları daha eşitlikçi olmuştur. Okul öncesi öğretmenliğinin kadınlara uygun bir meslek olduğunu düşünen okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeyi ise geleneksel olarak bulunmuştur.

Okul Öncesi Öğretmenlerin ‘Çocukların Gelişimi Açısından Okul Öncesi Öğretmenlerin Kadın Olması’ Gerektiğine İlişkin Algılarına Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların çocukların gelişimi açısından okul öncesi öğretmenlerin kadın olması gerektiğine ilişkin algılarına göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Okul Öncesi Öğretmenlerin Çocukların Gelişimi Açısından Okul Öncesi Öğretmenlerin Kadın Olması Gerektiğine İlişkin Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyi Puanları Arasındaki Farklılığın Anlamlılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Grup	n	X	SS	F	p
Okul Öncesi Öğretmenlerin Çocukların Gelişimi Açısından Okul Öncesi Öğretmenlerin Kadın Olması Gerektiğine İlişkin Durumu	Katılıyorum	142	91.35	13.44	78,730	.000*
	Katılmıyorum	156	108.9	11.30		
	Kararsızım	107	96.18	12.73		
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	Anlamlı Fark		
Gruplararası	24471.286	2	12235.643	Katılıyorum-Katılmıyorum, Katılıyorum-Kararsızım,		
Gruplarıçi	62476.304	402	155.414	Katılmıyorum-Kararsızım		
Toplam	86947.590	404				

* $p<.05$

Tablo 10’daki verileri incelediğimizde toplumsal cinsiyet algı düzeyleri puanları; “okul öncesi öğretmenlerin kadın olması çocukların gelişimi açısından önemli-

dir” ifadesi için yapılan tercihler doğrultusunda, okul öncesi öğretmenlerin kadın olması çocukların gelişimi açısından durumları konusunda tercihleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($p=.00<.05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak amacıyla yapılan LSD ve Dunnett C testi sonucunda; “Okul öncesi öğretmenlerin kadın olması çocukların gelişimi açısından önemlidir” ifadesine “katılıyorum” şeklinde cevap veren okul öncesi öğretmenleri ($X=91.35$) ile “katılmıyorum” şeklinde tercih eden okul öncesi öğretmenleri ($X=108.9$) arasında “katılmıyorum” şeklinde tercih edenlerin lehine; “katılmıyorum” şeklinde cevap veren öğretmenler ($X=108.9$) ile “kararsızım” şeklinde cevap veren okul öncesi öğretmenleri ($X=96.18$) arasında “katılmıyorum” şeklinde cevap verenlerin lehine; “kararsızım” şeklinde tercih eden okul öncesi öğretmenleri ($X=96.18$) ile “katılıyorum” şeklinde cevap veren okul öncesi öğretmenleri ($X=91.35$) arasında “kararsızım” şeklinde cevap verenlerin lehine anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur.

Okul Öncesi Öğretmenlerin “Kız Çocukları Doğaları Gereği Daha Sakin, Oğlan Çocukları ise Daha Haşarıdır” Şeklindeki Algıyı Değerlendirme Durumlarına Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların “kız çocukları doğaları gereği daha sakin, oğlan çocukları ise daha haşarıdır” şeklindeki algıyı değerlendirme durumlarına göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Okul Öncesi Öğretmenlerin “Kız Çocukları Doğaları Gereği Daha Sakin, Oğlan Çocukları ise Daha Haşarıdır” Şeklindeki Algıyı Değerlendirme Durumlarına Göre Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyi Puanları Arasındaki Farklılığın Anlamlılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Grup	n	X	SS	F	P
“Kız çocukları doğaları gereği daha sakin, oğlan çocukları ise daha haşarıdır” şeklindeki algıyı değerlendirme durumu	Katılıyorum	186	91.50	12.75	78,011	.000*
	Katılmıyorum	189	107.5	12.04		
	Kararsızım	30	97.06	13.47		
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	Anlamlı Fark		
Gruplararası	24310.456	2	12155.228	Katılıyorum-Katılmıyorum, Katılıyorum-Kararsızım,		
Gruplarıçi	62637.134	402	155.814	Katılmıyorum-Kararsızım		
Toplam	86947.590	404				

* $p<.05$

Tablo 11'deki verilere göre toplumsal cinsiyet algı düzeyleri puanları; “kız çocukları doğaları gereği daha sakin, oğlan çocukları ise daha haşarıdır” ifadesi için verilen yanıtlara ilişkin, okul öncesi öğretmenlerin kız çocuklarını daha sakin, oğlan çocuklarını da daha haşarı görmeleri konusunda anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($p=.00<.05$). “Kız çocukları doğaları gereği daha sakin, oğlan çocukları ise daha haşarıdır” ifadesine “katılıyorum” olarak cevap veren okul öncesi öğretmenleri ($X=91.50$) ile “katılmıyorum” şeklinde yanıtlayan okul öncesi öğretmenleri ($X=107.5$) arasında “katılmıyorum” şeklinde cevap verenlerin lehine; “katılmıyorum” olarak cevap veren okul öncesi öğretmenleri ($X=107.5$) ile “kararsızım” şeklinde yanıtlayan okul öncesi öğretmenleri ($X=97.06$) arasında “katılmıyorum” şeklinde cevap verenlerin lehine; “kararsızım” seçeneğini tercih eden okul öncesi öğretmenleri ($X=97.06$) ile “katılıyorum” şeklinde cevap veren okul öncesi öğretmenleri ($X=91.50$) arasında “kararsızım” seçeneğini seçenlerin lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu çalışma okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin çeşitli değişkenlere (medeni durum, çocuk sayısı, çalışma yılı, çalıştığı kurum, gelir durumu, okul öncesi öğretmeni olarak çalışma nedeni, okul öncesi öğretmenliği kadınlara uygunluk durumu, okul öncesi öğretmenlerin kadın olması öğrencilerin gelişimi açısından önemi, “kız çocukları doğaları gereği daha sakin, oğlan çocukları ise daha haşarıdır” ifadesinin algılanması) göre değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Alan yazında çoğunluğunun üniversite öğrencileri ve ortaöğretim öğrenciler üzerinde toplumsal cinsiyet tutumlarına ilişkin birçok araştırma yapıldığı görülmektedir (Bayraktar ve Güder, 2019; Seçgin ve Tural, 2011; Burt and Scott, 2002; Rosenkrantz et al., 1968; Vefikuluçay vd., 2007; Yılmaz vd., 2009; Trommsdorff and Iwawaki, 1989; Atış, 2010; Varol, Çiçeklioğlu ve Taner, 2016; Direk ve Irmak, 2017; Kara ve Güngörmüş, 2018).

Yapılan çalışmada Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği'nden alınan en düşük puan 64 olup, en yüksek puan 125 olarak bulunmuştur. Okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeyinden aldıkları toplam puanın ortalaması 99.40 olarak hesaplanmıştır. Okul öncesi öğretmenlerinin aldığı puana ilişkin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri yeterli bir puanda olup, öğretmenlerin eşitlikçi toplumsal cinsiyet algı düzeyleri olduğu değerlendirilmektedir. Altınova ve Duyan (2013)'in ölçeğe dair en düşük puan 25, en yüksek puan 125 olarak belirlenmiş, 25-125 puan aralığında olup, yüksek puanlar toplumsal cinsiyet algısının eşitlikçi olduğunu ifade etmektedir (Altınova ve Duyan, 2013: 18).

Okul öncesi öğretmenlerin toplumsal cinsiyetin farkındalığına sahip ve bu konuda bilinçli bireyler olduğu ortaya çıkmaktadır. Alan yazında araştırmadan elde

edilen bu bulguyu destekleyecek çalışmalar mevcuttur (Bayraktar ve Güder, 2019; Seçgin ve Tural, 2011; Atış, 2010; Yılmaz vd., 2009; Yazıcı, 2016; Temiz ve Cin, 2017; Şahin, Çoban, ve Korkmaz, 2018). Bayraktar ve Güder (2019)'in okul öncesi öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin tutumları ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında ilişki incelenmiştir. Çalışmada okul öncesi öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rolleri tutumlarının genel olarak eşitlikçi olduğu belirlenmiştir. Atış (2010) tarafından araştırılan Ebelik/Hemşirelik 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlarının belirlenmesinde öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada da benzer sonuç olduğu görülmektedir. Yılmaz ve arkadaşları (2009), üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik görüşleri araştırmasında; çalışma yaşamı ve evlilik yaşamı ile ilgili alanlarda erkeklerin daha geleneksel görüşlere sahip oldukları, toplumsal yaşam ve aile yaşamına ilişkin konularda ise kadın ve erkek öğrencilerin eşitlikçi görüşlere sahip oldukları belirlenmiştir. Araştırma da çıkan genel sonuç geleneksel görüşlere sahip oldukları olduğunu belirten Yılmaz ve arkadaşları, bu konuda duyarlılık kazandırılması gerektiğini önermiştir.

Yapılan bu çalışmada okul öncesi öğretmenlerin medeni durumuna ilişkin toplumsal cinsiyet algı düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bekârların toplumsal cinsiyet algısı, evlilerin toplumsal cinsiyet algısından daha eşitlikçi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bekâr ve evli olan okul öncesi öğretmenleri arasında belirgin farklılık olmakla beraber bekâr okul öncesi öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri daha eşitlikçi çıkmıştır. Bekâr okul öncesi öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algılarının evli okul öncesi öğretmenlerden daha eşitlikçi düşündürücü olmaktadır. Bu durumun evlilik sonrasında kişilerin, özellikle de kadınların üstlendikleri rolleri içselleştirmelerinden kaynaklandığı söylenebilmektedir. Çalışmada benzer sonuçları gösteren araştırmalardan; Tekin (2017) tarafından turizm sektöründe toplumsal cinsiyet algısı incelenmiş ve toplumsal cinsiyet algısının katılımcıların medeni durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı ölçüde farklılaştığı ve bekâr çalışanların toplumsal cinsiyet algılarının daha pozitif anlamda olduğu belirlenmiştir. Çıtak'ın (2008) kadınların çalışmasına ilişkin tutumun cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyoekonomik düzeye göre karşılaştırmasında, katılımcıların medeni durumları bakımından incelendiğinde toplumsal cinsiyete ilişkin kadının çalışmasına ilişkin tutum bakımından anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Araştırma sonuçlarında, bekâr katılımcıların evli katılımcılardan daha olumlu algılara sahip oldukları bulunmuştur. Özmete ve Yanardağ (2016) tarafından erkeklerin bakış açısıyla toplumsal cinsiyet rolleri çalışmasında, bekâr erkeklerin, evli erkeklerden daha eşitlikçi tutuma sahip olduğu belirlenmiştir. Literatürde bu sonuçlardan farklı sonuca ulaşan çalışmalar da mevcuttur. Gönenç ve arkadaşlarının (2018) toplumsal cinsiyet dersinin toplumsal cinsiyet algısına etkisinin ebelik okuyan üçüncü sınıf öğrencileri üzerinde yapılmış medeni durum

değişkenine göre toplumsal cinsiyet algı ölçeği puan ortalaması arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız şekilde ortaya çıkmıştır. Yılmaz (2019) tarafından, sağlık personelinin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumları ve etkileyen faktörler araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda, evli ve bekâr katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitliği algısının yakın olduğu sonucuna ulaşılmış ve anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın bir diğer bulgusunda okul öncesi öğretmenlerinin sahip olduğu çocuk sayısına göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Böylece toplumsal cinsiyet algı düzeylerinde okul öncesi öğretmenlerinin çocuk sayısındaki değişikliğe göre artıp azalması konusunda belirgin bir farklılık olduğu söylenebilmektedir. En eşitlikçi toplumsal cinsiyet algı düzeyine sahip olan okul öncesi öğretmenler; çocuğu olmayan okul öncesi öğretmenleri olarak tespit edilmiştir. En geleneksel toplumsal cinsiyet algı düzeyine sahip olan okul öncesi öğretmenler ise, 4 ve üzeri çocuğa sahip olan okul öncesi öğretmenleridir. Genel olarak çocuk sayısına göre toplumsal cinsiyet algı düzeyleri incelendiğinde, okul öncesi öğretmenlerinin çocuk sayısındaki artış ile toplumsal cinsiyet algı düzeyi arasında ters bir orantı vardır. Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk sayısı artarken, toplumsal cinsiyet algı düzeyi puanında azalma görülmektedir. Araştırmada çocuk sayısı arttıkça toplumsal cinsiyet algısının azalması sonucu ile benzerlik gösteren çalışmalar mevcut olmaktadır. Dalkılıç'ın (2019) farklı yaş gruplarındaki kadınların toplumsal cinsiyet algılarını incelediği çalışmasında, birden fazla çocuk sahibi olan katılımcıların (özellikle yaşları 45-65) kendisini anne ve eş kategorisine koymasından kaynaklı, kültürün de etkisiyle toplumsal cinsiyet kalıp yargı ve rollerine maruz kalması düşünüldüğünde kendilerini anne olduktan sonra bu rolleri içselleştirmeleri olası olmaktadır. Özmete ve Yanardağ (2016) tarafından erkeklerin bakış açısıyla toplumsal cinsiyet rolleri araştırmasında, çocuk sahibi olma durumuna göre erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumları incelenmiş; çocuğu olmayan erkeklerin, kadın cinsiyet rolleri açısından çocuğu olanlardan anlamlı olarak daha eşitlikçi tutumlara sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Yapılan bu çalışmada okul öncesi öğretmenlerin çalışma yılına göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Böylece okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeylerinde çalışma yılındaki değişikliğe göre artıp azalması konusunda belirgin bir farklılık bulunmadığı saptanmıştır. Literatürde araştırma bulgusuna benzerlik gösteren çalışmalara ulaşılmıştır. Dikmen ve arkadaşları (2019) tarafından kadın sağlık çalışanlarının toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde yapılan çalışmada katılımcıların görev yılı ile toplumsal cinsiyet rolleri tutumu arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Demir ve arkadaşları (2016) yapılan çalışmada öğretmenlerin eşitlikçi görüş ve geleneksel görüşleri destekleme konusunda öğretmenlerin deneyim süresine göre farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir.

Araştırmanın bir diğer bulgusunda okul öncesi öğretmenlerin çalıştığı kurum açısından toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kamu kurumunda görev alan okul öncesi öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algı düzeyi ile özel kurumda görev alan okul öncesi öğretmenleri arasında algı düzeyleri birbirine çok benzer bir sonuç çıktığı söylenebilmektedir. Literatür incelendiğinde araştırmamızla benzer bir bulguya rastlanmamıştır ancak kadınların kamuda ve özel sektörde çalışma pozisyonu olarak yönetici olamama veya çok az sayıda yönetici kadının olması kurumlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğunu göstermektedir (Negiz ve Yemen, 2011).

Araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin gelir durumu açısından toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Geliri giderden az olan okul öncesi öğretmenleri, geliri gidere eşit ve geliri giderden fazla olan okul öncesi öğretmenlerine kıyasla toplumsal cinsiyet algı düzeyi puanı daha eşitlikçi çıkmıştır. Geliri gidere eşit olan okul öncesi öğretmenler ile geliri giderden fazla olan okul öncesi öğretmenler arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Literatürde genellikle gelir durumunun artmasıyla toplumsal cinsiyet algısının da olumlu şekilde arttığı yönünde çalışmalar rastlanmıştır. Altuntaş ve Altınova (2015) tarafından toplumsal cinsiyet algısı ile sosyo-ekonomik değişkenler arasında yapılan çalışmada gelir durumu arttıkça ile toplumsal cinsiyet algısı daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine farklı bir sonuç elde eden, Çetinkaya (2013) tarafından yapılan araştırmada ise üniversite öğrencilerinin ailenin aylık ortalama gelirine göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının farklılaşmadığı sonucunu elde etmiştir. Araştırma bulgumuzun literatürden farklı olmasının sebebi, öğretmenlerin genel olarak gelir durumlarının yeterli olmamasından kaynaklı olduğu söylenebilmektedir. Özellikle özel kurumda çalışan öğretmenlerin çoğunun gelir durumunun az olması böyle bir sonucun elde edilmesine yol açmıştır.

Yapılan bu araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin mesleklerini seçme durumu açısından toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Okul öncesi öğretmenlik mesleğini seçme nedenleri arasında “eğitimi aldığım için zorunlu olarak seçtim” ifadesini seçen okul öncesi öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri eşitlikçi olarak hesaplanmıştır. “Kendime uygun olduğu için seçtim” ifadesini seçen okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri ise geleneksel olarak bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların yarısına yakını öğretmenlik mesleğini sevdiği için ve isteyerek tercih ettiği bulgularda görülmektedir. Araştırmamızda okul öncesi öğretmenlerinin neredeyse tamamının kadın olması, “kendime uygun olduğu için seçtim” seçeneğini tercih etmesi bu mesleğin kadınlara uygun olduğunu kabul etmekle birlikte toplumsal cinsiyet algı düzeyinin de en düşük çıkması bu durumu desteklemektedir. Literatürde ulaşılan çalışmalarda bu araştırma sonucuna benzer şekilde, katılımcıların genel olarak meslek seçim nedenlerinde eşitlikçi toplumsal cinsiyet algısına sahip

oldukları söylenebilmektedir (Gökcan, 2018; Çetinkaya, 2013; Çelik vd., 2013; Karasu vd., 2017). Gökcan'ın (2018) yapmış olduğu çalışmada meslek seçimindeki geleneksel ve eşitlikçi tutuma ait yargılardan oluşan ölçekten alınan puanlar sonucu katılımcıların meslek seçimi konusunda eşitlikçi toplumsal cinsiyete sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın bir diğer bulgusunda, okul öncesi öğretmenlerin mesleklerinin kadınlara uygunluk durumuna göre toplumsal cinsiyet algı düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Okul öncesi öğretmenliği mesleğinin kadınlara uygun olduğunu düşünen okul öncesi öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri geleneksel olarak hesaplanmıştır. Bu mesleğin sadece kadınlara uygun olmadığını düşünen okul öncesi öğretmenleri eşitlikçi toplumsal cinsiyet algı düzeyine sahip olmaktadır. Toplum tarafından erkek mesleği ve kadın mesleği olarak ayrılan pek çok meslek bulunmaktadır. Genel olarak güç ve yüksek statü gibi işler erkek cinsiyetine atfedilirken, hizmet ve bakım verme gibi işleri ise kadın cinsiyetine uygun görülmektedir. Bu bakımdan çalışmamızda yer alan "okul öncesi öğretmenlik mesleği kadınlara uygundur" ifadesine katılımcıların %47,7'si "katılıyorum" cevabını vererek toplumsal cinsiyet eşitsizliğini meslekler için onaylamaktadırlar. Ayrıca okul öncesi öğretmenliğinin kadınlara uygun olduğunu düşünen okul öncesi öğretmenlerinin de toplumsal cinsiyet algı düzeyi puanı, diğer katılımcılara kıyasla geleneksel çıkması da bu algıyı pekiştirmektedir. Çalışmamızda elde edilen sonuca benzer şekilde yapılan araştırmalar mevcuttur. Yağbasan ve Aksoy'un (2016) erkek anaokulu öğretmenlerine velilerin bakış açısı araştırmasında, katılımcıların birçoğu okul öncesi öğretmenliğini erkeklerin yapıyor olmasına şaşırılmışlar ve okul öncesi öğretmenliğinin kadın cinsiyetine ait bir meslek olduğunu dile getirmişlerdir. Temiz ve Cin (2017) tarafından yapılan okul öncesi eğitimde cinsiyet eşitliği üzerine betimsel araştırmasında, öğrencilerin, velilerinin öğretmen tercihi olarak kadınları tercih ettiklerini ve bu mesleğin kadınlara uygun olduğunu düşünerek erkek okul öncesi öğretmeni tercih etmemesi sonucu ile ortaya çıkmaktadır. Şahin, Korkmaz ve Çoban'ın (2018) toplumsal cinsiyet bağlamında erkek öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmada, erkek okul öncesi öğretmenlerine karşı toplum tarafından ön yargı ile yaklaşıldığı sonucu tespit edilmiştir.

Araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin çocukların gelişimi açısından okul öncesi öğretmenlerin kadın olması gerektiği durumuna göre anlamlı bir farklılığı ortaya çıkarmıştır. Okul öncesi öğretmenlerinin kadın olması çocukların gelişimi açısından önemli olduğunu düşünmeyen okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algısı, en eşitlikçi olduğu; okul öncesi öğretmenlerinin kadın olması çocukların gelişimi açısından önemli olduğunu düşünen okul öncesi öğretmenlerinin ise geleneksel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yağbasan ve Aksoy (2016) tarafından yapılan erkek okul öncesi öğretmenleri üzerinde algının incelenmesinde okul öncesi öğretmenlerinin kadın ya da erkek oluşunun önemi sorgulanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuç, katılımcıların çoğu okul öncesi öğretmenin kadın olmasının

önemli olduğunu düşünmekle birlikte, mesleklere karşı cinsiyetçi yaklaşımları sonucu elde edilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçtan farklı olarak araştırmamızda; okul öncesi öğretmenlerinin kadın olması öğrencilerin gelişimi açısından önemlidir ifadesine katılmayan okul öncesi öğretmenleri çoğunluğu oluşturmaktadır. Yağbasan ve Aksoy'un (2016) araştırması, çalışmamıza benzer sonucu ise okul öncesi öğretmenlerinin kadın olmasının önemli olduğunu düşünenlerin eşitlikçi bir tutuma sahip olmaması sonucu olmuştur. Esen'in (2013) yapmış olduğu çalışmada katılımcılar kadınlara ve erkeklere uygun mesleklerin olduğunu belirtmişler ve öğretmenlik mesleğinin kadınsılaşmış olduğuna katılanların meslek seçiminde toplumsal cinsiyetle ilişkilendirilmesini olumlu bulmuşlardır.

Araştırmanın son bulgusunda okul öncesi öğretmenlerin “kız çocuklar doğaları gereği daha sakin, oğlan çocukları ise daha haşarıdır” şeklindeki algıyı değerlendirme durumlarına ilişkin toplumsal cinsiyet algı düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. “Kız çocuklar doğaları gereği daha sakin, oğlan çocukları ise daha haşarıdır” ifadesine “katılıyorum” şeklinde cevap veren okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin geleneksel; “katılmıyorum” şeklinde cevap veren okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri ise en eşitlikçi olarak hesaplanmıştır. Tan'a (2000) göre kız ve oğlan çocuklarına cinsiyetçi roller, beklentiler üstü kapalı şekilde ya da açıktan sunulmakta ve benimsenmektedir. Böylece çocuklar geleneksel cinsiyet rollerine uygun davranışlar geliştirmeye doğru yönlendirilirken, yetişkinler olarak da cinsiyete uygun davranışlar beklenildiği görülmektedir. Yapılan bu araştırmaya benzer sonuçlar gösteren Gazi'nin (2018) ilkököl öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet farkındalığı üzerine yaptığı çalışmada, öğretmenlerin kızların daha sakin, düzenli ve tertipli olmalarını, oğlan çocuklarının ise hareketli, kavgacı ve sorumsuz olmasını normal bir durum olarak kabul etmektedir. Nitekim bu şekilde düşünen öğretmenlerin cinsiyet eşitsizliğine sahip olduğu vurgulanmaktadır. Demir ve arkadaşları (2016) eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi projesi kapsamında yapılan okulların toplumsal cinsiyete duyarlılık açısından değerlendirilmesinde, öğretmenlerin öğrencilere karşı toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin tutumlarında eşitlikçi oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca kadın öğretmenler, erkek öğretmenlere göre daha fazla eşitlikçi görüşleri destekledikleri görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin tutumlarının eşitlikçi olmayan öğretmenlerin öğrencileri tanımlama konusunda ise, kız çocuklarına duygusal, alıngan, duyarlı, evcil, çalışkan, sorumluluk sahibi gibi özellikler atfederken, oğlan çocuklarına, duygusal, duyarlı olmayan, özgüvenleri yüksek, özgür, atılgan, şiddete meyilli gibi özellikler atfetmişlerdir. Bu durumun çalışmamızda çıkan sonuç ile benzer olması “kız çocuklar doğaları gereği sakin, oğlan çocuklar ise daha haşarıdır” ifadesine “katılıyorum” şeklinde cevap veren okul öncesi öğretmenlerinin de toplumsal cinsiyet algısının en düşük olarak çıkması öğrencilere karşı tutumunu yansıtmaktadır.

SONUÇ

Bu araştırmada, okul öncesi öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algı düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, okul öncesi öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algı düzeyi genel olarak eşitlikçi olarak bulunmuştur. Okul öncesi öğretmenlerinin medeni durumlarına, sahip oldukları çocuk sayısına, algıladıkları gelir durumuna, öğretmenlik mesleğini seçme nedenlerine, 'okul öncesi öğretmenlik kadınlara uygun bir meslektir' şeklindeki algılarına, 'okul öncesi öğretmenliğin kadınlara uygunluk 'konusundaki düşüncelerine, öğrencilerin gelişimi açısından okul öncesi öğretmenlerin kadın olması gerektiğine ilişkin algılarına, okul öncesi öğretmenlerin "Kız çocuklar doğaları gereği daha sakin, oğlan çocuklar ise daha haşarıdır" şeklindeki algılarına göre toplumsal cinsiyet algı düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

ÖNERİLER

1. Milli eğitim kurumları tarafından okul öncesi eğitim müfredatı gözden geçirilerek, toplumsal cinsiyet farkındalığı kazandırmak adına oyunlar, etkinlikler düzenlenebilir.
2. Okul öncesi öğretmenler tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığı, öğrencilerin ebeveynlerini bilinçlendirmeli ve çeşitli eğitimler verilebilir.

KAYNAKLAR

- ACAR, F. ve G. Altunok (drl). (2015). "Neo-liberalizm ve neo-muhafazakarlık ekseninde Türkiye'de özel alan politikası". S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren (ed.). *2000'ler Türkiye'sinde sosyal politika ve toplumsal cinsiyet*. (1.b., s. 23-61). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- ALTINOVA, H. H. ve V. Duyan (2013, Ekim). "Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması". *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 24(2), 9-22.
- ALTUNTAŞ, O. ve H. H. Altinova (2015). "Toplumsal cinsiyet algısı ile sosyoekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi". *Turkish Studies*. 10(6), 83-100.
- ATIŞ, F. (2010). *Ebelik/hemşirelik 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- BAYRAKTAR, S. ve S. Y. Güder (2019). "Okul öncesi öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin tutumları ile eleştirel düşünme eğilimleri ilişkisi". *Anadolu Journal of Educational Sciences International*. 9(2), 640-665.
- BİA Haber Merkezi. (2018, 18 Aralık). *Dünya Ekonomik Forumu raporu*. Erişim: 16 Temmuz 2019, <http://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/203672-turkiyeyetoplumsal-cinsiyet-esitliginde-19-ulkeyi-geride-birakti>
- BİNGÖL, O. (2014). "Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 16(Özel Sayı), 108-114.
- BORA, A. (2012). "Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık". K. Çayır, ve M. Ayan (ed.). *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (1. b., s. 175-188). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- BÖRÜ, Ş. P. (2017). "Kadının korunmasına ilişkin uluslararası sözleşmeler ve Türkiye'nin konumu". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. (Özel Sayı), 43-63.
- BURT, K. B., & J. Scott (2002). "Parent and adolescent gender role attitudes in 1990's great Britain". *Sex Roles*. 46(7-8), 239-244.
- BÜYÜK ÖZTÜRK, Ş., Çakmak, E., Akgün Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (14. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- CEDAW. (2004). *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*. Erişim: 23 Haziran 2019, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi>.
- ÇELİK, A. S., vd (haz.). (2013). "Üniversite öğrencilerinin cinsiyet eşitliği tutumlarının belirlenmesi". *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*. 21(3), 181-186.
- ÇETİNKAYA, S. K. (2013). "Üniversite öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi". *Nesne Dergisi*. 1(2), 21-43.
- ÇITAK, A. (2008). *Kadınların çalışmasına yönelik tutum: cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyoekonomik düzeye göre bir karşılaştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DALKILIÇ, R. A. (2019). "Kadın algısı: farklı yaş gruplarındaki kadınların toplumsal cinsiyet algılarına dair metaforik bir çalışma". *Çalışma Ortamı Dergisi*. 16(0), 18-22.
- DEMİR, C. E. vd. (haz.). (2016). *Okulların toplumsal cinsiyete duyarlılık açısından değerlendirilmesi*. Ankara: ETCEP (Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi).
- DİKMEN H. Marakoğlu K. ve Mertcan K. (2019) Kadın Sağlık Çalışanlarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İle Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Euras J Fam Med*; 8(1):36-44.doi:10.33880/ejfm.2019080105
- DİREK, N. ve B. İrmak (2017). "Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinde toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlar". *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*. 31(3), 121-128.
- DÖKMEN, Z. Y. (2018). *Toplumsal cinsiyet: sosyal psikolojik açıklamalar* (9. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GAZI, Y. C. (2018). *İlkokul Öğretmenlerinin Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı Üzerine Niteliksel Bir Araştırma: İstanbul Anadolu Yakasında Bir İlkokul Örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GÖK, F. (2004, Temmuz). "Eğitim hakkı: Türkiye gerçeği". *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı* (s.1-10). İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya.
- GÖKCAN, M. (2018). *Meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin rolü: bir ölçek geliştirme çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- GÖNENÇ, İ. M., vd. (haz.). (2018). "Toplumsal cinsiyet dersinin toplumsal cinsiyet algısına etkisi". *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*. 7(1), 22-29.
- KARA, F. M. ve H. A. Güngörmüş (2018). "Spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören gençlerin toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin tutum düzeylerinin belirlenmesi: demografik farklılıklar". *Journal of Human Sciences*. 15(4), 2468-2478.
- KARASU, F., vd. (haz.). (2017). "Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları". *SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 8(1), 21-27.
- MAHAFFY, K. A. & S. K. Ward (2002). "The gendering of adolescents' childbearing and educational plans: reciprocal effects and the influence of social context". *Sex Roles*. 46(11-12), 403-417.
- NEGİZ, N. ve A. Yemen (2011). "Kamu örgütlerinde kadın yöneticiler: yönetici ve çalışan açısından yönetimde kadın sorunsalı". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (24), 195-214.
- ÖZMETE, E. ve M. Z. Yanardağ (2016). "Erkeklerin bakış açısıyla toplumsal cinsiyet rolleri: kadın ve erkek olmanın değeri". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 20(1), 91-107.
- POWELL, G. N. & J. H. Greenhaus (2010). "Sex, gender, and decisions at familywork interface". *Journal of Management*. 36(4), 1011-1039.
- ROBINSON, K. H. (1992). "Class-room discipline: power, resistance and gender. A look at teacher perspectives". *Gender and Education*. 4(3), 273-288.
- ROSENKRANTZ, P. et al. (1968). "Sex-role stereotypes and self-concepts in college students". *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 32(3), 287-295.
- SAYILAN, F. (2012). *Toplumsal cinsiyet ve eğitim: alanaklar ve sınırlar* (1.b.). Ankara: Dipnot Yayıncıları.
- SEÇGİN, F. ve A. Tural (2011). "Sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları". *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*. 6 (4), 2446-2458.
- SEN, G., Östlin, P. & George, A. (2007). *Unequal, Unfair, Ineffective and Inefficient Gender Inequity inHealth: Why it exists and how we can change it*. Women and Gender Equity Knowledge Network.Erişim: 7 Mart 2019, https://www.who.int/social_determinants/resources/csdh_media/wgekn_final_report_07.pdf?ua=1
- ŞAHİN, M. K., Çoban, A. E. ve Korkmaz, A. (2018). "Toplumsal cinsiyet eşitliği ve Türk eğitim sistemindeki yeri: okul öncesi öğretmen adaylarının gözünden. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*. 3 (2), 735-752.
- TABACHNICK, B. G. ve FIDELI, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, Pearson.

- TAN, M. G. (2000). "Eğitimde kadın erkek eşitliği ve Türkiye gerçeği". İstanbul: TUSIAD.
- TEKİN, Ö. A. (2017). "Turizm sektöründe toplumsal cinsiyet algısı: beş yıldızlı otel çalışanları üzerine bir araştırma". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 4 (12), 669-684.
- TEMİZ, Z. ve F. M. Cin (2017). "Okul öncesi eğitimde cinsiyet eşitliği üzerine betimsel bir çalışma". *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*. 14(1), 940-965.
- TROMMSDORFF, G. & S. Iwawaki (1989). "Student's perceptions of socialisation and gender role in Japan and Germany". *International Journal of Behavioral Development*. 12(4), 485-493.
- UNESCO (2000). Gender sensitivity. *UNESCO-Zambia*, 1-79.
- VAROL, Z. S., M. Çiçeklioğlu ve Ş. Taner (2016). "Bir tıp fakültesi birinci sınıf öğrencilerinde toplumsal cinsiyet algı düzeyi ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi". *Ege Tıp Dergisi*. 55(3), 122-128.
- VATANDAŞ, C. (2007). "Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı". *Sosyoloji Konferansları*. (35), 29-56.
- VEFİKULUÇAY, D. vd. (haz.). (2007). "Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları". *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 14(2), 26-38.
- YAĞBASAN, M. ve G. P. Aksoy (2016). "Erkek anaokulu öğretmenlerine velilerin bakış açısı (Elazığ ili özelinde bir alan araştırması)". *Turkish Journal of Educational Studies*. 3(3), 85-113.
- YAZICI, T. (2016). "Müzik öğretmeni adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları". *Akademik Bakış Dergisi*. (54), 833-852.
- YILDIZ, F. F. (2015). "Küresel toplumsal cinsiyet uçurum raporu ve iş'te eşitlik platformu analizleri". *Türkiye'de ve Dünyada Kadın Araştırmaları*. 181-188.
- YILDIZ, N. (2020). "Uluslararası kuruluşlar açısından kadının güçlendirilmesine bakış". *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 9(25), 224-245.
- YILMAZ, D. V. vd. (haz.). (2009). "Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 6(1), 775-791.
- YILMAZ, F. A. (2019). "Sağlık personelinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve etkileyen faktörler". *Jaren*. 5(1), 40-45.
- YOUNGER, M. & M. Warrington (2008). "The gender agenda in primary teacher education in England: fifteen lost years?". *Journal of Education Policy*. 23(4), 429-445.
- WORD ECONOMIC FORUM. (2018). *The Global Gender Gap Report*. Erişim: 25 Ağustos 2019, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf.
- WHO (2002). *Integrating Gender Perspectives In The Work Of WHO*. Erişim: 8 Mart 8, 2019, <https://www.who.int/gender/mainstreaming/ENGwhole.pdf>.

EXAMINING THE GENDER PRECEPTIONS OF PRESCHOOL TEACHERS IN TERMS OF VARIOUS FACTORS

EXTENDED ABSTRACT

The high quality of gender perceptions of the preschool teachers who work in public and private institutions can be regarded as important in terms of their roles in eliminating the conventional gender perceptions and transferring gender equality perception during the socialization process of the children. Beginning from infancy, children begin to learn gender perceptions firstly from their parents and then from school, from their teachers and friends thereby internalizing the norms of society. Therefore, preschool teachers who have gender egalitarian values will have an important effect on the new generations.

This study aims at examining the gender perceptions and related factors of preschool teachers working in public and private kindergartens. The research was carried out as a general survey model. The research data was gathered from 405 preschool teachers working in different kindergartens in Atakum, İlkadım, Canik and Tekkeköy during 2019-2020 fall semester. As data gathering tools, “Personal Information Form” prepared by the researcher and “Perception of Gender Scale” developed by Altınova and Duyan (2013) were used. The Cronbach Alpha value was found .904 in the data gathered from the scale in this research and the data is accepted to be valid and reliable. An analysis was carried out in order to determine the normality of research data and as a result, the kurtosis value was found -.749 and skewness value was found -.206. Tabachnick and Fidell (2007) accept that when kurtosis and skewness are between +1.500 and -1.500 values, the distribution is regarded as normal. In this term, the research data are accepted to present a normal distribution and during the analyses parametric tests and descriptive analyses were used. Therefore, unpaired t-tests as parametric tests and one-way analysis of variance were applied in this research. While carrying out the parametric tests, the homogeneity of data was checked and it was found that the variables have a homogeneous distribution in the analysis.

The results of the analyses showed that the average point of Perception of Gender Scale is 99.40. Since the value can be regarded as high in terms of the range (25-125), it can be said that the gender perceptions are positive therefore it can be said that the teachers have an egalitarian gender perspective. According to the data, gender perception levels of pre-school teachers in terms of their marital status show a significant difference ($p=.02<.05$). According to the results of the analysis, pre-school teachers' gender perception levels differ significantly according to the number of children they have ($p=.00<.05$). Gender perception levels of pre-school teachers did not show a significant difference in terms of their working year ($p=.058>.050$). There is no significant difference between the pre-school teachers' perception of gender in terms of the institution they work for ($p=.25>.05$). In terms of income status ($p=.02<.05$), it can be said that there is a significant difference between gender perception levels of preschool teachers. There is a significant difference between gender perception levels of preschool teachers according to their choice of profession ($p=.00<.05$). It was found that there was a significant difference between gender perception levels according to the perception of the suitability of preschool profession for women ($p=.00<.05$). In terms of students' development, gender perception levels of pre-school teachers about pre-school teachers being women show a significant difference ($p=.00<.05$). The preschool teachers' perceptions of the statement “female students are naturally calm and quiet whereas male students are more naughty” show that there is a significant difference between gender perception ($p=.00<.05$).

KeyWords: Gender, Sex, Gender Equality, Preschool Teacher.

Tek Çocuk Olmanın Kişiliğe Yansımaları: Nitel Bir Çalışma

Reflections of Being Only Child on Personality: A Qualitative Study

Rabia ARZUMAN¹, Dilek GENÇTANIRIM KURT²

¹Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Kırşehir
• rabiaarzumanpd@gmail.com • ORCID > 0000-0001-9706-8228

²Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, Kırşehir
• digenc@gmail.com • ORCID > 0000-0003-3268-186X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 13 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 7 Ekim / October 2022

Yıl / Year: 2022 | **Cilt – Volume:** 2 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 277-296

Atıf/Cite as: Arzuman, R. ve Gençtanırım Kurt, D. "Tek Çocuk Olmanın Kişiliğe Yansımaları: Nitel Bir Çalışma"
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi 2(2), Aralık 2022: 277-296.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Rabia ARZUMAN

TEK ÇOCUK OLMANIN KİŞİLİĞE YANSIMALARI: NİTEL BİR ÇALIŞMA

ÖZ:

Bu araştırmada genç yetişkin tek çocukların kişilik özellikleri tek çocukluk deneyimlerine göre ele alınmıştır. Ailenin tek çocuğu olan ve 19-35 yaş aralığında yer alan dört erkek altı kadın katılımcı ile çevrimiçi yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde katılımcılara öncelikle araştırma hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Görüşme başlamadan önce katılımcılara ses kayıtlarının alınacağı bilgisi verilmiş ve katılımcıların onayları alınmıştır. Bu görüşmelerde araştırmacılar tarafından hazırlanan ve 3 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bireyler tek çocuk olmanın kişilerarası ilişkilerini nasıl etkilediğine, kendilerini bir kardeşin yokluğu nedeniyle nasıl hissettiklerine ve hayatlarını hangi yönlerden etkilediğine dair düşüncelerini dile getirmişlerdir. Görüşmelerin kayıtları deşifre edilmiş ve araştırmacılar tarafından yazıya geçirilen deşifrelerde yer alan veriler nitel araştırma modellerinden içerik analizi modeli ile incelenmiştir. Analiz sonucunda on üç sayfalık bir metin elde edilmiştir. Bu metindeki anlamlı kelimeler kodlanmıştır. Kodlanan kelimelerin anlamı genişletilmiş ve temalar oluşturulmuştur. Verilerin analizinin ardından ortaya çıkan tema ve kodların kavramsal kategorileri araştırmacılar tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Araştırma sonucunda tek çocuk olmak ana temasının altında yer alan beş alt temadan yalnızlığa ilişkin kodlar yalnız kalmak, tek olmak, desteksiz olma; bencillığe ilişkin kodlar paylaşmayı sevmeme, cimrilik, kıskançlık; nevrotikliğe ilişkin kodlar içine kapanık, boşlukta hissetmek, karamsarlık, güvensiz olma, şüpheli olma, sinirli olma, inatçılık; uyumluluğa ilişkin kodlar rahat olma, güven duyma, pozitif olma, duygusallık, paylaşmayı sevme; sosyal girişkenliğe ilişkin kodlar girişkenlik, özgüvenli olma, dışadönük olma, kolay iletişim kurma şeklinde ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgular literatür doğrultusunda tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İçerik Analizi, Kişilik Özellikleri, Tek Çocuk Olmak.

REFLECTIONS OF BEING ONLY CHILD ON PERSONALITY: A QUALITATIVE STUDY

ABSTRACT

In this study, the personality traits of young adult only children were discussed according to their only childhood experiences. Online semi-structured interviews were conducted with four male and six female participants, who are the only child

of the family and are between the ages of 19-35. In the interviews, the participants were first given brief information about the research. Before the interview started, the participants were informed that their voices would be recorded and their consent was obtained. In these interviews, a semi-structured interview form consisting of 3 questions prepared by the researchers was used. Individuals expressed their thoughts on how being only child affected their interpersonal relationships, how they felt due to the absence of a sibling, and how it affected their lives. The recordings of the interviews were deciphered and the data in the transcripts written by the researchers were analyzed with the content analysis model, one of the qualitative research models. As a result of the analysis, a thirteen-page text was obtained. Meaningful words in this text were coded. The meanings of the coded words were expanded and themes were created. The conceptual categories of the themes and codes that emerged after the analysis of the data were examined separately by the researchers. As a result of the research, five sub-themes were obtained; the codes related to loneliness are loneliness, being only, being without support; codes of selfishness are dislike of sharing, stinginess, jealousy; codes of neuroticism are withdrawn, feeling empty, pessimistic, insecure, suspicious, irritable, stubborn; codes of compatibility are being comfortable, trusting, being positive, emotional, loving to share; codes for social assertiveness are as follows: assertiveness, self-confidence, extroversion and easy communication. The findings were discussed in the light of the literature.

Keywords: *Being Only Child, Content Analysis, Personality Traits.*

GİRİŞ

Kişilik, bir kişinin kendini diğerlerinden ayıran farklılıklarını ve bu farklılıkların ortak noktasını tanımlamak için kullandığı bir kavramdır (Gençtanırım-Kurt, 2017). Ayrıca bireyi diğer bireylerden ayıran, doğuştan getirdiği ve sonradan kazanılan, tutarlı olarak sergilenen özelliklerinin bir bütünüdür (Özdemir, Güzel-Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu, 2012). Cüceloğlu (2015)'na göre ise kişilik bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir. Benzer şekilde bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal nitelikler bütünü olarak da tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, [TDK], 2021). Bu tanımlamalara bakıldığında tutarlılık, ayırt edicilik gibi ortak kavramlar göze çarpmaktadır.

Kişiliği neyin/nelerin belirlediği veya kişiliğin nasıl oluştuğu üzerinde durulan önemli konulardan biridir. Kişilik doğuştan mı gelir yoksa doğduktan sonra mı şekillenir sorusu araştırmacılar tarafından tartışılmaktadır (Gençtanırım-Kurt, 2017). Literatürde yapılan taramalar sonucunda kişiliği oluşturan etmenler ile ilgili

yapılan birçok çalışma incelenmiştir (Hoffman, 1991; Menesini, Camodeca ve Nocentini, 2010; Michalski ve Shackelford, 2002; Nakao ve diğerleri, 2000; Özdemir ve diğerleri, 2005; Sığı Ü. ve Gürbüz S., 2011; Volkom, Dirmeitis ve Cappitelli, 2019). İncelenen bu çalışmalarda kişiliğin oluşmasında hem ailenin hem de çevrenin etkisinin olduğu söylenebilir.

Çevre etkisinin en yoğun şekilde yaşandığı aile ortamı, bireyin davranışlarında belirleyici unsur olabilmektedir. Özellikle anne, baba ve çocuk arasındaki etkileşimler kişinin şu anda ve gelecekte yaşadığı olaylar karşısında takındığı tutumu etkileyebilmektedir (Yeşilyaprak, 1993). Ancak aile içi ilişkilerin anne, baba ve çocuk ile sınırlı kalmadığı aile biçimleri de bulunmaktadır. Örneğin geleneksel geniş ailelerde ebeveynler dışında babaanne, dede gibi aile büyüklerinin de çocuk üzerinde etkilerinin olduğu söylenebilir. Fakat bu durumun yansımaları modern hayatta değişikliğe uğramıştır. Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçişle birlikte aile üyelerinde azalmalar ve aile yapısında değişimler meydana gelmiştir. Çekirdek ailelerin geniş ailelere oranla daha kırılğan bir yapıda olması boşanmaların artmasına neden olmuştur (Bayer, 2013). Yaşanan kayıplara, tercihlere ve boşanmalara bağlı olarak oluşan tek ebeveynli aile tipi ile daha sık karşılaşılmaya başlanmıştır. Bu ailelerde yalnız kalan ebeveyn diğer ebeveynin de sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak bu süreçte hem birey hem de çocuk fizyolojik ve psikolojik olarak olumsuz etkilenmektedir (Aydın-Boylu ve Öztıp, 2013; Demir ve Çelebi, 2017; Feyzioğlu ve Kuşcuoğlu, 2011). Özellikle erken yaşam döneminde duygusal olarak bağ kurulan birincil bakıcının kaybı güven duygusunu zedeleyebilmektedir (Attepe, 2010). Kişiliğin bebeklik yıllarında bakıcıyla kurulan bağdan etkilendiğini öne süren bağlanma teorisine göre çocuğun birincil bakıcısıyla oluşturamadığı bu duygusal güven ilişkisi kardeş ilişkilerine de etki etmektedir (Robertson, Shepherd ve Goedeke, 2014; Van-Volkom, 2006; Whiteman, McHale ve Soli, 2011). Duygusal olarak güvenli bakıcı-çocuk ilişkilerinin, kardeş ilişkilerinde yakın ve güvene dayalı ilişkilere zemin hazırladığı düşünülürken; güvensiz bakıcı-çocuk ilişkileri çatışmalı ve uzak ilişkilere yol açabilmektedir. Ayrıca yaşamın erken dönemlerinde, bir güvenlik duygusuna duyulan ihtiyaç ilgili olan büyük kardeşlerin bağlanma nesnelere haline gelmesine yol açabilir. Örneğin, bazı küçük çocuklar, kız ve erkek kardeşlerini stresli durumlarda sığınmak için güvenli bir üs olarak veya bir rahatlık kaynağı olarak kullanabilir (Whiteman ve diğerleri, 2011). Ebeveyn-çocuk bağlanma ilişkilerinin araştırıldığı boylamsal bir çalışmada ise annelerine güvensiz bir şekilde bağlanan bebeklerin okul öncesi yıllarda yüksek oranlarda kardeş çatışması yaşadığı ve kardeşlerine karşı düşmanca tavırlar gösterdiği öne sürülmüştür (Volling, 2001).

Olumlu ve çatışmalı kardeş davranışları hakkındaki çoğu literatür, sosyal öğrenme teorilerine dayanmaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre kardeşler olumlu veya olumsuz davranışları karşılıklı olarak pekiştirerek ve birbirlerini gözlemleyip taklit ederek şekillendirirler. Çoğu aile bağlamı, bu sosyal öğrenme süreçlerinin

işlemesi için bol miktarda fırsat sağlar. Bu kurama göre bireylerin statüsü yüksek, sıcak ve geliştirici modelleri taklit etme olasılıkları daha yüksektir. Bu nedenle ailede yetkin, güçlü, sevgi dolu olan aile üyelerinin güçlü modeller olması daha olasıdır. Kardeşlerin aynı zamanda kendinden büyük ve aynı cinsiyette olanı model almasının da daha yüksek olduğu sosyal öğrenme ilkelerinin varsayımlarındandır (McHale, Updegraff ve Feinberg, 2016; McHale, Updegraff ve Whiteman, 2012; Whiteman ve diğerleri, 2011). Görüldüğü üzere kişilerin aile içinde buldukları konum kardeş ilişkilerini de etkilemektedir. Kardeş ilişkilerine bu boyutta bakacak olursak ilk aklımıza gelen Adler'in kişilik gelişimi kuramında öne sürdüğü teorileri olacaktır. Bu kuramın varsayımlarına göre kardeşler ailedeki konumlarına göre farklı deneyimler yaşarlar. Çocukluktan başlayarak gençler, ebeveynleri tarafından kendilerine nasıl davranıldığına, özellikle de kardeşlerine göre kendilerine nasıl davranıldığına bağlı olarak ortaya çıkan aşağılık duygularına karşı çabalarlar. Bu şekilde oluşan rekabet ve aşağılık duyguları bireylerin duygusal gelişiminin yanı sıra kardeş ve aile dinamiklerinin merkezinde de yer alır. Aile içinde yer alan karşılaştırmalar (Santos, 2021), güç dinamikleri ve kardeş rekabeti kişilik üzerinde oldukça etkilidir (McHale ve diğerleri, 2016; McHale ve diğerleri, 2012; Whiteman ve diğerleri, 2011). Sulloway ise kardeşlerin bulunduğu konumun kardeş rekabetini en aza indirmeye hizmet edeceğini ve kardeşlerin ailedeki kaynaklara erişimlerini en üst düzeye çıkarmak için benzersiz işler seçeceğini savunmaktadır. Ona göre, ebeveynlerin çocukları için kullandıkları kaynakların farklılığı, aynı ailedeki çocukların ebeveynlerinden yardım istemek için kullandıkları stratejilerdeki farklılıkları motive eder. İlk doğan çocuklar ebeveynlerinin inançlarını, tutumlarını ve kişilik özelliklerini yansıttığı için sonradan doğanlardan farklı bir yardım stratejisi kullanır (Michalski ve Shackelford, 2002; Whiteman ve diğerleri, 2011). Ayrıca ebeveynler, ilk doğanlarla anne baba olmayı tecrübe ettikleri için yetiştirme konusunda da birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Freud'a göre özellikle erken çocukluk döneminde ebeveynlerin sorunlarla baş etme biçimlerinin, bireylerin kişilik özelliklerini şekillendirmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Sadece ebeveynlerin değil aynı zamanda kardeş ilişkilerinin de bireylerin karakter oluşumunu ve nesne ilişkilerini belirlediği savunulmaktadır (McHale ve diğerleri, 2016).

Kardeş ilişkilerinin kişiliği olumlu veya olumsuz yönlerden etkilediği kuramcılarının ortaya attıkları varsayımlar ile mevcuttur. Literatürde bu konuyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında kardeş etkileşiminin arkadaşlık ilişkilerini artırdığı (Kramer ve Kowal, 2005), sosyal destek kaynağı olduğu (Begun, 1995; Oct ve Bedford, 1998), özellikle yaşlılık döneminde yalnızlık duygusunu azalttığı (Van-Volkom, 2006), benlik saygısını artırdığı (Borchet, Lewandowska-Walter, Połomski, Pęplińska ve Hooper, 2020; Conger ve Little, 2010), empatiyle ilişkili olduğu (Conger ve Little, 2010; Lam, Solmeyer ve McHale, 2012), özgüven duygusunu geliştirdiği (Goel Manisha ve Aggarwal Preeti, 2012), kardeş çatışmasını etkilediği (Bedford, Volling ve Avioli, 2000; Lam ve diğerleri, 2012; McHale ve diğerleri, 2016) ve sos-

yal becerileri artırarak kişilerarası ilişkiler için önemli bir tecrübe sağladığı ayrıca güven, farklılıkları kabul etme, açık iletişim ve duyguların açık ifadesi gibi becerilerin gelişmesine katkı sağladığı (Bedford ve diğerleri, 2000) görülmüştür. Bu çalışmalar doğrultusunda kardeşi olmayan çocukların kişilik özelliklerinin hangi faktörlerden etkilendiği sorusu merak konusu olmaktadır. Adler'in bu soruyu açıklarken kullandığı argümanlardan birisi "doğum sırası" dır. Ona göre ilk çocuk, ortanca çocuk, en küçük çocuk ve tek çocuğun belirgin özellikleri bulunmaktadır. Aile içinde tek çocuk aile içinde ilginin tümünü üstüne çeken, başkalarına bağımlı, yüksek benlik algısına sahip ve şımartılmaya meyilli bir konumdadır (Gençtanırım-Kurt, 2017). Bu şekilde yetiştirilen tek çocuklar çoğunlukla yetişkinler ile vakit geçirdikleri için akranlarıyla olan sosyal becerilerinde zayıf kalabilirler. Aynı şekilde Kocatürk (2021)'ün yetişkinler ile yaptığı çalışmada tek çocukların akran ilişkilerinde seçici davranması, genellikle yalnız kalması ve sosyal ilişkilerinin yetersiz olması bu durumu doğrulamaktadır.

Kişilik, belli aşamaları olan ve uzun bir süreç gerektiren bir yapıdan oluşmaktadır. Gelişim dönemleri bu sürecin bir parçasıdır. Kişiliği açıklayan kuramlar incelendiğinde genç yetişkinlik döneminde kişiliğin oturduğunu ve kararlı bir hal aldığı vurgulayan kuramcılar ön plana çıkmaktadır. Kişiliğin 0-6 yaş arasında oluştuğunu söyleyen ancak genital dönemde tanımlanabilir duruma geldiğini açıklayan Freud'a göre bu dönemde bireyler; kimlik kazanmaya, fiziksel ve ruhsal olarak değişen bedenine uyum sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca bu dönemde bireylerin arkadaşlık kurma, meslek hayatına atılma ve evlilik gibi konulara olan merakı artmaya başlamaktadır. Bireyler bu görevlerin başarıyla üstesinden geldiğinde sağlıklı bir kimlik geliştirebilmektedir. Yani üretken ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurabilen, duygusal olarak çevresinden bağımsız bir birey olabilmektedir. Ancak bu dönemde gelişim görevlerini yerine getiremezse rol çatışması yaşayabilmekte ve yetişkin bir bireyin davranışlarını göstermekte yetersiz kalabilmektedir. Aynı zamanda çevresiyle sevgi bağı kuramadığı için anlamlı ilişkiler geliştirmekte zorluk yaşayabilmektedir (Gençtanırım-Kurt, 2017). Dolayısıyla bu bireylerde içe kapanma, yalnızlık ve özgüven eksikliği görülebilir. Ancak yapılan çalışmalarda kardeşi bulunan bireylerin bu süreçte kendilerini daha rahat ifade ederek ve dışadönük özellikler sergileyerek başarılı bir kimlik oluşturdukları ortaya çıkmıştır. (Bedford ve diğerleri, 2000). Adler de Freud gibi kişilik gelişiminde erken dönem yaşantılarının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle çocukluk döneminde yaşanan yetersizlik duyguları ile başa çıkabilmek önemlidir. Kişiler yaşamlarında bu durumla başa çıkabilmek adına çeşitli yollar geliştirirler. Bu yollardan biri de bireylerin oluşturduğu yaşam stildir. Çevresel koşullar, kalımsal özellikler ve bireyin yaratıcı gücü yaşam stiline şekillenmesinde etkili olmaktadır. Yaşam stili esnek olan kişiler yaşamlarını değiştirecek ve ilişkilerini geliştirecek yollar ararlar. Ancak yaşam stili değişmez olanlar çevreyle uyum sağlama konusunda güçlük yaşarlar. Bu noktada bireyi daha iyi tanımak için yaşam amaçlarını da anlamının

gerekli olduğunu düşünmektedir. Ayrıca ona göre yaş ilerledikçe bireyler kişiliklerini daha net tanımlamakta ve davranışlarının bu doğrultuda daha anlaşılabilir olmasını sağlamaktadır (Gençtanırım-Kurt, 2017).

Bu bilgiler ışığında bu çalışmada genç yetişkinlik döneminde olan bireylerde tek çocuk olmanın kişilik özelliklerine nasıl yansıdığına incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışmanın tek çocuk olma konusunda sınırlı olan literatüre katkı sağlayacağı ve tek çocuklarla çalışan ruh sağlığı uzmanlarına uygulamaları bakımından destek olacağı düşünülmektedir. Araştırma doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

- Tek çocuk olan genç yetişkinlere göre ailede tek çocuk olmanın avantajları ve dezavantajları nelerdir?
- Tek çocuk olan genç yetişkinlere göre ailenin tek çocuğu olmak bireylerin kişilik gelişimine nasıl yansımaktadır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmanın modeli, bireylerin bakış açılarını buldukları bağlamlarda inceleyerek insanların yaşamlarının karmaşıklığını anlamayı içeren nitel araştırma modelidir (Heppner, Wampold ve Kivlighan, 2008). Nitel araştırmada gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılmaktadır. Ayrıca olayların doğal ortamda gerçekçi bir şekilde ortaya konmasını sağlayan bir süreç izlenmektedir (Büyüköztürk, 2010). Bu çalışmada da ailenin tek çocuğu olan bireyler kendi deneyimlerini birinci ağızdan araştırmacıya aktardığı ve bu nedenle de gerçeği tam olarak yansıttığı düşünüldüğü için bu model tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Bu çalışmada örneklem grubunu belirlemek adına amaçlı örnekleme yöntemi türlerinden biri olan kartopu örnekleme yöntemi kullanılmaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemi, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasını sağlamaktadır (Büyüköztürk, 2010). Kartopu örnekleme yönteminde ise ölçüt alınan özelliğe uygun bireylerin bulunması için bu özellikteki bir bireyle temas kurulması ve bu bireyin yardımıyla diğer bireylerle görüşüp zincirleme olarak örneklem grubunun oluşturulması amaçlanmaktadır (Kılıç, 2013). Bu örnekleme yöntemi evreni oluşturan birimlere ulaşmanın zor olduğu ya da evren hakkındaki bilgilerin eksik olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Bu yöntem zengin veri sağlayabilecek kişilere odaklanmakta ve evrene bu kişileri takip ederek ulaşmaktadır (Baltacı, 2018).

Araştırmanın çalışma grubu genç yetişkinlik döneminde tek çocuk olan 4 erkek 6 kadın toplam 10 kişiden oluşturulmuştur. Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünden çok seçilen durumların bilgi yüklü oluşu, derinliği, araştırmacının gözlem yeteneği ile analitik becerilerinin varlığı dikkat çekmektedir (Baltacı, 2018; Sandelowski, 1986). Örneklemin büyüklüğü daha çok bilginin doygunluğa ulaşması yani bilgilerin kendini tekrar etmesi ile belirlenir (Baltacı, 2018). Araştırmanın örneklemini oluşturan 10 kişinin görüşme sorularına benzer ifadelerde bulunmaları üzerine araştırmacılar tarafından verilerin doygunluğa ulaştığı varsayılmıştır.

Araştırmaya katılan üç katılımcı lise mezunu, bir katılımcı ön lisans mezunu, iki katılımcı rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümünde lisansüstü eğitim görmekte, üç katılımcı sosyal bilgiler öğretmenliği, İngilizce mütercim tercümanlık, rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümünde öğrenim görmekte ve bir katılımcı da okul öncesi öğretmenliği bölümünden mezundur. Katılımcıların 3'ü evli, 7'si bekadır. Katılımcıların yaş ortalaması 25.9'dur

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma formu geliştirildikten sonra alan uzmanı olan üç kişiye iletilerek araştırmaya uygunluğu açısından değerlendirilmesi istenmiş ve dönütler alınmıştır. Gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra nihai görüşme formu oluşturulmuştur. Formda yer alan sorular: "Aileniz ile ilişkileriniz nasıldır, ailede tek çocuk olmak nasıl bir duygu ve avantajları/dezavantajları nelerdir, sahip olduğunuz kişilik özelliklerinizi düşündüğünüzde sizce tek çocuk olmak kişilik gelişiminizi nasıl etkiledi?" şeklindedir.

Görüşme Süreci

Araştırma kapsamında 19-35 yaş aralığında ailenin tek çocuğu olan bireyler ile çevrimiçi görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde katılımcılara öncelikle araştırma hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Araştırmaya gönüllü olmak isteyenler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme başlamadan önce katılımcılara ses kayıtlarının alınacağı bilgisi verilmiş ve onayları alınmıştır.

Verilerin Analizi

Yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen ve ses kayıt cihazına kaydedilen veriler daha sonra yazıya geçirilmiştir. Verilerin analiz sürecinde nitel araştırmalarda kullanılan 'içerik analizi' yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, metin içerisinde tanımlanan belirli kelimelerden sistemli ve tarafsız anlamlar çıkarmak

için kullanılan bir araştırma tekniğidir (Stone ve ark. 1966: 213; Akt. Koçak ve Arun, 2013).

İçerik analizi, metin veya metinlerden bir kümenin içindeki belli kelimelerin varlığını belirlemeye yönelik yapılıdır. Araştırmacılar tarafından bu kelimelerin varlığı, anlamları ve ilişkileri belirlenir. Analiz yoluyla metinlerdeki mesajlara ilişkin çıkarımlar oluşturulur. Metinler yalnızca kitap, kitap bölümü veya gazete yazılarından değil aynı zamanda görüşmelerden, tartışmalardan ve konuşmalardan da elde edilebilir. Analiz edilen bir metinde veriler kodlanır ve anlamlı temalar oluşturulur (Büyüköztürk, 2010). Bu çalışmada ise öncelikle görüşmelerden elde edilen deşifreler yazıya geçirilmiş ve 13 sayfalık bir metin elde edilmiştir. Bu metindeki anlamlı kelimeler kodlanmıştır. Kodlanan kelimelerin anlamı genişletilmiş ve temalar oluşturulmuştur. Sonrasında temalar altındaki yer alan her bir koda ilişkin önemli ölçüde temsil gücüne sahip olan ifadeler doğrudan alıntı cümlelerle verilmiştir. Katılımcılardan doğrudan alıntılarda kodlama olarak cinsiyetleri ve katılımcı sıra numaraları kullanılmıştır.

Geçerlik, Güvenirlik ve Etik

Verilerin analizinin ardından ortaya çıkan tema ve kodların kavramsal kategorileri araştırmacılar tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” olan konular tartışılmıştır. Araştırmanın güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman (1994)’in önerdiği güvenilirlik formülü ($\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}}$) kullanılmıştır. Hesaplama sonucunda araştırmanın güvenilirliği %80 olarak bulunmuştur.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur.

Etik Değerlendirmeyi Yapan Kurul Adı: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu

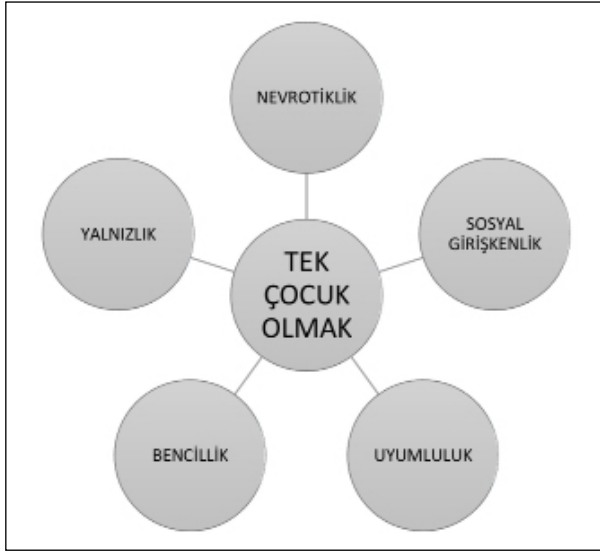
Etik Değerlendirme Kararının Tarihi: 24.06.2021

Etik Değerlendirme Belgesi Sayı Numarası: 2021/4/7

BULGULAR

Araştırma kapsamında ailede tek çocuk olan bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda 5 tema ortaya

çıkıştır. Ailede tek çocuk olma ana temasının altında yer alan beş alt temadan yalnızlığa ilişkin kodlar yalnız kalmak, tek olmak, desteksiz olma; bencillığe ilişkin kodlar paylaşmayı sevmeme, cimrilik, kıskançlık; nevrotikliğe ilişkin kodlar içine kapanık, boşlukta hissetmek, karamsarlık, güvensiz olma, şüpheli olma, sinirli olma, inatçılık; uyumluluğa ilişkin kodlar rahat olma, güven duyma, pozitif olma, duygusallık, paylaşmayı sevme; sosyal girişkenliğe ilişkin kodlar girişkenlik, özgüvenli olma, dışadönük olma, kolay iletişim kurma şeklinde ortaya çıkmıştır. Temalar aşağıda verilen şekilde yer almaktadır.

Tek Çocuk Olmaya İlişkin Temalar

Yalnızlık Teması: Katılımcıların görüşlerinden elde edilen izlenimlere göre ailede tek çocuk olmanın getirdiği yalnızlık duygusu daha çok olumsuz şekilde nitelendirilmiştir. Dolayısıyla yalnızlık teması altında “yalnız kalmak, tek olmak, desteksiz olma” kodları ortaya çıkmıştır.

KK8: Ailenin tek çocuğu olmak çok büyük bir eksiklik. Hayat boyu hep yalnızsın. Annemle babam ben doğmadan önce ayrılmışlar. Annem hep çalıştı ve ben hep yalnızdım. Kardeşimin olmamasından ziyade annem de ortada yoktu. Ben genellikle anneannelerde ya da teyzelerde kalırdım. Kardeşimin olmasını istedim. Şu anda çocuklarımla teyzesi ya da dayısı olmadığı için üzülüyorum. Bence hiç güzel bir şey değil. Büyük bir boşluk var ve bu boşluğu hep dışarıda kapatmaya düşünüyorsun. Çocuklarımla olduğunda çok sıkıntı çektim ama onları kardeşiz bırakmayı hiç düşünmedim.

KK9: Benim yaşadığım yerde hep üç beş kardeşli arkadaşlarım vardı. Onlara çok imreniyorum, birbirlerine arka çıkarlardı. Bir şey olurdu hep kendimi ezik gibi hissedirdim. Eve hiç girmek istemezdim. Çünkü dışarıda hep bir kalabalık vardı ama evde hiç kimse yoktu. Hep dışarıda olmayı istedim. Ailenin tek çocuğu olmak özellikle evlendikten sonra da çok kötü oluyor. Mesela eşinizin kardeşleri var ve aile ile paylaşmadığı şeyleri kardeşleri ile paylaşıyor. Sen de onun kardeşleri ile bir şeyler paylaşıyorsun ama onlar sana kardeşi gibi davranamıyor. Çünkü onlar bir aile sen dışarıdan bir insansın. Ne olursa olsun bir **yalnızlık** duygusu oluyor. Evlilikte bir sorun oluyor insan anne arıyor ya da bir kardeş arıyor ama **yalnızsın**.

EK7: Genelde evde yalnız başına takılmayı seven biriyim. Annemin ilgilendiği tek insan benim ama baktığımda ailede tek çocuk olmanın dezavantajı daha fazla. Çünkü genelde evde yalnız kalıyordum. Ben biraz sessiz ve **yalnız** biriyim. İnsanlar benimle muhatap olmasın diye düşünen biriyim. İnsanların benimle konuşması çok geriyor.

KK10: Ailemin tek çocuğu olmak küçükken güzel bir duyguydu ama büyüdüğün zaman insan yanında bir kardeşi olsun istiyor. Kardeşi olanları gördükçe onlara özeniyorum. Çok isterdim kardeşimin olmasını. Çünkü insan büyüdükçe yanında bir destek arıyor. İnsan büyüdükçe yalnız kalabiliyor ama genelde akrabalar bizim evde toplanırdı ve kalabalık olurdu. Ben bazen tek başıma kalmayı istedim. Çünkü **yalnızlığa** alıştım. Yalnız kaldığımda birileri olsun istemiyorum. Yalnız kalacağım bir alan arıyorum.

EK3: Annem ve babamın çok fazla kardeşi var. Bu yüzden benim de çok fazla kuzenim var. Hepsi ile aram iyidir ama bir kardeşin yerini tutamaz. Ailede tek çocuk olmak **yalnızlık** duygusunu geliştiriyor.

KK2: Ailenin tek çocuğu olmak küçükken eksikliğini hissettiğim bir durum değildi. Büyüdükçe özellikle ergenlik döneminde arkadaşlarımın kardeşleri ile vakit geçirdiğini gördüğümde aslında kardeşim olsa iyi olabilirdi diye düşündüğüm oldu. Ama hiçbir zaman kardeş konusunda ailemi sorgulamadım. Şu anda kardeşim olsa iyi olabilir diye düşünüyorum. Çünkü bir **destek** istiyorum. Her zaman arkadaşlarımdan o **desteği** göremiyorum.

Nevrotiklik Teması: Bu tema belirlenirken beş faktörlü kişilik kuramından yararlanılmıştır. Katılımcıların söylemlerinden hareketle “içine kapanık, boşlukta hissetmek, karamsarlık, güvensiz olma, şüpheli olma, sinirli olma, inatçılık” kodları ortaya çıkmıştır.

EK5: Çok fazla düşünürüm tartışırım kendi içimde. Düşüncelerimi hislerimi kardeşimle abimle ya da ablamla paylaşmak istedim. Fazlasıyla **içekapanık** bir insanım.

KK4: Yalnız büyüdüğüm için **karamsar** bir tarafım var. Çünkü insan kendiyile kaldığında olumsuz düşüncelerde boğulabiliyor. Kardeşim olsaydı bu duruma düşmeme engel olabilirdi. Daha eğlenceli daha dışadönük olabilirdim.

KK9: Annem ve babam kötü bir ayrılık yaşadılar. Babam evlendi. Bu yüzden ben de güven problemi yaşıyorum. İnsanlara çok zor güvenen bir insanım. İnsanlarla ilişkilerim de pek fazla iyi değildir. Hep bir **şüpheli** yaklaşırım. **Karamsar** tarafım çok baskın. Bu kişi bana bu şekilde davranıyor ama altında ne var acaba derim.

EK7: Bir kardeşim olsaydı bu kadar **içine kapanık** bir insan olmazdım diye düşünüyorum.

Bencilik Teması: Bu tema altında katılımcıların söylemlerinden hareketle “paylaşmayı sevmeme, cimrilik, kıskançlık” kodları ortaya çıkmıştır.

KK10: Ben **paylaşımçı** bir insanım ama bir şeyleri kendim yapmayı daha çok seviyorum. Birileri ile ortak bir çalışma yürütme konusunda zorlanıyorum. Çünkü hep tek başıma karar alırdım. Üniversiteye gittiğim zamanlar dört kişilik bir odada kalmıştım ve çok zorlanmıştım. Birisi ile aynı odayı **paylaşmak**, bir şeyleri **paylaşmak** zor gelmişti. Bu nedenle paylaşım yönünden kişiliğimi çok etkiledi.

KK9: **Paylaşım** yapmayı hiç sevmiyorum. Çok fazla aşamadım bu durumu. Özellikle maddiyat durumunda bazen **cimri** de yapabiliyor sizi. Kalabalık ortamları pek fazla sevmiyorum. Düzenim bozulsun istemiyorum çünkü daha önce kimse tarafından bozulmamış. Kuzenlerimle bile uzakta yaşadığımız için senede bir defa görüşürüm. Onlara gittiğimde genellikle en az iki kişi olurlardı ve çok rahatlardı. Ama benim bir eşyama dokunsalar çıldırırım diye düşünürdüm.

EK3: Oldukça **kıskanç** biriyim ama aileme karşı değilim. Sevdiğim kişiyle her şeyimi paylaşırım, sevmediğim kişiyle de hiçbir şeyimi paylaşmam. Arkadaşlarımın genelde pek bir şeyini kıskanmam ama kardeş konusunda konuştuklarında onları kıskanırım. Genelde tek veya iki kişilik oynanan oyunları bilirim. Çünkü kardeşim yok.

KK2: **Paylaşmayı** sevmiyorum. Örneğin aileme üniversiteye gittiğimde tek başıma kalmak istediğimi söyledim. Onlar da beni yalnız bırakmak istemedi. Yurda çıkmamı istediler. Ben de yurt odasını bir başkasıyla paylaşmayı hiç düşünemedim. Ailenin tek çocuğu olmak **kıskançlık** konusunda da yansımış olabilir. Özellikle annem ve babamı başkasıyla paylaşmak istemem, onları kıskanırım.

Uyumluluk Teması: Bu tema belirlenirken beş faktörlü kişilik kuramından yararlanılmıştır. Katılımcıların söylemlerinden hareketle “rahat olma, güven duyma, pozitif olma, duygusallık, paylaşmayı sevmeme” kodları ortaya çıkmıştır.

KK2: Evde genellikle benim başarım kutlanıyor, başarısız olduğumda da herhangi bir eleştiriyeye maruz kalmıyorum. Kardeşin yapıyor sen niye yapamadın gibi bir durumla karşılaşmıyorum. Evde biraz daha kendimi **rahat** hissediyorum.

.... Kimseyi **yargılamıyorum**. Çevremde **dışlanan** birisini gördüğümde onunla ben konuşuyorum. Ben bunu gördüğümde yanlış buluyorum. Belki de annem ve babam insanları çok fazla **yargıladıkları** için onlara ters olarak bu şekilde oldu.

KK6: Ben köy yerinde büyüdüğüm için tüm kuzenlerimle birlikte büyüdüm. Kuzenlerim birkaç kardeşti, sadece bir amcamın oğlu ailede tek çocuktuk. Onlarla eşyalarımı **paylaşırdım**. Çamurdan yaptığımız kurabiyeleri bile **paylaşırdık**. Tabi ailemin bu konuda katkısı vardır. Benim çocuklarım da **paylaşmayı** seviyorlar.

... Ben mahallede büyüdüm, insanlara **güveniyordum**. Ailem de çevreye güveniyordu. Kötülüğün çok az olduğu bir hayat sürdüm.

Sosyal Girişkenlik Teması: Bu tema belirlenirken beş faktörlü kişilik kuramından yararlanılmıştır. Katılımcıların söylemlerinden hareketle “girişkenlik, özgüvenli olma, dışadönük olma, kolay iletişim kurma” kodları ortaya çıkmıştır.

KK9: Ben çok fazla **anlatmayı seven** bir insanım. Bunun zararımı da gördüm. Çevreme baktığımda insanlar genellikle bir kız kardeşine anlatıyorlar durumlarını. Bu noktalarda insan kardeş arıyor.

KK10: Çoğunlukla her şeyi kendim yaparım, bunu küçük yaşta öğrendiğim için insanlarla çok **kolay iletişim kurarım**. Daha **dışadönük** bir yapım var. Ayrıca bir ortama girdiğimde fark edilmeyi isterim çünkü ilgiyi severim.

EK7: Aile içerisinde yaşıma yakın kimse olmadığı için anlattığım şeyler tam anlaşılıyor gibi hissediyorum. Evin içinde yaşıma yakın birisini arıyorum. Çok **arkadaş canlısı** bir insan da değilim.

KK8: Ailenin tek çocuğu olmak benim **özgüvenli** olmamı sağladı. Hayatta isteyip de alamadığım pek bir şey olmadı. Her işimi her zaman kendim yaptım. Ayrıca tek olduğunda daha güçlü olabiliyorsun. Yalnız kalmayı göze alabiliyorsun. Evde söz hakkının bana da düşmesi özgüvenimi artırdı diyebilirim.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin tek çocuk olma ile ilgili deneyimleri incelenmiştir. Araştırma kapsamında ailenin tek çocuğu olan dört erkek altı kadın katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde araştırmacılar tarafından hazırlanan ve üç sorudan oluşan yarı yapılandır-

rılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bireyler ailede tek çocuk olmanın kişilere-rası ilişkilerini nasıl etkilediğine, kendilerini bir kardeşin yokluğu nedeniyle nasıl hissettiklerine ve hayatlarını hangi yönlerden etkilediğine dair düşüncelerini dile getirmişlerdir. Görüşmelerin kayıtları deşifre edilmiş ve araştırmacı tarafından yazıya geçirilen deşifrelerde yer alan veriler nitel araştırma modellerinden içerik analizi modeli kullanılarak incelenmiştir. Analiz sonucunda on üç sayfalık bir metin elde edilmiştir. Bu metindeki anlamlı kelimeler kodlanmıştır. Kodlanan kelimele-rin anlamı genişletilmiş ve temalar oluşturulmuştur. Verilerin analizinin ardından ortaya çıkan tema ve kodların kavramsal kategorileri araştırmacılar tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Araştırma sonucunda tek çocuk olma ana temasının altında yer alan beş alt temadan yalnızlığa ilişkin kodlar yalnız kalmak, tek olmak, desteksiz olma; bencillığe ilişkin kodlar paylaşmayı sevmeme, cimrilik, kıskançlık; nevro-tikliğe ilişkin kodlar içine kapanık, boşlukta hissetmek, karamsarlık, güvensiz olma, şüpheli olma, sinirli olma, inatçılık; uyumluluğa ilişkin kodlar rahat olma, güven duyma, pozitif olma, duygusallık, paylaşmayı sevmeme; sosyal girişkenliğe ilişkin kodlar girişkenlik, özgüvenli olma, dışadönük olma, kolay iletişim kurma şeklinde ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların birçoğu bir kardeşin yoksunluğu sonucunda kendilerini genel-likle yalnız hissettiklerini, sosyal ve duygusal anlamda bir desteğe ihtiyaç duyduklarını, geleceğe dair kaygı duyduklarını belirtmişlerdir. Kocatürk (2021)'ün yaşları 20 ila 26 arasında değişen yetişkinlik dönemindeki ailenin tek çocuğu olan on kişi ile yapmış olduğu çalışmada da tek çocukların yalnızlığı kardeşle ilişkilendirmeleri, ileri yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde tek çocuk olmanın kaygı verici bir unsur olduğunu dile getirmeleri bu yargıyı destekler niteliktedir.

Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre ise tek çocuklar için küçümseyici, benmerkezci, kavgacı, şımarık gibi kalıp yargı olan ifadelerin kullanılması dikkat çekmektedir (Blake, 2015). Tanımlanan bu özelliklerin araştırmada ortaya çıkan bencillik temasının kodları ile uyumlu olduğu görülmektedir. Ancak Kocatürk (2021)'ün yetişkin tek çocuklarla yapmış olduğu çalışmaya göre tek çocuklar yaşantılarını bu kalıp yargılara ters bir biçimde olumlu olarak değerlendirmekte ve aynı zamanda bu özellikleri her çocukta olabilecek özellikler olarak görmektedir.

Tek çocuklar arkadaş seçiminde titiz davrandığını belirtmekte ve yakın arkadaşlığa daha fazla değer vermektedir. Aile içinde tek başına büyümenin arkadaşlık ilişkisi kurmada zorluk oluşturduğunu ifade etmekte ve arkadaşlık kurmada yaşanan zorluğun yetişme sürecinde sürekli yetişkinlerle etkileşim halinde olmaya bağlanmaktadır. Arkadaşlık ilişkilerinde genellikle seçici olduklarını belirtmişler ve herkese güven duymadıklarını dile getirmişlerdir. Esasında çocuklukta yaşanan yalnızlığın arkadaşlık ilişkisine verilen değere yansıdığı düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Katılımcılar eğer kardeşleri olsaydı kendilerini daha az yalnız hissedeceklerini, onunla duygusal paylaşımlarda bulunacağını, güven duyacağı birinin

olacağını, arkadaşlık ilişkilerinde gereksiz aşırı durumlardan kaçınacağını, paylaşmayı öğreneceğini, sosyal ilişkilerinin daha sağlıklı olacağını, özgüvenlerinin daha fazla olacağını aktarmışlardır (Kocatürk, 2021). Bu çalışma araştırma sonucunda ailenin tek çocuğu olan katılımcılardan elde edilen verilerle tutarlılık göstermektedir.

Aynı zamanda Adler'e göre tek çocuk aile içinde ilginin tümünü üstüne çeken, başkalarına bağımlı, yüksek benlik algısına sahip ve şımartılmaya meyilli bir konumdadır (Gençtanırım-Kurt, 2017). Bu şekilde yetiştirilen tek çocuklar çoğunlukla yetişkinler ile vakit geçirdikleri için akranlarıyla olan sosyal becerilerinde zayıf kalabilirler. Arkadaşlarıyla paylaşmada bulunmaktan hoşlanmayan, bir topluluğa katıldığında ilgiyi üstünde toplamak isteyen tek çocuklar beklentilerine karşılık bulamayınca içe kapanık bir hal alabilirler. Bu durumda toplum tarafından bakıldığında soğuk ve şımarık olarak görülebilirler. Benzer şekilde bu çalışmada da tek çocukların bir kısmında soğukluk, içine kapanık olma, şüphencilik gibi özelliklerin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Karaboğa ve Eker (2018)'in ergenlerle yaptığı çalışmada tek çocuk olan ergenlerin 2 ve üstü kardeşi olan ergenlere oranla düşmanlık/saldırganlık düzeyinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun nedeni olarak da ergenin ailenin tek çocuğu olduğu için ailede gösterilen sevgi ve sıcaklığın tek sahibi olması ve ergenlik yıllarında istenilen derecede karşılanamaması gösterilmiştir. Bu çalışma araştırma sonuçlarıyla paralellik taşımaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların bir kısmı kendini sosyal, özgüvenli ve dışadönük olarak tanımlamaktadır. Avustralya'da yapılan bir çalışmada, ABD meclisinde yer alan Cumhuriyetçi, Demokrat ve Bağımsız partilere oy veren aile içinde tek çocuk olan üyelerin kişilik özellikleri araştırılmıştır. Çıkan sonuçlara göre tek çocuk olan üyelerin sosyallik bakımından diğer bireylerden farkının bulunmaması bu yargıyı desteklemektedir (Day, 1991). Ayrıca Polit, R. Nuttall ve E. Nuttall (2015)'in yaptığı çalışmada da tek çocukların kişiler arası uyum açısından diğer çocuklara göre pek farkının bulunmadığı anlaşılmıştır. Bu duruma ek olarak başarılı olmaya daha fazla meyilli olduklarının da altı çizilmiştir (Polit ve Fabio, 1987). Ayan (2017)'in lise öğrencileriyle yapmış olduğu özyeterlik ve öfke düzeyi çalışmasında ailenin tek çocuğu olan öğrencilerin özyeterlik ve öfke kontrol düzeylerinin diğer öğrencilerden daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin ailede tek çocuk olmaları sebebiyle onlara yeterince dikkat ve özen gösterilmesi, daha fazla çaba ve itina ile yetiştirilmesi bu durumun nedeni olarak belirtilmiştir.

Araştırma sonucunda katılımcıların azınlığı kendisini rahat, pozitif, duygusal ve paylaşmayı seven olarak tanımlamıştır. Bu özellikler uyumluluk temasının kodları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yang ve diğerleri (2017)'nin yaptığı çalışmaya göre tek çocukların beyin işleyişlerine ve davranışlarına bakılarak elde edilen uyumluluk puanlarının diğer çocuklara oranla daha düşük olduğu görülmektedir. Benzer şekilde üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada ailede ilk çocuk, ortanca çocuk ve son çocuk olan öğrencilerin merhamet puanlarının ailede tek

çocuk olan öğrencilerden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öztan-Ulusoy ve diğerleri (2018)' nin ebeveynlere bağlanma ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir çalışmada uzlaşabilirlik kişilik özelliğinin kardeş sayısı arttıkça artış gösterdiği bulunmuştur. Genellikle kardeş sayısının dört üstü olanların uzlaşabilirlik puanlarının yüksek olması, Türk kültüründe kardeş sayısının artması ile aile içinde paylaşımın artması arasında bağ kurulmuştur. Bu çalışmaların araştırma sonuçlarıyla tutarlılık gösterdiği düşünülmektedir. Ancak öğretmen adaylarıyla yapılan bir çalışmada ailenin tek çocuğu olan öğretmen adaylarının kendini olumlu şekilde algılama, kabul edebilme, saygı duyma ve duygusal farkındalığın gelişmesi gibi kişisel yönelimlerinin diğerlerine oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Ailede ve çevrede tek çocuk olmaları nedeniyle daha fazla önemsenmeleri, özen gösterilmeleri ve desteklenmeleri bu duruma olanak sağlayabilir (Erden-İmamoğlu, 2013). Bu çalışmanın ise ailede tek çocuk olmanın olumlu yanını içerdiği gözlenmiştir.

Adler'e göre çocukluktan başlayarak gençler, ebeveynleri tarafından kendilerine nasıl davranıldığına, özellikle de kardeşlerine göre kendilerine nasıl davranıldığına bağlı olarak ortaya çıkan aşağılık duygularına karşı çabalarlar. Bu şekilde oluşan rekabet ve aşağılık duyguları bireylerin duygusal gelişiminin yanı sıra kardeş ve aile dinamiklerinin merkezinde de yer alır. Aile içinde yer alan karşılaştırmalar, güç dinamikleri ve kardeş rekabeti kişilik üzerinde oldukça etkilidir (McHale ve diğerleri, 2016; McHale ve diğerleri, 2012; Whiteman ve diğerleri, 2011). Goel ve Aggarwal (2012) çocukların sosyal hayatı öncelikle aile içinde keşfettiğini, kardeşiyle paylaşmayı, oynamayı, rekabet etmeyi ve bu şekilde dışarıda nasıl davranması gerektiğini öğrendiğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla tek çocukların bu yaşantısal deneyimlere sahip olmadığı için sosyal hayatta daha fazla zorlandıklarını açıklamışlardır. Bu düşüncelerini ailenin tek çocuğu olan bireyler ile ilgili yaptıkları çalışmada, kardeşi olanların tek çocuklara oranla daha özgüvenli olduğunu ortaya koyarak desteklemişlerdir.

Araştırma sonuçlarına paralel bir şekilde ailenin tek çocuğu olan danışanlar ile çalışan ruh sağlığı uzmanlarının bu temalar çerçevesinde olumsuz özellikleri göz önünde bulundurması ve bireylerin bu özellikleriyle ilgili farkındalık kazanmasına yardımcı olması önerilebilir. Ayrıca kardeşi olmayan öğrencilerle ilgilenen öğretmenler sınıf içerisinde uyumu sağlamak amacıyla kaynaştırıcı etkinlikler düzenleyebilir ve ruh sağlığı uzmanları ile bu konuda çalışmalar yapabilir. Yine araştırmacılar farklı gelişim dönemlerinde yer alan örneklerde benzer bir araştırmayı tekrar edebilir. Aynı şekilde araştırmada ortaya çıkan nevroz ve yalnızlık temasına ilişkin çalışmaların azlığı göze çarpmaktadır. Halbuki bu çalışmada yalnızlık ile ilgili birçok bulgu elde edilmiştir ve ailede tek çocuk olmanın getirdiği yalnızlık duygusunun ön görülebilir bir gerçek olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle tek çocuk olmanın nevroz ve yalnızlık özellikleri ile ilişkisi araştırılabilir. Ayrıca ailede gerçek doğum sırasının yanı sıra psikolojik doğum sırasının da önem teş-

kil ettiği çalışmalarla desteklenmiştir. Dolayısıyla anne baba tutumunun da kişilik özelliklerini etkilediği düşünüldüğünde kişilik çalışmalarının hem kardeş ilişkisine hem de ebeveyn tutumuna yönelik yapılması önerilebilir.

SINIRLILIKLAR

Araştırmanın nitel model kullanılarak yapılması, elde edilen verilerin detaylı bir şekilde bilgi vermesine karşın örneklem sayısının az olması çalışmanın genellebilirlik açısından sınırlı olmasına neden olmuştur. Örneklem sayısı artırılarak daha fazla veriye ulaşılabilir. Bu sayede derinlemesine bilgi elde edilebilir. Ayrıca örneklem grubunun sadece genç yetişkinlik dönemini kapsaması da bir sınırlılık olarak söylenebilir.

Yazar Katkı Oranları:

Çalışmanın Tasarlanması: RA (%60), DGK (%40)

Veri Toplanması: RA (%80), (DGK %20)

Veri Analizi: RA (%60), DGK (%40)

Makalenin Yazımı: RA (%60), DGK (%40)

Makalenin Gönderimi ve Revizyonu: RA (%70), DGK (%30)

KAYNAKLAR

- Agger, E. M. (1988). Psychoanalytic perspectives on sibling relationships. *Psychoanalytic Inquiry*, 8(1), 3-30.
- Attepe, S. (2010). Anne baba kaybının çocuklar üzerindeki etkileri. *Aile ve Toplum*, 6(23), 23-28.
- Ayan, A. (2017). Yalnızlık ve utangaçlık düzeyinin özyeterlik ve öfke kontrolü üzerine etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 87-108.
- Aydiner-Boylu, A. ve Öztop, H. (2013). Tek ebeveynli aileler: sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyoekonomi*, 19 (19), 208-220.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Bedford, V. H., Volling, B. L. ve Avioli, P. S. (2000). Positive consequences of sibling. *Aging*, 51(1), 53-69.
- Begun, A. L. (1995). Sibling relationships and foster care placements for young children. *Early Child Development and Care*, 106(1), 237-250.
- Black, B. ve Logan A. (1995). Link between communication patterns in mother-child, father-child and child-paper interactions and children's social status. *Child Development*, 66, 255-271.
- Blake, J. (1981). Population council wiley. *Source: Population and Development Review*, 7(1), 43-54.
- Borchet, J., Lewandowska-Walter, A., Połomski, P., Peplińska, A. ve Hooper, L. M. (2020). We are in this together: retrospective parentification, sibling relationships and self-esteem. *Journal of Child and Family Studies*, 29(10), 2982-2991.
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: PegemAkademi
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cole, A. K. ve Kerns, K. A. (2001). Perceptions of sibling qualities and activities of early adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 21(2), 204-226.

- Conger, K. J. ve Little, W. M. (2010). Sibling relationships during the transition to adulthood. *Child Development Perspectives*, 4(2), 87-94.
- Cüceloğlu, D. (2015). *İnsan ve davranışı: psikolojide temel kavramlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Day, H.L. (1991). Is there any socially significant psychological difference in being an only child? the evidence from some adult behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 21(9), 754-773.
- Demir, S. ve Çelebi, Ş. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları: nitel bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 111-128.
- Dunn, J. (1988). Sibling influences on childhood development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 29(2), 119-127.
- Dunn, J. ve McGuire, S. (1992). Sibling and peer relationships in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33(1), 67-105.
- Dunn, J. ve Plomin, R. (1991). Why are siblings so different? the significance of differences in sibling experiences within the family. *Family Process*, 30(3), 271-283.
- Erden-İmamoğlu, S. (2013). Öğretmen adaylarının kendini gerçekleştirme bağlamında kişisel yönelimlerinin incelenmesi. *Education Sciences*, 8(1), 63-78.
- Fenton, N. (1928). The only child. *Pedagogical Seminary and Journal of Genetic Psychology*, 35(4), 546-556.
- Feyzioğlu, S. ve Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 26 (26), 97-110.
- Gençtanırım-Kurt, D. ve Çetinkaya-Yıldız, E. (Ed.). (2017). *Kişilik kuramları*. Ankara: PegemAkademi
- Goel, M. ve Aggarwal, P. (2012). A comparative study of self-confidence of single child and child with sibling. *International Journal of Research in Social Sciences*, 2(3),89-98.
- Gold, D. T. (1989). Sibling relationships in old age: a typology. *International Journal of Aging and Human Development*, 28(1), 37-51.
- Graham-Bermann, S. A., Cutler, S. E., Litzenberger, B. W. ve Schwartz, W. E. (1994). Perceived conflict and violence in childhood sibling relationships and later emotional adjustment. *Journal of Family Psychology*, 8(1), 85-97.
- Heppner, P.P., Wambold, B.E. ve Kivlighan, D.M. (2008). *Psikolojik danışmada araştırma yöntemleri*. (D.M. Siyez, Çev. ed.). Ankara: Mentis Yayıncılık
- Hoffman, L. W. (1991). The influence of the family environment on personality: accounting for sibling differences. *Psychological Bulletin*, 110(2), 187-203.
- Howe, N. ve Ross, H. S. (1990). Socialization, perspective-taking and the sibling relationship. *Developmental Psychology*, 26(1), 160-165.
- İşgör, İ. Y. (2017). Üniversite öğrencilerinde bağlanma stilleri ve akademik başarının merhamet üzerindeki yordayıcı etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 82-99.
- Karaboğa, F. ve Eker, E. (2018). Ebeveyn reddi algısı yüksek olan ergenlerin bazı sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 4(1), 33-56.
- Kılıç, S. (2013). Örneklem yöntemleri . *Journal Of Mood Disorders*, 3(1), 44-6.
- Kocatürk, M. (2021). Yetişkin tek çocukların çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemi deneyimleri ile kişilerarası ilişkileri. *Journal of Qualitative Research in Education*, 25, 185-203.
- Koçak, A. ve Arun, Ö. (2013). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim*, 4(3), 21-28.
- Kramer, L. ve Kowal, A. K. (2005). Sibling relationship quality from birth to adolescence: the enduring contributions of friends. *Journal of Family Psychology*, 19(4), 503-511.
- Kullberg, M. L. J., Van-Schie C. C., Van-Sprang, E. D., Hartman, C.A., Van-Hemert, A. M., Penninx, B. W. J. H. ve Elzinga, B. M. (2021). Why some siblings thrive whereas others struggle: a within-family study on recollections of childhood parental bonding and current adult depressive and anxiety symptoms. *Journal of Affective Disorders*, 281, 413-421.
- Lam, C. B., Solmeyer, A. R. ve McHale, S. M. (2012). Sibling relationships and empathy across the transition to adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(12), 1657-1670.
- Lanther, R. P. (2007). Personality traits and sibling relationships in emerging adults. *Psychological Reports*, 100, 672-674.
- Mancillas, A. (2006). Challenging the stereotypes about only children: a review of the literature and implications for practice. *Journal of Counseling & Development*, 84(3), 268-275.
- McHale, S. M., Updegraff, K. A. ve Feinberg, M. E. (2016). Siblings of youth with autism spectrum disorders: theoretical perspectives on sibling relationships and individual adjustment. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(2), 589-602.
- McHale, S. M., Updegraff, K. A. ve Whiteman, S. D. (2012). Sibling relationships and influences in childhood and adolescence. *Journal of Marriage and Family*, 74(5), 913-930.

- Menesini, E., Camodeca, M. ve Nocentini, A. (2010). Bullying among siblings: The role of personality and relational variables. *British Journal of Developmental Psychology*, 28(4), 921-939.
- Michalski, R. L. ve Shackelford, T. K. (2002). An attempted replication of the relationships between birth order and personality. *Journal of Research in Personality*, 36(2), 182-188.
- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Moser, C. J., Jones, R. A., Zaorski, D. M., Mirsalimi, H. ve Luchner, A. F. (2005). The impact of the sibling in clinical practice: transference and countertransference dynamics. *Psychotherapy*, 42(3), 267-278.
- Nakao, K., Takaishi, J., Tatsuta, K., Katayama, H., Iwase, M., Yorifuji, K. ve Takeda, M. (2000). The influences of family environment on personality traits. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 54(1), 91-95.
- Oct, W. ve Bedford, V. H. (1998). Sibling relationship troubles and well-being in middle and old age. *Family Relations*, 47(4), 369-376.
- Özdemir, O., Güzel-Özdemir, P., Kadak, M. T. ve Nasıroğlu, S. (2005). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 103(11), 638.
- Öztan-Ulusoy, Y., Akfırat, O. N. ve Tura, G. (2018). Ebeveynlere bağlanma ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki. *Resilience*, 2(1), 23-38.
- Polit, D. F. ve Falbo, T. (1987). Only children and personality development: a quantitative review. *Journal of Marriage and Family*, 49(2), 309-325.
- Polit, D. F., Nuttall, R. L. ve Nuttall, E. V. (2015). The only child grows up: a look at some characteristics of adult only children. *Family Relations*, 29(1), 99-106.
- Portner, L. C. ve Riggs, S. A. (2016). Sibling relationships in emerging adulthood: associations with parent-child relationship. *Journal of Child and Family Studies*, 25(6), 1755-1764.
- Robertson, R., Shepherd, D. ve Goedeke, S. (2014). Fighting like brother and sister: sibling relationships and future adult romantic relationship quality. *Australian Psychologist*, 49(1), 37-43.
- Saher, N., Khan, R. M. ve Saleem, M. (2022). Relationship between birth order and personality trait (extroversion). *Canadian Journal of Educational and Social Studies*, 2(1), 1-15.
- Sandelowski, M. (1986). The problem of rigor in qualitative research. *Advances in Nursing Science*, 8(3), 27-37.
- Santos, A.R. (2021). Impacts of parental favoritism on the personality and sibling relationship of the students of nueva ecija university of science and technology, san isidro campus. *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, 6(6), 86-91.
- Siğrı, Ü. ve Gürbüz, S. (2011). Akademik başarı ve kişilik ilişkisi: üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(10), 30-48.
- Şipal, F. R., Yeğengil, C. ve Toka, N. (2012). Okul öncesi dönemde aralarında yaş farkı olan ve ikiz kardeşler arasındaki kıskançlığın karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 3(5), 55-68.
- TDK, (2021). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. 28 Nisan 2021 tarihinde, <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Tuncer, Ö., Atay, M. İ., Türker, Y. ve Hamdi, T. (2014). Adölesanlarda kardeş sayısı ile öz-kavram ilişkisi. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*, 16(3), 22-25.
- Van-Volkom, M. (2006). Sibling relationships in middle and older adulthood: a review of the literature. *Marriage and Family Review*, 40(2-3), 151-170.
- Van-Volkom, M., Dirmeitis, D. ve Cappitelli, S. (2019). An investigation of the connection between parenting styles, birth order, personality and sibling relationships. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 7(1), 55-63.
- Yang, J., Hou, X., Wei, D., Wang, K., Li, Y. ve Qiu, J. (2017). Only-child and non-only-child exhibit differences in creativity and agreeableness: evidence from behavioral and anatomical structural studies. *Brain Imaging and Behavior*, 11, 493-502.
- Yeşilyaprak, B. (1993). Kişilik gelişiminde ailesel faktörlerin etkisine ilişkin bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 3(3), 3-16.
- Wan, C., Fan, C., Lin G. ve Jing, Q. (1994). Comparison of personality traits of only and sibling school children in beijing. *The Journal of Genetic Psychology*, 155(4), 377-388.
- Whiteman, S. D., McHale, S. M. ve Crouter, A. C. (2007). Competing processes of sibling influence: observational learning and sibling deidentification. *Social Development*, 16(4), 642-661.
- Whiteman, S. D., McHale, S. M. ve Soli, A. (2011). Theoretical perspectives on sibling relationships. *Journal of Family Theory and Review*, 3(2), 124-139.

REFLECTIONS OF BEING ONLY CHILD ON PERSONALITY: A QUALITATIVE STUDY

EXTENDED ABSTRACT

Personality is the whole of the characteristics that distinguish an individual from others individuals, innate and acquired and exhibited consistently. At the same time, a personality is a stable form of relationship that an individual establishes with his/her internal and external environment and separates the individual from other individuals. It is also defined as the distinctive feature of a person, the whole of his spiritual and spiritual qualities. Based on this information, it can be said that personality is a set of characteristics that are influenced by both the family and the environment. In the literature review, many studies on personality have been examined. In these studies, it can be said that personality traits are affected by familial, environmental, and individual factors. It is stated that sibling interaction, which is among familial factors, also affects personality significantly. It is stated by theorists that sibling relationships have positive or negative effects on personality. When we look at the studies on this subject in the literature, we see that sibling interaction increases friendship relations, is a source of social support, increases the competitive environment, reduces the feeling of loneliness especially in old age, increases self-esteem, is related to empathy, improves self-confidence, affects sibling conflict, and increases interpersonal relations by increasing social skills. It has been seen that it provides an important experience for the students and also contributes to the development of skills such as trust, accepting differences, open communication and open expression of emotions. In line with these studies, the question of which factors affect the personality traits of children who do not have siblings is a matter of curiosity. Adler explains this question with the concept of birth order. According to him, the first child, the middle child, the youngest child and the only child have distinctive features. The only child in the family is in a position that attracts all the attention in the family, is dependent on others, has a high sense of self, and is inclined to pamper. Only children raised in this way may be weak in social skills with their peers, as they mostly spend time with adults. Personality consists of a structure that has certain stages and requires a long process. Developmental periods are parts this process. When the theories explaining personality are examined, theorists who emphasize that the personality settles and becomes stable during young adulthood come to the fore. According to Freud, who says that personality is formed between the ages of 0-6 but becomes identifiable in the genital period, individuals in young adulthood; tries to gain an identity, adapt to his changing body physically and spiritually. In addition, in this period, the curiosity of individuals in subjects such as making friends, going into professional life and marriage begins to increase. When individuals successfully overcome these tasks, they have a healthy identity. He becomes an emotionally independent individual

who is productive and able to establish healthy relationships. In the light of this information, in this study, it is aimed to examine how being only child is reflected in the personality traits of individuals in young adulthood.

For this purpose, semi-structured interviews were conducted with four male and six female participants who were the only children in their families. In the interviews, the participants were first given brief information about the research. Before the interview started, the participants were informed that their voices will be recorded and their consent was obtained. In these interviews, a semi-structured interview form consisting of three questions prepared by the researcher was used. Individuals expressed their thoughts on how being only child in the family affects their interpersonal relationships, how they feel because of the absence of a sibling, and how it affects their lives. The records of the interviews were deciphered and the data in the transcripts written by the researcher were analyzed using the content analysis model, one of the qualitative research models. As a result of the analysis, a thirteen-page text was obtained. Meaningful words in this text were coded. The coded words were grouped according to their semantic similarities and themes were formed. The conceptual categories of the themes and codes that emerged after the analysis of the data were examined separately by both the researcher and an associate professor.

As a result of the research, five sub-themes were obtained; the codes related to loneliness are loneliness, being only, being without support; codes of selfishness are dislike of sharing, stinginess, jealousy; codes of neuroticism are withdrawn, feeling empty, pessimistic, insecure, suspicious, irritable, stubborn; codes of compatibility are being comfortable, trusting, being positive, emotional, loving to share; codes for social assertiveness are as follows: assertiveness, self-confidence, extroversion and easy communication.

Keywords: *Being Only Child, Content Analysis, Personality Traits,*

Evli Bireylerin Algıladıkları Eş Desteği ile Evlilik Kalite Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Examination of the Relationship Between the
Married Individual's Perceiving Partner Support and
Marriage Quality Levels

Merve DİNÇER¹

¹Kutlukent 80. Yıl Ortaokulu, Samsun

• mervedincerpd@gmail.com • ORCID > 0000-0001-8504-3568

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 25 Mayıs / 25 May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 12 Eylül / September 2022

Yıl / Year: 2022 | Cilt – Volume: 2 | Sayı – Issue: 2 | Sayfa / Pages: 297-312

Atıf/Cite as: Dinçer, M. "Evli Bireylerin Algıladıkları Eş Desteği ile Evlilik Kalite Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi* 2(2), Aralık 2022: 297-312.

EVLİ BİREYLERİN ALGILADIKLARI EŞ DESTEĞİ İLE EVLİLİK KALİTE DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ÖZ:

Bu araştırmanın amacı, evli bireylerin algıladıkları eş desteği ile evlilik kalite düzeyleri arasındaki ilişkiyi, ek olarak eş desteği ve evlilik kalite düzeylerine yaş ve cinsiyet değişkenlerinin etkisini incelemektir. Araştırmanın bağımlı değişkenleri; evlilik kalitesi ve eş desteği, bağımsız değişkenler ise yaş ve cinsiyettir. Araştırmanın örneklemini 237 kadın, 69 erkek olmak üzere 306 evli bireyden oluşmaktadır. Bireylerin evlilik kalite düzeyleri Evlilik Kalitesi Ölçeği ile eşlerinden algıladıkları destek ise Eş Destek Ölçeği ile belirlenmiştir. Araştırmada ele alınan sosyodemografik değişkenler ile ilgili bilgiler için ise araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilere; Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi, Çok Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), bağımsız gruplar t-testi ve gruplar arası farklılaşmalar için Scheffe testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda evli bireylerin algıladıkları eş desteği ile evlilik kalitesi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Evli bireylerin evlilik kalite düzeyleri ve yaş, eş destek düzeyleri ve yaş, eş destek düzeyleri ve cinsiyet açısından anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Evlilik kalite düzeyleri ile cinsiyet arasında ise anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiştir. Elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmış ve ileride yapılacak araştırmalara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Evlilik Kalitesi, Eş Desteği, Evli Bireyler.*

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE MARRIED INDIVIDUAL'S PERCEIVING PARTNER SUPPORT AND MARRIAGE QUALITY LEVELS

ABSTRACT

The aim of this research is to study the relation between married individuals' perceived spousal support and marital quality levels in the terms of age and gender demographic variables. The dependent variables of the research, marital quality and spousal support, independent variables are age and gender. The sample of the study consists of 306 married individuals. Marriage quality levels of individuals have been determined by using the Marriage Quality Scale, the supports perceived from their spouses have been found out by the Spouse Support Scale. The Personal Information Form developed by the researcher has been used to obtain information about the sociodemographic variables dealt with in the study. Pearson

Product Moment Correlation Analysis, Multiple Variance Analysis (ANOVA), independent groups t-test and Scheffe Test for the differentiation between groups were applied to the obtained data from the study. As a result of the study, a positive significant relationship was found between the perceived spousal support of married individuals and the quality of marriage. Significant differentiation has been found in terms of marital quality levels and age, spousal support levels and age, spousal support levels and gender of the married individuals. No significant differentiation has been found between marital quality levels and gender. The findings were discussed in the light of the literature and recommendations were made for the future of the research.

Keywords: *Marriage Quality, Spousal Support, Married Individuals.*

GİRİŞ

İnsanın yaşam döngüsünde fizyolojik ve psikolojik olarak çocukluk, ergenlik, evlilik, anne-baba olma, iş hayatı gibi önemli dönüm noktaları bulunmaktadır. Evlilik bu döngüdeki önemli noktalardan birisidir. İnsan hayatı bir tiyatro sahnesine benzetecek olunursa evlilik bu sahnede yeni bir perdenin açılmasıdır (Şahin, 2020). Evlilik, karşılıklı cinsel doyumun sağlanmasını, birlikteliği, dayanışmayı, neslin devamını sağlayan ve mutlu, yaratıcı, geliştirici biçimde sürdürülmesinin hedeflendiği bir ilişki biçimidir (Polat, 2006). Özgüven (2001) ise evliliği, insanın fitratında ve tabiatında var olan, insan soyunun devam etmesi, ferdi ve sosyal zeminde kendini ifade edebilmesi, varlığının fark edilmesini istemesi için ihtiyaç duyulan bir sistem olarak ifade etmiştir.

Bireylerin partnerleri ile mutlu, sağlıklı, huzurlu, yakınlık içinde, yaşam doyumunu sağlayabildikleri, kültürden kültüre farklılaşan evrensel bir olgu olarak da ifade edilen evliliğin giderek güç kaybettiği görülmektedir. Evliliklerdeki bu güç kaybı bireyleri birbirinden uzaklaştırmakta bir süre sonra boşanma düşüncesini akıllarına getirmektedir. Türkiye’de son 20 yılda evlenme oranı düşerken boşanma oranı hızla yükselmektedir. 2021’de 562 bin evlilik yapılırken 174 bin boşanma kayda geçmiştir. 2001-2021 arasını kapsayan son 20 yılda bin kişilik nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden ‘kaba evlenme hızı’ yüzde 20 düşerken ‘kaba boşanma hızı’ ise yüzde 47 artmıştır. (TUİK, 2021). Evliliklerin boşanmayla sonuçlanmasının birçok nedeni olabilir. Bu kapsamda yapılan çalışmalarda en çok araştırılan konulardan biri de evlilik kalitesi kavramıdır (Borhani ve diğerleri, 2021).

Evlilikte uyum, doyum, tatmin, ilişki, bütünlük, memnuniyet, istikrar gibi kavramları kapsayan en genel tanım evlilik kalitesi olarak ifade edilebilir. Evlilik kalitesi, evli çiftlerin evlilik süreçlerinin hangi ölçüde iyi ve nitelikli olduğuna dair

taşıdıkları anlam topluluğudur (Glenn, 1990). Kurt (2018) ise evlilik kalitesini, her biri ayrı ayrı ölçülen olumlu (mutluluk, doyum, etkileşim vb.) ve olumsuz (çatışma, sorunlar, boşanma vb.) kavramları bir araya getiren şemsiye bir terim olarak tanımlamıştır. Evlilik kalitesi kişilerin evliliklerine dair mutluluk ve memnuniyetlerini aynı zamanda bireylerin iyimser tutumlarını ifade eder (Yılmaz, 2019). Evlilik kalitesi yüksek çiftler evliliklerinden ve bağlılıklarından kendilerini mutlu ve memnun hissederler (Mardani ve diğerleri, 2021).

Sağlam bir ailenin esasını oluşturan karı-koca arasındaki sağlıklı ilişkidir. Sağlam ve sıhhatli bir karı-kocailişkinin tanımı bu yapının dışında değildir; eşler bunu içsel olarak hissederler ve sezgisel olarak da bilirler (Cüceloğlu, 2016). Evliliklerin sağlıklı ve mutlu bir şekilde yürümesi, eşlerin evliliklerinin kalitesine bağlıdır ve evlilik kalitesi düzeyinin yüksek olması evliliğin sağlıklı ve güçlü olduğu anlamını taşır. Bağlılık ve sadakat üzerine kurulan bir arkadaşlık ilişkisi olarak tanımlanan evlilikte, eşlerin birbirlerine yakınlık göstermesi, destekleyici ve eşitlikçi davranmaları aşkın ve mutluluğun devamlılığını sağlar (Gürel, 2016).

Evliliğin sürdürülmesinde, çiftler arasındaki uyum, evlilik doyumu, evliliğin kalitesi, bireysel nitelikler, dünya görüşü, çocuk sahibi olma, ekonomik özellikler, ruhsal ve bedensel sağlık durumu, alışkanlıklar, inanç ve kültürel farklılıklar, evliliği oluşturan şartlar, evliliğin toplumsal bir destek bulması, akrabalarla olan ilişkilerin niteliği ve süreç öncesinde ve süreç boyunca oluşan beklentiler gibi birçok faktör etkilidir (Terzi İlhan ve Işık, 2019). Evlilik ilişkisinin bireyin hayatındaki en önemli destek kaynağı olduğu ve fiziksel ve ruhsal iyi olma hali üzerindeki pozitif etkileri, yapılan araştırmalarla desteklenmiştir (Göktaş, 2021). Bireylerin evliliklerini kaliteli olarak algılamaları için karşılıklı sağlıklı iletişim kurmaları, bu iletişimden doyum sağlamaları bununla birlikte karşılaştıkları stresli durumlarla baş etmede de birbirlerine destek olmaları önemlidir (Kapuci, 2014).

Evlilik boyunca eşlerin birbirini anlaması ve ihtiyaç durumunda karşılıklı olarak yardımlaşmaları sürecini eş desteği olarak tanımlamak mümkündür (Türk Dil Kurumu, 2011). Eş desteği, evli bireylerin sosyal destek sistemleri içerisinde belki de en önemlisidir. Eş desteği, eşlerin uygun ve doğru zamanda ve gereğine uygun biçimde birbirlerine destek vermesidir (Dehle ve diğerleri, 2001). Yıldırım (2004) ise eş desteğini, eşlerin birbirinden aldığı sosyal destek düzeyleri şeklinde açıklamış ve eş desteğinin; duygusal destek, takdir desteği, maddi ve bilgi desteği, sosyal ilgi desteği olmak üzere dört alt boyutu olduğunu ifade etmiştir.

Duygusal destek, kişiler arası sevgi bağını ifade eder. Bireyin anlaşılma isteği, sevme-sevilme, ilgi görme, fark edilme, değerli olduğunu ve kendini güvende hissetme gibi gereksinimleri duygusal destekle karşılanır (Cohen ve Wills, 1985). Duygusal destek ile bireyin kendisini değerli ve sevilen biri olarak hissetmesi sağlanarak öz saygısı da desteklenmiş olur. Takdir desteği, kişinin karşıdaki bir başka

kişi tarafından değerli hissettirilmesi, kusurları ve sorunlarıyla olduğu gibi kabul edilmesi olarak ifade edilir (Yıldırım, 2004).

Maddi destek ve bilgi desteği, eşin maddi olarak desteklenmesini ve bilgi paylaşımını ifade eder. Maddi ihtiyaçları karşılamak, bakım ve eğitim sürecine destek sağlamak için temin edilen destek türü maddi desteğin kapsamına girer. Bilgi desteği ise, bireyin yetersiz kaldığı durumlarda danışma ihtiyacını karşılamak üzere rehberlik edilmesi, kararlar alınırken bilgilendirme yapılması ve öneriler ortaya konularak bireye yardım sağlanmasıdır (Berkman ve Glass, 2000). Sosyal ilgi desteği, eşlerin sosyal birliktelik yoluyla birbirlerine arkadaşlık, empati, işbirliği, tolerans, ilgi ve bakım göstermelerini içerir (Özaydınlık, 2014).

Eşlerin birbirlerini destekledikleri evliliklerde, çatışmaların daha az olduğu, problemlerin daha kolaylıkla çözüldüğü ve evlilik doyumuna daha fazla ulaşıldığı bilinmektedir (Çiftçi Arıdağ ve diğerleri, 2019). Evliliğin sağlıklı şekilde sürdürülebilmesi için, bireyin evliliğinden sağlayacağı doyum ve ruh sağlığına yapacağı katkıda eşten gelecek destek ve bu desteğin kalitesi oldukça önemlidir. Çağ (2011)'a göre, evlilik doyumunu açıklamada algılanan eş desteği ilk sırada yer almaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada evli bireylerin algıladıkları eş desteği ile evlilik kalite düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonuçlarının alan yazına katkı sağlayabileceği söylenebilir. Bu çalışmada algılanan eş desteği ve evlilik kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi ve ek olarak algılanan eş desteğine evlilik kalitesi düzeyleri; cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki alt problemler belirlenmiştir.

1. Evli bireylerin algıladıkları eş desteği ile evlilik kalitesi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Evli bireylerin evlilik kalitesi düzeyleri yaşa göre farklılaşmakta mıdır?
3. Evli bireylerin algıladıkları eş destek düzeyleri yaşa göre farklılaşmakta mıdır?
4. Evli kadınların algıladıkları eş desteği ile evli erkeklerin algıladıkları eş desteği arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
5. Evli kadınların evlilik kalite düzeyleri ile evli erkeklerin evlilik kalite düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu nicel araştırmada, evli bireylerin algıladıkları eş desteği ve evlilik kalite düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmış-

tır. İlişkisel tarama araştırmaları iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yapılan araştırmalardır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2010).

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklem grubu 18 yaşından büyük olan; 237 kadın ve 69 erkek olmak üzere toplam 306 bireyden oluşmaktadır. Örneklem içerisinde yer alan bireyler seçilirken kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, araştırmacıya süre konusunda yardımcı olması ve pratiklik sağlaması amacıyla tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir ve katılımcıların sosyodemografik bilgilerine yönelik veriler elde etmek amacıyla hazırlanmış sorular içermektedir.

Evlilik Kalitesi Ölçeği (EKÖ)

Literatür incelendiğinde, evlilik kalite düzeyini ölçmek amacıyla farklı ölçeklerin kullanıldığı görülmektedir. Evlilik Uyumu Testi (Locke ve Wallece, 1959), Çift Uyum ölçeği (Spainer, 1976), Evlilik Kalitesi İndeksi (Norton, 1983), Kansas Evlilik Tatmin Ölçeği (Schumm ve diğerleri, 1986), Evlilik Kalitesi Ölçeği (Hahlweg, 1996), Evlilik Uyum Ölçeği (Tutarel Kışlak, 1999), Çift Tatmin İndeksi (Funk ve Rogge, 2007) en çok kullanılan ölçeklerden bazılarıdır.

Bu çalışmada Hahlweg (1996) tarafından geliştirilen, Kurt (2018) tarafından Türkiye örneklemine uyarlanan Evlilik Kalitesi Ölçeği kullanılmıştır. 30 maddeden oluşan ölçek ile ilgili yapılan çalışmada modifikasyon önerileri ve madde faktör yükleri incelenmesinin ardından ölçeğin orijinalinde olan üç faktörlü yapısı örneklemede doğrulanmış, yapı geçerliliği kapsamında her bir faktörden birer maddenin çıkartılmasıyla (9, 15, 18) ölçeğin Türkçe formundaki madde sayısı 27 olmuştur. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 30, en yüksek puan 120 şeklinde olup, 54 ve altında alınan puanlar düşük evlilik kalitesini, üstünde alınan puanlar ise yüksek evlilik kalitesini ifade etmektedir.

EKÖ'nün güvenilirliğini belirlemek için iç tutarlılık Cronbach alfa katsayısı ve Spearman Brown yarı test güvenilirlik katsayısı incelenmiştir. İç tutarlılık Cronbach alfa katsayısı toplam puan üzerinden 0.80, alt ölçekler üzerinden Tartışma 0.87, Şefkat 0.91, Birliktelik/İletişim 0.88'dir. Spearman Brown yarı test güvenilirlik kat

sayısı ise, toplam puan üzerinden 0.77, alt ölçekler üzerinden Tartışma 0.85, Şefkat 0.90, Birliktelik/İletişim 0.83'dür. EKÖ, Evlilik Uyum Ölçeği (Tutarel Kışlak, 1999) ile 0.82 düzeyinde korelasyongösterdiği bulunmuştur.

Eş Destek Ölçeği (EDÖ)

EDÖ algılanan eş destek düzeyini ölçmek üzere Yıldırım (2004) tarafından geliştirilmiştir. 27 maddeden oluşur ve 3'lü likert tipi derecelendirmeye sahip olan bir ölçektir. Ölçekte düz maddeler olduğu gibi puanlanırken, tersine çevrilmiş 3 madde de bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 81, en düşük puan ise 27'dir. Bu ölçekten yüksek puan almak, yüksek düzeyde eş desteği algılıyor olmaya, düşük puan ise düşük düzeyde eş desteği algılıyor olmaya işaret etmektedir.

EDÖ'nün geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları 131 kadın, 117 erkek olmak üzere toplam 248 evli birey üzerinde yapılmıştır. Eşlerin yaşları 29 ile 58 arasındadır. EDÖ'nün yapı geçerliliği temel bileşenler analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçları EDÖ'nün duygusal destek, maddi yardım ve bilgi desteği, takdir etme desteği ve sosyal ilgi desteği olmak üzere 4 faktörlü olduğunu ortaya koymaktadır. EDÖ'nün güvenilirlik çalışması, ilk olarak Cronbach Alfa katsayısı bulunarak ($\text{Alpha}=.95$); daha sonra ise, test-tekrar test güvenilirlik kat sayısı hesaplanarak ($r=.89$) yapılmıştır (Yıldırım 2004).

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri öncesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan araştırma izni alınmıştır. Araştırmada veriler Covid-19 pandemisi nedeniyle Google Forms aracılığıyla toplanmıştır. Bu amaçla gönüllü katılımcıların sosyal medya hesaplarına ve mail adreslerine çalışmanın ölçme araçları gönderilerek çalışmanın verileri toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilere; Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi, Çok Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), bağımsız gruplar t-testi ve gruplar arası farklılaşmalar için Scheffe testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Değişken	Grup	n	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	237	77,5
	Erkek	69	22,5

Yaş	18-25	13	4,2
	26-33	123	40,2
	34-41	107	35
	42 yaş ve üzeri	63	20,6

Tablo 1’de, araştırmaya 237 kadın (% 77,5), 69 erkek (% 22,5) katılmıştır. Katılımcıların büyük bir kısmı (n=123, % 40,2) 26-33 yaş aralığında olduğunu belirtmiştir.

Tablo 2. Denence 1’è İlişkin Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonucu

	<i>r</i>	<i>p</i>
Eş Desteği-Evlilik Kalitesi	,547	,000**

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Tablo 2’de, evli bireylerin algıladıkları eş desteği ile evlilik kalitesi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Pearson momentler çarpımı analizi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda evli bireylerin algıladıkları eş desteği ile evlilik kalitesi arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = ,547$, $p < ,01$).

Tablo 3. Denence 2’ye İlişkin ANOVA Analizi Sonucu

Değişken	n, \bar{x} ve ss Değerleri				ANOVA Sonuçları						
	Grup	n	\bar{x}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Evlilik Kalitesi	18-25	13	73,	8,45	G. Arası	1718,19	3	572,73	5,13	,002**	26-33/42 yaş ve üzeri
			54								
	26-33	12	69,	10,2	G. İçi	33737,5	302	111,71			
		3	94	9		7					
	34-41	10	66,	9,21	Toplam	35455,7	305				
		7	12		7						
	42 yaş ve üzeri	63	65,	13,3							
			21	0							

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Tablo 3’te, evli bireylerin evlilik kalitesi düzeylerinin yaş açısından farklılık gösterip göstermediği ANOVA analizi ile incelenmiş, gruplar arası farklılaşmalar ise Scheffe testi ile yorumlanmıştır. İnceleme sonucunda 26-33 yaş ile 42 yaş ve

üzerinde bireyler arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir ($F=5,13, p<.01$). Grup ortalamaları dikkate alındığında, 26-33 yaş arası bireylerin 42 yaş ve üzeri bireylere kıyasla evlilik kalitelerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Denence 3'e İlişkin ANOVA Analizi Sonucu

Değişken	Grup	n, \bar{x} ve ss Değerleri			ANOVA Sonuçları						
		n	\bar{x}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Eş Desteği	18-25	13	76,69	8,70	G. Arası	2206,25	3	735,42	6,31	,000**	-25/34-481
	26-33	123	71,48	9,07	G. İçi	35208,94	302	116,59			18-25/42 yaş ve üzeri
	34-41	107	66,78	11,84	Toplam	37415,19	305				26-33/34-41
	42 yaş ve üzeri	63	67,38	12,33							

* $p<.05$, ** $p<.01$

Tablo 4'te, evli bireylerin algıladıkları eş destek düzeylerinin yaş açısından farklılık gösterip göstermediği ANOVA analizi ile incelenmiş, gruplar arası farklılaşmalar ise Scheffe testi ile yorumlanmıştır. İnceleme sonucunda 18-25 yaş ile 34-41, 18-25 yaş ile 42 yaş ve üzeri ve 26-33 yaş ile 34-41 yaş bireyler arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir ($F=6,31, p<.01$). Grup ortalamaları dikkate alındığında, 18-25 yaş arası bireylerin 34-41 yaş, 18-25 yaş arası bireylerin 42 yaş ve üzeri, 26-33 yaş arası bireylerin 34-41 yaş arası bireylere kıyasla eş desteği düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Denence 4'e İlişkin Bağımsız Gruplar T-Testi Analizi Sonucu

Değişken	Grup	n	\bar{x}	ss	t	df	p
Eş Desteği	Kadın	237	68,58	11,57	-2,145	304	,034*
	Erkek	69	71,39	8,93			

* $p<.05$, ** $p<.01$

Tablo 5'te, evli bireylerin algıladıkları eş desteği düzeylerinin cinsiyet açısından farklılık gösterip göstermediği bağımsız gruplar t testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda, evli kadınlar ile evli erkekler arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur ($t=-2,145, p<.05$). Grup ortalamaları dikkate alındığında, evli erkeklerin, evli kadınlara kıyasla daha fazla eş desteği algıladıkları görülmektedir.

Tablo 6. Denence 5'e İlişkin Bağımsız Gruplar T-Testi Analizi Sonucu

Değişken	Grup	n	\bar{x}	ss	t	df	p
Evlilik Kalitesi	Kadın	237	68,07	11,07	,851	304	,395
	Erkek	69	66,81	9,73			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 6'da, evli bireylerin evlilik kalite düzeylerinin cinsiyet açısından farklılık gösterip göstermediği bağımsız gruplar t testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda, evli kadınlar ile evli erkekler arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlenmiştir ($t = ,851$, $p > .05$).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında, evli bireylerin algıladıkları eş desteği ile evlilik kalitesi arasındaki ilişki incelenmiş olup, pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bireyler eşlerinden destek aldıkça evlilik kalite düzeyleri artmaktadır (Julien ve Markman, 1991). Algılanan eş desteği, evlilik kalitesinin yükselmesinde güçlü bir etkidir. Elde edilen bu bulgu Demirtaş (2021)'in araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Buna göre, eş desteği ile evlilik doyumu arasında pozitif ilişki olduğu ve eş desteğinin evlilik doyumu puanını yordadığı görülmüştür. Buna benzer olarak (Çağ, 2011) tarafından yapılan çalışmada eş desteği ile evlilik doyumu arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Araştırmadan elde edilen bulgularla paralel olarak Çağ ve Yıldırım (2016) da çalışmalarında algılanan eşdesteğinin evliliği yordamasında anlamlı bir parametre olduğunu belirtmiştir. Evliliğinden doyum alan eşler birbirleri ile daha çok iletişim ve etkileşim halinde olmaları nedeni ile eşler arası desteğin daha sağlam olması beklenmektedir. Eşler birbirleri ile yaşam boyu birlikte olmak için söz verirler ve bu birliktelik karşılıklı destek ile ayakta durmaktadır. Kaldı ki evli bir birey de ilk desteği kendisine en yakın hissettiği birey olarak eşinden görmek isteyecektir. Ev içi ve ev dışı sorumluluklarda ve planlarda da eş desteğinin önemi kendini göstermektedir. Evli bireyler hayatlarını iki kişilik yaşamakta ve bu iki kişilik yaşamın getirdiği sorumluluklara uymak da evlilik kalitesini arttırmaktadır.

Evli bireyler en birincil sosyal desteği eşlerinden almaktadır ve algılanan eş desteğinin artması eşlerin yaşamlarının ve sürdürdükleri evliliklerinin daha kaliteli olmasına imkân sağlamaktadır (Güven ve diğerleri, 2011). Sağlıklı ve kaliteli bir evliliğin sürdürülmesi için gerekli olan bu faktörlerin oluşturulmasına da geliştirilmesinde eşlerin ikisinin de sorumlulukları vardır. Evlilik ilişkisinde ailenin temelini oluşturan eşlerin bu sorumlulukları yerine getirirken birbirlerine her alanda destek olmaları gerekir. Bireylerin evliliklerini kaliteli olarak algılamaları için

karşılıklı sağlıklı iletişim kurmaları, bu iletişimden doyum sağlamaları bununla birlikte karşılaştıkları stresli durumlarla baş etmede de birbirlerine destek olmaları önemlidir (Sungur, 2021).

Eşten alınan desteğin yüksek olması, eşler arasındaki bağı kuvvetlendirirken, onlara sevildiklerini ve değerli olduklarını da hissettirir. Diğer taraftan, evlilikte yetersiz sosyal destek ve eş desteği evlilik iletişiminin zayıflamasına, eşlerin ihtiyacı olan desteğin karşılanmamasına ve buna bağlı olarak evlilik kalitesinin azalmasına sebep olmaktadır (Dehle ve diğerleri, 2001). Bu çalışmadan elde edilen bulgularla da paralel olarak, eşleri tarafından desteklendiğini hisseden bireyler evliliklerinden daha fazla doyum sağlamakta ve dolayısıyla sürdürdükleri evliliklerini daha nitelikli olarak değerlendirmektedirler. Bu bulgu (Darcan Ayer, 2016) tarafından yapılan araştırmayla paralellik göstermektedir. Buna göre eş desteği ile evlilik doyumu arasında güçlü pozitif bir ilişki olduğu görülmekte ve bireyler eşlerinden destek aldıkça evliliklerinden sağladıkları doyum da artmaktadır.

Evlilik kalitesinin yaşa göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan analizde, 26-33 yaş ile 42 yaş ve üzerinde bireyler arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Grup ortalamaları dikkate alındığında, 26-33 yaş arası bireylerin 42 yaş ve üzeri bireylere kıyasla evlilik kalitelerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu bulgu, Göktaş (2021) tarafından yapılan çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir. Bunun yanında Gürsoy (2004), Erberk ve diğerleri (2005), Kışlak ve Çabukça (2002), tarafından yapılan çalışmalarda evlilik kalitesi ve yaş arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Bu bağlamda bireylerin yaşı arttıkça, evliliğe yönelik bireysel düşünceleri gerçekleştirmenin ve toplumsal kurallar dışında hareket etmenin kısıtlandığı, toplumsal grubun tercihlerine bağlı kalındığı (Bağlı ve Sever, 2005) daha gelenekselci tutumu benimsemeleri, buna karşın yaşı küçük olan bireylerin daha gelişime açık ve vizyonlarının geniş olması ve evliliğin ilk yıllarında sorumlulukların fazla olmasıyla açıklanabilir. Elde edilen bulgulara göre, 42 yaş ve üzeri bireylerin evlilik kalite düzeyleri diğer yaş aralıklarına göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Bunun sebebi, genellikle bireyin eşini kendi seçme fırsatının olmaması ya da eşin tüm yönleriyle tanımamasından kaynaklıdır ve bu durum evlilikte düş kırıklığına sebep olmaktadır (Yavuzer, 2004). İlk etapta görmezden gelinen bu kırıklıklar ifade edilmediğinde yıllar içinde birikir ve genellikle çocuk sahibi olunmasıyla daha da ertelenir. Toplumsal baskıların etkisiyle, geniş aile yapısının devamı uğruna çekirdek ailenin zarar görmesine göz yumulur ve beklentileri karşılamayan doyumsuz bir evlilik sürdürülmüş olur (Sürerbiçer, 2008). Bu bulgu, Çakır (2008) ve Kodan (2013) tarafından yapılan çalışma sonucu ile paralellik göstermektedir.

Eşten algılanan desteğin yaşa göre farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde, 18-25 yaş arası bireylerin 34 yaş ve üzeri bireylere kıyasla algıladıkları eş destek

düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulguyla paralel olarak (Çağ, 2011) yaptığı çalışmada, 30 ve altı yaş grubunda yer alan evli bireylerin algıladıkları eş destek puan ortalamalarının, 41-50 yaş grubunda yer alan evli bireylerin algıladıkları eş destek puan ortalamalarına göre oldukça yüksek olduğu sonucuna varmıştır. (Günsel, 2013) tarafından yapılan çalışmada ise, yaş değişkenine göre evli bireylerin algıladıkları eş destek düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bulgulara göre evli bireylerin algıladıkları eş desteği, yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır.

Evlilik kalitesinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için uygulanan analizde, evli kadınlar ile evli erkekler arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiştir. Elde edilen bu bulgu, Günay (2007), Çınar (2008), Kodan (2013), Polat (2006) bulguları ile paralellik göstermektedir. Bu durum evlilik kalite düzeyleri ile ilgili yapılan değerlendirmenin cinsiyete göre değişmemesi ile açıklanabilir. Literatürde evlilik kalitesinin cinsiyete göre farklılaşmadığını gösteren çalışmalar olmasına karşın erkeklerin evlilik doyumlarının daha fazla olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (Çağ ve Yıldırım, 2013; Gökmen, 2001).

Eşten algılanan desteğin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için uygulanan analizde, evli erkeklerin evli kadınlara kıyasla daha fazla eş desteği algıladıkları gözlenmiştir. Araştırmancının bu sonucu, daha önce yapılan çalışmalar ile tutarlılık göstermektedir. Reevy (2001) tarafından yapılan çalışmada cinsiyetin destek üzerinde rolü olduğu görülmüştür. Bu çalışmada evlilikte kadınlar daha çok destek sağlayıcı iken, erkekler daha çok destek alıcı pozisyonundadırlar. Bu sonuç, evlilikte kadınların ve erkeklerin eş destek düzeylerinin farklılaşmasına neden olabilmektedir. Benzer şekilde (Çağ, 2011), yaptığı çalışmada erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek eş desteği algıladığı sonucuna varmıştır. Evli erkeklerin genellikle eşlerinden sosyal destek beklediği, kadınların ise başka sosyal destek alanlarına da başvurduğu görülmüştür. Buna göre evli kadınların algıladıkları eş destek düzeylerinin erkeklere oranla daha düşük olmasının bir başka nedeni olduğu söylenebilir. Günsel (2013) tarafından yapılan çalışmada ise cinsiyet değişkenine göre evli bireylerin algıladıkları eş destek düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Literatür incelendiğinde, algılanan eş desteği ve evlilik kalitesi ilişkisini birlikte inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Sonuç olarak, çalışmada evli bireylerin algıladıkları eş desteği ile evlilik kalitesi düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bireylerin algıladıkları eş desteğini ve evlilik kalite düzeylerini etkileyen değişkenlerin incelenmesi, evlilik ve aile yaşantılarını geliştirecek aile eğitim programlarının hazırlanmasında yararlı olacaktır. Evli bireylerin, evlilik ilişkilerini geliştirmek ve güçlendirmek için birbirlerine sundukları ve algıladıkları desteği arttırmak amacıyla eşlerin birbirlerinden beklentilerini anlamalarına

yardımcı olacak psiko-eğitim programları hazırlanabilir. Türkiye’de bu çalışmalarını yürüten Evlilik ve Aile Danışma Merkezlerinin yaygınlaştırılması desteklenebilir.

KAYNAKLAR

- Berkman, L. F. and Glass, T. (2000). *Social integration, social networks, social support and health, Social Epidemiology*, Oxford University, New York.
- Borhani Kakhki, M., Narimani, M., & Mousazadeh, T. (2021). The effectiveness of cognitive behavioral couple therapy on the quality of life and marital satisfaction of uncompromised divorce applicants. *Women and Family Studies*, 13(50).
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cohen, S., Wills, T. A. (1985). Stress, social support and buffering hypothesis, *Psychological Bulletin*, 98, 310-357.
- Cüceloğlu, D. (2016). *Geliştiren Anne-Baba*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağ, P. (2011). *Evli bireylerde eş desteği ve evlilik doyumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çağ, P., Yıldırım, İ. (2016). Evlilik doyumunu yordayan ilişkisel ve kişisel değişkenler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (39), 13-23.
- Çakır, S. (2008). *Evli bireylerin evlilik uyumlarının ana-babalarına bağlanma düzeyleri ve demografik değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çınar, L. (2008). *Evlilik doyumu: cinsiyet rolleri ve yardım arama tutumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çiftçi Arıdağ, N., Erus, S.M., Ünsal Seydoğulları, S. (2019). Eş desteğinin evlilik doyumu ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (71), 1014-1024.
- Darcan Ayer, F. (2016). *Evlilik Doyumunun, eş desteği, evlilik iletişim şekilleri ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dehle, C., Larsen, D. ve Landers, J. E. (2001). Social support in marriage. *American Journal of Family Therapy*, 29(4), 307-324.
- Demirtaş, E. (2021). *Evli bireylerde eş desteği, evlilik doyumu, sorun çözme becerileri ve depresyon arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N., & Alpkan, R. L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam*, 18(1), 39-47.
- Funk, J. L., Rogge, R. D. (2007). Testing the ruler with item response theory: Increasing precision of measurement for relationship satisfaction with the Couples Satisfaction Index. *Journal of Family Psychology*, 21(4), 572-583.
- Glenn, N. D. (1990). Quantitative research on marital quality in the 1980s: A critical review. *Journal of Marriage and Family*. 52 (4), 818-831.
- Göktaş, M. (2021). *Evli bireylerde evlilik kalitesinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi), Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Uluslararası Tıp Fakültesi, İstanbul.
- Günay, S. (2007). *Evlilik çatışması, nedensellik-sorumluluk yüklemeleri, eşlerin evlilik ilişkisinden sağladıkları genel doyuma ilişkin görüşleri ve evliliğe ilişkin değerlendirmeler arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güven, S., Şener A., Yıldırım B. (2011). Eşlerin farklı değişkenlere göre sosyal destek algısı. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 17, 1153-1164.
- Günsel, D. A. (2013). *Evli bireylerin algıladıkları eş desteğinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi: KKTC Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürel, B. (2016). *Ekonomik faktörlerin evlilik kalitesine etkisi: bir dyadic model testi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürsoy, F. Ç. (2004). *Kayıp ve demografik değişkenlerin evlilik uyumu ile ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Hahlweg, K. (1996). *Fragebogen zur partner schaft diagnostik* (PFB). Partnership questionnaire. Göttingen, Hogrefe.
- Julien, D. ve Markman, H. J. (1991). Social support and social networks as determinants of individual and marital out

- comes. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8, 549-568.
- Kapuci, O. (2014). *Evlü çiftlerin evlilik kalitesi ve bağlanma stillerinin demografik özellikler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kışlak, Ş. T., & Çabukça, F. (2002). Empati ve demografik değişkenlerin evlilik uyumu ile ilişkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 5(5).
- Kodan, S. (2013). *Evlü bireylerin evlilik kalitesi toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam doyumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kurt, İ. E. (2018). Evlilik kalitesi ölçeğinin Türkçe 'ye uyarlanması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(27), 84-96.
- Locke, H. J. ve Wallace, K. M. (1959). Short marital-adjustment and prediction tests: Their reliability and validity. *Marriage and Family Living*, 21, 251-255.
- Mardani, M., Marashi, S. A., & Abbaspour, Z. (2021). On the Causal Relationship Between Attachment Styles and Marital Satisfaction: Mediating Role of Gottman's Marital Communication Model. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 15(2).
- Norton, R. (1983). Measuring marital quality: A critical look at the dependent variable. *Journal of Marriage and the Family*, 45, 141-151.
- Özaydınlık, Ş. (2014). Evli çiftlerin evlilik uyumu ile kişilik özellikleri ve romantik ilişkilerindeki sosyal ilginin incelenmesi. Retrieved from Cohe Thesis Center (Thesis No: 372315).
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Polat, D. (2006). *Evlü bireylerin evlilik uyumları, aldatma eğilimleri ve çatışma eğilimleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Reevy, G. M. (2001). Use of social support: Gender and personality differences. *Sex Roles*, 44, 437-459.
- Schumm, W. R., Paff-Bergen, L. A., Hatch, R. C., Obiorah, F. C., Copeland, J. M., Meens, L. D., Bugaighis, M. A. (1986). Concurrent and discriminant validity of the Kansas Marital Satisfaction Scale. *Journal of Marriage and the Family*, 48(2), 381-387.
- Spainer, G.B. (1979). The measurement of marital quality. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 5(3), 288-300.
- Sungur, M.Z. (2021). *Aşk evlilik sadakatsizlik: Şeytan üçgeni*. (49. Baskı). İstanbul: Destek Yayınları.
- Sürerbiçer, F. S. (2008). *Boşanmış bireylerin deneyimlerine göre evlilik eğitimi gereksinimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, Y. (2020). *Evlilikte empati ile evlilik doyumu ve affetme arasındaki ilişkide farkındalığın rolü: Karma bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Terzi İlhan, S. ve Işık, Ş. (2019). Evliliğin ilk yıllarında evlilik yaşamı deneyimi ve evliliğe ilişkin algılar: sorunlar, zorluklar ve ihtiyaçlar. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1430-1448.
- Tutarel Kışlak, Ş. (1999). Evlilikte uyum ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 7(1), 50-57.
- Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük (11.Baskı). (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (TÜİK). (2021). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr> sayfasından alınmıştır.
- Yıldırım, İ. (2004). Eş destek ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 3(22), 19-26.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H. K. (2019). *Eşle yaşanan sorunlar ile evlilik doyumu arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE MARRIED INDIVIDUAL'S PERCEIVING PARTNER SUPPORT AND MARRIAGE QUALITY LEVELS

EXTENDED ABSTRACT

Aim and Scope: The aim of this research is to study the relation between married individuals' perceived spousal support and marital quality levels in the terms of age and gender demographic variables. In this context, the answers to the following research questions will be searched for:

1. Is there a significant relationship between married individuals' perceived spousal support and the quality of marriage?
2. Do the marital quality levels of married individuals differ according to age?
3. Do married individuals' perceived spousal support levels differ according to age?
4. Is there a significant difference between the perceived spousal support of married women and the perceived spousal support of married men?
5. Is there a significant difference between the marital quality levels of married women and the marital quality levels of married men?

Methodology: The relational screening model was used to predict the relationship between married individuals' marriage quality and spousal support in this quantitative study. The sample of the study consists of 306 married individuals, married men and women, who were selected by random sampling method, living in Samsun between the years 2020-2021. Marriage quality levels of individuals were measured using the Marriage Quality Scale and the perceived support from their spouses was measured using the Spousal Support Scale. The Personal Information Form developed by the researcher was used for obtaining the information about the sociodemographic variables considered in the study. Pearson Product Moment Correlation Analysis, Multiple Variance Analysis (ANOVA), independent groups t-test and Scheffe Test for the differentiation between groups were applied to the obtained data from the study. Perceived spousal support levels and marital quality levels of married individuals were examined in terms of age and gender variables in this study.

Results, Discussions and Suggestions: When the relevant literature is examined, no research has been found that examines the relationship between perceived spousal support and marital quality. According to the researcher's knowledge, it is

the first study to examine these two variables together, which is the strength of this research. Within the scope of this research, the relationship between the perceived spousal support of married individuals' and the quality of marriage was examined and as a result positive and significant relationship has been found. Marriage quality levels increase as individuals receive support from their spouses (Julien & Markman, 1991). According to the results of this study, spousal support is a powerful factor in increasing the quality of marriage. In a study conducted with married individuals, a positive and significant relationship was found between spousal support and marital satisfaction (Çağ, 2011). The findings of this study show parallelism with Çağ's research. According to Çağ's research, individuals have to get along with in the marital relationship, share the housework, childcare, meet the emotional needs etc. and It can be said that the quality of marriage increases as they get support from their spouses. When the results are analyzed in terms of gender variables, it shows that married men perceive more support from their spouses. When the answer to the question was examined whether the marital quality levels differ in terms of gender, no significant difference was found between married women and married men. Similarly, the results show that married individuals aged 26-33 have higher marital quality levels compared to the individuals aged 42 and over. When the relevant literature is examined, no research examining the relationship between perceived spousal support and marital quality has been found. As a result, a positive and significant relationship was found between the perceived spousal support of married individuals and their marital quality levels. Examining the variables that affect individuals' perceived spousal support and marital quality levels will be useful in preparing family education programs that will improve their marriage and family life. Psycho-educational programs can be prepared in order to help married individuals understand their expectations from each other, increase the perceived support they offer to each other and improve and strengthen their marital relations. The expansion of Marriage and Family Counseling Centers that carry out these studies in Turkey can be supported.

Keywords: Marriage Quality, Spousal Support, Married Individuals.

Patriyarkal Düzendeki Kadın Cinselliği

Female Sexuality in Patriarchal Order

Gamzenur AYDIN¹, Jade Cemre ERCİYES²

¹Istanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul
• gamzenuraydin@stu.aydin.edu.tr • ORCID > 0000-0003-4846-2266

²Istanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul
• cemreerciyes@aydin.edu.tr • ORCID > 0000-0002-4186-8901

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 20 Temmuz / July 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Kasım / November 2022

Yıl / Year: 2022 | **Cilt – Volume:** 2 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 313-336

Atıf/Cite as: Aydın, G. ve Erciyes, J. C. "Patriyarkal Düzendeki Kadın Cinselliği" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi* 2(2), Aralık 2022: 313-336.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Gamzenur AYDIN

PATRİYARKAL DÜZENDE KADIN CİNSELLİĞİ

ÖZ:

Bu çalışmanın amacı, patriyarkal düzenin egemen olduğu Türkiye’de kadın cinselliğine bakış ve bu düzenin kadın cinselliğine olan etkilerinin incelenmesidir. Çalışma grubunu, İstanbul ilinden kolay ulaşılabilir, 18-50 yaşlarında 10 kadın oluşturmaktadır. Araştırma nitel yöntem ile yapılmış olup, e- görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın veri toplama aracı olarak ise, araştırmacının geliştirip düzenlediği dokuz açık uçlu sorular oluşturmaktadır. Araştırma sonuçları ise, patriyarkal (ataerkil) düzenin kadın cinselliğini baskıladığı, sınırlandırdığı, bu olumsuzlukları din, ekonomik ve sosyal normlarla gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Bütün bu olumsuzlukların kadınları cinsel yönden hem fiziki hem de psikolojik olarak olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Cinsellik, Kadın, Patriyarka.*

FEMALE SEXUALITY IN PATRIARCHAL ORDER

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the perspective of women’s sexuality in Turkey, where the patriarchal order is dominant, and the effects of this order on women’s sexuality. The study group consists of 10 women between the ages of 18-50 who are easily accessible from Istanbul. The research was carried out with a qualitative method, and the e-interview technique was used. As a data collection tool of the study, nine open-ended questions developed and organized by the researcher are constituted. The results of the research state that the patriarchal order repress and limits women’s sexuality and realizes these negativities with religion, economic and social norms. It has been concluded that all these negativities adversely affect women both physically and psychologically.

Keywords: *Sexuality, Female, Patriarchy.*

GİRİŞ

Patriyarkanın egemen olduğu kültürlerde cinsellik ideolojileri; toplumun merkezine erkeği koyan, ayrımcılık ile güç unsuru haline getiren; kadını ise yok sayan, küçülten ve baskı altına almaya çalışan erkek egemen bakış açısını aksettirmek-

tedir. Bu ideolojiler, erkekleri cinsellikte baskın kadınları ise itaatkâr olarak görmektedir. Cinselliğe dair oluşan patriyarkal düzen anlayışı erkeği cinsellikte güçlü, cinsel yönden gereksinimleri olan ve bu gereksinimlerini sömürü ile elde etmeye çalışan; kadını ise cinsel arzusu olmayan, cinsel açıdan uyarılması ve hoşnut edilmesi güç olan bir çerçevede sunar (Byers, 1996). Bu makale patriyarkal düzenin resmettiği kadın cinselliğini ortaya koyan bir tartışmayı yürütmeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte patriyarkal düzenin kadın cinselliğini etkilerinin incelenmesi de çalışmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır. Çalışma İstanbul ili özelinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma, toplumsal cinsiyeti içeren yaklaşımla ele alınmakta; çözümlenmesinde ise toplumsal cinsiyet ve patriyarka kavramlarının dâhil edilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda patriyarkal düzen ve kadın cinselliği arasındaki ilişki nasıl değerlendirilmelidir, patriyarkal düzen kadın cinselliği üzerinde pozitif ve negatif şekilde etkiye sahip midir, eğer sahipse bu durumun altında yatan faktörler nelerdir?... gibi sorular araştırmanın cevap aradığı sorunlardır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Ayrıca katılımcılara araştırmacılar tarafından geliştirip düzenlenerek yöneltilen dokuz açık uçlu sorularda, araştırılan konunun hassas bir konu olmasından ötürü katılımcıları daha özgür bırakmak hedeflenmiş ve bu hedef doğrultusunda e-görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini ise kolay ulaşılabilir (convience) örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Çalışmanın örneklemini 2022-2023 yıllarında, İstanbul’ da yaşayan, 18 yaşından büyük olan, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden ve kolay ulaşılabilir olan 10 kadın birey oluşturmaktadır. Makalenin ilk bölümünde patriyarka kavramının kadınlarla ve cinsellikle olan ilişkisine değinilmiş, ikinci bölümünde makalenin yöntemi ele alınmış. Makalenin yönteminden sonra ise görüşme formları neticesinde alınan bulgular doğrudan ve araştırmacıların yorumları ile sunulmuştur. Makalenin son bölümünü kapsayan dördüncü bölümde ise elde edilen bulgular doğrultusunda sonuç ve öneriler kısmına yer verilmiştir.

Patriyarka ve Kadın

İnsanlık tarihi cinsellik, beden algısı ve toplumsal statü bağlamında cinsiyete dayalı ayrımcılıkla şekillenmiştir. Tarihin farklı dönemlerinde ve farklı toplumlarda cinsiyete dayalı oluşan roller ve bu rollere dair beklentiler kadının ve erkeğin birbirlerine göre “toplumsal statüsünü” ve “gündelik hayatın politikasını” belirlemiştir. Doğurganlık temelinde ilk başlarda kadının iktidarında olan toplumsal düzenin, yerleşik hayata geçilmesi, nüfusun artış göstermesi ve tarımsal hayatın yoğunlaşması, hayvanların evcilleştirilmesi ve en önemlisi bütün bunlara erkeklerin sahip olması ile erkeğin iktidarının başlamasına zemin hazırladığı tartışılmaktadır (Bebel, 1996: 61). Zaman içinde, toplumda meydana gelen değişim ve gelişimler diğer birçok alanda olduğu gibi kadın ve erkek arasındaki ilişkinin de başkalaşma-

sına sebep olmuştur. Tarihsel anlamda beden-ruh ikiliği içinde ikincil konumda görülen bedenin birincil konuma geçtiği modern döneme geçişte kadınının ve kadın bedeni ile cinselliğinin baskı altında kaldığı bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır (Engels, 2003: 154-155).

1970’lerde ikinci dalga feministler bu toplumsal yapının temelde, erkeklerin iktidar sahibi olduğu patriyarkal (ataerkil) düzene dayandığı argümanını sunmuşlardır. Patriyarka (ataerkillik) kısaca erkeğin yönetimi, erkeğin ailedeki diğer bireylere üstünlük kurması anlamına gelir. Ancak yaşanan gelişmeler erkeğin üstünlüğünün sadece aile içinde kalmasına izin vermemiş diğer bütün alanlarda da (din, siyasi, sosyal, kültürel vb) hızla yayılmaya devam etmiştir.

Bu sebeple patriyarka, erkeğin aile içindeki üstünlüğünü belirttiği gibi aile dışındaki üstünlüğünü de belirten bir kavram olmuştur (Heywood, 2013: 239). Patriyarkal kelimesi feminist Kate Millet ve Sylvia Walby (1997) tarafından ortaya atılmış ve sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (Sancar, 2016: 24). Ortaya atıldığı ilk andan itibaren farklı tanımlamaları mevcuttur. Sylvia Walby, “Theorising Patriarchy (Ataerkil Sistemi Kuramsallaştırmak)” adlı kitabında patriyarkal düzeni, “erkeklerin kadınlar üzerinde egemen olduğu ve kadınların ezildiği ve sömürüldüğü toplumsal yapılar sistemi” olarak tanımlanmıştır. Patriyarkal ise burada bahsedilen toplumsal yapılar sisteminde, erkeğin sadece aile içinde kalmadığını, toplumun her alanında hüküm sürdüğünü belirtir (Walby, 2016: 39). Max Weber patriyarkalı, erkeklerin evdeki üstünlüğü ele almalarını ve bu üstünlüğünü sosyal diğer başka konumlarda da referans göstererek kullanmalarını belirterek açıklamıştır (Weber, 2014: 348).

Ancak bu kavram Weber’in açıklamalarıyla sınırlı kalmayıp, diğer sosyal bilimcilerle birlikte değişim göstermiştir. Marshall (1985:96) ise patriyarkalı, babanın egemenliğine dayandırmıştır. Kelimenin ortaya çıktığı ilk yıllarda, yalnızca babaların ve kocaların otoritesi üzerine kurulduğunu gösterse de günümüzde erkek iktidarının çok daha genel bir anlamı olduğunu belirtir. Bütün bu tanımlar gibi Mitchell’in (1985:96) yorumunda patriyarkal düzen, “erkeklerin kendi iktidarını kurup, denetimi ellerinde bulundurdukları cinsel politikanın adıdır ve patriyarkal düzenin hüküm sürdüğü bütün toplumlarda cinsiyetçiliği de beraberinde getirmektedir.” Patriyarkal düzen kadınlar tarafından çok başkaldırı görmüştür. Bütün bu başkaldırlara nazaran o kadar kuvvetli ve dirençli bir düzendir ki onu yıkmaya çalışanları elinden geleni yaparak bastırmayı her zaman başarmıştır (Bourdieu, 2015: 88-89).

Patriyarka ve Cinsellik

Patriyarkal düzenin kadınları etki altına aldığı bir başka konu da cinselliktir. Cinsellik, psiko-fizyolojik bağlamda biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet, amaç olarak ya da doğal bir aktivite olarak cinsel davranış ve üreme ile ilgili bir kavramdır (Person 2017). Biyolojik cinsiyet, kromozomlar, üreme organları, hormonlar ve ergenlik döneminde gelişen, tüylenme gibi ikincil cinsiyet belirleyici karakteristiklere dayanarak kişilere atanan cinsiyet kavramıdır. “Ataerkil ideoloji, erkekler ve kadınlar arasındaki biyolojik farklılıkları abartır, erkeklerin her zaman baskın veya eril rollere sahip olduğundan ve kadınların her zaman ikincil veya dişil rollere sahip olduğundan emin olur” (Sultana 2012: 3). İçinde yaşanan toplumlarda baskın erkek grubu tarafından değer gören ve kabul edilen değerler eril bireylerde “zekâ, güç, etkinlik” ve dişil bireylerde “cehalet, uysallık, erdem” gibi karakteristikler olarak tanımlanırken, “genç oğlan saldırgan olmaya, genç kız saldırganlığını bastırmaya teşvik edilir. Bu doğrultuda uyguladığı baskıları unutan toplum, saldırganlığın testislerden kaynaklandığı, edilgenliğin yalnızca dişil olduğu ve diğer tüm mizaç özelliklerinin de biyolojik olduğu sonucuna varır” (Fortier, 1975: 278). Aslında erkeklik ve dişilik biyolojik olarak verili değerlerdir, daha ziyade uzun bir tarihsel sürecin sonucudur (Sultana 2012: 5).

Toplum, kişinin cinsiyet kimliğini atar ve oluşturur. Kişi ileriki hayatında deneyimleri ve yaşantıları sonucunda patriyarkal düzene dayalı toplumun ona kabullendirdiği rolleri tekrar kurmaya çalışır. Ancak yine bu düzen, kişinin ileriki hayatında edineceği rolleri de biçimlendirecektir (Kandiyoti, 2011). Patriyarkal düzeni anlatırken bu düzenin kişiye biçtiği toplumsal cinsiyet rollerini de açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Berktaş (2003: 30) toplumsal cinsiyet rollerini “belirli bir zamanda belirli bir toplumda cinsler için uygun olduğu varsayılan davranışların kültürel tanımı” olarak açıklamıştır. Thebaud (2005: 16) ise toplumsal cinsiyeti “Toplumsal cinsiyet sistemi, erili ve dişili kültürel olarak tanımlayan ve böylece cinsel kimliği şekillendiren düşünceler ve temsiller sistemiyle birlikte toplumsal roller kümesidir” şeklinde tanımlamıştır. Burada bahsedilen roller, erkeğe hayatlarında gerekli özgürlüğü tanıırken, kadını ise erkeğe göre sınırlandırmıştır.

Patriyarkal düzen, kadının üzerinde bu denli yoğunlaşan baskıyı “din ve töre” adıyla devam ettirmektedir. Atabek (1989: 57), dinin ve törenin kadının üzerindeki zorlayıcı baskısını, “kadının zayıflığı ve gerililiği yüzyıllar sürecinde bir toplumsal dogma, yıkılmaz bir dünya görüşü haline getirilmiş ve bunun üzerine bedeni, ruhi ve ahlaki bir baskı sistemi inşa etmiştir” sözleriyle açıklamıştır.

Patriyarkal düzen içerisindeki cinsellik, zorlayıcı heteroseksüelliği ve kadın cinselliğini denetim altında tutmayı içerir. Bu düzen kadının cinsel davranışını, erkeğin istek ve ihtiyaçlarını gidermeye odaklanmaya zorlar. Aynı şekilde evlilik dışındaki kadın cinselliğine büyük ölçüde sınırlamalar getirir. Bu sınırlamaları

özellikle ahlaki değerler algısı üzerinden gerçekleştirir. Kadının bedenini ve cinselliğe yönelimini kontrol altında tutmayı hedefleyen sistem, bu durumu kadının davranışlarıyla, kıyafetleriyle, en önemlisi kültürü ve dini ile yapmayı amaçlar (Bhasin, 1993: 8). Patriyarkal düzenin kadın cinselliği vurgusuna birçok bakış açısı mensuptur. Bu konuda Catharine McKinnon (1992) kadın cinselliğinin eşitsizliğine odaklanarak, bu eşitsizliğin toplumsal cinsiyetin göbeğinde yer aldığını vurgular. Burada bahsedilen eşitsizlik toplumca güçsüz olana yöneltilmekte ve aynı zamanda güçlü olana yani erkeğe hak ve otorite sağlamaktadır. Erkeğe sağlanan bu imtiyazlar aynı zamanda kadını yönetme hakkına sahip olduğunu düşündürmektedir. Kadına kalan kısım ise zevk adı altında ezilmek ve boyun eğmek olmaktadır. (McKinnon, 1992: 115)

“Erkeklerin dişiler üzerindeki kontrolünün nihai amacı üretilir: erkekler, kadın cinselliği ve kadınların ürettiği yavrular üzerinde kontrolü sürdürmek için kadınları zorlar, kısıtlar ve onlara hükmeder... erkeklerin dişiler üzerindeki kontrolünün altında yatan nihai yaptırım genellikle: erkek kontrolüne direnen kadınlara maliyet yüklemek amacıyla fiziksel güç veya şiddet kullanımınıdır” (Smut, 1995: 22).

Üreme konusuna bakıldığında erkeği ön plana çıkaran patriyarkal düzende, kadının doğurganlığı ve evdeki sorumlulukları erkeğin yanında hiç sayılmaya başlanmış olduğu, bu durumun kadının değersizleştirilmesini sağlayan bütün etkenlerin oluşmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Tarihin ilk yıllarında önemli bir özellik olarak görülen doğurganlık sıradanlaştırılmış, bu durum bir vazife olarak kadına yüklenmiştir. Kadının değersizleştirilmesi bununla kalmamış, kadın erkeğin zevk aracı olarak kullanılmıştır. Bu durum kadının bedeninin alınıp satılabileceği bir mülk haline getirmesine olanak sağlamıştır (Engels, 1987: 62). Poggi (1981) ve Grant (1993) kadının bedeninin doğuracağı çocuk sayısını veya kürtajı belirleyenlerin yine erkek olduğunu belirterek, tacizlerin ve tecavüzlerin erkeğin kadın bedeni üzerindeki haksız davranışları olduğunu vurgular (Demir, 2014: 68). Çaha (1996) ise patriyarkal düzendeki kadın cinselliğini, düzenin oluşum sürecinde kadının, erkeğin cinsel nesnesi olduğunu belirterek açıklar (Aktaş, 2013: 63).

Patriyarkal düzenin hüküm sürdüğü toplumlarda kadın cinselliği tabulara bürülüdür. Kadının bedeni ve cinselliği her koşulda kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. Bazı toplumlarda bu kontrol, kadına aksettirilen bekâret ve namus kavramlarıyla yapılırken, bazı toplumlarda ise, zorbalıkla, cinsel tacizle veya baba faktörüyle sağlanmaya çalışılır (İnceoğlu & Kar, 2010: 138). Erkek egemenliğinin hüküm sürdüğü toplumlar, kadınların bedenlerini ve cinselliklerini ellerinden alarak onlara herhangi bir söz hakkı vermemektedir. Bu toplumun parçası olan bireye, bu durumun normallliğini aşılıyarak, kadının mutlak amacının erkeğe hizmet etmek ve mutlu etmek olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde bireye, kadın cinselliğinin yalnızca evlilik ile mümkün olduğunu ve buradaki cinselliğin ise ko-

casının ihtiyaç ve isteklerini gidermek amacıyla oluşması gerektiği öğretilmektedir (Komut, 2011: 89). Toplum nedeniyle cinselliklerini baskı altında yaşamaya çalışan kadınlar, cinsel sağlık veya cinsel eğitim açısından eksik kalmaktadır. Bedenlerini tanıyamadıkları gibi, ihtiyaçlarını ve isteklerini bilmeden veya gizleyerek yaşamaya çalışmaktadırlar (İlkkaracan,2003: 12-13).

Kadınların cinsellikleri konusunda yaşadığı bu ayrımcılıklar cinselliklerini özgürce yaşamalarına engel olmaktadır. Kadın cinselliğinin bu kadar baskılanması veya engellenmesi ise bireye cinsel sağlık veya psikolojik problemler olarak olumsuz şekilde yansımaktadır (Kaya & Aslan, 2015).

Türkiye’de, kadınların özgürleşmesine yönelik süreç Cumhuriyet Döneminde başlamış ve önce eğitim odaklı ilerleyerek kadınları sosyal yaşamın neredeyse bütün alanında erkeklerde eşit konuma getirmeyi amaçlamıştır. Her ne kadar Türkiye bu açıdan şanslı bir devlet olsa bile kimileri bu yenilikleri yetersiz bulmuştur. Bütün bu görüşlere nazaran Türkiye’de yaşanan kadınlara yönelik değişimlerin bütün ülkede etkili olduğunu söylemek imkânsızdır. Kadınlara verilen gücün yanında kendi gücünü yitirdiğini düşünen erkek ise bu çalışmalara set çekmeye çalışmaktadır. Kadının güçlenmesini kabul edemeyen erkek, aile içi şiddetten, kadın cinayetleri ve törelere kadar bu süreci sabote etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye gibi patriyarkal düzenin geleneksel değerler, inanç ve kültürel yapıya dayanarak kendini var ettiği toplumlarda kadın cinselliği tüm bu bahsedilen baskılama ve kontrol altına alma süreçlerinden nasibini almaktadır (Sancar, 2004: 14). Bu çerçevede gerçekleştirilen araştırma, patriyarkal düzende kadının cinsiyete dayalı cinselliği nasıl algıladığı ve cinselliği nasıl deneyimlediği sorularına odaklanmaktadır. Nitel araştırma modelinde gerçekleştirilen araştırmanın yöntemi bir sonraki bölümde sunulmuştur.

YÖNTEM

Sistematiik çalışmalarda bilgiyi toplama, toplanan bilgiyi inceleme, açıklama ve raporlama araştırma desenleri ile mümkündür. Aynı zamanda bahsedilen bu araştırma desenleri araştırmayı yapacak bireye çeşitli bakış açıları da sunmaktadır. Araştırma desenleri, bireylerin çalışmaları boyunca gerekli yöntemleri belirlemelerinde ve çalışmaların bitiminde ise analizlerini doğru şekilde yapmaları hususunda araştırmacılara yardımcı olurlar (Creswell & Clark, 2007). Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, veri toplama araçları, görüşme süreci, verilerin analizi, geçerlik ve güvenilirlik hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada, patriyarkal düzenin egemen olduğu toplumlardan biri olan Türkiye’de kadın cinselliğini sorgulama ve anlama amaçlanmıştır. Bu amaç doğ-

rultusunda yapılan teorik araştırma, nitel bir araştırma modeli olan fenomenolojik desen ile desteklenmiştir. Nitel sözcüğü, bir durumun ya da bir olayın hangi özellikler belirttiğini veya nasıl oluştuğunu anlatan ve bu durumun varlıksal özelliklerini belirten soyut bir kavramdır (Kuş, 2012: 106). Nitel araştırmalar en yalın haliyle, sözcükler, imgeler, resimler... gibi istatistiksel olmayan bilgilerin toplanması hedeflenen araştırmalardır (Christensen vb., 2015: 401). Değişkenlerin saptanması ve aralarındaki bağlantının bulunmasını hedefleyen nicel çalışmalardan farklı olarak, nitel çalışmalar, duyuların, davranışların ve süreçlerin daha iyi kavranmasını sağlar (Glesne, 2013: 53). Çalışmada katılımcıların daha serbest bırakılması ve araştırılan konudan ötürü katılımcıların kendilerini daha iyi ifade etmelerini sağlamak amacıyla, verilerin toplanması nitel görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu hususta araştırmacının geliştirip düzenlediği ve katılımcılara elektronik ortam ve silesiyle yönlendirdiği yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır.

Örneklem

Bu çalışmada kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılarak örneklem seçilmiştir. Çalışmanın örnekleme seçilirken, belirli kriterlere uyan bireylerle araştırmanın yürütülmesi hedeflendiği için kolay ulaşılabilir örneklem türlerinden kriter örneklem kullanılmıştır. Araştırmaya dahiliyet için aşağıdaki kriterler belirlenmiştir:

1. 18 yaşını doldurmuş ve 18 yaşından büyük olması
2. İstanbul ili sınırlarında yaşıyor olması

2021-2022 yılında bu iki kriteri karşılayan ve çalışmaya gönüllü katılmayı kabul eden 10 kadın birey ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak yazarlar tarafından geliştirilip düzenlenen, açık uçlu sorulardan oluşan yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Çalışmanın konusu ile ilgili alanyazın taranarak, hazırlanan açık uçlu sorular oluşturulmuştur. Hazırlanan görüşme formundaki soruların, yalın halde olmasına, açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. Hazırlanan formda katılımcıların temel sosyodemografik bilgileri öğrenilmiştir. Görüşme formları katılımcılara elektronik posta üzerinden dağıtılmış ve katılımcıların sorulara yazılı olarak cevap vermesi sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın bu aşamasında, patriyarkal düzendeki kadın cinselliğini belirlemeye yönelik görüşlerin alınması için katılımcılara yöneltilen yapılandırılmış görüşme sorularına verdikleri yazılı olarak derlenen tüm cevaplar okunmuş ve düzenlenmiştir. Analiz edilen verilerin dikkat çekiciliğini arttırmak için elde edilen bulgulardan doğrudan alıntılar kod isimler (K1, K2, K3...) belirlenerek sunulmuştur. Araştırma bulguları, örneklemin sosyodemografik özelliklerden sonra 6 başlık altında derlenerek sunulmaktadır:

1. Cinsiyet ve Cinsellik Algısı
2. Cinsellik Hakkında Konuşmak
3. Cinsellik Bilgisi
4. Cinsel Sağlık ve Cinsel Eğitim
5. Cinsel Deneyim
6. Cinsel Talepler ve Cinsel İlgi-İlgisizlik

Geçerlik ve Güvenirlik

Bilimsel çalışmalarda en önemli kriterlerden biri olan ve aynı zamanda araştırılan problemin inandırıcılığını sağlayabilmek için kullanılan en yaygın iki unsur geçerlik ve güvenirlidir. Nitel araştırmalarda “geçerlik” ilkesi derlenen sistematik bulguların doğruluğunu içerirken, “güvenirlik” ilkesi bahsedilen bulguların tekrarlanabilirliği ile ilgilidir (Karataş, 2017: 82) Bu amaçla araştırmanın geçerlik ve güvenirliliğini en üst düzeye çıkarmak için bazı önlemler alınmıştır.

1. Araştırmanın inandırıcılığını yükseltmek için, geliştirilip düzenlenen görüşme formlarının hazırlanmasında gerekli alanyazın incelenmiş ve kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.
2. Araştırmanın tutarlılığını yükseltmek için elde edilen veriler herhangi bir yorum içermeyen, anlatıların direkt alıntısı olarak paylaşılmıştır.
3. Araştırmanın amacının hassas ve Türkiye toplumunda mahrem bir konuyu içeriyor olması göz önüne alınarak, gönüllü onam alınırken araştırmanın hassasiyetleri ve kişilerin verdiği bilgilerin nasıl korunacağı ve aktarılacağı detaylıca anlatılmış, bu şekilde oluşturulan güven ilişkisine dayanarak katılımcıların sorulara samimiyetle cevap vermesi sağlanmıştır.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Araştırma, “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gereken bütün kurallara uygun hazırlanmıştır. Etik değerlendirme Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 28.02.2022 tarihinde ve 2022/03 belge numarası ile yapılmıştır.

Etik Değerlendirmeyi Yapan Kurul Adı: Sosyal ve Beşeri Etik Kurul

Etik Değerlendirme Kararının Tarihi 28.02.2022

Etik Değerlendirme Belge Sayısı: 2022/03

BULGULAR

Araştırmaya katılan 10 kadının sosyodemografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur. Araştırmaya katılan kadınların yaşları 18-50 arasında değişkenlik göstermektedir. Katılımcıların 8’i üniversite mezunu iken, biri ortaokul ve biri ilkokul mezunudur. Araştırma katılımcılarının mesleki bulgularını ise; 4 memur, 3 ev hanımı ve 3 özel sektör çalışanı oluşturmaktadır.

Tablo 1. Örneklemin Sosyodemografik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Eğitim	Meslek
K1	24	Üniversite	Memur
K2	23	Üniversite	Mimar
K3	24	Üniversite	Bankacı
K4	25	Üniversite	Memur
K5	23	Üniversite	Memur
K6	24	Üniversite	Halk ve İlişkiler Sorumlusu
K7	25	Ortaokul	Ev Hanımı
K8	29	Üniversite	Memur
K9	43	İlkokul	Ev Hanımı
K10	48	Üniversite	Ev Hanımı

Cinsiyet ve Cinsellik Algısı

Araştırma kapsamında kadınlara kadın ve erkek cinselliği hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Bu soruya çoğu katılımcının yaşandığı Türkiye toplumunu ve patriyarkal düzeni baz alarak cevap verdiği görülmektedir. Katılımcılar, kadın ve

erkek cinselliği arasında gözle görülür, büyük bir fark olduğunu dile getirmektedir. Ancak bu farklılığın nereden kaynaklandığı sorulduğunda katılımcılar değişik ama birbirine yakın sebepler sunmuşlardır.

Kavramsal çerçevede sunulan patriyarkal düzenin kadını erkeğin cinsel nesnesi olarak görmesi ve kadın cinselliğinin erkeğin arzu ve zevkine dayanması, araştırma katılımcılarının anlatılarında karşımıza çıkmaktadır:

K5: “Biz ve bizden bir sonraki nesil kadın ve erkek cinselliğinin eşit olduğunu düşünse de aslında hiçbir zaman bu eşitlik söz konusu değil, bunu biliyorum. Kadınlar cinselliklerini bile erkeklere göre yaşamak zorunda. Örneğin, erkeklerin gözünde kendisi sevişmek isterse bu olmak zorunda, kadın buna hayır diyemez çünkü kadının amacı zaten erkeğe köle olmak. Aslında iki tarafında cinsellikten alacağı duygular aynı ancak erkekler kendilerini her konuda olduğu gibi bu konuda da üstün gördükleri için kadınların ne hissettiklerini veya ne istediklerini hiç önemsemiyorlar. Bu galiba atalarımızın bize mirası.”

Bazı kadınların sorulara verdikleri cevaplarda patriyarkal düzenin ahlak üzerinden kadın cinselliği üzerinde kurduğu baskının cinsellik algısı ve deneyimini şekillendirdiği örneklendirilmektedir. Örneğin K2, erkeklerin cinselliklerini özgürce yaşarken kadınların baskılandığını, bunun din üzerinden şekillendiğini ve kadınların namus kavramının taşıyıcısı olarak görüldüğünü belirtmektedir. K4 ise yine durumu müslümanlık ve kadınların günahkarlığı ile ilişkilendirmekte, “Kadın kısmının bedeni ona ait bile sayılmaz o beden ya babalarınındır ya da kocalarının” sözleriyle durumun geçmişten günümüze şekillendiğini, kadının medeni durumunun tecavüz edildiği durumlarda erkeğin alacağı cezayı etkilediğini aktarmaktadır. Bir diğer katılımcı ise kadın cinselliğinin tabulaştırılmasından kaynaklı olarak kadınlar tarafından bilinmediğine ve bunun yarattığı cinsel sorunlara değinmektedir:

K3: “Cinsellik kadınlar için evlenmeden önceye kadar bir bilinmezliktir. Ama erkekler için ergenlik çağından itibaren bilmesi ve öğrenmesi için zorunluluk gerektiren bir durum gibi davranılmaktadır. Yani kadının erkeği mutlu etmesi gerektiği düşünüldüğü için kadınlar nasıl tatmin olması gerektiğini bilmiyor ve bedenini tanıyamıyor. Aynı şekilde erkekler de sadece kendilerinin tatmin olmasının yeterli olduğunu düşündüğü için erken yaştan itibaren buna odaklı büyüyorlar.”

Katılımcılara içinde yaşanılan toplum ve kültüre göre cinsel birliktelikleri nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda ise bu soruya değişik bakış açılarıyla cevap verdiği görülmektedir. Bazı anlatılarda cinselliğin sevgi belirten bir eylem olduğu belirtilirken, bazı anlatılarda ise cinselliğin kadınlar için görev niteliğinde olduğu belirtilmektedir.

K9: “Ben yaşadığım toplum içinde cinsel birliktelik olduğunu çok düşünmüyorum. Ortada sadece erkekler için var olan bir cinsellik var, biz kadınlar için böyle bir şey yok. Bizim cinsellikteki amacımız erkeğimizi mutlu etmek. Varsa yoksa erkeğin mutluluğu. 43 yaşındayım ve şimdiye kadar kocamın yatakta hiç beni düşündüğünü hatırlamıyorum. Genelde kendi keyfi. Eskiden ilk evlendiğimiz yıllarda bir problem görmezdim. O ne zaman isterse o zaman onunla birlikte olurum yine o ne zaman sonlandırmak isterse o zaman bitirirdim ama içinde hep bir şeylerin yarım kaldığı hissedirdim. Tabi o zamanlar çocuktuk, cahildik bilmezdik.

Baba evinde hep annenin babamın isteğini yerine getiren bir robot olduğunu gördüğümüz için bizde evlendiğimizde öyle yaptık. Erkeği mutlu et bide çocuk doğur sende iyi kadın yok biz böyle yetiştik ama insan sonralarda anlıyor bu işin iki taraflı olduğunu. Belli bir yerden sonra kocanla yatmak bile iş gibi geliyor. Huzursuzluk çıkmasın diye de uzun bir süre bu işi yapmak zorunda kalıyor insan yani anlayacağımız içinde yaşadığımız toplumda kadın cinsellikte bile erkeğin kölesi olmuş durumda. Erkek sefayı kadın cefayı...”

Bir başka anlatıda ise katılımcı, patriyarkal düzenin yarattığı cinsellik algısından farklı olarak cinselliğin, kadının (kendisinin) beğenisiyle oluşabileceği ve sürdürülebileceğine dair bir paylaşımına yer vermiştir:

K8: “Ataerkil düşünceye hapis olmuş bir toplum... Bizden yaşça büyük insanlara bu soru sorulsaydı galiba cinselliğin yegane amacının erkeğe hizmet etmek olduğunu söyleyeceklerine eminim. Bununla da sınırlı değil üstelik kadının evlenmeden olan birlikteliklerine iffetsiz diyen bir toplumuz. Sorsanız çoğu insan evlenmeden birisiyle yatmak istemez çünkü bu biz kadınlar için yasak bir şey. Benim birisiyle sevişmem için evlenmek gibi düşüncelerim hiç olmadı. Karşımdaki insana kör kütük âşık olmam da gerekmez. Benim için cinsellik çok daha farklı bir boyut ya da eskiden öyleydi. Bir mekânda bana çok çekici gelen bir erkek varsa ve bende ona çekici geliyorsa bu duyguyu neden hiçe saymalıyım olarak düşünürdüm. Bahsettiğim tek gecelik ilişki değil aslında bana çekici gelen bir erkek varsa ve yatakta iyiyse buna onunla devam etmek zevkimi ikiye katlardı.”

Cinsellik algısı konusunda farklı bakış açıları olmasına rağmen verilen cevapların çoğunun ortak noktası, ülkemizdeki kadın cinselliği üzerine koyulmuş yasaklar, kurallar ve ülkemizin kadına biçtiği roller olduğu görülmektedir. Bu da algının patriyarkal düzende şekillendiği ve kadınların bunun az çok farkında olduğunu ortaya koymaktadır.

Cinsellik Hakkında Konuşmak

Cinselliğin bilinmemesi ve toplumsal bir tabu olması cinsellik hakkında kadınların konuşmasını da etkilemektedir. Katılımcılara cinsellikle ilgili konuları kiminle konuşuyorsunuz ve bu konuda sıkıntı yaşıyor musunuz sorusu sorulduğunda verilen cevapların çoğu; kimseyle konuşmayı tercih etmiyorum, bu konuyu dillendirirken utanıyorum, insanlara bu konuda herhangi bir şey danışırken beni yargılamalarından korkuyorum veya en yakın kadın arkadaşlarım dışında kimseyle konuşmıyorum... şeklinde olmuştur.

K1: “Bu konuları genellikle kendime yakın gördüğüm kız arkadaşlarımla konuşmayı tercih ediyorum. Zaten eğer kadınsan bu konuyu konuşabileceğin başka kimsen olmuyor. Bazı durumlarda kadın arkadaşlarımla bile konuşurken çekingen davranıyorum. Çünkü bulunduğumuz toplumda değil cinselliği konuşmak aklımızdan geçirmenin bile zor olduğunu düşünüyorum hele ki kadınsan.”

Aile ve ailedeki kadınlar ise cinsellik konusunun konuşulabilecek bireyler olarak görülmemektedir, bu da cinselliğin kültürel tabu olması ve ahlak ile ilişkilendirilmesi ile yakın ilişkilidir.

K7: “Bu konu insanın annesine bile utana sıkıla sorabileceği bir konu. Genelde çok konuşmak istemiyorum ama önemli bir problemim ya da merak ettiğim bir konu varsa en yakın kız arkadaşlarıma danışıyorum. Evet, bu konuda sıkıntı yaşıyorum. Yakın arkadaşlarım bile olsa bir şey soracaksam utanıyorum karşımdaki insanı tanısam bile acaba hakkımda kötü bir şey düşünür mü diye geçiriyorum aklımdan.”

Yine K6’da cinselliğin namahrem bir konu olduğunu belirtmekte ve aile ile konuşmanın zor olduğunu ancak akranlarla konuşurken de ne düşünürler kaygısı olduğunu aktarmaktadır.

Cinsellik Bilgisi

Katılımcılara cinsellik konusunda elde ettiği bilgilerin nereden öğrenildiği sorulmuş ve bu soruya benzer şekilde tasarlanmış olan “Cinsellik ile ilgili çevrenizden edindiğiniz bilgilerin doğruluğuna inanıyor musunuz? Bu bilgilerin cinsel yaşamınız üzerinde herhangi bir etkisi bulunuyor mu? Nasıl bir etki?” sorusu yöneltilmiştir. K1 anlatısında çevresinden edindiği bilgilerin doğruluklarına ne denli inandığını bilmediğini belirtmiş ancak cinsel hayatını bu bilgilere göre düzenlediğini vurgulamıştır. Ona göre çocukluktan kulaktan dolma bilgilerle öğrenilenin cinsel yaşamı şekillendirmesi “korkunç” bir durumdur ve tüm bu süreç utanç duygusu, ahlaksız olma duygusu ile içiçe geçmiştir:

K1: “Sana ait bir şey var ancak senin dışında bu konuda herkes söz hakkına sahip olabiliyor. Bu bilgilerin doğruluğunu cinsel hayatımla test ediyorum demek mümkün. İlk cinsel deneyimimle şu anki deneyimlerimin arasında gerçekten büyük farklar var. Hiçbir şey bilmeden bir cinsellik yaşıyorsun ve elinde sadece sana anlatılan saçma sapan bilgiler oluyor bu da cinsel hayatımı bence özellikle kadınların baya kötü etkiliyor yani ben öyle düşünüyorum.”

K1’in anlatısına kısmen benzer nitelikler taşıyan bir başka anlatı ise K9’un anlattıklarında karşımıza çıkmaktadır. K9 çevresinden edindiği bilgilerin doğru olduğunu düşünmediğini belirttiği anlatısında, K1 gibi bu bilgilerin cinsel hayatı üzerinde etkisi olduğuna dikkat çekmektedir.

K9: “Hayır doğru olduklarını düşünmüyorum ama doğru olduklarını düşünerek bu yaşıma kadar geldim. Bize öğretilen şekilde yaşadık hayatlarımızı, cinsel hayatlarımızı da öyle. Cinsel yaşamım üzerinde de etkisi oldu. Bize öğretilen koca ne isterse o olur olduğu için cinsel hayatımda hep onun isteklerine göre şekil aldı. İstemediğim zamanlarda yapmak zorunda olduğum bir eylem oldu cinsellik. Çocuk için zoraki bir araçtı.”

Soruya verilen yanıtlar arasında bu bilgilerin kişiden kişiye farklılık gösterdiğini savunan başka bir anlatıda da mevcuttur.

K3: “Bilgilerin doğruluğu konusunda şöyle düşünüyorum. Her kadının partneriyle yaşadığı deneyimlerinin farklı olduğunu düşünüyorum. O yüzden her ilişki için geçerli olduğunu düşünmüyorum. Ama deneyimlerimizi aktarma konusunda çekingen davrandığımız için öğrendiğimiz şeyler birazcık korkutucu olabiliyor. Yani en basitinden ilk ilişkiye girildiği zaman erkeğin zevk aldığı durumda kadınların acı çektiği bilgisi günümüzde çok yaygın ve doğal olarak bu kadınlar üzerinde büyük bir panik yaratıyor. Bu bilginin doğru olduğunu düşünmüyorum en azından benim için geçerli değildi. Bu sebeple bu bilgilerin doğruluğuna inanmıyorum. Kadınları diğer şeylerde olduğu gibi bu konuda da manipüle etmek için uydurulmuş şeyler olduğunu düşünüyorum.”

Görüldüğü gibi çoğu katılımcının ortak cevabı “doğruluklarına inanmıyorum ancak buna göre hayatımı şekillendiriyorum” şeklinde olmuştur. Yine katılımcılara bu bilgilerin cinsel yaşamları üzerinde bir etkileri olup olmadığı sorulduğunda ise çoğu katılımcının verdiği cevap “cinsel hayatım üzerinde etkisi var” şeklinde olduğu görülmektedir.

Cinsel Sağlık ve Cinsel Eğitim

Katılımcılara cinsel sağlık hakkında ne kadar bilgili oldukları sorulduğunda verilen cevaplar, 2 tanesi herhangi bir bilgim yok, 3 tanesi az da olsa bir bilgiye

sahibim ve 5 tanesi ise yetersiz şekilde yanıtlamıştır. K10 anlatısında cinsel sağlık hakkında sahip olduğu bilginin oldukça yetersiz olduğunu belirterek, kendisinde var olan bilgileri ise çevresinden edindiğini “ sağdan soldan duyduğunu” vurgulamaktadır. K10 gibi K1’de cinsel sağlık hakkında kendini oldukça yetersiz gördüğünü belirtmiştir. Tabulara bürülü bir toplumda yaşadığını, bundan kaynaklı olarak cinselliğin rahatça dile getirilmediğini belirten bir başka anlatı ise K6’nın alıntısıdır. K6’nın anlatısında dikkat çeken bir diğer nokta ise, erkeklerin herhangi bir aile üyesinden bu bilgileri rahatlıkla öğrenebileceği vurgusudur ancak cinsellik kadınlar için tabu olduğundan bilgi edinme ve paylaşımın sınırlanması gerekmektedir çünkü ona göre aksi takdirde damgamala ile karşılaşmak mümkündür. K6’nın anlatısı ile özdeşlik gösteren K2 ise K6 gibi erkeklerin cinsellik konusunda bilinçlendirilerek büyüdüğünü, kadınların ise bu konuda problemler yaşadığını belirtmektedir.

K2: “Erkekler çocukluğundan itibaren bilinçlendirilerek büyürken ben ailemden bir kadına sorsam dahi onunda eksik olduğunu görüyorum. İnternette araştırılmaya çalışıldığında yüzlerce bilgi var ve hangisinin doğru olup olmadığı konusunda emin olamıyorum. Ya da kadın cinselliği hakkında herhangi bir kitap temin etmeye çalışsam erilliğin oraya da hâkim olduğunu görüyorum. Kadınlara yönelik sağlık ocaklarında ya da belediyelerde buna dair bilgilendirme araçlarının da çok kısıtlı olduğunu düşünüyorum. Açıkçası doğru bilgilere nereden ulaşacağıma dair bir fikrim yok bu yüzden kendimi yetersiz görüyorum.”

K4’de K6 ve K2’ye yakın bir tutum içinde kendini bilgi yönünden yetersiz olarak tanımlamakta ve kadınların bu konuda utanç ve ayıp duygusuyla yetiştirildiğini söylemektedir. Katılımcılara yukarıda aktarılan soruya ek olarak “Ülkemizdeki cinsel sağlık ve cinsel eğitim hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevapların neredeyse çoğu “yetersiz” şeklindedir.

K5: “Yetersiz. Ergenlik çağında okullarımıza MEB tarafında yetkililer gelirdi. Kız ve erkek öğrencileri ayrı ayrı salonlara toplarlardı. Orada da sadece gösterilen ped kullanımı olurdu. Yani dağıtılan kitapçıkların içerisinde de yeterli bilgiler yoktu. Seminerlerden çıktıktan sonra erkek arkadaşlarımız gülerken bizler pedlerimizi çantamıza nasıl koyup gizleyeceğimizi düşünürdük. Gizlenmesi gereken bir şeymiş gibi anlatılırdı. Başka eğitimlerin olduğunu hatırlamıyorum. Anlatılan şeyleri de sadece utanmamıza ve sıkılmamıza neden oluyordu.”

K1 cinselliğin konuşulmasının bile yasak olduğunu belirttiği anlatısında, cinsel yönden herhangi bir çalışma yapılmadığına değinmiştir.

K1: “Bu soruyu okurken ister istemez gülmek istedim özellikle cinsel eğitim kısmına. Türkiye’de cinsellikle ilgili en ufak bir şeyin olduğunu düşünmüyorum ki eğitim olsun. Bulduğumuz toplumda cinsellik hakkında konuşmak pek mümkün

olmuyor. Cinselliği konuşmak ayıplanıyor, kötü, günah bir şey yapıyormuş gibi gösteriliyor. Erkeğin kadına göre daha baskın bir şekilde görülmesi ve daha üstün olması, kadınların bu konuda ise hiçbir şekilde söz hakkı yok bizim ülkemizde böyle cinsel eğitimler veriliyor. Bunun sonucunda bizler cinsel yaşamlarımızda bile ezilen taraf oluyoruz. Daha bedenlerimizi bile tanımıyoruz ki cinsellikten bir keyif alalım. Kadınların tek amacı erkeğe hizmet etmek başka bir şey yok verilen cinsel eğitimlerde. Cinsel ilişkilerde bir sorun olursa bunun tek sorumlusu kadın olarak görülüyor. Erkeğin bir problemi olsa dahi bu durumun suçu kadınlara yıkılıyor. Toplumda ki bu tarz tabular sağlıklı cinselliğin oluşmasına engel oluyor.”

K1’in anlatısı gibi K7 de cinsellik yönünden herhangi bir şey yapılmadığını ancak lise zamanlarında nadirde olsa süre ve içerik açısından yetersiz küçük bilgilendirmeler yapıldığını söylemiştir. Katılımcıların çoğunun verdiği ortak cevaplar, ülkemizde cinsel sağlık ve cinsel eğitim yönünden herhangi bir uygulama yapılmadığı veya yetersiz olduğunu, özellikle kadınlar açısından bu konuların önem arz ettiğini belirtmektedir.

Cinsel sağlık ve cinsel eğitimlerin bireye küçüklükten itibaren aile ortamında ve okul hayatında öğretilmesi gerekliliğine vurgu yapan K2, bilgilerinin çoğunu kitaplar ve internette edindiğini, kadınların cinselliğin ne olduğunu evlenince öğrendiğini çocuğa küçükken cinsel sağlık eğitimi verilirse bir çok problemin ortadan kalkacağını ifade etmektedir.

Cinsel Deneyim

Katılımcıların ilk gecesinde neler hissettiniz sorusuna vermiş oldukları cevapların neredeyse çoğunun ortak olduğu görülmektedir. Katılımcılar evlenmeden olan ilk birlikteliklerinden sonra kendilerini ahlaksız hissettiklerini, utandıklarını, ayıp bir şey yaptıklarını ve pişman olduklarını belirtmektedir.

K1: *“Daha önce böyle bir durumda hiç kalmadığım için çok heyecanlandım ve gergindim. Kendimi çok kastım, gereksiz bir korkum vardı. Çok acımasından korkuyordum sanırım. İlk başta gerçekten canım çok kötü yandı orda bırakmak istedim ve erkek arkadaşına bunu belli edememek bırak istemiyorum diyememek de ayrı bir zorlayıcı durumdu.... Bunu yaptıktan iki üç gün o kanı görüp aklıma geldikçe pişmanlığa büründüm. Kendimi çok ayıp bir şey yapıyormuşum bunu yapmamalıyım gibi hissettim. Karşımdaki adamın benim hakkımda ne düşündüğünü de çok merak ettim...Kasık bölgelerimde yanmalar, karınca lanmalar hissediyordum ancak sırf erkek arkadaşım istiyor diye kendimi devam etmeye zorluyordum. Ama sonuç olarak kendimi her defasında bedendeki acıyı geçiyorum psikolojik olarak kötü hissediyordum bunu yapmamalıydım, öyle dü-*

şünüyordum. Bekâret kavramının yoğun olduğu bir yörede büyüdüm ve şu an düşünüyorum bunu yaparak namussuz bir insan mı oldum bunu düşünüyorum.”

Bir diğer katılımcı K10, ilk cinsel deneyimini 18 yaşında zorla evlendirildiği eşiyle yaşadığını, 30 yılı aşan evliliğinde hiç mutlu olmadığını, kocasının istediği zamanlarda cinsellik yaşamaya zorlandığını ve hep bunun çabucak bitmesini istediğini aktarmıştır. Kadınlar, evlenmeden önceki birliktelikleri öğrenildiğinde yaftalanmaktan korktuklarını ifade etmiş, yine aynı şekilde ailesinin öğrenmesi halinde öldürebileceğini düşünenlerin anlatıları da bulunduğu görülmektedir.

K6: *“İlk birlikteliğimde canım çok yanacağını düşündüm, aşırı korktum. Düşündüğüm gibi olmadı. İlk cinsel ilişkiye dair çok şey duydum yani ama bence doğru değillerdi çünkü ben acı hissetmedim hatta erkek arkadaşımın içime girdiğini bile anlamadım diyebilirim. Fiziksel olarak bir acı hissetmedim ama sonrasında çok düşündüm keşke yapmasaydım, ben ne yaptım diye. Ailem duysa beni öldürebilirdi, çevrem duysa hakkımda neler söylerlerdi diye.”*

K3 anlatısında yaşadığı ilk cinsel deneyiminde utandığını ve toplumun bu durumdan dolayı ona hangi şekilde bakacağını bilmediğini belirtmektedir.

K3: *“İlk cinsel deneyimimi yaşarken utandım ve açıkçası korktum. Bu zamana kadar o anın her zaman acı verici olacağı söylendiği için bu duruma odaklanarak biran önce bitmesini bekledim. Sonrasında da kendimi çok farklı hissettim yani insanların bana bakış açısının ne olacağını bilmiyordum. Erkeklerin sohbet arasında övünerek anlatacağı deneyim benim toplum tarafından dışlanacağım korkusunu hissetmemden öteye gitmedi.”*

İlk cinsel birlikteliğinin istemenin dışında erkek arkadaşının baskısı ile oluştuğunu belirten ve cinsel birlikteliklerinin bitiminde utandığını vurgulayan başka bir anlatıda ise K5'in anlatısıdır.

K5: *“Çok isteyerek yaşadım diyemeyeceğim. Biraz erkek arkadaşımın zoruyla oldu. İlk ilişkimdi ve bana bunun her ilişkide olmasının gerektiğini yoksa ilişki olmayacağını söylemişti. Bende onu kaybetmek istemediğim için yaptım.”*

Bir buçuk sene sürdü ve ben her birlikteliğimden sonra kendimden utanıyordum. Ayrıldığımız zamanda çok ağladım bunu nasıl yaptım, neden yaptım, ben şimdi ne oldum diye.”

İlk cinsel birlikteliğini kocasından gördüğü şiddet neticesinde bayıldığı için hatırlamadığını belirten bir kadın olan K10, çok küçük yaşta evlendirildiğini, ilk gece korkudan cinsel ilişkiye giremediğinde eşinin ailesine aktardığını ve ailenin onda bir “kusur” olduğunu düşündüğünü ve ikinci gece de korkusundan istemiyorum

dediğinde dayak yiyerek bayıldığını ve kanlar içinde bir yatakta sızı ile uyandığını aktarmaktadır. Bu örnekte görülen, aile içi cinsel şiddet içinde yaşadığımız toplumda kadın cinselliğinin ifade edilmesi ve tartışılması gereken önemli bir yönüdür.

Cinsel Talepler ve Cinsel İlgisizlik

Katılımcılara “Karşı taraftan gelen cinsel birleşme taleplerini yerine getiriyor musunuz? Bu talepler karşısında nasıl hissediyorsunuz? Yaşadığınız cinsel birleşmenin bitiminde neler hissediyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya vermiş oldukları cevapların “İlk cinsel deneyiminizde neler hissettiniz veya ne tür sorunlar yaşadınız anlatır mısınız?” sorusuna vermiş oldukları cevaplarla benzer nitelikler taşıdığı gözlemlenmiştir. Katılımcılar cinsel birleşme taleplerini yerine getirip getirmediği sorulduğunda, 4 tanesi bu talepleri olumlu şekilde yerine getirdiğini belirtirken, 5 tanesi yerine getirmediklerini veya zoraki şekilde yerine getirmeye çalıştıklarını, 1 tanesi ise eşinin böyle bir talebinin artık olmadığını belirtmiştir. K3 cinsel birliktelik için sevgi ve güven duymaya ihtiyaç olduğunu belirtirken, ancak bu şekilde karşılıklı haz alınacağını söylemektedir. K9 cinsel birlikteliklerine iğrenerek baktığını, eğitimsiz olduğundan ve çalışmadığından kocasının suyuna gitmek için kabul ettiği cinsel birliktelikler sırasında herhangi bir çaba göstermeden sadece bitmesini beklediğini vurgulamaktadır. Yine bir diğer evli kadın katılımcı K10 ise eşine sevgi yönünden bir şey hissetmediğini ve bu durumdan dolayı eşinin ona olan dokunuşlarından zevk almadığına dikkat çekmektedir. Partnerinin yönlendirmeleri ile cinsel birlikteliğini sürdürdüğünü ancak haz almadığını belirten bir başka anlatıda karşımıza çıkmaktadır.

K2: *“Evet getiriyorum çünkü ne yapacağıma dair bir fikrim yok. Partnerim tecrübeli olduğu için onun yönlendirmesine göre hareket ediyorum. Dolayısıyla bittiği zaman partnerimin memnun kalıp kalmamasına göre bir şeyleri doğru ya da yanlış yaptığımı anlıyorum. O istediği için yapıyorum ama istemese böyle bir şeyi hiç istemem sanırım çünkü zevk almıyorum.”*

Yukarıdaki soruya ek olarak araştırmaya katılan kadınlara “Cinsel yaşama karşı ilgisizlik duyar mısınız? Bu durumun nedeninin ne olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Katılımcılara yöneltilen bu soru neticesinde elde edilen bulgular, katılımcıların genelinin cinselliğe yönelik ilgisiz bir tutum sergilediklerini ortaya koymuştur. Bazı katılımcılar en başından beri cinselliğe karşı ilgisiz olduğunu belirtmekte, bazı katılımcılar ise cinselliğe karşı bir ilgilerinin olduğunu ancak bu ilgilerinin daha sonralarında sönüğünü belirtmektedir. Bu durumun nedenleri ise farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Birkaç katılımcı bu durumun nedenini yaşadığı sağlık problemleriyle bağdaştırırken, bazıları çevrelerinden dolayı olduğunu belirtmektedir.

K1 anlatısında cinselliği uzun zamandır merak ettiğini ancak şu zaman diliminde herhangi bir ilgisinin olmadığını belirtmektedir.

K1: “Cinsellik benim bayadır merak ettiğim ve benim ilgimi çok çeken bir konuydu.... Cinselliğe olan bu ilğim şuan hiç yok, düşüncesi bile kötü geliyor. Zevk alamadığım bir döngünün içerisinde buluyorum her zaman kendimi. İlk gece için tamam diyorum her şey normaldi, tıpkı bize anlatıldığı gibi bir acı yaşadım buraya kadar her şey benim için tamamdı ancak her birlikteliğimde sürekli bir acıyla ağrıyla karşı karşıya kalıyorum. Sürekli acı çektiğim hiç keyif alamadığım bir şeyi de yapmak istemiyorum uzak kalmak istiyorum.

Bu durumun nedenlerinin ise iki taraflı olduğunu düşünüyorum. Bedenimde büyük bir acı varken beynimin içi karmakarışık. Birisiyle evlenmeden birliktelik yaşıyorum diye kendimi suçlu hissediyorum. O anda bu düşünceler aklımdan hiç çıkmıyor.”

K8 cinselliğin onun için ilgisiz kalabileceği bir durum olmadığını belirttiği anlatısında, sağlık problemlerinden dolayı isteğinin kaybolduğuna dikkat çekmekte durumunu “Aslına bakılırsa ilğim kaybolmuş değil de isteğim kaybolmuş gibi hissediyorum” sözleriyle açıklamaktadır. K7 ise yaşadığı cinsel sağlık probleminden dolayı, cinsellikten eskiden zevk aldığını ancak şu an böyle bir zevk alamadığını belirtmektedir.

K7: “Eşimle ilk birlikteliğimde müthiş zevk almıştım. Orgazm olduğum zamanlar bu zevkim ikiye üçe katlanırdı. Genelde her birlikteliğimizde hem ben hem o orgazm olurduk. Bir sene öncesine kadar da cinselliğe hep ilğim vardı. Sonra birden orgazm olamamaya başladım. Sürekli istediğim şeyken artık keyif alamadığım bir hale büründü.”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadın cinselliğini patriyarkal düzen çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada patriyarkal düzen ve bu düzenin hüküm sürdüğü toplumlarda kadın cinselliği ve bu düzenin kadın cinselliğine etkileri anlaşılmalı çalışılmıştır. Bu bağlamda İstanbul ilinden kolay ulaşılabilir 10 kadının, bu konu ile alakalı görüşleri araştırmanın amacına yönelik ipuçları sunmaktadır. Kamusal alandan özel alana kadar tahakküm kuran patriyarkal düzen, doğuştan erkeklere her alanda özgürlük tanırken, kadınları çoğu alanda hatta yatak odalarında bile sınırlandırmış, baskılamıştır. Özellikle kamusal ve özel alanın iç içe geçmesi nedeniyle, kadınların bedenleri üzerindeki haklarına doğrudan müdahale edildiği görülmektedir. Bu düzen kadınları gerici normların sınırları içerisinde mahkûm etmiştir.

Patriyarkanın yıllarca kök saldığı egemenlik anlayışı, aile ve toplumun eksik, yanlış ya da geleneksel bakış açısıyla devam ettiği görölmektedir. Dünyanın çoğu toplumlarında bugün hala daha, kadınların en temel hakları ellerinden alınmaya çalışılmaktadır. Kadınların ellerinden alınmaya çalışılan bu hakların nedenleri ise dini, kültürel ve sosyal faktörlere dayandırılmaktadır. Bu faktörler yalnızca kadınların haklarını ellerinden almakla kalmayıp, aynı zamanda kadınların insanlığa herhangi bir koşul gütmenden hizmet etmesini beklemektedir.

Bu durumun en önemli göstergesi ise, kadınların toplumun devamını sağlama konusunda bir araç olarak görülmesidir. Bu anlayış 21.yy'a kadar değişmeden devam etmiş, tek tanrılı dinlerin benimsendiği dönemlere kadar varlığını sürdürmüştür. Bütün bu durumlara ek olarak, milliyetçi fikirler de kadının bedeninin, her koşulda hizmet etmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Örneğin, belli zaman dilimlerinde veya savaş durumlarında kadınlardan daha çok doğurması beklenmektedir. Ancak bunun dışında ise bazı toplumlarda kadınların doğurmasının engellenmesine yönelik çalışmalarda yapılmaktadır. Bütün bu durumlar ise, kadın bedeninin ihtiyaç doğrultusunda yönlendirildiğini işaret etmektedir. Yukarıda anlatılan bütün bu durumlardan hareketle, Türkiye'de de kadın cinselliğinin çeşitli faktörlerle bağdaştırılarak denetim altına alınmaya çalışıldığını görmekteyiz. Mesela kadın bedeninin doğurmayla özdeşleştirilmesi ve kadınların doğurmaya özendirilmesi, aynı zamanda kürtajın engellenmesi ya da sosyal-ekonomik problemler nedeniyle kadınlara kürtaj haklarının verilmesi bu durumun en güzel göstergesi olmuştur. Yapılan araştırmanın sonuçlarının ise bu bilgilerle örtüştüğu görölmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, patriyarkal düzenin diğer alanlarda olduğu gibi kadın cinselliğini de kendine göre yeniden ürettiğini, kadınları bu alanda sınırlandırdığını, pasif konuma getirdiğini ve kadınları eşitsizliğe ya da baskılanmaya maruz bıraktığını göstermektedir. Bulgular, kadın cinselliğindeki eşitsizliği belirtmekle kalmamış bu eşitsizliğin her alanda olduğunu vurgulamıştır.

Alanyazın incelendiğinde toplumların, düşünce ve davranışlarında ilerlemeler olduğu ancak bu ilerlemelerin beklenen ve istenilen düzeyde olmadığı görölmektedir. Yapılan araştırma sonuçları da bu bulgularla örtüşerek toplumun kadın cinselliği üzerinde hala daha geleneksel tutum sergilediğini göstermektedir. Sonuçlar kadın cinselliğinin toplumun elinde olduğunu vurgulamakta, nitekim bu bulguların her kadın için aynı tecrübelerle sınırlandırılmadığını belirtmektedir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında, cinselliğin toplum ve kültürlere göre hatta aynı kültürlerin içerisinde bile lokal olarak farklılıklar gösterdiği gözlemlenmektedir. Cinselliğe bakış açısında bu denli farklılıklar meydana gelmesinde elbette ki birçok faktörün etkisi bulunmaktadır. Aynı kültür içerisinde yaşıyan kadınların cinselliğe bakış açısında fark yaratan etmenlerden bir tanesinin de eğitim seviyesinde ki farklılıklar olduğu göze çarpan bir başka husustur. Temelde tüm kadınların ataerki ile sorunları ortak olsa da bu sorunları anlamlandırma ve mücadele etme zeminleri

bu noktada değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla araştırma sonuçları neticesinde ekonomik bağımsızlığını ele almış ve eğitim seviyesi yüksek kadınların kendini, bedenini tanımadaki ve cinselliğe bakış açısındaki farkındalığının toplumdaki diğer kadınlara göre daha bilinçli olduğu yorumunda bulunmak mümkündür. Yine araştırmada elde edilen alıntılar baz alındığında bazı katılımcıların cinselliği, evlenmeden önce konuşulması ve gerçekleştirilmesi namahrem bir konu olmasıyla belirttiği gözlemlenirken, bazı katılımcıların ise cinselliği çevresinden edindiği bilgilerle sürdürmeye çalıştığını belirttiği görülmektedir.

Araştırma sonuçları patriyarkal düzendeki kadın cinselliğinin üzerinde etkileri de içermektedir. Bu etkiler; kadınların kendilerini cinsel ilişkiye girmeden önce huzursuz hissetme, korkma, gerilme, ne yapacağını anlayamama, ne hissettiğini anlayamama, kadının tek görevinin yatakta erkeği mutlu etme ve cinsel ilişkinin acı veren, korku dolu anlar olduğu düşünceleri ile belirtildiği görülmektedir. Çalışmanın bulguları, kadınlara göre erkeklerin cinsellik konusunda çocuk yaştan itibaren büyük özgüvenle yetiştirildiği, ergenlik çağındayken bir kadınla cinsel ilişkiye girmesi yani kendi aralarındaki ifadeyle “milli oluşlarıyla” yüceltildiği belirtilirken, kadınların cinselliğinin yasaklanması, sınırlandırılması veya ilişkiye girdikten sonra utanç ve pişmanlık duyguları gütmesi, bu durumun nedeninin ise toplumdaki dışlanma ve ötekileştirilmesi yönündeki korkuları olduğu belirtilmektedir. Ayrıca araştırma sonuçları kadınların cinsellik yönünde kendilerini keşfetme sürecinde, aile bireylerinden ya da yakın çevrelerindeki bireylerden kısıtlı bir deneyim aktarma süreci olduğunu ve kadın cinselliğine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların çok kısıtlı olduğunu vurgulamaktadır. Bütün bu bulgulardan yola çıkarak, patriyarkanın kadın cinselliğine olumsuz birçok etkileri olduğunu söylemek mümkündür.

Patriyarkanın kadın cinselliğine etkilerinin günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Bu sebeple, bu durumun nedenlerini ve sonuçlarını anlama amacıyla yapılan veya yapılacak olan araştırmalar önem arz etmektedir. Konu ile ilgili alan yazılar incelendiğinde bu amaçla yapılmış olan araştırmaların sınırlılığı görülmektedir. Nitel yöntem ile elde edilen bulguların ise literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Araştırmanın sınırlılıkları ise çalışma grubunun az sayıda katılımcı içermesi ve araştırma aracı olarak görüşme formları kullanılmış olmasıdır. Konu ile ilgili yapılacak olan diğer araştırmaların çalışma grubunu genişletmesi ve farklı araştırma araçlarıyla hem daha derinlemesine, hem de daha geniş bir kitleden veri toplanması önerilmektedir.

Geçmiş yıllara göre bilgiye erişimin kolay ve hızlı gerçekleşiyor olması bugün bizlere doğrunun ve yanlışın iç içe geçebilmesinin mümkün olduğunu göstermektedir. Yetişkin bireylerin sağlıklı ve mutlu bir cinsel yaşam sürmelerinin ruhsal ve bedensel sağlıkları açısından büyük önem taşıdığı bilinmektedir.

Dolayısıyla kadınların cinsellik konusunda bilgi edinme, bedenini tanıma ve cinselliğe dair karar alma-verme mekanizması en doğal haklarının olduğunun bilinmesi amacıyla araştırmalar yapılması bu hususta cinsel hakların bilinmesi ve çocukluktan itibaren özellikle kız çocuklarına cinsel sağlık ve cinsel eğitim yönünden bilgilendirilmeler yapılması önerilmektedir. Bununla beraber okul hayatları boyunca cinsel yönden programların yapılma ve devam ettirilmesi önerilebilir. Yine kadın cinselliği hakkındaki tabuların yıkılması ve bilginin arttırılmasında günlük hayatta milyonlarca insanın saniyeler içerisinde erişebildiği gazete, sosyal medya, ana haber ve tv programları önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü ataerkinin tekelinde olan basın ve yayın kuruluşlarının her gün toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretildiği ortadadır. Medya, kadını “namus” ve “ahlak” terimleri çerçevesinde ele almakta, bununla birlikte cinsellik, iktidar, aşk, aldatma, aldatılma, intikam, kıskançlık gibi konuların merkezine yerleştirmekte, “annelik” ve “ev kadınlığı” gibi kalıpların içine koyarak makul kadın profilinin yeniden üretimine olanak sağlamaktadır. En mikro örneğini ele aldığımızda bile herkes tarafından izlenen, reyting rekorları kıran dizilerin senaryolarının da benzer çerçeve içerisinde yazıldığını görmekteyiz. Medyada toplumsal cinsiyet eşitliğinin ön plana çıkarılması, cinselliğe dair sağlıklı ve doğru bilginin ortaya koyulması gerekmektedir. Kadın cinselliğinin patriyarkanın hiyerarşisinden çıkartılabilmesi için çok yönlü, bilgi ve bilim temelli çalışmalar yapılmalıdır.

Yazar Katkı Oranları:

Çalışmanın Tasarlanması GA (%50), JCE (%50)

Veri Toplanması GA (%100)

Veri Analizi GA (%60), JCE (%40)

Makalenin Yazımı GA (%60), JCE (%40)

Makalenin Gönderimi ve Revizyonu GA (%50), JCE (%50)

KAYNAKLAR

- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi* (1), 53-72.
- Atabek, E. (1989) Kışkırtılmış erkeklik bastırılmış kadınlık, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Bebel, A. (1996). Kadın ve sosyalizm. (Çev. Ed.: S. N. Kaya, Red: İ. Yarkın). Ankara: İnter Yayınları.
- Berktaş, F. (2003) Tarihin cinsiyeti, Metis Yayınları.
- Bhasin, K. (1993). What is patriarchy, New Delhi: Raj Press.
- Bourdieu, P. (2015). Eriş tahakkümü (2) (Çev. B. Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1998).
- Byers, E. S. (1996). How well does the traditional sexual script explain sexual coercion? Review of a program of research. *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 8, 7-25.
- Christensen, L. B., Johnson R.B. Ve Turner L. A. (2015). Araştırma yöntemleri desen ve analiz. (Çev. A. Aypay). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Creswell, J. W., Ve & Clark, V. L. P. (2007). *Designing and conducting mixed methods research* (2nd ed.). Thousand Oaks, California: Sage Publication.
- Demir, Z. (2014). *Modern ve postmodern feminizm*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Engels, F. (1987). Ailenin özel mülkiyetin ve devletin kökeni. (Çev. K. Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- Engels, F. (2003). Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni. Seçme Yapıtlar, Eriş Yayınları.
- Fortier, L. (1975). Women, sex and patriarchy. *Family Planning Perspectives*, 7(6), 278-281 <https://doi.org/10.2307/2133662>.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş* (Çev. A. Ersoy, P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi ideolojiler*. Ankara: Adres Yayınları, 3 Basım.
- İlkkaracan, P. (2003): 12,13). Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik. *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik* (s. 7-265). içinde İletişim Yayınları.
- İnceoğlu, Y., Ve Kar, A. (2010). Dişlilik, güzellik ve şiddet sarmalında kadın ve bedeni. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kandiyoti, D. (2011). Cariyeler, bacılar, yurttaşlar ataerlik örüntüleri. Metis Yayınları, 3. Basım. Türk toplumunda erkek egemenliğinin çözümlenmesine yönelik notlar.
- Karataş, Y. (2007). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırma Dergisi* 1, s. 2-86.
- Kaya, Y., Ve Aslan, E. (2015). Kadın cinselliğinde gelenekler ve kültür. *Kadın Cinsel Sağlığı*, 214-217.
- Komut, S. (2011). Türkiye’de kadın, cinsellik ve kürtaj. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* (3), 87-95.
- Kuş, E. (2012). Nicel-nitel araştırma teknikleri: Sosyal bilimlerde araştırma teknikleri, Nicel mi? Nitel mi? Ankara: Anı Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay, D. Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- McKinnon, C. (1992) "Sexuality", *Knowing Women Feminism And Knowledge*, Helen Crowley ve Susan Himmelweit (Der.), Cambridge:Polity Press.
- Mitchell, J. (1985). Kadınlık durumu. (Çev. G. İnal, G. Savran, & Ş. Tekeli, Çev.). İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları.
- Person, E. S. (2017). Sexuality as the mainstay of identity: psychoanalytic perspectives. In *The Sexual Century*. New Haven: Yale University Press, 31-54 <https://doi.org/10.12987/9780300147278-004>.
- Sancar, S. Ü. (2004) Otoriter Türk modernleşmesinin cinsiyet rejimi, *Doğu-Batı Dergisi*.
- Sancar, S. Ü. (2016). Erkeklik: imkânsız iktidar; ailede, piyasada ve sokakta erkekler. İstanbul: Metis Yayınları.
- Smuts, B. (1995). The evolutionary origins of patriarchy. *Human Nature* 6, 1-32. <https://doi.org/10.1007/BF02734133>.
- Sultana, A. (2010). Patriarchy and women s subordination: a theoretical analysis. *Arts Faculty Journal*. 1-18. <https://doi.org/10.3329/afj.v4i012929>.
- Thebaud, F. (2005). Toplumsal cinsiyet araştırmaları, kadınların tarihi: yirminci yüzyılda kültürel bir kimliğe doğru (Ed. Handan Akdemir). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Cilt: V.
- Walby, S. (2016). Patriyarka kuramı (Çev. H. Osmanağaoğlu). Dipnot Yayınları.
- Weber, M. (2014). Toplumsal ve ekonomik örgütlenme kuramı. (Çev. Ö. Ozankaya). 2. İstanbul: Cem Yayınevi. 2. Basım, İstanbul.

FEMALE SEXUALITY IN PATRIARCHAL ORDER

EXTENDED ABSTRACT

Aim and Scope: This article aims to conduct a discussion that reveals the relationship of patriarchal order with female sexuality. Besides, the study of the effects of patriarchal order on female sexuality is another purpose of the study. The study was carried out in the province of İstanbul. The research questions created in this context are presented below:

1. What do you think about male and female sexuality? Do you think there’s a difference between the two?

2. Who do you talk to about sexual matters? Do you have any trouble with that?
3. Do you believe that the information you obtain from your environment regarding sexuality is accurate? Does this information have any effect on your sex life? What effect?
4. How knowledgeable do you consider yourself about sexual health right now?
5. What do you think about sexual health and sexual education in our country?
6. How do you evaluate sexual intercourse according to the society and culture you live in?
7. Can you tell us how you felt or what kind of problems you experienced in your first sexual experience?
8. Do you fulfill sexual intercourse requests from the other side? How do you feel about these demands? How do you feel at the end of your sexual encounter?
9. Do you have apathy towards sex life? What do you think is the reason for this?

Methodology: A qualitative research model and status study pattern were used in this research. At the same time, qualitative interview technique was used to determine the data in order to make the participants more free and to express themselves better due to the subject being investigated. In this regard, structured interview forms developed and organized by the researcher were used. It was selected by sampling method for sampling purposes selected in the study. When selecting the sample of the study, criteria samples from the purpose sample types were used as it is aimed to carry out the research with individuals who meet certain criteria. In this study, the sample consists of 10 randomly selected female individuals living in Istanbul in 2022-2023, over the age of 18, who agreed to participate in the study of their own volition.

Results and Suggestions: The results of the study emphasize that female sexuality is in the hands of society, as these findings are not limited to the same experiences for each woman. These effects are as follows; it is seen that women feel uneasy before having sex, fear, and stretching; the only task of the woman is to make the man happy in bed, and sexual intercourse is indicated by the thoughts that there are painful, fearful moments. The findings of the study indicate that women's sexuality is banned, restrained or felt shame and remorse after intercourse, and the reason for this is their fear of being excluded and marginalized from society. In addition, the research results emphasize that women have a limited experience in the process of exploring themselves in the direction of sexuality from family mem-

bers or individuals in their immediate vicinity, and that studies on female sexuality are very limited.

It is recommended to carry out research in order to know that women have the most natural rights to learn about sexuality and their body. They also have the right to make decisions about sexuality and to inform girls about sexual health through the use of sexual education, especially from childhood. Furthermore, it is recommended to create and maintain sexual programmes throughout their school life.

Keywords: *Sexuality, Female, Patriarchy.*

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi,
Ondokuz Mayıs University Journal of Women's and Family Studies

e-ISSN: 2791-6871, OKAD December 2022, 2 (2): 337-358

Ev Kadınlarının Yaşadıkları Aile İçi Problemler Üzerine Nitel Bir Araştırma

A Qualitative Research on Domestic Problems
Experienced by Housewives

Kübra YEŞİLSOY¹, Berre Sena ARSLANOĞLU²

¹Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Ana Bilim Dalı, Sakarya
• kyesilsoy@hotmail.com • ORCID > 0000-0003-3913-9635

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kadın ve Aile Araştırmaları, Samsun
• berre137@gmail.com • ORCID > 0000-0002-8520-9270

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 3 Haziran / June 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 16 Kasım / November 2022

Yıl / Year: 2022 | **Cilt – Volume:** 2 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 337-358

Atıf/Cite as: Yeşilsoy, K. ve Arslanoğlu, B. S. "Ev Kadınlarının Yaşadıkları Aile İçi Problemler Üzerine Nitel Bir Araştırma"
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi 2(2), Aralık 2022: 337-358.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Kübra YEŞİLSOY

EV KADINLARININ YAŞADIKLARI AİLE İÇİ PROBLEMLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

ÖZ:

Amaç: Bu çalışmanın amacı, ev kadınlarının yaşadıkları aile içi problemleri ve bu problemlerin ev kadınlarındaki fiziksel ya da psikolojik etkilerini değerlendirmektir.

Yöntem: Çalışma yöntemi olarak nitel araştırma türü olan durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Samsun'da ikamet eden, ekonomik kazanç getiren herhangi bir işte çalışmayan 25-48 yaş aralığındaki 27 ev kadını oluşturmaktadır. Örnekleme yöntemi olarak kartopu tekniği kullanılmıştır. Veriler, kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış soru formu aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmaya katılan 27 kadının çoğu aile arasındaki problemlerden dolayı stres yaşadığını belirtmiştir. Aile üyeleri arasındaki en önemli problem ise eş ile yaşanan olumsuz durumlardır. Stres yaratan diğer nedenler arasında maddiyat, sağlık problemleri, ev işleri ve emeklerin karşılıksız kalması vardır. 27 katılımcıdan 22'si stres yaşadığı durumdan fiziksel olarak etkilendiğini belirtmiştir. Bu fiziksel etkiler çoğunlukla baş ağrısı, mide bulantısı ve yorgunluktur. Ev kadınlarının stres yaşadığı durumlar sonrası genellikle mutsuz oldukları görülmüştür. Diğer önemli bir bulgu ise 27 katılımcıdan yalnızca 5'inin kendini yetersiz hissetmediğidir. 22 katılımcı farklı nedenlerden dolayı kendini yetersiz hissettiğini belirtmiştir.

Sonuç: Aile hayatının düzeni ve sürekliliği için kilit rolde olan ev kadınlarını, psikolojik olarak ev işlerinden ziyade aile üyeleri arasındaki problemler ve emeklerinin görülmemesi yıpratmaktadır. Stres yaratan durumlar zaman zaman ev kadınlarının yetersiz hissetmelerine sebep olmaktadır. Sorumluluklarını yerine getirdiğini düşünen katılımcılar kendilerini yetersiz hissetmemektedirler.

Anahtar Kelimeler: Ev Kadınları, Aile İçi Problemler, Aile.

A QUALITATIVE RESEARCH ON DOMESTIC PROBLEMS EXPERIENCED BY HOUSEWIVES

ABSTRACT

Purpose: The aim of this study is to evaluate the problems experienced by housewives residing in Samsun and the physical or psychological effects of these problems on housewives.

Method: The case study design, which is a type of qualitative research, was used as the study method. The sample of the study consists of 27 housewives between the ages of 25-48 who reside in Samsun and do not work in any job that brings economic gain. The snowball technique was used as the sampling method. Data were collected through a personal information form and a semi-structured questionnaire. Descriptive analysis method was used in the analysis of the data.

Findings: Most of the 27 participants who participated in the study stated that they experienced stress due to problems between the families. Other stressors include finances, health problems, household chores and unrequited efforts. Twenty-two of the 27 participants stated that they were physically affected by the stressful situation. These physical effects are mostly headache, nausea and fatigue. It has been observed that housewives are generally unhappy after situations in which they experience stress. Another important finding is that only 5 out of 27 participants did not feel inadequate. 22 participants stated that they felt inadequate for different reasons.

Conclusion: Housewives, who play a key role in the order and continuity of family life, are psychologically worn out by the problems between family members and the absence of their efforts, rather than their housework. Stressful situations sometimes cause housewives to feel inadequate. Participants who think that they fulfill their responsibilities do not feel inadequate.

Keywords: *House Wife, Family Problems, Family.*

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski olan aile kurumu geçmiş ve günümüz arasında değişime uğramış, uğramaya da devam etmektedir. Toplumun aile kavramına bakış açısı ve ailenin toplumdaki öneminin zaman içinde değişimi özellikle kentleşme ile birlikte hız kazanmıştır. Aile kurumu süreç içinde değişime uğrasa da ailenin

toplumdaki işlevi aynı kalmaktadır. Toplumun en küçük ve en işlevsel yapılarından olan aile kurumunun soyu devam ettirmenin yanında bireylerin ilk ve en önemli eğitimi aldıkları yerdir (Görgün Baran, Özcan Demir ve Ulusoy, 2005: 62). Aile; bireyin bir ilişkinin içinde olmayı tecrübe ettiği sosyal ortamdır (Kasatura, 2019) ve gerek bireysel gerek toplumsal açıdan kişi üzerinde önemli rol oynayan toplumun en küçük birimidir (Deniz ve Göller, 2017).

Modernleşme süreci, kentleşme, bilgi çağı gibi sosyo-ekonomik dönüşümlerin beraberinde getirdiği farklı yaşam tarzları; geleneksel aile kurumu modelinde birtakım değişimler meydana getirmektedir (Turgut, 2017: 93). Geleneksel aile modelinde kadın, ev işleri ve ev düzeninden sorumlu iken modernleşme ile birlikte çalışma hayatına katılımında artış gözlemlenmektedir. Bu artış, kamu ve özel sektörde istihdam olanaklarının genişlemesine ve kadınların erkeklere göre daha ucuz iş gücü olarak görülmesine sebep olmuştur. Kadınların istihdamı günden güne artış gösterse de Türkiye’de kadının iş hayatına katılımı, Avrupa ülkelerine göre geridedir (Sağlık ve Çelik, 2018). 2021 Ocak verilerine göre kadınların işgücüne katılım oranı %31,5 olup (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2021) %68,50’si ise farklı sebeplerden dolayı iş gücüne katılım sağlayamamaktadır. TÜİK’e göre; kadınların iş gücüne katılım sağlayamamalarındaki en büyük nedenin ev işleri olduğu ve evli kadınların istihdamlarının bekar kadınlara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Ev kadınlarının bir evdeki her türlü işin sorumluluğunu alması ve evdeki düzenin işleyişini sağlaması ‘toplumsal yeniden üretim’ olarak adlandırılmaktadır. Kadınların ev içindeki düzeni sağlamaya ve yürütmeye harcadıkları bu karşılıksız emek, toplumsal cinsiyet rolleri ile açıklanabilmekte ve ataerkil bir kültürün mirası olarak ev işleri kadının görevleri olarak nitelendirilmektedir (Etiler, 2015: 38).

Aile bireylerinde toplumsal cinsiyet rollerinin yansımaları sıklıkla görülebilmektedir. Toplumsal cinsiyet; bireyin doğduğu andan itibaren, biyolojik cinsiyetten bağımsız toplumun, kültürün ve çevrenin ona yüklediği her türlü davranış ve tutumdur (Vatandaş, 2011: 30). Kadın ve erkeğe toplumsal cinsiyet bağlamında yüklenen rollerin özellikle geleneksel aile yapısında görüldüğü düşünülmektedir. Bir ailede kadının ev işinden, çocukların bakımından, temizlik ve yemekten sorumlu olması; erkeğin ise çalışıp eve para getiren konumda olması geleneksel aile kurumunu belirleyen faktörler arasındadır (Erdoğan, 2016: 144). Toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel değişim sürecinde toplumsal cinsiyet kavramına bakış açısı değişmekte, aile kurumunda da bu rollerin aynı kalmamasına yol açmaktadır.

İçinde bulunduğumuz kültürde kadınlara yüklenen misyonun; eğitim durumu, yaş gibi etmenlerden ayrı olarak en temel anlamda “ev” üzerinden konumlandırıldığı ve tanımlandığı söylenebilir. Bundan dolayı ev ve ev işleri kadının öznelliğini konumlandırmak için önemli unsurlardan biri olarak görülebilmektedir. Ev işleri ve evle ilgili olarak kurulan ilişki, her kadın için önem arz etse de kadının eğitim

durumuna, bulunduğu nesle, sınıfsal konumuna göre değişiklik göstermektedir (Bora, 2018).

Bu çalışmanın amacı; Samsun'da ikamet eden ev kadınlarının yaşadıkları aile içi problemleri ve bu problemlerin ev kadınlarındaki fiziksel ya da psikolojik yansımalarının neler olabileceğini ya da olduğunu nitel bir araştırma deseni ile değerlendirmektir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma; nitel araştırma yöntemi olan durum çalışması ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma desenlerinde araştırmacı olay hakkında derin bir bilgiye ulaşma gayretindedir (Morgan, 1996). Durum çalışması modeli araştırmalar; bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak, görmek ve bir olayı değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2008). Bu çalışmada durum çalışmasının kullanılmasının nedeni, ev kadınlarının yaşadıkları aile içi problemleri sistematik bir şekilde değerlendirmek ve konuyu derinlemesine incelemektir.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu; Samsun'da ikamet eden, herhangi bir işte çalışmayan ve ev kadını olan 27 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılar kartopu tekniği ile seçilmiştir. Kartopu tekniğinde; herhangi bir şekilde ulaşılan ilk katılımcının referansı ile bir başka katılımcıya, daha sonra yine aynı yöntemle diğer katılımcılara ulaşılmaktadır (Baltacı, 2019). Demografik bilgilere ilişkin bilgiler Tablo-1'de gösterilmiştir. Katılımcılar metin içerisinde; görüşmeci (G), görüşme sırası diye kodlanmıştır. (Örneğin; G1=1. Görüşmeci, G15= 15. Görüşmeci gibi.)

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		N	Yüzde (%)
Yaş	25-30	11	40,74%
	31-36	5	18,51%
	37-42	3	11,11%
	43-48	8	29,63%
Eğitim Düzeyi	İlkokul	3	11,11%
	Ortaokul	4	14,81%
	Lise	14	51,85%
	Üniversite	6	22,22%

Çocuk Sayısı	1 Çocuk	2	7,41%
	2 Çocuk	14	51,85%
	3 Çocuk	9	33,33%
	4 ve üzeri	2	7,41%
		27	100,00%

Görüşme yapılan ev kadınlarının yaşları 25-48 aralığında değişiklik göstermektedir. İlkokul düzeyinde 3 ev kadını, ilkokul düzeyinde 4 ev kadını, lise düzeyinde 14 ev kadını ve üniversite düzeyinde 6 ev kadını araştırmaya katılmıştır. Katılımcıların çoğunun 2 (N=14, %51,85) veya 3 çocuğu (N=9, %33,33) vardır. 2 katılımcı 1 çocuğa, 2 katılımcı da 4 ve üzeri çocuğa sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada katılımcılara Kişisel Bilgi Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu yöneltilmiştir. Kişisel Bilgi Formu; katılımcıların yaşı, cinsiyeti, çocuk sayısı gibi demografik bilgileri hakkında sorular içermektedir. Yarı Yapılandırılmış Görüşme formu ise katılımcıların aile içinde karşılaştıkları problemler ve bu problemlerin psikolojik ve fiziksel etkileri hakkında derinlemesine bilgi almayı içeren sorulardan oluşmaktadır. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu'nda kadınlara 4 adet soru yöneltilmiştir. Bu sorular, daha çok kadınların ev hayatında yaşadıkları aile içi problemlerin fiziksel ve psikolojik yansımalarını ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Sorular hazırlanırken aile içinde yaşanan hangi olay ve durumların kadınlarda fiziksel ve psikolojik etki yarattığına odaklanılmıştır.

Görüşme Süreci

Görüşmeler yüz yüze ve telefon aracılığıyla gerçekleşmiş olup ortalama 30 dakika sürmüştür. Görüşme öncesinde katılımcılar, araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmiştir. Görüşme esnasında gönüllülük ilkesi temel alınmıştır. Görüşmecilere yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar, ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşmenin kayıt edilmesi için her bir katılımcıdan izin alınmıştır. Görüşmeler sonunda elde edilen ses kayıtları deşifre edilerek 54 sayfalık veri elde edilmiştir. Bu veriler araştırmacıların kişisel bilgisayarlarında muhafaza edilmiştir.

Verilerin Analizi

Görüşme sürecinde elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde veriler, oluşturulmuş temalara, kodlara ya da sorulara göre özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Betimsel analiz yönteminde, verilerin okuyucuya daha açıklayıcı bir şekilde sunulması amacıyla doğrudan alıntılar

yapılabilir. Bu analiz yönteminin bir diğer amacı ise verilerin düzenli ve kategorize edilerek okuyucuya sunulmasıdır. Belirlenen temalar ve kodlar, verilerin sistematik ve açık bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırma sürecinde katılımcılardan izin alınarak elde edilen ses kayıtlarının deşifre edilmesi ile 35 sayfalık veri elde edilmiştir. Araştırmanın güvenilirliği açısından elde edilen ses kayıtları iki araştırmacı tarafından dinlenmiştir. Deşifre edilen ses kayıtları, verilerin çözümlenmesinde sistematik bir şekilde değerlendirilmeye alınmıştır. Araştırmacılar görüşülen ortamdaki her şeyi veri olarak kaydetmiş ve katılımcıların ses tonu ya da vücut dili verilerin çözümlenmesinde dikkate alınmıştır. İlk aşama olarak; gözlem ve görüşmeleri dikkate alarak genel bir çerçeve oluşturulmuştur. Daha sonraki aşamada; elde edilen veriler oluşturulan çerçeveye göre düzenlenmiştir. En son aşamada ise bulgular ilişkilendirilmiş ve yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Geçerlik, Güvenirlik ve Etik

Nitel araştırmaların değerlendirilmesinde en önemli ölçütler; elde edilen verilerin, verilerin analizinin ve bunlarının sonuçlarının inanılır ve güvenilir olmasıdır. İnanılır ve güvenilir olması aynı zamanda araştırmanın geçerlik ve güvenilirlik değeriyle paralellik göstermektedir (McMillan, 2000). Bu araştırma; araştırmanın inanılır ve güvenilir olması için elde edilen verilerin analizi iki araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Araştırmanın inanılır ve güvenilir olması için karşılanan bir diğer ölçüt, çalışılan ve görüşülen ortamdaki her şeyin veri olarak kaydedilmesidir. Araştırmacı verileri deşifre ettikten sonra katılımcılara teyit ettirerek yanlışsız ve eksiksiz olduğunu doğrulamıştır. Araştırmacı verilerin analizinde objektif davranarak tutarlılık ilkesine göre hareket etmiştir. Verilerin yorumlanmasında; görüşülen ortamdaki araştırmacının gözlemi ve elde edilen veriler ortak kullanılmıştır. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak amacıyla bulgular kısmında, katılımcıların söyledikleri değiştirilmeden verilmiştir.

BULGULAR

Bulgular görüşmelerden elde edilen yanıtların deşifre edildikten sonra yapılan içerik analizlerinin sonuçlarından oluşmaktadır. Araştırma bulgularından elde edilen veriler, içerik analizi sonuçlarına göre 3 ana temaya ayrılmıştır. Bunlar ev hayatında stres yaratan durumlar, ev hayatındaki olumsuz durumların ev kadınları üzerindeki etkileri ve ev kadınlarının kendilerini yetersiz hissetme durumlarıdır.

Tablo 2. Ev Kadınlarının Aile İçinde Karşılaştıkları Sorunlar

Alt Temalar	Kodlar
Ev Hayatında Stres Yaratan Durumlar	Aile bireyleri arasındaki problemler Maddiyat Sağlık problemleri Ev işleri ve düzeni Karşılıksız emek
Ev Hayatındaki Olumsuz Durumların Ev Kadınları Üzerindeki Etkileri	Olumsuz durumların bedene yansımaları Mutsuzluk Sinirlilik-Agresiflik Hali Yalnızlaşma isteği
Ev Kadınlarının Kendilerini Yetersiz Hissetme Durumları	Ev işlerine yetişememe Çocuklara karşı yetersiz hissetme Diğer aile üyeleri tarafından yok sayılma Maddi gücün olmaması

1. EV HAYATINDA STRES YARATAN DURUMLAR

Yapılan araştırmada ev kadınlarının ev hayatlarında, genel olarak tek bir stres sebebinin olmadığı görülmüştür. Ev hayatında birçok olumsuz durumun kadınlar da stres yarattığı görülmüştür. Ev ve aile hayatında ev kadınlarında stres yaratan durumları değerlendirme amacı ile katılımcılara “*Evdeki hangi durumlar sizin stres yaşamınıza neden olur?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar içerik analizi sonuçlarına göre 5 alt temaya ayrılmıştır. Bunlar aile bireyleri arasındaki anlaşmazlıklar, maddiyat, sağlık problemleri, ev işleri ve düzeni ve karşılıksız emektir.

Aile Bireyleri Arasındaki Problemler

Aile bireyleri arasındaki problemler ev kadınlarına olumsuz olarak yansımaktadır. Çocukların tartışması, eş ile anlaşmazlıklar ve diğer aile üyeleri ile olan olumsuzluklar ev kadınlarında stres yaratmaktadır. Yapılan araştırmada elde edilen verilere göre ev hayatında stres yaratan durumlar zaman zaman aile üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar, tartışmalar ve daha büyük kavgalar olabilmektedir. Örneğin; G21 bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Eşimle ya da çocuklarla fikir ayrılığına düşmek gibi olaylar stres yaratır bende (G21).”

Bir katılımcı (G22) eş ile fikir ayrılığına düşmek ile beraber kendisine yalan söylenilmesinin onda stres yarattığını belirtmiştir:

“Yalan söylenilmesi, eş ile ortak karara varılamaması durumlarında stres olabiliyorum yani aynı evdeyse doğru olana beraber karar vermeliyiz değil mi? Ama yok illa bir zıtlık olacak (G22).”

Başka bir katılımcı da (G27) evde stres yaratan durum olarak diğer aile üyeleri tarafından anlaşılammayı öne sürmüştür:

“Kendimi bazen nasıl desem ifade edemiyorum anlatamıyorum o zaman çok bunaliyorum yani anlaşılammamak... O zaman da işte kötü oluyorum strese giriyorum (G27).”

Yapılan araştırmada kadınların eşleri ile olan anlaşmazlıkların kendilerinde stres yarattığı ve eş faktörünün kadının kişisel hayatında önemli bir role sahip olduğu görülmüştür. 27 katılımcıdan 8'i doğrudan eş ile ilgili durumları stres sebebi olarak belirtirken diğer çoğunluk dolaylı olarak eş faktörüne değinmiştir. Örneğin; G12 ve G14 evdeki sorumluluklarının fazla olmasının kendilerinde stres yarattığını belirtmiştir:

“Eşimin yoğunluğu, her şeyi benim yapmak zorunda kalmam, büyük çocuğumun aşırı duygusal ve depresif olmaya yatkın olması...(G12)”

“Sürekli bir şeylere yetiştirme çabası... her işe sen koşunca yetiştiriyorsun tabii. Bu da stres yaratıyor bende (G14).”

G3 eşinin bazen bir sözünün onun tüm gününü etkilediğini şu cümle ile açıklamıştır:

“Mesela eşim sabah işe giderken olumsuz bir şey söyleyince gün boyunca başım ağrıyor (G3).”

Başka bir katılımcı ise (G5) eşi ile tartışınca mutsuz ve stresli olduğunu belirtmiştir. İki katılımcı (G6 ve G9) eşleri onları üzdüğünde stres yaşadıklarını belirtmiştir.

Elde edilen verilere göre ev hayatında stres yaratan durumların sadece aynı hane de yaşayan aile üyeleri arasında olmadığı diğer aile üyelerinin de zaman zaman ev kadınları üzerinde stres yarattığı görülmüştür.

“Bazen kaynanama sinirleniyorum bazen çocuklara bazen kocama... (G1)”

“...ya da mesela dışardan etkenler olunca bu sefer eşinle sen o stresi yaşıyorsun...(G3)”

“...aile içi binada yaşayan insanlarla olan durumlar...(G4)”

“Eşim ile ilgili sorunların yanında bir de anne, kardeş kaynana sorunu var. Hepsi zaman zaman stres yaratabiliyor (G20).”

Maddiyat

Yapılan araştırmada bazı katılımcılar (G3, G10, G16, G18, G23, G24, G26) evdeki maddiyat ile ilgili durumların kendilerinde stres yarattığını belirtmiştir. G18, G23 ve G24 stres yaratan durumların sadece maddiyat ile ilgili olduğunu belirtmiş ve G18 bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“*Kavga, borç... Maddiyat yüzünden stres olurum genelde (G18).*”

G3, G10, G16 ve G26 ise evde stres yaratan durumlara maddiyat ile beraber başka durumları da eklemiştir. G3 maddi yönden stres yaşadığını ve bu durumun ev kadını olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. G10 ise çocuklarının tartışmasının ve para sıkıntısının kendisinde stres yarattığını belirtmiştir:

“*Mesela maddi yönden, ev hanımı olduğum için maddi durumlar stres yaşıyor...(G3)*”

“*Çocuklar kavga edince stres oluyorum çocuk ama işte insan gürültü ses istemiyor onlar huysuzlanınca ben de stres oluyorum... Bir de para sıkıntısı var tabii...(G10)*”

G16, ev işlerinin, zaman zaman çocuklarının derslere ilgisizliğinin, kimsenin onu anlamıyor olmasının ve maddi sıkıntıların kendisinde stres yarattığını belirtmiştir:

“*Her gün evde aynı işi yapmak, maddi sıkıntılar, çocukların ders yapmamaları ve kimsenin beni anlamıyor olması stres yaşamama sebep oluyor (G16).*”

G26 ise maddiyat ile beraber eşinin olumsuz davranışlarının ve çocuğunun sağlık problemlerinin kendisinde stres yarattığını belirtmiştir:

“*Maddiyat, eşimin yüksek sesle bağırması, çocuğun hastalığı, huzursuzluğu stres nedeni hepsi (G26).*”

Sağlık Problemleri

Bazı ev kadınları, aile üyelerinden herhangi biri sağlığı ile ilgili olumsuz bir durum yaşadığında strese daha meyilli olduklarını belirtmiştir. Sağlık problemi yaşayan aile üyesi, çocukların ya da eşin olabileceği gibi kendileri de olabilmek-

tedir. Yapılan araştırmada 6 katılımcı (G2, G8, G9, G13, G17, G26) evde stres ve gerginlik yaratan durum olarak sağlık problemlerini belirtmiştir.

Bir katılımcı (G2) evde genel olarak gergin bir ortam olmadığını ve evde biri hastalanınca stres yaşadığını belirtmiştir:

“Stres yaşamama sebep olan olaylar hastalık daha çok. Evde biri hasta olursa daha stresli oluyorum. Sağlık konusunda daha çok yani... (G2)”

İki katılımcı (G8, G17) hastalık durumlarının onlarda stres yarattığını, iki katılımcı (G9, G26) çocuklarının hastalığının ve eşi ile anlaşmazlıklarının onlarda da stres yarattığını, bir katılımcı da (G13) kendisinin uykusuz olduğu dönemlerde stres seviyesinin yüksek olduğunu belirtmiştir:

“Genelde sağlık problemleri oluyor, çocuklar hastalanınca falan... (G17)”

“Çocuklar hastalanınca bir de eşimle herhangi bir anlaşmazlık durumunda strese giriyorum (G9).”

“Uykusuzluk, yorgunluk... uykusuz kalınca çok stres oluyorum ben sanki böyle sinir topu gibiyim normalden daha stresli ve gerginim (G13).”

Ev İşleri ve Düzeni

Toplumda genel olarak ev kadınları, evin tüm işleyişinden sorumlu bir konuma sahiptir. Çalışmadığından ve tüm günü evde geçirebileceğinden dolayı evin tüm düzenine hâkim olmaları beklenmektedir. Bu sorumlulukların ev kadınlarında stres yaratabildiği yapılan araştırmada görülmüştür. Bir katılımcı (G6) genel olarak ev hayatının onu yordüğünü, bir katılımcı (G16) her gün evde aynı işi yapmanın onda stres yarattığını *“...evde her gün aynı işleri yapmak yani bir gün süpürüyorsun ertesi gün yine kirleniyor (G16).”* İki katılımcı da (G15, G19) her gün yemek yapmanın onlarda stres yarattığını belirtmiştir.

“Her gün ne yemek yapacağım sorusu... bıktım... (G15).”

“Akşam yemeği tercihleri, artık ne yapsam diye düşünmekten sıkıldım yapmakta bir şey yok da her gün her gün farklı bir şey bulmak... (G19).”

Karşılıksız Emek

Genel olarak ev kadınları evin düzenini herhangi bir maddi karşılık beklemeden sağlamaktadır. Bu karşılıksız emeğin öznesi olarak kadının görülmemesi veya

yok sayılması kadınlarda stres yaratabilmektedir. Üç katılımcı (G7, G11, G25) ev hayatında yok sayıldıklarını ve bu durumun onlarda stres yarattığını belirtmiştir:

“İstediğimin olmaması, kendimi yok görülmüş gibi hissetmek bende stres yaratıyor (G7).”

Bir katılımcı (G11) stres yaşadığı duruma örnek olarak yalnızca “yok sayılmak” cevabını vermiştir. G25 ise eşi tarafından ilgisiz kaldığını, onu yok saydığını bu durumun da onda stres yaşattığını belirtmiştir.

2. EV HAYATINDAKİ OLUMSUZ DURUMLARIN EV KADINLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ev hayatında stres yaratan durumların, ev kadınları üzerindeki psikolojik ya da fiziksel etkilerini değerlendirebilmek amacıyla katılımcılara “Evde yaşadığınız olumsuz durumlar kişisel hayatınızı nasıl etkiliyor?” sorusu yöneltilmiştir. 3 katılımcı (G13, G17, G19) evde yaşadıkları olumsuz durumlardan kişisel hayatlarının etkilenmediğini belirtmiştir. G13 evde çok stresli bir ortam olmadığını, ufak tefek olunca da çok fazla kafasına takmadığını belirtmiştir. G17 de aynı şekilde evde stresli bir ortam olmadığını bu nedenle kişisel hayatının etkileneceği bir durumun söz konusu olmadığını belirtmiştir. G19 ise evde herhangi bir sorun olduğunda çok fazla belli etmediğini bu nedenle kişisel hayatının etkilenmediğini belirtmiştir:

“Evde çok büyük sorunlar olmaz da ufak tefek olduğunda da kendimi düşürmeye çalışırım yani aksine komşuma gider bir kahvemi içerim öyle mutsuzluk falan yok benlik değil (G19).”

Yapılan araştırmaya göre; evdeki olumsuz durumlar, ev kadınlarının kişisel yaşantılarında olumsuz deneyimlere yol açmaktadır. 27 katılımcıdan 24’ü, olumsuz durumlardan psikolojik ya da fiziksel olarak etkilenmektedir.

Olumsuz Durumların Bedene Yansıması (Psikosomatik Problemler)

Yapılan araştırmada ev hayatındaki olumsuz durumlardan ev kadınlarının yalnızca psikolojik olarak etkilenmediği, fiziksel olarak da etkilendiği görülmüştür. Bu fiziksel sorunlar, baş ağrısı, mide bulantısı, ev işlerinin sadece kadında olmasından dolayı gün sonundaki fiziksel yorgunluk, normale göre aşırı yemek gibi birtakım durumlardır. Neredeyse tüm katılımcılar (G9, G13, G17, G19, G20 hariç) evdeki çeşitli sebeplerden dolayı fiziksel sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Bazı katılımcılar (G1, G2, G5, G6, G7, G8, G10, G11, G15, G16, G18, G21, G23, G26, G27)

evdeki küçük tartışmaların ya da can sıkıcı olayların baş ağrısı veya mide bulantısı yaptığını belirtmiştir. Bu tartışmaların çoğunlukla eş ile olduğu görülmüştür.

“Evdeki ufak tatsızlıklar bile benim başımı ağrıtıyor (G10).”

“Ufak bir tartışıyoruz mesela kocamla, ev ortamı sessiz ve gergin oluyor ben de o zaman başım ağrıyor gibi hissediyorum midem bulanıyor (G15).”

“Eşimle tartışınca çok yorgun halsiz hissediyorum başım ağrıyor gibi hemen vücuduma yansır benim (G5).”

Bir katılımcı (G3) çocuklarının sınav stresinin bile onda fiziksel olarak bir sorun yarattığını ve olumsuz bir durum olduğunda normale göre daha fazla yemek yediğini belirtmiştir:

“Yememi çok etkiliyor, çok aşırı yemeye başlıyorum... Çocukların sınavları bile benim mideme vurabiliyor, en ufak bir şey hemen mideme bağırsağıma vuruyor... (G3)”

Bazı katılımcılar (G4, G14, G22, G24, G25) gün boyunca ev işleriyle uğraştığı ve kimse yardımcı olmadığı için gün sonunda yorulduklarını belirtmiştir:

“Sürekli ev işi yapmak, yemek yapmak... gün sonunda çok yoruluyorum yardımcı olan da yok tabii ki (G4).”

“Temizlik, düzen, yemek sürekliliği... Ev işleri hep sana bakınca iş bitmiyor ki... Anca topla topla bu süreklilik yorucu (G14).”

Bir katılımcı (G12) ev hayatına dair aşırı sorumlu hissettiğini bu stresin de bedenine yansıdığını belirtmiştir:

“Aşırı sorumluluk yükliymişüm gibi geliyor, bu bana stres yapıyor bu da bedene yansıyor (G12).”

Mutsuzluk

Araştırmada elde edilen verilere göre katılımcıların çoğu (18 katılımcı) evde yaşanan olumsuz durumların kendilerinde mutsuzluk yarattığını, psikolojik olarak iyi hissetmediklerini ve üzüldüklerini belirtmişlerdir. Evdeki olumsuz durumların ev kadınlarında yarattığı mutsuzluk, onların kişisel yaşantısını etkilemekle beraber diğer insanlarla olan ilişkilerini de etkilemektedir.

“Psikolojik olarak çöküyorum ne kendime hayrım oluyor ne başkasına. Kendimle ya da etrafımla ilgilenemiyorum. İlgilenesim gelmiyor içimden daha doğrusu, mutsuz oluyorum yani (G6).”

“Mutsuz oluyorum. Kimseyle iletişime geçesim gelmiyor bu herhangi biri olabilir yakınımındaki falan mutsuzsam konuşasım gelmiyor kimseyle (G15).”

Bazı katılımcılar (12) yaşadıkları mutsuzluğun dalgınlığa, motivasyon kaybına, bıkkınlığa, ağlama krizlerine gibi durumlara yol açtığını, mutsuzluğun kendilerinde başka olumsuz durumlara da neden olduğunu belirtmiştir:

“Motivasyon düşüklüğü, bitkinlik, can sıkıntısı vesaire yaşıyorum kendimde bunu fark ediyorum (G21).”

“E haliyle olumsuz etkiliyor, bıkıyor insan mutsuzlaşıyor (G25).”

Bazı katılımcılar ise (G8, G16, G20) yaşadıkları mutsuzluğun, bir şey yapmak istememelerine sebep olduğunu ve o günün tamamının bu durumdan etkilendiğini belirtmiştir. Mutsuzluğun isteksizliğe dönüştüğünü belirten bu katılımcılar, o gün hiçbir şey yapmak istemediklerini ve günün tamamını mutsuz geçirdiklerini ifade etmiştir.

Sinirlilik-Agresiflik Hali

Bazı katılımcılar ev hayatında yaşanan olumsuz durumların, sinirlilik ve agresiflik haline yol açtığını belirtmiştir. İki katılımcı (G2 ve G5) evde herhangi bir olumsuz durum yaşandığında normal durumlara göre daha sinirli ve agresif olduklarını belirtmiştir.

“...evde bir sıkıntı olunca daha agresif oluyorum ben sinirleniyorum tutamıyorum kendimi maalesef (G2).”

“Evde olumsuz bir durum yaşarsam eğer haliyle daha stresli daha gergin oluyorum sinirleniyorum çok eşime çocuklarıma (G5).”

Bir katılımcı (G26) ev hayatında yaşanan olumsuz durumların onu önce sinirlendirdiğini daha sonra geçtiğini belirtmiştir.

“Önce sinirleniyorum işte her ne olduysa mesela aniden geliyor o sinir bana ama sonra geçiyor hemen, zaten ne kadar uzun sürebilir ki (G26).”

Yalnızlaşma İsteği

Yapılan araştırmada bazı katılımcılar; evde yaşanan olumsuz bir durum sonrası yalnız kalmak istediklerini, kendi içlerine çekildiklerini ve kimseyle iletişime geçmek istemediklerini belirtmiştir. Bir katılımcı (G1) o anlarda evden çıkıp gitmek istediğini, bir katılımcı (G7) çevresindeki herkesten uzaklaştığını, bir katılımcı (G12) kendi içine çekildiğini belirtmiştir:

“Bitkin hissetmem ama işte başıma vuruyor o an evden de gidesim geliyor kimseyi göresim gelmiyor. Çocukları da göresim gelmiyor kocamı bile göresim gelmiyor... O an gözüüm hiçbir şey görmüyor... (G1).”

“Kendi içime çekiliyorum, mutsuz, paylaşımsız oluyorum. Bazen temel bakım rutinlerini aksatacak kadar... Düş almak, dış fırçalamak gibi... (G12).”

3. EV KADINLARININ KENDİLERİNİ YETERSİZ HİSSETME DURUMLARI

Ev kadınlarının kendilerini yetersiz hissedip hissetmediğini değerlendirmek amacıyla katılımcılara *“Kendinizi yetersiz hissettiğiniz durumlar nelerdir ya da kendinizi yetersiz hisseder misiniz?”* sorusu yöneltilmiştir. 27 katılımcıdan 5’i (G1, G6, G17, G19, G20) sorumluluklarını yerine getirdiğini bu nedenle de kendini yetersiz hissetmediğini belirtmiştir:

“Hiç hissetmiyorum valla. Hiç öyle huylarım yoktur benim. Yani yapı olarak şeyimdir; mesela bazı anneler vardır ya da babalar çok düşkünlerdir her konuda ben öyle değilim. Benim görevim ney yemek yapmak sofrayı hazırlamak. Ben o sofrayı hazırlarım. Beğenen yer beğenmeyen sabaha kadar aç kalır valla hiç üzülmem. Öyle şeylerim yoktur yani (G1).”

“Yetersiz hissetmiyorum hiçbir zaman, ben görevlerimi yerine getiriyorum diye düşünüyorum (G17).”

22 katılımcı ise farklı nedenler belirterek kendilerini zaman zaman yetersiz hissettiklerini belirtmiştir. Ev kadınlarının kendilerini yetersiz hissettikleri durumlar, 5 alt temaya ayrılmıştır.

Ev İşlerine Yetişememe

Bazı katılımcılar (G2, G5, G7, G9, G26) ev işlerinin fazla vakit aldığını, yetişemediklerini ve bu nedenle kendilerini yetersiz hissettiklerini belirtmiştir. Ayrıca G24 evde tadilat gerektiren işlerde kendini yetersiz hissettiğini belirtmiştir:

“Mesela diyelim hasta oldum çok yattım diyelim evde çocuklarıma yemek yapamadım. En çok kendimi yetersiz hissettiğim zamanlar, yemek yapamadığım için eksik hissediyorsun. Evde alışmışım her işi kendim yapmama o yüzden. Böyle zamanlarda eksik hissediyorum kendimi sadece (G2).”

“Yorgun olunca... özellikle temizlik yapmak yemek yapmak istemiyorum bu sefer de kimse yapmayınca kalıyor öyle (G5).”

“Evdeki tadilat işlerinde kendimi yetersiz hissediyorum (G24).”

Çocuklara Karşı Yetersiz Hissetme

Yapılan araştırmada bazı katılımcılar (G3, G4, G10, G11, G12, G13) çocuklarıyla yeterli vakit geçiremediğini düşündüklerinden ya da onlara karşı kendilerini fazla sorumlu hissettiklerinden dolayı zaman zaman yetersiz hissettiklerini belirtmiştir:

“Bir de temizlik yaptığım zaman çocuklarla -küçük bir de oğlum 3.5 yaşında- evde yardımcım da olmadığı için ona karşı kendimi bazen yetersiz hissediyorum. Onu alıp gezdirmek istiyorum ama evde iş oluyor yapacak kimse de olmuyor, bu sefer onunla ilgilenemiyorum (G3).”

Diğer Aile Üyeleri Tarafından Yok Sayılma

Bazı katılımcılar (G15, G16, G21, G22, G25, G27) eşleri ya da çocukları tarafından sözleri dinlenmediğinde, ilgi gösterilmediğinde ya da yok sayıldığında kendilerini yetersiz hissettiklerini belirtmiştir:

“Evdeki herhangi bir şeyde bir olayda benim fikrimin sorulmaması, ben de o evde yaşıyorum halbuki... (G15).”

“Bir şey söylediğimde ailedeki kişilerin beni dinlemiyor olması kendimi kötü ve yetersiz hissettiriyor (G16).”

“Yapılan emeklerin görülmemesi ve takdir edilmemesi insanı eksik hissettiriyor sanki ben o evde hizmetçi gibi (G21).”

Maddi Gücün Olmaması

Maddi geliri olan herhangi bir işte çalışmayan, gününü çoğunlukla evde geçiren katılımcılardan bazıları (G8, G14, G18, G23) maddi konularda kendilerini ye-

tersiz hissettiklerini belirtmiştir. Maddi yetersizlik bazen çocuklarına karşı bazen de kendilerine karşı olmaktadır.

“Ekonomik konularda genelde, gelirim olmadığı için bazen istediğim bir şeyi almıyorum vazgeçiyorum o zaman yetersiz hissederim kendimi (G8).”

“Maddi açıdan genelde, bir şey alamayınca kendime ya da çocuklarıma... Keşke çalışsam dediğim zamanlar oluyor yani (G23).”

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ev kadınlarının aile içinde karşılaştıkları problemlerin incelendiği bu çalışmada, yaşanan sorunlarda aile üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar neden olabilir. Aile üyeleri arasındaki problemler çekirdek aile üyeleri arasında olabileceği gibi geniş aile üyeleri arasında da olabilmektedir. Bu çalışmada katılımcıların belirttikleri ifadeler, aile üyeleri arasında problemler bağlamında ele alınan eş faktörüne dikkat çekmektedir. Bazen eş ile yaşanan küçük bir tartışmanın dahi ev kadınının tüm gününü etkilediği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla da eş faktörünün, ev kadınının hayatında önemli bir konuma sahip olduğu düşünülmektedir. Demircioğlu'nun (2019) Türkiye'deki ev hanımlarının sorunlarını araştırdığı çalışmada; araştırmaya katılan kadınların yarısının ev hanımı olmaktan dolayı sıkıntı yaşadığını ifade etmiştir. Bu sorunlardan bazıları; ev hanımlarının emeğinin görünüksüzlüğü, sosyal hayata yeterince dahil olamamak, eş tarafından bulunduğu ortama dahil edilmemek ve eğitim alamadığı için toplum tarafından yaftalanmak olarak gösterilebilir. Ekonomik olarak daha refah içinde yaşayan ev hanımları ise ev hanımı olmaktan dolayı bir sıkıntı yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Genellikle tüm gününü evde geçiren ve ev işleriyle uğraşan kadın, eşi ya da çocukları ile bir tartışma yaşadığında stres altına girebilmektedir. Ev kadınlarında stres yaratan sebeplerin başında aile üyeleri arasındaki anlaşmazlıkların gelmesinin sebebi, ev kadınlarının zamanının çoğunu aile üyeleri ile geçirmesi olabilir. Aile ile geçirilen zaman içerisinde çıkan küçük ya da büyük tartışmaların, ev kadını için stres sebebi olmasının doğal olduğu düşünülmektedir. Ev kadınlarında stres yaratan başka bir neden maddiyata bağlı problemlerdir. Ev kadınları ekonomik kazancı olan herhangi bir işte çalışmadıklarından dolayı kendilerine ait gelirleri yoktur. Ekonomik gelirlerinin olmaması ev kadınlarında stres yaratabilmektedir. Eşlerine bağlı kalmaksızın kendilerine veya çocuklarına bir şey almak isteyip alamadıklarında ev kadınları olumsuz duygular yaşayabilmektedir. Evin geçimini sağlayan ev kadınlarının eşleridir. Yalnızca bir kişinin gelirinin ev geçimini sağlamaya yetmeyeceği ya da kadının eşinden para isterken çekinebileceği gibi durumlar, ev kadınının maddiyata bağlı stres yaşamasının sebebi olabilir.

Ev kadınlarında strese sebep olan başka bir durumun sağlık problemleri olması, her şeyden önce sağlığın önemli olduğu düşüncesi olabilir. Stres yaratan durumların sağlık problemleri olduğunu belirten kadınlarda, çoğunlukla çocuklarının sağlıklarından sadece kendilerinin sorumlu olduğu algısı gözlemlenmiştir. Bu algı ev kadınlarında sorumluluk duygusunun fazla gelişmiş olduğunu ve buna bağlı olarak aile üyelerinin sağlık sorunları ile en fazla kendilerinin ilgilenmeleri gerektiği algısına neden olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmada ev işlerinin, ev kadınları için aile içi bir problem olarak stres yaratan bir durum olduğu ortaya konmuştur. Tellioglu ve Özdemir (2018), kırsal kesimde yaşayan evli kadınların aile işlevlerinin evlilik uyumuna etkisini araştırmıştır. Yapılan bu araştırmada ailelerin evlilik uyumları ile sorun çözebilme düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ayrıca evlilik süresi, çocuk sayısı ve eğitim durumları ile evlilik uyumları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Ev işlerinin stres sebebi olması ise, ev kadınlarına ev işlerinde kimsenin yardım etmeyişi ya da evin tüm düzeninden sorumlu olmaları olabilir. Evin tüm düzeninin bir kişide olması, evi dağıtan küçük çocukların olması ya da her gün aynı işleri tekrar etmenin stres sebebi olduğu gözlemlenmiştir. Ev işlerine kimsenin yardım etmeyişi ve bu işlerin sorumlusu olarak yalnızca ev kadınının görülmesi, ev kadınının çalışmadığından kaynaklanabilir. Ataerkil toplumlarda kadınlara ve erkeklere yüklenen toplumsal cinsiyet rollerine göre; kadınlar ev içi düzenden sorumluyken erkekler de dışarıdaki işlerden sorumludur (Özçatal, 2011). Dolayısıyla kadınlık tanımının iç içe geçtiği mekân olarak ev ve kadınların birincil görevleriymiş gibi algılanan ev işleri, çoğu zaman ataerkil toplum yapısından kaynaklanmaktadır (Aktaş, 2013). Bu nedenle araştırma bulgularına göre katılımcıların stres belirtisi gösterdiği bir başka durumun, emeklerinin görmezden gelinmesi ve yok sayılması olmasının tesadüf olmadığı düşünülmektedir. Karakaya (2018) yaptığı araştırmada kadınların ev işlerinde gösterdiği gayret ve bu gayretin kendisi tarafından nasıl algılandığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda ev hanımı olan ve günlük hayatta herhangi bir işte çalışmayan kadınların çoğunluğunun yaptıkları ev işlerinin maddi bir kazanç getirmediği için görünür olmadığını ve yıpratıcı olduğunu belirtmiştir. Fakat öte yandan eşlerine ve çocuklarına karşılıksız bir şekilde hizmet etmelerinden dolayı bunu övünç kaynağı ve fazilet göstergesi olarak değerlendirdiklerini de belirtmiştir. Ev kadınının gösterdiği emek karşısında takdir edilmek istemesinin gayet doğal olduğu düşünülmektedir. Fakat bu her zaman mümkün olmamakla birlikte ev kadınlarında stres yaratabilmektedir. Görüşmeler yapılırken dikkat çeken bir durum, katılımcıların çoğunun ev işlerini kendi görevleriymiş gibi algılamalarıdır. Bu algının, toplumun çoğunun düşüncesi ile örtüştüğü düşünülmektedir.

Araştırma bulgularına göre ev hayatında stres yaratan durumlar, katılımcıları kişisel olarak da etkilemektedir. Stres yaratan durumlar çoğunlukla kadınlarda mutsuzluğa ve fiziksel birtakım sorunlara yol açmaktadır. Ev hayatında yaşanan

olumsuz durumlar ev kadınlarının bazılarında sinirlilik ve agresiflik haline yol açarken bazılarında da yalnız kalmak istemelerine yol açmaktadır. Olumsuz durumların kadınları mutsuz etmesi ve fiziksel sorunların ortaya çıkması paralellik göstermektedir. Baş ağrısı, mide bulantısı gibi sorunlar kadınların üzücü bir olay sonrası psikolojik olarak iyi hissetmemesinden kaynaklanabilir. Ev kadınları gün içinde; ev işlerinden, çocuklar ile ilgilenmekten ya da diğer işlerden dolayı kendilerine zaman ayıramayabilmektedir. Başçılar ve Uslu Ak (2022), İstanbul'daki ev hanımlarının depresyon ve yaşam memnuniyetini araştırdığı çalışmasında ev işlerine ayrılan zamanın süresi arttıkça yaşam memnuniyetinde düşüş meydana geldiğini saptamıştır. Ayrıca eşi izin vermediği için çalışmayan ve iş bulamadığı için çalışmayan kadınların depresyon düzeyi diğer ev hanımlarına kıyasla anlamlı derecede daha yüksektir. İlgili çalışmanın bu araştırmanın bulgularını desteklediği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın başka bir bulgusunun, bazı ev kadınlarının olumsuz bir durum sonrası yalnız kalma isteği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gün içinde sürekli bir tempo içinde olan kadınların mutsuz oldukları zaman, yalnız kalmak istemelerinin normal olduğu düşünülmektedir. Bazı katılımcılar, stresli anlarda çocuklarından bile uzaklaşmak istediklerini belirtmiştir. Ev kadınları istedikleri zaman yalnız kalamayabilir ya da istedikleri zaman kendilerine ait bir zaman yaratamayabilirler. Bu durum, bu araştırmanın başka bir bulgusunda da ortaya çıkan ev kadınlarının sorumluluk duygusunun fazla gelişmiş olduğuna bağlanabilir. Sorumluluk duygusunun, kadınların bir gününü ya da belli bir zaman dilimini yalnız geçirmek istemelerinden daha önce geldiği düşünülmektedir. Araştırmaya göre fiziksel sorunlar, yalnızca mutsuzluktan ya da stresten kaynaklanmamaktadır. Yorumu ev işleri ve her gün aynı işleri yapmak fiziksel yorgunluğa sebep olmaktadır. Ev işlerinde kimsenin yardım etmeyişi ev kadınının iş yükünü artırabilmektedir.

Ev hayatında stres yaratan durumlar ve stres yaratan durumların katılımcılardaki etkileri göz önünde bulundurulduğunda 22 katılımcı kendini farklı konularda yetersiz hissettiğini belirtmiştir. Bazı katılımcıların kendilerini maddi olarak yetersiz hissetmesi, gelir getiren herhangi bir işte çalışmaması ve maddi güçlerinin eşlerine bağlı olması olabilir. Ev kadınlarının kendilerine ait bir kazancının olmaması, en ufak bir şey alırken bile eşlerinden para istemeleri, çocuklarına bir şey almak isteyip alamadıklarında maddi yetersizlik hissi ortaya çıkabilmektedir. Ev kadınlarının kendilerini maddi olarak yetersiz hissetmelerindeki başka bir neden ise, eve gelir getiren kişinin ekonomik olarak ev giderlerini karşılayamaması olabilir. Ev giderlerinin karşılanamaması ve ev kadınlarının herhangi bir ekonomik kazanç getiren işte çalışmaması kendilerini maddi olarak yetersiz hissetmelerine neden olabilir. Ev kadınlarının kendini yetersiz hissettikleri başka bir durumun ev işlerine yetişememek olması araştırmanın amacına uygun bir bulgudur. Ev işlerine yetişememek ve gerekli düzenin aksaması ev kadınlarının kendilerini yetersiz hissetmesine sebep olmaktadır. Araştırma bulgularına göre ev kadınlarında

bir evin sürekli temiz olması gerektiği, bir evde sürekli yemek bulunması gerektiği ya da dağınık olmaması gerektiği algıları vardır. Bu algıdan kaynaklanan stres ve yerine getirememesi durumu ev kadınlarının kendilerini yetersiz hissetmesine sebep olmaktadır. Öyle ki hasta olup dinlendiğinde yemek yapamadığı için kendini yetersiz ve eksik hissettiğini belirten katılımcı vardır. Ev kadınlarının kendilerine hasta olup dinlenmeyi bile yakıştıramadıkları, önemli bulgular arasındadır. Eşi vefat eden bir katılımcının kendini tadilat konularında yetersiz hissetmesi dikkat çekicidir. Kadınların tadilat konularında erkeklerden geri planda kalması, evde tadilat gerektiren herhangi bir işi yalnızca erkeğin yapabileceği algısı bu sonucu doğrulabilmektedir.

Aile üyelerinden biri sağlık problemi yaşadığında stres yaşayan ev kadınları, kendileri sağlık problemi yaşadığında temizlik ve yemek yapamadıkları için kendilerini yetersiz ve eksik hissedebilmektedir. Kendilerini çocuklarına karşı yetersiz hissedenden katılımcılar, onlarla fazla vakit geçiremediklerini belirtmiştir. Bu durum çoğunlukla ev işlerinin fazlalığından kaynaklanmaktadır. Gün içinde ev işlerine fazla zaman ayıran ev kadınları, çocuklarına zaman ayıramadıkları için kendilerini yetersiz hissetmektedir. Diğer önemli bir bulgu ise, ev kadınlarının diğer aile üeleri tarafından yok sayıldığında yetersiz hissettiklerini belirtmeleridir. Ev kadınlarının herhangi bir konuda fikrinin alınmaması, anlaşılabilmesi ya da dinlenmemesi onlarda büyük bir üzüntü yaratabilir. Ev hayatının sürekliliği için çaba gösteren ev kadınlarının fikirlerinin önemli olmadığı düşüncesi, yetersiz hissetmelerine sebep olabilir. Halbuki ev kadınları, ev hayatı için en önemli işleve sahip bir konumdadır. Bu durumun diğer aile üeleri arasında fark edilmemesi ev kadının yetersiz hissetmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak, ev kadınlarının ev hayatında stres yaratan birden fazla durum vardır. Bu durumlar aile bireyleri arasındaki problemler, maddiyat, ev işleri, sağlık problemleri ve karşılıksız emek olarak kategorize edilmektedir. Bu sorunlar, ev kadınlarının kişisel hayatlarında ruhsal ve fiziksel birtakım sorunlara neden olurken onların yetersiz hissetmelerine de sebep olabilmektedir. Aile üeleri arasındaki problemler, ev kadınlarının kişisel hayatında stres yaratan başlıca sebepler arasındadır. Kadınlar için ev işleri ve düzeni ile ilgilenilmesi, çoğunlukla psikolojik olarak bir stres sebebi olmamakla birlikte fiziksel yorgunluk olarak bedene yansımaktadır. Ev kadınlarının bu durumdan şikayetçi olmamalarının sebebi, ev işlerini kendi görevleri olarak algılamaları olabilir. Ev kadınları için diğer aile üyelerinin ilgisi, sevgisi ve anlayışı ev işi yapmaktan daha önemlidir. Bu noktada ev kadınlarının ve ailedeki diğer kişilerin psikolojik sağlığı için mahalle düzeyinde belediye destekli ücretsiz programlar verilebilir. Evlilik kararı alan eş adayları için evlilik öncesi ücretsiz psikolojik destek sağlanabilir. Bir evdeki her işin; yalnızca ev kadınının sorumluluğunda olmadığı, yardımlaşmanın ve görev dağılımı yapmanın ev kadını için önemli olduğu öncelikle eşlere belirtilmelidir. Ebeveynleri arasındaki bu tutumu gözlemleyen çocukların, ev hayatına dair sorumluluk alacağı düşünül-

mektedir. Bir ev kadını için ev işlerinin ve düzeninin zorunluluk olmadığı, içinden gelerek yaptığı durumlarda yetersizlik hissetmeyeceği düşünülmektedir.

Yazar Katkı Oranları:

Çalışmanın Tasarlanması: KY %50, BSA %50

Veri Toplanması: KY %20, BSA %80

Veri Analizi: KY %50, BSA %50

Makalenin Yazımı: KY %50, BSA %50

Makalenin Gönderimi ve Revizyonu: KY %80, BSA %20

KAYNAKLAR

- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 30 (1), 0-0. <https://dergipark.org.tr/pub/huefd/issue/41216/501952>Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. DOI: 10.31592/aeusbed.598299.
- Başçılar, M. & Uslu Ak, B. (2022). Evaluation of depression and life satisfaction of housewives in istanbul. *Revista Universidad Sociedad*, 14(2), 540-546.
- Bora, A. (2018). Kadınların Sınıfı. İletişim Yayınları.
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2021). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (31. bs.). Ankara, Pegem Akademi.
- Cecen Eroğlu, A. R. & Dingiltepe, T. (2012). Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile yaşam kalite düzeylerinin karşılaştırılması. *İlköğretim Online*, 11(4), 1077-1086. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8587/106707>.
- Demircioğlu, S. (2019). *Günümüz Türkiye'sinde "Ev Hanımları" ve Sorunları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Deniz, İ. & Göller, L. (2017). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin aile işlevselliği ve evlilik doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 53-69.
- Erdoğan, T. (2016). Kentleşme süreci ve ailede toplumsal cinsiyet rolleri ile kalıpyargıların dönüşümü: denizli-sevindik mahallesi örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 143-166.
- Etiler, N. (2015). Çalışan kadınlar ile ev kadınlarının sağlık durumu üzerine bir analiz. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 37-47.
- Görgün Baran, A., Özcan Demir, N. & Ulusoy, D. (2005). Parçalanmış aile ve gençlerde sapmış davranışlar: lise son sınıf gençliği örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 61-66.
- Herdem, F. S. & Bozgeyikli, H. (2013). İlköğretime devam eden parçalanmış ve tam aile çocuklarının rehberlik ihtiyaçlarının karşılaştırılması olarak incelenmesi. *OPUS-Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, 3(4), s.7-35.
- Karakaya, H. (2018). Görünmez emek ve ev kadınları. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 2(1), 73-94.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 1(1). 68-86.
- Kasatura, İ. (2019). *Aile ve grup psikoterapilerinde teori ve uygulamalar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- McMillan, J. H. (2000). *Educational research: Fundamentals for the consumer*. New York: Longman.
- Morgan, D. L. (1996). *Focus groups as qualitative research*. New York: Sage publications.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/ckuiibfd/issue/32888/365347>.

- Öztürk E. *Disfonksiyonel aile modellerinden fonksiyonel aile modeline: doğal ve rehber ebeveynlik stili*. Türkiye Klinikleri.
- Sağlık, B. & Çelik, H. Y. (2018). Küreselleşen çalışma hayatında kadının rolü. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 95-120. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/fuuiibfdergi/issue/41388/500257>.
- Şimşek, D. (2020, Ocak). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitime erişimi: engeller ve öneriler. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 17(65), 10-32.
- Tellioğlu, P. & Özdemir, H. (2018). Kırsal kesimde yaşayan evli kadınların aile işlevlerinin evlilik uyumuna etkisi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 127-140. <https://doi.org/10.33905/bseusbed400204>.
- Turgut, F. (2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımları. *Medeniyet ve Toplum*, 1(1), 93-117. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Erişilen Tarih 2021. Kadınların İstihdam Oranı. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Labour-Force-Statistics-Quarter-I:-January-March-2021-37545>
- Vatandaş, C. (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0(35), 29-56. <https://dergipark.org.tr/pub/ijsoskon/issue/9517/118909>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

A QUALITATIVE RESEARCH ON DOMESTIC PROBLEMS EXPERIENCED BY HOUSEWIVES

EXTENDED ABSTRACT

The family, being the smallest structure of society, has maintained its existence from primitive societies to modern societies and has changed during this process. Rapid changes in society, such as rapid urbanization and industrialization, accelerated the pace of this change. Although society's perspective on the concept of family has shifted throughout time, the function of the family has remained the same from past to present. Family is the most significant institution where individuals receive their first education and learn to socialize for the first time. People take on some roles in this family institution. While men have the financial responsibilities of the house, women are dealing with housework and the care of their children. Although women's participation in business life is increasing steadily in other European countries, this rate is relatively lower in Turkey. According to data from January 2021, the participation rate of women in the labor force is 31.5% (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2021), and 68.5% of them cannot participate in the labor force due to various reasons. According to TÜİK, the biggest reason for women's inability to participate in the labor force is housework, and the employment rate of married women is lower than that of single women. social reproduction is the term for housewives taking responsibility for all kinds of work in a house and ensuring the functioning of the house. This unpaid labor of social reproduction where women put vast efforts to provide and maintain order in the household can be explained by gender roles, as housework is described as women's duties as the legacy of a patriarchal culture.

Reflections of gender roles can often be seen in family members. Gender is all kinds of behaviors and attitudes that society, culture, and environment impose

on an individual from the moment they are born, independent of biological sex. The roles attributed to women and men in the context of gender can be seen especially in the traditional family structure. In a family, women are responsible for housework, care of children, cleaning, and cooking; The fact that the man works and earns money is among the factors that determine the traditional family institution. In the economic, social, and cultural change society has gone through over time, the perspective on the concept of gender has changed, leading these roles not to remain the same in the family institution. The role of housewives is the part that has the least share in this change, which indicates that from past to present, the person responsible for housework and housekeeping is generally a housewife. Carrying out housework and housekeeping without expecting any financial reward and doing this for all family members has led to the need to examine and evaluate housewives from a social perspective. For this reason, there are different studies on housewives in both Turkish and foreign literature. The subjectivity of this study is the evaluation of the answers given by conducting in-depth interviews with housewives in Samsun city in Turkey.

This study investigates the situations where housewives have difficulty in fulfilling their responsibilities, the domestic problems they face, and how these issues affect them psychologically. The study aims to evaluate the domestic problems experienced by housewives and the physical or psychological effects these problems lead to. The case study design, which is a type of qualitative research, was used as the study method. The sample of the study consists of 27 housewives between the ages of 25-48 who reside in Samsun and do not work in any job with financial benefits. The Snowball technique was used as the sampling method. Data were collected through a personal information form and a semi-structured questionnaire. The descriptive analysis method was used in the analysis of the data. Most of the 27 women participating in the study stated that they experienced stress due to problems in their families. The most important problem between family members is the negative situations experienced between spouses. Other stress factors include finances, health problems, household chores, and unrequited efforts. Twenty-two of the 27 participants stated that they were physically affected by the stressed caused by these factors. These physical disturbances are mostly headache, nausea, and fatigue. It has been observed that housewives are generally unhappy after situations in which they experience stress. Another important finding is that only 5 out of 27 participants did not feel inadequate. 22 participants stated that they felt inadequate for different reasons. Housewives, who play a key role in the order and maintenance of family life, are psychologically worn out by the problems between family members and their unrequited efforts in family life, rather than the housework itself. Stressful situations sometimes cause housewives to feel inadequate. Participants who think that they fulfill their responsibilities do not feel inadequate.

Keywords: *House Wife, Family Problems, Family.*

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi,
Ondokuz Mayıs University Journal of Women's and Family Studies

e-ISSN: 2791-6871, OKAD December 2022, 2 (2): 359-378

Kur'an Meallerindeki Kadın Algısının Değişimi

The Changes in the Perceptions on Women in the Interpretations of the Qur'an

Filiz ORHAN¹

¹Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara

• f.l.z77@hotmail.com • ORCID > 0000-0002-1626-8509

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 18 Ağustos / August 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 8 Ekim / October 2022

Yıl / Year: 2022 | **Cilt – Volume:** 2 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 359-378

Atıf/Cite as: Orhan, F. "Kur'an Meallerindeki Kadın Algısının Değişimi"

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi 2(2), Aralık 2022: 359-378.

KUR'AN MEALLERİNDEKİ KADIN ALGISININ DEĞİŞİMİ

ÖZ:

Bu çalışmada Modern yorumcuların meallerinde yer vermiş oldukları birbirinden farklı yorumların günümüz gerçekliğine uygun bir kadın algısını nasıl ortaya koyduğu ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, geleneksel kadın algısı ile büyük ölçüde farklılaşan bu meallerin, kadına dair geleneksel yorumları anakronist bir okumaya tabi tutarak Kur'an'dan hareketle kadınla ilgili yeni bir inşada bulduklarını ortaya koymaktır. Bununla ilgili olarak yazılı kaynaklar ve meallerin incelenmesi şeklinde çoklu veri toplama araçlarından yararlanılmıştır. Modern yorumcular geleneksel tutumdaki kadın algısına yönelik modern dönemde gündeme gelen itirazları, rivayetlerin oluşturduğu kültürel İslam'la ilişkilendirmek suretiyle günümüz toplumsal gerçekliği ile uyumlu bir yorum arayışına girmektedir. Kadının modern zamanlarla birlikte elde ettiği çeşitli hakların neticesinde bir özne olarak ortaya çıkışı modern yorumcuların bugüne kadar rivayetlerle şekillenmiş kadına ilişkin bakışını Kur'an'dan referansla düzenlemeleri gerektiği konusunda zorlayıcı olmuştur. Kadınların "fitne, erkekleri ayartıcı" olarak nitelendirildiği geleneksel kadın algısının kadını ötekileştiren ve kadının Kur'an'ın indiği tarihsel bağlamdaki konumunu (ikincilliğini) devam ettiren anlamların meallerde de değişimine tanık olunmaktadır. Erkeğin kadından farkı sosyolojik gerekçelerle ilişkilendirilerek erkeğin kadın üzerinde "hâkimiyeti" değil, "kollayıcılığı, gözeticiliği" yüklendiği seküler bir anlam değişimi dikkat çeker. Ayrıca onların modern dönemde tartışmalı hale gelen Kur'an'daki "darabe" ile ilgili görüşlere de yer verilerek kendilerinin bu konuda modern kadının tercihlerini göz önünde bulunduran yeni yorumlar getirdiği görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Din Sosyolojisi, Değişim, Erkeklik, Kadın, Kadınlık, Kur'an, Meal.*

THE CHANGES IN THE PERCEPTIONS ON WOMEN IN THE INTERPRETATIONS OF THE QUR'AN

ABSTRACT

This study deals with how different comments in the interpretations by modern interpreters bring about a perception of woman suitable to current realities. The aim of the study is to reveal that these interpretations, which differ significantly from the traditional perceptions of women, have made a new construction based on the Qur'an by reading traditional interpretations of women anachronistically.

In this regard, multiple data collection tools were used to examine written sources and interpretations. Modern interpreters seek interpretations that are compatible with today's social reality by associating the objections that have come to the fore in the modern era against the traditional perceptions of women with the cultural Islam created by the narratives. The emergence of the women as a subject due to various rights that she has acquired in modern times has compelled modern interpreters to change their view of women, which were shaped by rumours up until now with reference to the Qur'an. It has been witnessed that the traditional perceptions of women, in which women are described as "fitna, seducing men", and the meanings othering women and maintain the position (subordination) of women in the historical context in which the Qur'an was revealed have changed. Associating the differences between the man and the woman with sociological reasons, a secular change of meaning attributing the role of "protector, guardian" instead of "domineering over women" to the man takes attention. In addition, interpreters's views on "darabe" in the Qur'an, which have become controversial in the modern period, are also included, and it is seen that they have brought new interpretations that take the preferences of modern women into.

Keywords: *Sociology of Religion, Change, Masculinity, Woman, Femininity, Qur'an, Interpretation.*

GİRİŞ

İslam'da kadın algısının şekillenmesinde genellikle Nisa 34 (nüshuz) gibi modern dönemde zamanın değişimiyle tartışmalı hale getirilen ayetlerdeki kadın imgesi etkili olmuştur (Demir, 2012: 75). Bu ayetlerin müstakil olarak meallerde nasıl ele alındığına bakıldığında ya iki mealin karşılaştırılmasına ya da bugüne kadar genel geçer manadan farklı Kur'an'ın İslam'ın ilk yıllarında muhataplarınca anlaşılan bağlamının esas alındığı anlamları tercih eden meallere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca klasik tefsir anlayışında erkeğin fitratı ve maddi anlamda sorumluluklarının neticesinde kazandığı statüsünün karşısına modern tefsirle beraber kadının fitratının gereği olan annelik ve ev içi toplumsal rollerine de yer vermeye özen gösteren bir duyarlılığın kadına ilişkin yorumlarda öne çıktığı görülmektedir. Nitekim bu makalede de modern dönemde Türkiye'deki kadın algısının dönüşümünde tartışmasız bir etkiye sahip olduğu görülen meallerdeki yorum farklılıklarının tasnif çabasına yer verilmektedir. Buna göre devletin talepleri doğrultusunda resmî ideolojinin üzerinde uzlaşabileceği bir yoruma ulaşabilmek için a 1960 öncesi Elmalı, Diyanet (eski), Diyanet Vakfı meallerinde nispeten daha geleneksel kadın algısının yorumu tercih edilmiştir. 1960'tan sonra kadının toplumda artan görünürlüğüne paralel olarak ise Ateş, Diyanet Yeni, İslamoğlu, Süleymaniye Vakfı, Bayraklı, Aktaş, Okuyan Yüksel'in meallerinde kadının aile hayatında erkekle hiyerarşik bir

ilişki içinde tanımlandığı çerçeveden kurtarıldığı görülmektedir. Aile ekonomisine katkıda bulunduğu yeni duruma uygun olarak kadının toplumda kazandığı itibarın yorumlara yansdığı anlaşılmaktadır. Ekseriyetle tefsir açısından ele alınan meallere yansıyan şekliyle kadına dair bu farklılaşma, çalışmayla meallerin arka planındaki tarihsel süreçleri deşifre eden sosyolojik bir perspektifle ele alınmıştır. Bu açıdan interdisipliner bir özellik taşıyan araştırma modern arayışların (Kur'an İslam'ı vb.) nasıl bir İslam algısına sahip olduğuna ilişkin bir çerçeve sunma konusunda teorik olarak kavramsallaştırılması ve konunun akademik boyuta taşınması adına önemlidir. Mealleri bu şekilde din sosyolojisi kapsamı içinde ele alma, meallerin yorum açısından farklılaşmasının ortaya çıktığı zemin ve tarihsel süreçlerle değerlendirmesini sağlar. Bu anlamda kadının meallere yansıyan boyutu itibarıyla değişimini normatif atıflara bağlamak yerine Türkiye'nin içinden geçtiği modern süreçlerle ilişkisi içerisinde ele alan sosyolojik araştırmalar^[1] dikkat çekmektedir (Tunç, 2021: 182).

Kadına ilişkin ortaya konan bu çabayla cinsiyete atfedilen özelliklerin metindeki lafızla ilişkilendirilerek ontolojik değil, sosyo-kültürel şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda yapılandırıldığı ileri sürülerek kadın konusunda geçmişten farklı yorumlar yapabilmeyen önünün açıldığı görülmektedir (Öztürk, 2014:229). Hâlbuki kadın, tek Tanrılı dinler öncesi dönem istisna olmak üzere insanlık tarihi boyunca her zaman "erkeğin üstünlüğünü"^[2] onaylayan bir çerçevede konumlandırılmıştır. Buna göre kadının doğaya benzerliği nedeniyle (üretkenlik) ilişkilendirildiği Tanrıça figürü yerine doğa üzerindeki eril egemenliğin temsilcisi Tanrı'nın hâkimiyetine girdiği geleneksel dönemde kadın, erkek üzerinden (öteki) tanımlanan bir varlık kategorisine dönüşmüştür. İslam öncesi döneme kadar güç ilişkileri ve savaş gibi olağanüstü durumların etkisinde şekillenen geleneksel evrende ev içi rollerle sınırlandırılan kadın, bu nedenle dış dünya ile etkileşim kurma, toplumsal görev ve sorumluluk almaktan uzak bir alana hapsedilmiştir (Düzgün, 2017).

Kur'an'ın kadınla erkeği birbirlerinin velisi olarak ifade ettiği tasavvurun, İslam'ın farklı bağlamlarla kurduğu ilişki neticesinde 3.yy.de kurumsal bir karaktere dönüşmesi kadını "fitne unsuru, erkekleri ayartıcı"^[3] olarak cinsiyeti üzerinden ikincilleştirilen^[4] bir konuma indirgemıştır (Tuksal, 2016: 71). Şaban Ali Düzgün^[5]

[1] Cumhuriyetten bu yana kadına ilişkin çalışmalar hakkında bkz: (1996-97). *İslamın ışığında kadın*. Ankara: TDV Kadın Kolları Konferansları ve Panelleri, s. 4-7.

[2] Ahkâm konusunda daha muhafazakâr bir tutum benimsenmesine rağmen kadınla erkeğin ilişkisinin üstünlük değil farklılık üzerinden okuma girişimleri dikkat çekmektedir. Çelik, H. (2017). *Kur'an ahkâmının değişmesi*, Ankara, Otto.

[3] Bununla irtibatlı olarak kadının akıl eksikliği, din konusunda da yetersizliği ve uçuşuzluğu gibi sıfatlar ileri sürülmektedir

[4] Ehli Kitap ve klasik İslam kültüründe ilk kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığına ilişkin ikincilleştirme konusunda bkz. Tekvin 2: 18-24.

[5] Hatta Kur'an'da boşanma ile ilgili hükmün kendisini mağdur ettiği kadının peygamber ile diyaloguna yer verilmektedir. Tahrim Suresi'nde kadınların bu konudaki mağduriyetine çözüm sunulmuştur.

kadına ilişkin bu algının oluşumunda geleneksel uygulamaları sorumlu tutmaktadır. O'na göre Peygamberin vefatından sonra kadının erkeğe göre ikincilliğinin ve toplumsal düzeni bozacağından endişe edilen bir "fitne" unsuru^[6]na dönüşmesinin kaynağı önceki dinlerden tevarüs etmiş İsrailiyat kaynaklarından yapılan rivayetlerdir (Düzgün, 2016, 69-71).^[7]

Modern dönemde kadının bu kısıtlanmışlığının göstergesi olarak tanıtılan te-settür üzerinden kadının bu formdan^[8] kurtulması gerektiği ifade edilmiş böylece kadının yüzyıllardır tasallut altında olduğu iddia edilen kurallardan özgürleşeceği belirtilmektedir. Öte yandan geleneksel anlatıda örtünün her ne kadar kadının onur ve saygınlığını koruduğu ileri sürülse de modern dönemde örtü kadına dayatılan bir baskı aracı olarak ele alınmaktadır.

Modernitenin kadını geleneksel bağlardan kurtararak özgürleştireceği konusundaki söylemlerini, dönüşümün somut bir göstereni olan "kadın" üzerinden aktarması manidar görünmektedir (Şekerci, 2011:68). Nitekim Batıda geleneğe yönelik eleştirilerin kilise otoritesine dayanamayan kadınlardan gelmiş olduğu görülecektir.

Türkiye'de Kadın Algısının Değişimi

Modern özgürlükçü söylem, kadının geçmişteki bağlarından kurtularak "asrileşmesi"yle birlikte erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip olacağını vaat etmektedir. Türkiye'nin içinden geçtiği modernleşme süreçlerinde de benzer argümanlara rastlanmaktadır. Buna göre cumhuriyet ideolojisi modern üst anlatısını kadın prototipi üzerinden kurarak toplumu evrensel değerler etrafında dönüştürmeyi hedeflemiştir (Orhan, 2016). Nitekim Ziya Gökalp, ülkenin siyasi açıdan kazanımlarının ardından planlanan toplumsal inkılâba daha büyük bir anlam yükler. Cumhuriyetin toplumu, kadın üzerinden yeni değerler doğrultusunda değiştirme girişimi, kadının geçmişte kendisine yüklenen kutsal rollerini reddetme değil, onları devletin kurucu değerleriyle harmanlayarak sürdürme doğrultusundadır.

[6] Bu algının İslami camiada yakın zamana kadar devam ettiği görülmektedir. Bu literatüre ilişkin fikir edinmek için bkz. Tuksal, H. (2016). *Kadın karşıtı söylemin İslam geleneğindeki izdüşümleri*. İstanbul: OTTO Yayınları, s. 25.

[7] Fakat bunların aksine kadının toplumsal hayatta varlığını ortaya koyan geleneksel bazı uygulamalara da rastlanmaktadır. Bâciyân-ı Rum Teşkilatı, Kayseri'de ahilerin kadın kolu olarak nitelendirilebilecek tüm üyelerinin kadın olduğu bir teşkilattir. bkz. Köprülü, O. F. (2022). *Bâciyân-ı Rûm*, TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islam.ansiklopedisi.org.tr/baciyân-i-rum>.

[8] Diğer dinlerde de te-settür önemli olmasına rağmen modern toplum örtüyü (özellikle İslam toplumlarında çarşaf, burka gibi yaygınlaşmamış yöresel şekilleri) İslam ile ilişkilendirerek çeşitli görsellerle İslam'ın modern olmadığı önyargılarını meşrulaştırıcı bir araca dönüştürmüştür. Yeğenoğlu, M. (2003). *Sömürgeci fanteziler oryantalist söylemde kültürel ve cinsel fark*. İstanbul: Metis Yayınları.

Buna göre devletin içinden geçtiği savaş gibi süreçlerin etkisiyle kadına anneliğiyle özdeş vatanseverlik, milli ve dini kutsallara ilişkin sorumluluk da eklenmektedir.^[9]

Geçmişte kadına yüklenen değerler^[10] olan “hüner, fedakârlık ve feragat”^[11] değişmemekle beraber milli çıkarlar için resmî ideoloji tarafından yeniden tanımlanan kadınlığın bugün sorunsallaştırıldığı görülmektedir. Fakat cumhuriyetin kuruluş sürecindeki bu modern kadın algısının da kadının biyolojik ya da toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız olarak son zamanlarda kazandığı kimliği açısından değerlendirildiğinde yetersiz olduğu görülmektedir. Öte yandan kadının kamusal alanda varlık bulma çabalarının sıklıkla bastırılmaya devam ettiği söylenebilir (Berktaş, 2016).

Modern dünyada kadına dair katedilen bunca aşamaya rağmen^[12] kadın iş dünyasında özellikle medyada ancak dişiliği ile sınırlı yer almakta, cinsiyetçi rollerden uzak kalamamaktadır (Tuksal, 2016, 26). Bu durum kadının kapitalist anlatıya uygun şekilde metalaştırılmasında etkili olmaktadır. Kapitalizmin kadını tüketim ilişkileri içinde tanımlayarak kişiyi rasyonel olmayan tercihlere yöneltmede dişiliği etkili bir cinsel obje olarak kullandığı görülmektedir. Kadının bu şekilde sunumu, onun doğası gereği öteden beri fitneye yatkın^[13] olduğu, özellikle cinselliği ile toplumu ifsat edebileceğine ilişkin geleneksel algıyı da destekler şekilde kadının korukulan cinselliğine ilişkin anlatıyı pekiştirmektedir. Hatta bu endişenin temellerini ilk insanların işlediği günahahtan ötürü kadına nesiller boyu yüklenen iffetsizlik etiketinde de bulmak mümkündür. Nesilden nesile “asli günah” şeklinde aktararak kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı ve baskıcı kuralların devamında bu teolojinin etkisinden söz edilmelidir. Nitekim modernitenin de kadının özcü şekilde bugüne getirdiğine inanılan özelliklerini toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumlu olarak fitranın bir parçası kılmaya hizmet ettiği anlaşılmaktadır.

[9] Gökalp'ın milletin geçmişte sahip olduğu erdemleri topladığı kadın karakteri çağdaş kadın imgesinden farklılık arz etmektedir. İlk dönemlerde Halide Edip'in “kadın önce vatanperverdir” anlayışında da bu tutum görülebilir. Bu durumu Berktaş erkek bakışın egemenliğinin devam ettiğinin göstergesi olarak kabul etmektedir. Berktaş, F. (2016). *Tek tanrılı dinlerde kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.

[10] Kadına dair algıların cumhuriyete transferinde ana, sadık eş gibi roller atfedilen kadına kendisi için değil erkeği için yaşayan bir çerçeve çizilmiştir.

[11] Geleneksel kadına dair değerler (analık) cumhuriyet kadınının rejime karşı duyduğu büyük sorumluluk ve şükran duygusu vatan sevgisi üzerinden cumhuriyete aktarılmıştır. Bu durum cumhuriyet kadının bu değerlere sadakatle bağlanmasına, buna aykırı kimlikleri ise tehdit olarak görmesine neden olmuştur. Bkz: Şişman, N. (2015). *Küreselleşmenin pençesi İslam'ın pençesi*, İstanbul: İnsan Yayınları, s. 40.

[12] Kadının tüketim ilişkileri içinde kendi benine ilişkin inşası için bkz. Şişman, N. *Küreselleşmenin pençesi İslam'ın pençesi*, s. 138-139.

[13] “Fitne” kavramının toplumdaki cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin sürdürülmesinde meşruiyet aracına dönüştürülmesine ilişkin bkz. Şekercî, H. (2011). *Kur'an - hayat ekseninde mümin kadın*, İstanbul: Ekin Yayınları, s. 58-62.

Modernizmin geleneksel yapılardan kadını özgürleştirdiği iddiasına rağmen tüketim döngüsünün içerisinde onu yeni bir sömürüye davet etmesi (metalaştırma), günümüz Batılı kadınların önemli bir sorunudur. Batı'nın siyasi ve ekonomik anlamda içinden geçtiği süreçlerle alakası dolayısıyla sadece Batılı kadınları ilgilendiren bir hususiyete sahiptir. Buna göre tüm kadınları temsil ettiği düşünülen Batılı tek tip kadın algısı evrilerek Batı dışındaki kadınların talep ve sorunlarına da yer veren yeni bir mecraya dönüşmüştür.

Böylece modernitenin başlangıcından itibaren kadın denildiğinde ilk akla gelen Batılı beyaz kadın algısı üçüncü dalga feminizm ile Batı dışındaki kadınların kendine özgü deneyimlerine kucak açmıştır. Postmodernizmin “ötekileştirilmiş kadınlara” böylece alan açması kadın sorununun farklı bağlamlarda ele alınması açısından bir çeşitlilik sunarken üçüncü dünya ülkelerindeki kadınları “romantikleştirerek” onların sorunlarını nesnelleştirdiği gerekçesiyle bu yeni kadın anlatısının birtakım eleştirilere maruz kaldığından bahsedilmelidir. Öte yandan Türkiye açısından bu süreç, cumhuriyetin modern üst anlatısı üzerine inşa ettiği elit kadının dışındaki İslamcı kadınların da haklarını demokratik bir çerçevede ifade edebilecekleri meşru bir zemin yaratmıştır^[14]. Nitekim Berktaş (2006), cumhuriyetin elit kadınlara sağladığı avantajın İslamcı kadınlara geçişinden duyduğu endişeleri dile getirmektedir.^[15] Fakat cumhuriyet elitlerinin ileri sürdüğünün aksine bu kadınların sorunlarını yeterince dile getirdiği söylenemez. Bu durum postmodernizmin imkân verdiği üçüncü dünya ülkelerindeki kadınlarla ortak bir sorunu ifade etmektedir. Bu kadınların hâlihazırda gelenekle olan irtibatı sürdürmeleri nedeniyle kültürün getirdiği ataerkil kalıplarla mücadele etme konusunda yeterince başarılı olmadığı ileri sürülerek Batı dışındaki kadınların gayretinin özgün ve doğrudan kendi coğrafyalarıyla ilgili bir girişime dönüşmediği belirtilmektedir. Bu düşünce kadının mağduriyetine sebep olarak gelenek dolayısıyla İslam'ın gösterilmesinden ileri gelmektedir. Cumhuriyet elitlerinin de İslamcı kadınlara yönelttiği bu türden eleştirilere rağmen İslam'ı özgürleştirici bir söyleme dönüştüren İslamcılarının bu kavramsal çerçeveye kamusal alana dahil olması ve toplumsal bir görünürlüğe kavuşmasının modern kadın tipolojisi açısından öngörülmesi zor bir girişim olduğu düşünülebilir.

Feminist düşüncenin İslami kesimlerce sahiplenilmesi, kadının erkeğe göre ikincil olarak kurgulandığı geleneksel algının kadının erkeği “tamamladığı” algı-

[14] İslamcılarının bir kadın olmaları üzerinden kamusal alandaki hak talepleri, Laikçi feministlerce takdir edilmek şöyle dursun İslam'ın kadınlara yönelik kısıtlamalar getirdiğine ilişkin iddialarını yeniden gündeme getirme argümanına hizmet etmektedir. Hâlbuki dindar kadınlar moderniteyle buluşmaya büyük ölçüde razı ve modernitenin kendilerine sağladığı demokratik mekanizmalarla dine ilişkin taleplerini dile getirmeye çalışmaktadır. Onlar bu halleriyle adeta Barbarosoğlu'nun tanımıyla “kendisi olmaktan vazgeçmiş bir kadın izlenimi ortaya koymaktadır”. Barbarosoğlu, F. (1917). İmaj ve takva. İstanbul: Profil Kitap Yayınları, s. 131.

[15] Cumhuriyet elitlerinin kaygılarını yansıtır şekilde modernitenin sekülerleştirici etkisinin dindar kadınlarda sekülerleştirme tezlerini boşa çıkartan bir “muhafazakârlık” dönüşümünün ele alındığı çalışma için bkz. Hacıoğlu, S. (2017). *Sekülerlik ve muhafazakâr kadın*. Ankara: Araştırma Yayınları, s. 87-93.

sına dönüşümünde etkili olmuştur. Batı dışındaki kadınların toplumdaki kimliği adına anlamlı sayılabilecek bu adımlar, kadını erkekten hareketle tanımlamaya çalıştığı için feministlerden bazıları tarafından kadının ikincilliğini derinleştiren bir uygulama olarak görülmektedir.

Kadın, kadınlığa dair pek çok farklı deneyime rağmen bugün de erkeğe göre tanımlanmakta ve Lacan'ın ifadesiyle “erkeğin ötekisi”^[16] olmaktan bir türlü kurtulamamaktadır. Kadının zevk ve denetimsiz doğa ile erkeğin ise kültürle ilişkilendirildiği kadın ve erkekliğe dair bu steroiplerin, modern ideolojilerle de değişmediği, kadının toplum içindeki artan görünürlüğüne rağmen kapitalist mecralarda tüketim nesnesine dönüşmekten kurtulamadığı^[17] bir döngünün parçası olmaktadır.

Bunlar Batılı geçmiş için bir tehdit olarak görülen kadının modern dönemde de akıl dışılıkla ilişkili bir çerçevede değerlendirildiğine tanıklık edilmektedir (Canaan, 2013: 222). Batı'nın Doğu'yu hâkimiyeti altına almasında da benzer argümanlar kullanarak Doğu, “cinsellik, haz ve duygusallık” gibi kadına ait özelliklerle kurgulanarak ezgütikleştirilmektedir.

PROBLEM VE YÖNTEM

Modern dönemde İslam'ın hukuki meşruiyetine yönelik itirazların büyük çoğunluğu modernitenin simgesel taşıyıcısı olarak görülen kadın üzerinden ortaya konulmuştur. Kadın, hususi olarak modern dönemde elde ettiği siyasal haklar neticesinde ancak 19. yüzyıldan sonra toplumsal hayatta varlık bulmaya başlamıştır. Diğer yandan geçmişte kendisine atfedilen “dişilik, cinsellik, duygusallık” gibi kalıplardan özgürleştirilme iddiasıyla bugün kadın, kapitalist sistemin metası haline getirilerek farklı bir nesneleşmenin parçası kılınmaktadır. Bu süreçlerin etkisi altında şekillenen modern kadın algısı ise kadının arzu ettiği şekilde özneliğini kazanabilmesinin yolunu Kur'an etrafında şekillenen İslam geleneğini mealler üzerinden anakronist bir okumaya tabi tutmak suretiyle gerçekleştirmektedir. Kadına ilişkin ortaya konan bu çaba, cinsiyete atfedilen özelliklerin sosyo-kültürel şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda yapılandırıldığını ileri sürerek kadın konusunda geçmişten farklı yorumlar yapabilmeyi önünü açmaktadır.

[16] Apak ise İslam'ın kadın ve erkeği vahye eşit muhatap aldığından “Allah ve resulü (as) bir işte hüküm verdiği zaman artık inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur” ayetine dayanarak söz etmektedir. Bkz. Apak, A. (2014). *Ana hatlarıyla Hz. Muhammed'in (sav)'in evrensel mesajları*. İstanbul: Ensar Yayınları, s. 128.

[17] Çağdaş kitaplarda da durum pek farklı değildir. Bkz. İpek Ongun'un “Yaş on yedi” kitabına mevcut tartışmalar ışığında bakıldığında kitapta bireyselleşmenin etkisiyle kadınların birçok hak ve özgürlüğe sahip oldukları vurgulanmasına karşılık kadınların hâlâ toplumsal denetimden uzak olmaları eleştirilmektedir. Bkz. Orhan, F. (2016). İdeolojik bir aygıt olarak “Gençlik Romanı”na bir örnek: “Yaş On Yedi”, *1st Balkan International Congress*, Trakya: Trakya Fakültesi Yayınları.

Hızlı toplumsal değişimlerin yaşandığı modern dönemde ortaya konan bu yeni epistemi ile Müslümanların sahip olduğu referans sisteminin karşılaşması, Müslümanların, kaynakları ve onun etrafında oluşmuş olan geleneği sorgulayarak onu ilk günkü safiyetine kavuşturmaya çalışmalarına neden olmuştur. Bir başka deyişle bu durum, günümüzde verili düzenin meşruiyetinin sorunlu hale gelmesi üzerine var olan kaynaklarla yetinilemeyeceğini anlayan Müslümanların, doğrudan Kur'an'ı esas alarak insani birikimden (sosyal bilimler) gerçeklikle ilişki kurma cabaları olarak da değerlendirilebilir. Buna din yorumunun güncellenmesi yoluyla çözüm bulunacağını düşünen Müslümanlar, bu sayede değişen toplumsal gerçeklik ile irtibat kurabileceklerdir. Müslümanların günümüz gerçekliğini anlamlandıran bilimler aracılığıyla Kur'an'ı yorumlama çabası, Kur'an İslam'ı olgusunu teolojik sınırlılıktan kurtararak, içlerindeki çeşitliliği açığa çıkaracak fenomenolojik yorumlara imkân tanımıştır. (Orhan, 2022: 403).

Modern değerlerin aktarıcısı misyonu yüklenen kadına da toplumdaki konununun değişimine paralel şekilde Kuran yorumlarında yer verildiği görülmektedir. Bu değişimi etkili bir şekilde yansıtan Nisa suresi 34. ayette söz edilen geçimsiz kadınlara ilişkin "darabe" uygulanmasına ciddi eleştiriler söz konusudur (Pekdemir, 2000).

Gelenekte fiili şiddetin yerine eşlerin ilişkileri hakkında düşünmelerini sağlayan aşamalı olarak birbirinden uzaklaşmasının salık verilmesi de aynı şekilde geçimsizliğin yalnız kadınlarla ilişkilendirildiği gerekçesiyle "cinsiyetçi" bir yaklaşım olarak eleştirilmektedir. Hadislerin de bu duruma meşruiyet sağladığı ileri sürülerek, Batı tarafından İslam'da kadının durumuna ilişkin olumsuzluklarla yüklü bir resim çizilmektedir (s. 133).

Çalışmanın amacı, geleneksel kadın algısından farklılaşan modern yorumcuların gelenek tarafından şekillendirilen bu kadın algısını anakronist bir okumaya tabi tutarak yeniden inşa etmelerini mealler üzerinden incelemektir.

Kuramsal çerçevenin çizileceği ilk bölümde yöntem olarak anlama odaklı literatür tarama, konuyla ilgili mevcut verileri kullanma, gerekli görülen yerlerde kavramsal ve mantıksal çözümlemeler yapma, karşılaştırma, açıklama yoluna gidilmiştir.

Araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

Meallerde Nisa 34'e nasıl bir anlam verilmiştir? Takdir edilen anlamlarla (koruyuculuk, gözeticilik) kadın algısı nasıl şekillenmiştir? Nüsus (geçimsizlik) halinde kadın için ne tür bir uygulama gerekli görülmüştür?

Meallere ilişkin yorumların zaman içindeki değişimiyle meallerin nasıl bir İslam öngördükleri ortaya konulmuştur?

Araştırmada nispeten daha geleneksel kadın algısına sahip olduğu iddiasını ayırt edici bir şekilde yansıttığı düşünüldüğünden Elmalı, Diyanet (eski), Diyanet Vakfı meallerinin yorumu tercih edilmiştir. Bu anlamda, cumhuriyetin resmi olarak Elmalı'ya tevdi ettiği meal çalışmaları titiz bir çabanın ürünü olarak kendisinden sonra yapılan meallere örneklik teşkil etmiştir. 1960 sonrasına karşılık gelmesi itibarıyla seçilen Ateş, Diyanet Yeni, İslamoğlu, Süleymaniye Vakfı, Bayraklı, Aktaş, Okuyan Yüksel'in mealleri ise kadının toplumda artan görünürlüğüyle ilişkili şekilde yükselen konum ve itibarına uygun çarpıcı yorumlarıyla öne çıkması nedeniyle seçilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Geleneksel algının “kadın”ı nasıl kurguladığı üzerinden “nüşuz sonrası uygulama (darabe)” gibi temalara ayrı başlıklar halinde yer verilerek modern yorumcuların modernitenin “eşitlik, mirasta erkekle eşit pay, kadına şiddetin reddi ve asrılık” gibi kadının erkekle “insanlık” anlamında eşitliğine vurgu yapan paradigmayla uyumlu bir çerçeve ortaya konulmaktadır. Meallerde Kur'an'a ilişkin tutumları açısından modern kadın algısına uygun bir yorum arayan evrenselciler kadar bu hükümlerin indiği döneme ilişkin uygulamalar olduğundan hareketle makâsıda ulaşıp bunu günümüz gerçekliğine uygun (kadına pozitif ayrıcalıklar veren) yorumlayan tarihselciler de günümüz kadınının konumunun pekiştirilmesine katkıda bulunduğu bahsedilebilir. Geleneksel yorumlarda erkeğin ekonomik anlamda toplumda sahip olduğu imtiyazlı statüden dolayı üstün (kavvam) olduğu iddia edilirken son zamanlardaki meallere bakıldığında kadının erkekle aynı nefse sahip olması (Âli İmran, 195) itibarıyla eşit derecede sorumlu olduğu vurgusu yapılmakta, buna uygun olarak seçilen ayetlerle kadın eşitlik üzerinden yeniden kurgulanmaktadır (TDV Kadın Kolları Konferansları ve Panelleri 1996-97, 133).

Kadının Gelenekte Algılanma Biçimleri ve Kur'an Perspektifinden İslam'ın Kadına Bakışına Yönelik Yaklaşımlar

Kölelik sisteminin yaygın olduğu Orta Çağ'da hür ve cariye şeklinde ayrılan kadınlar “cinsellik”le ilişkili bir meta şeklinde algılanmaktaydı. Kadının beden erkekten zayıf olduğu gibi ahlaken de “ayartıcı” olduğuna inanıldığı için kadın baştan aşağıya tehdit olarak görülüyordu. Modern dönemin kazanımlarının neticesinde Kur'an'da, kadının erkekle eşit^[18] ve aynı şekilde vahye muhatap ve bunun

[18] Eşitlik ifadesine bir şerh düşülerek kadın ve erkeğin farklılıklarına dikkat çekilerek farklı toplumsal rollerine sahip oldukları böylece birbirlerinin karşısı değil, “tamamlayıcısı” olduğu ileri sürülmektedir. Düzgün. (2017). s. 79. Bu bağlamda “Kadın ve erkeğin her birine ayrı üstünler verdik” (Nisa, 34) ayeti zikredilebilir.

gerektirdiği yükümlülükler konusunda sorumlu olduğuna ilişkin bir tasavvurun oluştuğu ve böylece kadının ayetler ışığında ayrıcalıklı bir çerçeveye kavuştuğu ile ri sürülebilir.

Kur'an'la ilgili ulaşılan bu algıyı benimseyen Bayındır, oryantalist bakışın Doğu toplumlarındaki kadınları “cariye, odalık” şeklindeki kurgusuyla benzer şekilde cinsel bir obje olarak sunmasını kadının izzet ve itibarına aykırı olarak görmektedir (Bayındır, 2015). Aynı şekilde cariye etrafında oluşturulan onların cinselliğinden faydalanılabileceği görüşünün de Kur'an'a dayandırılmayacağı iddia edilmektedir.

Kadına İslam öncesine kıyasla pek çok hak ve özgürlük tanıyan İslam'ın kadın algısı ilk dönemler Kur'an ve peygamberin örneğinde şekillenirken zamanla kültürel etkinin^[19] hâkimiyeti ile ataerkil bir çerçeveye bürünmüştür. Taslaman (2019) ise özellikle bu algının oluşumunda ciddi bir paya sahip olan hadislerin tarihsel bağlamı açıklamak için başvurduğu İsrailiyat malzemesinin kadının erkeğe göre ikincilleştirilen konumunu pekiştiren bir işlev gördüğünden bahsetmiştir. İslamoğlu (2017) ise kadın sünnetinin kadının toplumsal görünürlüğüne ilişkin ciddi kısıtlamalar getirdiğine işaret etmiştir.

Düzgün, kadınları toplumsal hayattan soyutlayan bu rivayetlerin^[20] hâkim olduğu bir ortamda kadının ilişkilendirildiği toplumsal cinsiyet rolleri dışındaki alanların (yöneticiliği vs.) sorunsallaştırıldığını, Kur'an'da ise kadına ilişkin böyle bir kısıtlamanın söz konusu olmadığını ortaya koymuştur. Geleneksel kadın algısına yönelik eleştirilerini dile getiren Taslaman da (2019: 56-59) İslam'ın kadının toplumsal hayata katılımını desteklediğini ifade etmektedir:

Geçmişten bugüne değişen kadın algısının dayandığı dini referansları şu şekilde bir tabloda toplamak mümkündür.

Geleneksel*	Modern
Cinsiyet Eşitliğine Aykırı Olarak Erkeğe Ayrıcalık Tanıyan Durumsal Ayetler	Cinsiyetlerin Eşitliğine Vurgu Yapan Evrensel Ayetler
“Kadının” geçimsizliği (nüşuz) 4: 34-5, örtünmenin farzıyyeti 33: 59, kadının şahitliği 2: 282, erkeğin üstünlüğü 2: 228, erkeğin “kavamlığı” 4: 34, Kadın ve erkek sizin “tarlanız”dır 2: 223, mirasta kadına erkeğin 1/2'si pay verilmesi 4:11	Kadın ve erkek birbirlerinin “koruyucusudurlar” 9: 71, erkek ya da kadın hiçbirinin emeği karşılıksız kalmaz 3: 195, 16: 97, 42: 49, Kadın ve erkeği kendi cinsinden yaratan 30: 21, Kadın ve erkeği kendi nefsinden yaratan 4: 1, kadın ve erkeğin kazandıklarından nasibi olması 4: 32

* Geleneksel ve modern yorumların kadına ilişkin öne çıkardığı ayetler için bk. Bennett, 2005, 145-146.

[19] Buna ilişkin örnekler için bkz. Hatipoğlu, M.S. *Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti*. Ankara: Otto yayınları.

[20] Bu rivayetlerin kadına ilişkin geleneksel algının oluşumuna neden olduğuna dair bkz. Tuksal, H. *Kadın karıştı söylemin İslam geleneğindeki izdüşümleri*.

“Elinizin altındaki kadınları ikişer üçer, dörder seçebilirsin. Onlara adaletle bakamayacağını düşünürsen biri tercih edin” 4: 3. Bu ayet etik ve pragmatik olarak yorumlanabilir. Pragmatik olarak poligamiyi destekler, etik olan “erkeğe ayrıcalık” sağlayan bir meşruiyet çerçevesinde algılanmıştır.

Türkiye’deki Belli Başlı Meallerden Hareketle Geleneksel ve Modern Kadın Algısının Şekillenme Kalıpları

Modern zamana rağmen geleneksel kadın algısının çizdiği bu karakteristik çerçeve hâlâ varlığını korumaktadır. Yukarıdaki farklı kadın algılarına ilişkin tabloda görülen kadın algısındaki değişim cumhuriyetten sonra ortaya çıkmış olan mealler üzerinden takibe imkân vermektedir.

Buna göre araştırmada geleneksel kadın algısını sürdüren mealler öncelik sırasına göre Elmalı, Diyanet (eski), Ateş, Diyanet Vakfı şeklinde sıralanırken, modern kadın algısına uygun mealler konusunda Ali Bulaç, İslamoğlu, Bayraktar^[21], Aktaş, Okuyan, Diyanet (yeni), Yüksel, Süleymaniye Vakfı’nın mealleri ele alınmıştır. Bu mealleri etkisi altına alan tercüme meallerden biri olan Mevdudî’nin Tefhimü’l-Kur’anı, modern dönemde kadına yönelik hassasiyetin farkında olmasına rağmen geleneksel kadın yorumlarına büyük ölçüde sadıktır. Fakat kendisi erkeğin kadına göre toplumsal rol açısından farklılığından söz edildiği yerde kadının toplumsal olarak üstlendiği sorumluluklara da değinme gereği duymaktadır. Mevdudî, bu anlamda Kur’an yorumunda geleneksel hassasiyetlere sahip olan kişilerin günümüzdeki temel başvuru kaynağını oluştururken modern gerçekliğin sunduğu kazanımlarla özne olmaya gayretindeki kadının değişen konumunu meale yansıtan Muhammed Esed ise modern görüşün temsilcisi olarak konumlandırılmıştır.

Nisa 34’ün Geleneksel ve Modern Kadın Algısına Göre Farklı Yorumlanması

Nisa 34, kadın ve erkeği toplumsal cinsiyetleri açısından hiyerarşik bir ilişkisi içinde fizyolojisiyle ilişkilendirilen sosyal ve ekonomik açıdan farklılaşmasını bariz şekilde gösteren “kavvam” ifadesi ve modern dönemde İslam’ın en çok eleştirildiği konuların başında gelen “kadının dövülmesi” ile ilgili olması nedeniyle seçilmiştir. Burada yer alan “kavvam” kelimesine yöneltilen anlamlardaki değişim, modern süreçlerin etkisinden ayrı değerlendirilemeyecek olan bu yorumların dayandığı toplumsal gerçekliğe ilişkin de fikir vermektedir. Cumhuriyetin başlarında kadına ilişkin geleneksel algının henüz mevcudiyeti nedeniyle Elmalı’nın mealinde erkeğin kadın üzerindeki “hâkimiyeti” varlığını korurken kadının eğitim gibi süreçlerin etkisiyle modern hayata katılımıyla beraber kadın algısı da değişmiş ve bu

[21] Erkeğin kadından farklılığını ontolojik değil, toplumsal şartlara (sosyal ve ekonomik) bağlı olduğunu ileri sürmektedir.

durum meallere “kavvam”ın karşılığı olarak “koruyucudurlar, gözeticidirler” anlamının verilmesi şeklinde yansımıştır.

Tablo 1. Nisa 34'e Geleneksel ve Modern Kadın Algısına Göre Verilen Anlamlar

Geleneksel Hassasiyetleri Gözetken	Esed
Mevdudi “Hakim (üstündürler)” “Allah’ın birini diğerinden (tabiatı gereği) üstün kıldığı için ve erkekler de kendi mallarından harcadıkları için kadınlar üzerinde gözetici ve yöneticidirler”.	“Koruyup gözetirler” “Erkekler, kadınları Allah’ın kendilerine onlardan daha fazla bağışladığı nimetler ve sahip oldukları servetten yapabilecekleri harcamalarla koruyup gözetirler.”

Tablo 1’in solunda İslamcı çerçevenin geçmişle bağıını sürdürme konusundaki çabasının kadınlarla ilgili ayetlerin yorumuna nasıl yansıdığı görülmektedir. Mevdudi’nin Batılı kodların Müslüman kadını dönüştürebileceğine ilişkin endişesi nedeniyle geleneksel kadın algısını belli ölçülerde sahiplendiği görülmektedir. Mevdudi’nin de yer aldığı son yüzyıldaki bu meallerle ilgili dikkat çeken şey, klasik metinlerden farklı olarak kadının aile ve toplum içinde üstlendiği bir takım sorumluluklara (annelik vs.) yer verilmesidir (Atmaca, 2013: 225). Fakat bu meallerde kadının toplumsal cinsiyet kalıpları ve ev içi rolleri içinde tanımlanmaktan kurtulmadığı da belirtilmelidir.

Kadına biyolojik açıdan erkekten farklılığı nedeniyle yüklenen bu ikincil pozisyon, cumhuriyetten sonraki meallerde de erkeklerin “kavvam”lığından hareketle kadınlar üzerinde “hâkim” olduğu şeklinde pekiştirilmiştir. Nitekim Elmalılı ve Diyanet (eski) mealinde bu anlam söz konusudur.

“Erkekler, kadın üzerine idareci ve hâkimdirler. Çünkü Allah birini (cihat, imamet, miras gibi işlerde) diğerinden üstün yaratmıştır. Bir de erkekler mallarından (aile fertlerine) harcamaktadırlar” (Elmalı mealı).

Daha modern bir yorum arayışındakilerin başvuru kaynağı olan Esed’in meal-i^[22] ise “gözetleyicidirler” anlamını benimsemiştir. Esed, erkeğin sahip olduğu bu ayrıcalıklı konumun erkeğin ekonomik anlamda evi geçindirmekle sorumlu olmasına dayandırılması dışında ahlaki bir sorumluluğu olduğuna da işaret etmektedir.

“Kavvâm gramatik kalıbı kâim’den daha kapsayıcıdır ve maddî bakım ve korruma kavramları ile ahlakî sorumluluk kavramının bileşimini ihtiva eder. Bu son zikredilen faktörden dolayı bu ibareyi “erkekler kadınları koruyup gözetirler” şeklinde çevirdim” (Esed, 2002: 143).

[22] Orhan, F. (2022). *Türkiye’de Kur’an İslamı Arayışları*. Ankara: Fecr Yayınları, s. 214.

Esed'in verdiği anlamı takiben erkeklerin kadınlardan farklılığını, maddi, sosyo-ekonomik üstünlüklerine bağlayan Diyanet vakfı ve Okuyan ise meallerinde “koruyucudurlar” anlamını tercih ederek Kur’anda erkeklerin lehine görünen kavvam gibi ifadeleri erkeklerin fitratıyla ilişkilendiren özcü bir yorumla değil, sosyolojik bir şekilde açıklama eğilimindedir.

“Gözetip koruyucu” şeklinde ikili anlamı tercih eden Yaşar Nuri ve Yüksel, “koruyup gözetin” şeklindeki anlamı tercih eden İslamoğlu ise kadınla erkek arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlendiği ve kadının lehine adımların atıldığı modern gerçekliğe uygun bir anlam takdirinde bulunmaktadır. Buna göre erkeğin kadından farklılığı maddi anlamda yüklendiği sorumluluklar sonucu kazandığı bir nitelik olarak rasyonel bir çerçeveye oturtulmaktadır. Bu anlamı tercih eden diğer mealler ise Bulaç, Bayraktar, Diyanet yeni, Yüksel'dir.

Diyanet'in eski ile güncelleştirilmiş yeni meali arasında ciddi bir zaman farklılığından söz edilemese de kadın konusunda değişen hassasiyetlere duyarız kalama-yan Diyanet'in, yeni mealinde kavvama “kollayıcı” anlamı verdiği görülmektedir.

Tablo 2. Nisa 34'e Geleneksel ve Modern Kadın Algısına Göre Meallerin Takdir Ettiği Anlamların Değişimi

Geleneksel		Modern
Hâkim (üstündürler)	Koruyucudurlar	Gözeticidirler
Elmalı, Diyanet (eski), Ateş (yönetici)	Diyanet Vakfı, Okuyan	Ali Bulaç, İslamoğlu, Bayraktar, Diyanet Yüksel,

Nisa 34'teki “kavvam” ile benzer bir ifadeye “bir derece üstünlük” şeklinde Bakara 228'de rastlanmaktadır. Kuran'ın kendi içindeki göndermeleri tutarlı bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle erkeğin kadından bir derece önde olduğuna ilişkin ayete verdikleri anlamlara göre mealler şu şekilde tasnif edilebilir.

Tablo 3. Bakara 228'e Geleneksel ve Modern Kadın Algısına Göre Meallerin Takdir Ettiği Anlamların Değişimi

Geleneksel	Modern
Erkeklerin Üstünlüğünü Vurgulayan	Kadınlara da Aile içi Sorumlulukları Açısından Pay Veren
Elmalı, Diyanet (eski), Diyanet Vakfı,	Ateş, Diyanet Yeni, İslamoğlu, Süleymaniye Vakfı, Bayraklı, Aktaş “öncelik”, Okuyan “öncelik” (boşanma sırasında), Yüksel (gebelik sonrası çocuğa),

Erkeklerin üstünlüğüne vurgu yapan Mevdudi'nin aksine Modernistler için bir başvuru kaynağı niteliği taşıyan Esed'in mealinde erkeklerin kadınlara göre önceliğinin hamileyken boşanmaları durumunda erkeğin çocuğun kime ait olduğu konusunda oynayacağı başat rol ve boşanma halinde nafakayı temin edecek taraf olması hususiyedir.

Anlamın lafızla kayıtlı olduğu düşünüldüğünde Bakara 228'in lafzında sadece kadınlara yönelik haktan söz edilmektedir. Buna rağmen Elmalı da ayrı ayrı her cinsin de hakları olduğu ifade edilmektedir: "O kadınların, üzerlerindeki meşru hak gibi, kendilerinin de hakları vardır. Yalnız erkekler için, onların üzerinde bir derece vardır."

Fakat bu ifadeyle kadınlarla erkeklerin eşitliğinden söz etme adına kadının yer aldığı kısma erkekler de dâhil edilerek kadınların da erkekten hiçbir farklılığının söz konusu olmadığı belirtilmeye çalışmıştır. Böylece sonraki cümlede erkeğin bir derece üstünlüğüne ilişkin gelecek olan ifadenin etkisi azaltılmaktadır. "Erkeklerin, kadınlar üzerindeki haklarına denk, kadınların da erkekler üzerinde meşru hakları vardır. Ancak erkekler, onlar¹ üzerinde² öncelik sahibidirler."(Aktaş mealı)

Bakara 223'te kadınların tarlaya benzetildiği ayette kastedilen kadının üretken olduğudur. Ayetin sibaından hareketle cinsel ilişkide kadına fizyolojisine uygun şekilde anal yoldan yaklaşılması gibi açıklamalara yer verilen geleneksel yorumlardan farklı olarak "tarla" cinsellik ve üretkenlik güçlü organik bağ ile değil soyut anlamdaki ürün ve ahiretteki kazanç şeklinde tercüme edilmiştir.

Nisa 34'ün devamında kadının eşiyle geçimsizliği (nüşuz) durumunda kocasının onu dövebileceğine ilişkin tartışmalı "darabe" ayeti yer almaktadır.^[23] Günümüzde ise "darabe" fiili literal anlamından hareketle genellikle kadını yataklarında bırakmanın ardından "dövünüz" (Elmalılı^[24], Diyanet Eski, Diyanet Yeni (hafifçe vurunuz), İslamoğlu) şeklinde çevrilmektedir. Fakat araştırmada yer verilen meal-lerin pek çoğu, dövmenin Peygamber'in tasvip ettiği bir uygulama olmadığını dile getirmek için dipnot verme gereği duymuştur. Okuyan ise "darabe"ye "kendilerini (kısa süreli yanınızdan) uzaklaştırın" ve Süleymaniye Vakfı "kendilerini rahat bırakın" şeklinde anlam vermektedir. Gelenekte de yaygın olan bu yatakları ayırma hadisesi, aşamalı olarak bulunulan mekândan çiftlerin uzaklaşılması gibi sükûnete davet ve tartışılan konu üzerinde etraflıca düşünülmesini sağlamak üzere tarafların

[23] Bunun dışında "darabe"nin anlamına yönelik farklı yorumlar olmakta birlikte genel olarak lafzi ilk anlamı anlaşıldığından daha politik olması açısından modern durumda bu lafzi anlam öne çıkarılmıştır. "Erkek namusunu tekeleyecek bir davranışta bulunmayan karısını dövmeyiz, ancak ona kızabilir" bkz. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, çev. Karaman, H. vd. (2012). Ankara: DİB Yayınları. Ayrıca verilecek cezaya ilişkin bir tedricilikten de söz edilmektedir. Yatakların ayrılması vs.

[24] Allah'ın pek çok şeyi affettiği gibi erkeklerin de eşi ile yaşadığı problemleri affedebileceği gibi daha muhtedel bir açıklama yapılmaktadır (Yazır, E. H. *Hak Dini Kuran Dili*. C.II, 1352).

bir süreliğine uzaklaşmasını ifade eden bir anlama sahiptir (Sabuni, 1984: C.I/401-403). Esed (2002: 143-144) ise öncelikle kadının bir insan olduğunu vurgulayarak dövülemeyeceğini ifade etmiştir. Kendisi bu düşüncesini peygamberin tarihsel süreç içinde kadınlarına olumsuz bir tavır içine girmemesini örnek göstermiştir^[25]. Düzgün (2017: 84) ise dövmenin bir Arap âdeti olduğunu belirterek Kur'an'ın kadının onurunu incitici böyle bir davranışa izin vereceğini söylemenin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Ateş (2002: 126)'te ise aşamalı bir yol izlenerek bunlar da fayda etmediğinde bu fiile başvuruyla ifade edilmektedir.

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca totem ve animizmin mitik şekilde etkili olduğu antik dönemler hariç kültürü elinde tutan eril zihniyetin hâkimiyetinde olan kadın, bugüne kadar erkeğe göre tanımlanan bir varlık olagelmıştır. Kadının erkeğe göre tanımlandığı ve ikincilleştirildiği bu sürecin sorumlusu olarak gösterilen Tek Tanrılı dinler, modern dünyanın kurtulmak istediği bir mirası ifade etmektedir. İslam'ı bu aşırı genellemecilikten uzak tutsak bile kadına dair geleneksel yorumların İslam'ın temel bakışıyla uyuşmadığı belirtilerek bunların İslam'la ilişkilendirilmekten kaçınılması gerektiğinin altı öncelikle çizilmelidir. Özellikle Hristiyan Batı dünyasının yaşadığı bir deneyim olarak modernitenin başta kiliseyle mücadelesi olmak üzere verili yapıları yerinden edici etkisi, İslam dünyası özelinde de hissedilmiştir. Buna göre Batılı hâkim paradigma, Batı'nın fiili ve kültürel olarak işgali altındaki İslam ülkelerine uygulanmıştır.

Dinin modernite tarafından meşruiyetinin böylelikle tartışmalı konuma getirilmesi, geleneksel yorumlara mesafeye yaklaşılmasına ve ilerlemenin önünde engelleyici olarak görülen bu unsurların ayıklanmasına neden olmuştur.

Geleneksel Müslüman toplum, ilkesel olarak dine dayanmakta, referansını ise ahkâma ilişkin hükümlerden almaktadır. Modern paradigmanın şer'i çerçevesine göre şekillenen yeni toplumsal gerçeklik, geçmiş referans dünyasına ait dinin yasal meşruiyetini sorunlu hale getirmiştir. Modernleşme süreçleriyle Batılı etkinin giderek daha derinden hissedildiği İslam dünyasında, bugüne kadar kaynağını İslam'dan almış olan hükümlerin geçerliliğine son vermiştir. İslam toplumlarında ahkâma ilişkin girilen bu tasarruflar, Müslümanlarda infiale yol açarken verili referans sisteminin içine girdiği bu meşruiyet krizi, geleneksel pek çok kurumun var-

[25] Peygamberin kocalarından şikâyet eden kadınlara yönelik "Bunlar hayırlı adamlar değil" bk. Süleyman b. el-Eşhas Ebu Davud es-Sicistani Ebu Davud, *es-Sünen*, I-II, (b.y.: Darul Fikr. t.y), "Nikâh", 43, (No: 2147). "Demek siz karılarınızı köleyi döver gibi dövünüyorsunuz sonrada (hiç utanıp sıkılmadan) geceleyin onlarla aynı yastığa baş koyuyorsunuz" sözü hatırlanabilir. M. Ali, *The Religion of Islam (Lahore: The Ahmadiyya Amjuman Isha'at Islam)*, 482-483'den aktaran Ünsal, H. (2011). *Tefsirde Heterodoksi Kadiyanilik ve Kur'an*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

lığına fiilen son vermiş, öte yandan ihdas edilen kurumlar aracılığıyla yeni episteminin meşrulaştırılmasına çalışılmıştır. Bunlara ilişkin kısaca şunlardan söz edilebilir:

Batı epistemisinin yerli elitler aracılığıyla İslam dünyasına uygulanması, referansını bugüne kadar İslam hukukundan alan verili düzenin meşruiyetini kaybetmesine, bu durum da Müslümanların, kendi teolojilerini yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur.

Modern dönemlere kadar geleneksel toplumlarda kadına biçilen rol, aşağı yukarı böyle olmakla beraber kadının ilk kez kitlesel ve toplumsal anlamda görünürlüğüne dair kayda değer artışın modern dönemde ortaya çıktığı söylenebilir. Modernitenin kadını cinsellikle ilişkilendirerek onu fitne olarak imleyen kendi geleneğine yönelik eleştirilerinin Müslüman dünyaya teşmil edilmesi, İslam geleneğinin de bu şekilde değerlendirmesinde etkili olmuştur. Buna göre rivayetler tarafından beslenen Müslüman kadın algısının Batı'nın kadını cinsellik ve duygusallıkla ilişkilendirerek akıl dışılık atfettiği çerçevesiyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Modern dönemle beraber değişen kadın algısı ile ilgili görüşlerinin öğrenilmeye çalışıldığı modern yorumcular, kadına ikincil konum atfedilmesinde rivayetlerin büyük ölçüde şekillendirdiği geleneği öncelikli pay sahibi görmektedir. Buna göre kendileri kadını uğursuzluk gibi pek çok sıfat ve insanlık dışı yakıştırma ile erkeğin ötekisi olmaya mahkûm eden bu tipolojilerle kaynaklığını büyük ölçüde Kur'an'dan alan İslam'ın ayrılması teklifinde bulunmaktadır.

Modern dönemde İslam'ın kadın algısına yönelik eleştiriler çoğunlukla “çok eşlilik, miras, geçimsiz kadına (nüshuz) yönelik uygulama (darabe), tesettür” gibi konular etrafında ilerlemektedir. Bu konular, modern dönemde değişen kadın algısı ile ilintili olarak tartışılmalı hale getirilen ayetlerle ilgilidir. Günümüzün dünyayı algılama biçimini kuşkusuz etkileyen hâkim bir paradigma olarak modernitenin kadını algılama biçimi ve konumlandırması ile farklı bir sosyal gerçekliğe inmiş olan Kur'an'a ayetleri arasında oluşan zamansal boşluk, bu ayetlerin zamanın ruhuna uygun olarak yeniden yorumlanmasıyla aşılabilecektir. Özelde Türkiye modernleşmesinde din ile kurulan ilişkinin politize olmasıyla da ilişkili olan bu süreçler, kadın algısını modernitenin istekleri doğrultusunda şekillendirmiştir.

Modernitenin “tek eşlilik, mirasta kadının da erkekle eşitliği ve kadına yönelik şiddet ve ayrımcılığı reddeden” bir tavırdan yana olması, söylemin geleneğe büyük ölçüde kabul görmüş yorumlardan farklı yorumlar tercih etmesinde etkili olmuştur. Bunlara temel teşkil eden doğrudan kadın ve erkeğe ilişkin algıyla ilgili ayetler de aynı şekilde önemlidir. Bu nedenle özellikle Nisa 34'te erkeğe dair bir vasiyet olarak öne çıkarılan “kavvam” kelimesine cumhuriyet tecrübesi boyunca farklı anlamlarının tercih edilmesi, değişen kadın algısına dair çok şey söylemektedir. Elmalı ve Diyanet (eski) meallerinde erkeğin kadına ekonomik anlamda üstün ol-

duğu bir çerçevenin yaygın olması nedeniyle erkeğin kadından ontolojik olarak üstünlüğünü ifade eden “hâkimiyet” anlamı sorun teşkil etmezken 1960’tan sonra kadının çalışma hayatına atılmasıyla bağlamın lafızla çelişmesi söz konusu olmuş, bu nedenle erkeklerin kadınlar üzerinde sosyolojik şartlara bağlı olarak “koruyucu” olduğu anlamı verilmiştir. Aynı şekilde Bakara 228’de erkeğin bir derece önde olduğuna ilişkin ayete de “üstünlük” yerine “öncelik” anlamı verilmiştir. Bu durum, yorumların toplumsal gerçekliğe göre değişebildiğini göstermekle birlikte Kur’an’ın dinamik bir kitap olarak yeni şartlara uygun olarak yorumlanabildiğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, E. (2016). *Kerim Kur’an Türkçe çeviri*. Ankara: Dumat Yayınları.
- Apak, A. (2014). *Ana hatlarıyla Hz. Muhammed’in (Sav)’in evrensel mesajları*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Atmaca, G. (2013). Müfessirlere göre kavram kelimesi-Nisa süresi 34. ayet bağlamında. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 215-231.
- Ateş, S. (2002). *İslam’da güncel tartışmalar*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- Barbarosoğlu, F. (2017). *İmaj ve takva*. İstanbul: Profil Kitap Yayınları.
- Bayındır, A. (2022). Savaş esirleri ve cariye. suleymaniyevakfi.org sayfasından erişilmiştir.
- Berktaş, F. (2016). *Tek tanrı dinlerde kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bennett, C. (2005). *Muslims and modernity debates*. Oxford: Continuum Yayınları.
- Canatan, K. (2013). *Söz sosyolojisi*, Ankara, Eskiyeşi.
- Carullah, M. (2014). *Hatun*. (M. Görmez, Çev.). Ankara: Otto Yayınları.
- Çelik, H. (2017). *Kur’an ahkâmının değişmesi*. Ankara, Otto.
- Demir, Ş. (2012). *Kur’an’ın yeniden yorumlanması*, İstanbul, İnsan.
- Düzgün, Ş. A. (2016). *Adem’den öncesine dönüş*. Ankara: Otto Yayınları.
- Düzgün, Ş. A. (2017). *Çağdaş dünyada din ve dindarlar*. Ankara: Otto Yayınları.
- Esed, M. (2002). *Kur’an mesajı meal-tefsir*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Güler, İ. (1997). Kur’an’da kadın-erkek eşitsizliğinin temelleri. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 10(4), 296-303.
- Hacıoğlu, S. (2017). *Sekülerlik ve muhafazakâr kadın*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2022). *Kadın. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/82-86. Ankara: TDV. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadin#1>.
- Hatipoğlu, M.S. (2017). *Kültürel mirasımızı tenkid zarureti*. Ankara: Otto.
- İslamoğlu, M. (2017). Kadın sünnetinin hadis ve sünnet olduğunu savunana düşen, onu uygulamak ve yakınlarını sünnet ettirmektir. Aksi tutarsızlıktır. *Twitter*.
- Karaman, H. vd. (2012). *Kur’an yolu Türkçe meal ve tefsir*. Ankara: DİB Yayınları.
- Köprülü, O. F. (2022). *Bacıyan-ı Rûm*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/baciyani-i-rum>.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Mevdudi. (2003). *Tefhîm’ül Kur’an meali*. Konya: Yediveren Yayınları.
- Neuman, L. (2020). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. Amerika: Pearson Yayınları.
- Orhan, F. (2016). İdeolojik bir aygıt olarak “gençlik romanı”na bir örnek: “yaş on yedi”. *1st Balkan International Congress*. Trakya: Trakya Üniversitesi Yayınları.
- Orhan, F. (2017). Modern dünyada din. Güncellenen 5. Anlatıya Atıfla. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 17(1), 233-292.
- Orhan, F. (2022). *Türkiye’de Kur’an İslamı Arayışları*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Öztürk, M. (2014). *Çağdaş İslam Düşüncesi ve Kur’anlılık*. Ankara, Ankara Okulu.
- Sabuni, 1984: C.1/401-403
- Sucu, A. (1998). *İslam’ın ışığında kadın: TDV kadın kolları konferans ve panelleri*. Ankara: Tdv Yayınları.
- Şekerci, H. (2011). *Kur’ân - hayat ekseninde mümin kadın*. İstanbul: Ekin Yayınları.

- Şişman, N. (2015). *Küreselleşmenin pençesi İslam'ın pençesi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Taslaman, C. (2019). *İslam ve kadın*. İstanbul: İstanbul Yayınları.
- Tuksal, H. (2016). *Kadın karşıtı söylemin İslam geleneğindeki izdüşümleri*. Ankara: Otto Yayınları.
- Tunç, H. (2021). *Türkiye'de kadın ve din çalışmaları üzerine bir araştırma*. Antakiyat, 4(1), 175-190
- Ünsal, H. (2011). *Tefsirde heterodoksi, Kadiyanilik ve Kur'ân*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Yazır, E. H. *Hak dini Kuran dili*. C.II, 1352
- Yeğenoğlu, M. (2003). *Sömürgeci fanteziler oryantalist söylemde kültürel ve cinsel fark*. İstanbul: Metis Yayınları.

THE CHANGES IN THE PERCEPTIONS ON WOMEN IN THE INTERPRETATIONS OF THE QUR'AN

EXTENDED ABSTRACT

The aim of the study is to reveal that modern commentators make a new construction attempt in translations by subjecting the perception of traditional women. The review concentrates on the theoretical foundations and methodology that examines the changes in the perceptions on women in the interpretations of the Qur'an. In the study, a literature review based on understanding and data on which conceptual and logical inferences can be made were used.

The research questions are as follows:

What meanings are given to Nisa 34 in the interpretations? How have the perceptions of women been shaped by the meanings that are given (protection, guardianship)? What kind of punishment was applied the woman who shows nushuz (discord) case?

Based on the changes in the meanings given to the interpretations over time, it has been revealed what kind of Islam they envisage, especially in relation to the post-nushuz practice (darabe).

Criticisms of the perception of women in Islam in the modern era mostly revolve around issues such as "polygamy, inheritance, the practice (darabe) of veiled women (nushuz)". These issues are related to the verses that have been made controversial in relation to the changing perception of women in the modern period. The temporal gap between modernity's perception and positioning of women as a dominant paradigm that undoubtedly affects today's way of perceiving the world, and the verses of the Qur'an, which have descended into a different social reality, can be overcome by reinterpreting these verses in accordance with the spirit of the time. These processes, which are highly related to the politicization of the relationship with religion in the modernization of Turkey in particular, have shaped the perception of women in line with the demands of modernity.

By giving separate titles to themes such as “post-nushuz practice (daraba)” over how the traditional perception constructs “woman”, modern interpreters emphasize the equality of women with men in the sense of “humanity” such as “equality, equal share with men in inheritance, rejection of violence against women and modernism”. A framework that is compatible with the paradigm is put forward. It can be mentioned about the universalists who seek an interpretation in accordance with the perception of modern women through polysemy according to the attitudes towards the Qur’an in the translations, and the historicists who look for an interpretation that is suitable for today’s reality (giving positive privileges to women) by focusing on the applications of the period when these provisions were descended. In traditional interpretations, it is claimed that men are superior (kavvam) due to the privileged status they have in the society, while the recent translations emphasize that women are equally responsible for having the same soul as men, and women are reconstructed on equality with the verses chosen accordingly.

In the modern world, where the visibility of women in society has increased, the perception of women in the Qur’an, which is revealed by tradition, is reinterpreted. It is tried to classify this meaningful change in the interpretation of the Qur’an through the prototypes of Mawdudi and Asad.

Despite the fact that the women take place in the other side of the man in different ways in the traditional and modern periods, her gaining a prestigious position in the society in terms of rights in the modern period has also been decisive in the interpretation of the Qur’an. This effect has been tried to be followed in the interpretations chosen under the name of traditional and modern. It is seen that the selected verses are interpreted in a way that deals with women on the basis of equality with men. According to this, instead of “kavvam” in which the man is defined as “dominant” over the women, the meaning of “watchful, watcher” has been deemed appropriate.

Keywords: *Sociology of Religion, Change, Masculinity, Woman, Femininity, Qur’an, Interpretation.*

Çalışma Hayatında Duyguların Cinsiyet Kalıp Yargıları

Gender Stereotypes of Emotions in Working Life

Fatma YILDIRIM¹, Hasan GÜL²

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun
• yazan.fatmayildirim@gmail.com • ORCID > 0000-0002-3585-5370

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Samsun
• hasan.gul@omu.edu.tr • ORCID > 0000-0002-3720-5451

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Derleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi / Received: 05 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 10 Ekim / October 2022

Yıl / Year: 2022 | Cilt – Volume: 2 | Sayı – Issue: 2 | Sayfa / Pages: 379-398

Atıf/Cite as: Yıldırım, F. ve GÜL, H. "Çalışma Hayatında Duyguların Cinsiyet Kalıp Yargıları" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi* 2(2), Aralık 2022: 379-398.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Fatma YILDIRIM

ÇALIŞMA HAYATINDA DUYGULARIN CİNSİYET KALIP YARGILARI

ÖZ:

Duygu kavramı İlk Çağ filozoflarından itibaren en çok düşünülen ve tartışılan konuların başında gelmektedir. Fakat duyguların bireyi zayıf veya güçsüz yapacağına dair genel önyargı, duyguların tanımlanmasını, anlaşılmasını ve benimsenmesini zorlaştırmıştır. Sosyal hayatta duygunun varlığı tartışma konusu olurken ve insanlar duygudan köşe bucak kaçarken, duyguların çalışma hayatında da benzer sorunlarla karşılaşması kaçınılmaz olmuştur. Nitekim günümüzde bile birçok örgütte duygularını işine karıştıran çalışanların, başarısız olacağına dair basmakalıp düşünceler bulunmaktadır. Üstelik çalışanlara “duygularının etkisiyle karar almamalısın” tarzında yapılan dile kolay uyarılar herkes tarafından sorgulanmadan mutlak doğru kabul edilmektedir. Dolayısıyla çalışma hayatında duyguların, hem varlığı hem yokluğu önemli bir konu olmuştur. Özellikle 1980’lerden sonra duygular, artan rekabet ve kadınların işgücüne daha çok katılımıyla daha fazla irdelenmeye başlanmıştır. Nitekim işletme içinde varlığı önemsenmiş gibi görünen duygu kavramı, bu sefer de cinsiyet kalıp yargılarının engeline takılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı; duygunun tarihsel süreç içinde tanımlarını ve çıkış noktalarını ortaya koymak, buna bağlı olarak da çalışma hayatındaki duygu kalıp yargılarının nasıl farklılık gösterdiğini cinsiyetler bağlamında irdelemektir. Nitel araştırmada yöntemlerinden betimsel bir model kullanılarak yapılan bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre duygulara ait toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, çalışma hayatında da oldukça baskın faktörler olarak yorumlanmıştır. Bu engellerin aşılabilmesi için duyguların öneminin hem bireyler hem kurumlar tarafından daha çok bilinmesi ve farkındalığı oluşturulması gereklidir.

Anahtar Sözcükler: *Çalışma Hayatı, Duygular, Kadınlar, Kalıp Yargılar.*

GENDER STEREOTYPES OF EMOTIONS IN WORKING LIFE ABSTRACT

The concept of emotion is among the most thought and discussed topics since Ancient philosophers. However, the general assumption that feelings will make the individual weak or powerless has made it difficult to define, understand and adopt them. While the influence of emotion in social life is a matter of debate and people carefully avoid it, it is inevitable that emotion confront similar problems even in working life. Even today, there are stereotypical thoughts in many organizations concerning the idea that employees whose feelings are involved in working life will

be unsuccessful. Moreover, such warnings to employees as do not make decisions under the influence of your emotions which is easy to say, are accepted such an absolute truth without being questioned by anyone. Both the existence and nonexistence of emotions in working life have been significant issue. Emotions began to be questioned more, especially with increasing competition and women's participation in the working life after the 1980's. However, emotions which seem to be considered important in the organizations are hindered by gender stereotypes. Therefore, the aim of the study is to reveal the definitions and origins of emotions in the historical process, and accordingly to examine how emotional stereotypes change in working life according to the gender. This study, which was carried out by using a descriptive model in qualitative research, gender stereotypes of emotions were interpreted as very dominant factors in working life. In order to overcome these barriers, the importance of emotions should be known more by both individuals and institutions, and it is necessary to create awareness regarding this issue.

Keywords: *Working Life, Emotions, Women, Gender Stereotypes.*

GİRİŞ

Duygu, tarih boyunca bir dış etki gibi algılandığından; bireyi kırdığı, üzdüğü, yıpratmış, zayıf kıldığı inancı pekişmiş, insanlar tarafından zor sahiplenilmiştir (Konrad and Hendl, 2005: 130). Bu yüzden duygularını kullanmadan mantığını kullanan insanlar genellikle övgüye mazhar olurken (Tran, 1998) duygularıyla hareket eden insanlar; kendi denetimini sağlayamadığı, sağlıklı kararlar alamadığı düşüncesi ile yerilmiştir.

Günümüzde duyguların ve düşüncelerin artık aynı kaynaktan yani beyinden beslendiği bilinmektedir. Özellikle son yıllardaki teknolojik ilerlemeler sayesinde nörolojik alanda yapılan çalışmalarda, duygular üzerinde insan beyninin etken olduğunu ileri süren çok önemli bulgular açığa çıkarılmıştır (Keleş ve Çepni, 2006: 78). Bu bağlamda beyin; duygusal sistemin otomatik bir uzantısı olarak evrilmekte, akıl yürütme sürecine zorunlu olarak katılmaktadır (Cooper and Sawaf, 2000; Keskin vd., 2016). Dolayısıyla duygu ve mantık arasında bir çizgi çekmek, kavramların nörolojisine terstir (Kazaz, 2019: 41).

Esasında duyguların mantıktan uzak olduğu düşüncesi; duyguların kadınla mantığın veya aklın ise erkekle özdeş tutulmasına dayanmaktadır ki bu (Lloyd,1993) cinsiyet kalıp yargıları arasında en yaygın olanlarındandır. Nitekim hemen her toplumda duyguların cinsiyet klişeleri vardır ve bu klişelerin davranışlarla ve duygularla arasında önemli bir bağ ilişkisi bulunmaktadır (Brody and Hall, 2008: 396). Örneğin Diener ve Lucas (2004) altı kıtada kırk sekiz ülkede on

binden fazla yetişkinle yaptıkları çalışmanın sonucunda; mutluluk duygusunun kız çocukları, korkusuzluk duygusunun ise erkek çocukları için daha kabul edilebilir olduğunu bulgulamışlardır. Nitekim Plant ve arkadaşları toplam on dokuz duygu üzerinden yaptıkları çalışmada, on üç duygunun kadınlara özgü olduğu sonucuna varmışlardır. Bahsi geçen çalışmada kadınlara ait olan duygular; aşk, çekingenlik, huşu, mahcubiyet, mutluluk, korku, suçluluk, utanç, üzüntü, sempati, sıkıntı, şaşkınlık, tiksindir. Erkekler için olan duygular ise sadece üç tane olup aşağılama, gurur ve öfkedir. Bundan başka ilgi, keyif, kıskançlık duyguları cinsiyet ayrımı gözetmeyen duygulardır (Plant et al., 2000). Ayrıca Kavuncu'nun (1987) Türk toplum ve kültürü açısından uyarladığı bir çalışmaya göre kadınsılık özellikleri ağırbaşlı, anlayışlı, boyun eğen, cana yakın, çocukları seven, ciddi, duyarlı, fedakâr, gönül alan, hassas, sevecen, nazik, merhametli, namuslu, sadık, sıkılgan, tatlı dilli, yumuşak olarak sıralanmıştır. Aynı çalışmada erkeksilik ise cömert, duygularını gizleyen, gözü pek, güçlü, kendine güvenen, mantıklı, otoriter, risk almaktan çekinmeyen, sorumluluk sahibi olarak tanımlanmıştır. Görülmektedir ki duygulara ait klişeler de diğer cinsiyet kalıp yargıları gibi toplum içinde kadınların ve erkeklerin hem algılanan hem öngörülen özellikleri hakkında bir dizi ortak beklenti yansımasıdır (Fisher and Manstead, 2008). Bu bağlamda yapılan birçok çalışmada verilen yanıtların, son derece insani ve kişisel olan duygular konusunda da toplumsal cinsiyet klişelerinin baskın çıktığı görülmekte, kadınların erkeklerden daha duygusal olduğu inancı kırılmamaktadır (DePrezis et al., 2021; Knights and Surman, 2008). Hatta Shields (2013) duyguların cinsiyetlere göre kalıp yargılar içine sokulmasını, duyguların manasında pazarlık etmek olarak ifade etmiştir.

Toplumsal hayat içinde bireylerin hem kendi içlerindeki hem cinsiyetler bağlamındaki duygu hesaplaşmaları ve sorgulamaları devam ederken 1980'lerden sonra işletmelerde duygu kavramı; "itibar" kazanmaya, varlığı, yokluğu tartışılmaya başlanmıştır. Daha önceleri üzeri katı kurallarla çizili olan ve adı bile anılmayan duygular, özellikle hizmet sektörü içinde tartışılmaya başlanmıştır. Çünkü küreselleşmenin etkisiyle dünyada serbestleşme yaşanmış, ulusal ve uluslararası şirketlerdeki rekabet pazar ekonomisinin zorunlu bir şartı haline gelmiştir (Ovalı, 2014). Özellikle yoğun rekabet halindeki şirketler neo-liberal politikaların da etkisiyle avantaj elde etmek için, sahip olduğu tüm vasıflarını kâr ve verimlilik aracına dönüştürmek istemişler böylece çalışanların fiziksel yetilerinin yanında duygusal özelliklerinden de istifade etme yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda müşterileri memnun ederek daha hızlı ve fazla ürün pazarlanması için şirketler; personelden kendi duygularını içlerinden geldiği gibi değil, şirketin vizyonuna ve misyonuna göre kullanmalarını istemişlerdir. Bu açıdan günümüzde şirketlerin çoğu "duygularını kapının arkasında bırak" söylemini bırakmış gibi görünseler de tam manasıyla bu klişeden uzaklaşmamışlardır. Çünkü alt metinde anlatmak istedikleri "kapıdan içeri girerken şirketin amaca giden yolda işe yarayacak cesaret, empati, güven, neşe, keyif, mutluluk, rekabet, ümit gibi duyguları yanına al; diğer geri kalan bek-

lenti, can sıkıntısı, endişe, gücenme, hoşnutsuzluk, kaygı, merhamet, melankoli, utanç, üzüntü, yas gibi duyguları alma” şeklindedir. Böylece çalışma hayatında duygular işletmelere göre kategorize edilmeye başlanmış, aklın rehberliğinde ama sanki duygudan yanaymış gibi davranış modeli oluşturulmaya başlanmıştır. Oysa insanın ve sosyal bir etkileşimin var olduğu çalışma hayatından, duyguları rasyonel varlıklar olan örgütlere göre kalıba sokmak veya onları dışlamak neredeyse imkânsızdır. Çünkü duygu o kadar merkezi bir kavramdır ki kişi ya da kurum fark etmeksizin duyguyu önemsizleştirmeye çalışılırken bile yine duygunun kendisinden yardım alınmaktadır. Tüm bunlara rağmen hem günlük hayatta hem çalışma hayatında duygulara ve duyguların cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar kırılmamakta itinayla varlığını korumaya devam etmektedir.

Bu çalışmada duygunun tarihsel süreç içinde çeşitli tanımları yapıldıktan sonra çalışma hayatında duyguların mahiyeti ve varlığı irdelenecek daha sonra duygulara ait cinsiyetçi kalıp yargıların özellikle kadınlar üzerinde nasıl devam ettiği, nasıl öğrenilmiş bir algı klişesi oluşturduğu ve hatta nasıl kontrol mekanizması yarattığı ele alınacaktır.

DUYGU KAVRAMININ ZAMANDA YOLCULUĞU

Duygu, zaman içinde bazen birbirine çok benzeyen bazen de hiç benzemeyen tanımlarla ortaya konulmuştur. Örneğin; Antik Yunan’da bazı düşünürler duygulardan öfkeyi, hastalıklı bir rüzgârın getirdiğine inanırken (Smith, 2018: 20) aynı dönemde Demokritos mutluluk ahlakını kurmuş ve bir insanın mutlu olabilmesi için duygularını yenmesi gerektiğini ileri sürmüştür (İlgaroğlu, 2019: 92). MÖ. 427-347 yılları arasında yaşayan Platon’a göre ise duygular bedene ait özelliklerdir bu yüzden onların ahlakla yönetilmesi gerekmektedir. Yine düşünce tarihinin en önemli filozoflarından biri olan Aristoteles’e göre; duygular bir çeşit hareket demektir, bedene aittir, çok değerlidir ancak tecrübe edilebilmesi için ruha ihtiyaç vardır. Ona göre ruhu harekete geçiren en belirleyici duygu ise coşkudur (Gökalp, 2019: 21). Örneğin 980-1037 yılları arasında yaşayan İbn Sina, duygulardan mutluluğu ön plana çıkarmış ve insanın mutlu olması yaşamın amacıdır demiştir (Gökalp, 2018: 114). 13. yüzyıl Anadolu’sunun mümtaz düşünürlerinden Mevlâna Celâleddin Rumi ise Mesnevi’sinde “bir duygu yoldayken, bağıını çözdüğünde öteki duyguların hepsi değişir. Bir duygu hissedilmeyecek şeyleri gördüğünde, gizlilik dünyasındaki şeyler bütün duygulara görünür olur” (Rumi, 1997) diyerek duyguların önemini vurgulamıştır.

Roma İmparatorluğu’nun Hıristiyanlığı kabul etmesiyle, duygular hakkındaki tartışmalara filozoflarla beraber din adamları katılmaya başlamış, insanları manevi-yata yönelttiği ölçüde hoş karşılanmıştır (Rosenwein and Cristiani, 2019: 23). Daha sonraki yüzyılda bilim ve düşünceyi birleştiren bir filozof Rene Descartes, duygu-

ların ruha ait olduğunu ileri sürmüştür. Hatta insan beyninde küçük bir guddenin (epifiz bezi) olduğunu ve ruhun bedenle bağlantısının o noktadan gerçekleştirildiğinden bahsetmiştir. “İyi idare edildiği takdirde, duyguları üzerinde mutlak bir hâkimiyet kuramayacak kadar aciz bir ruh yoktur” diyen Descartes iradenin duygu üzerindeki gücüne inandığını fakat bu iradenin terbiye ve gayret ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir (Descartes, 2015).

Duygu kavramının modern algı temelleri 17. yüzyılın ortalarında deneysel bilimin doğmasına kadar uzanmaktadır. Bu dönemde asılan suçluların kadvralarını inceleyen Londralı anatomi uzmanı Thomas Willis, insanın içini kaplayan gerginliğin veya sevincin merkezinin beyin olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca duyguların mekanik bir süreç olduğunu iddia ederek; beden bu süreci anlaması ve algılaması için yeni sözcükler gerektiğini, bunun için de kullanılacak en uygun kelimenin “emotion” olması gerektiğini önermiştir (Smith, 2018: 17). Etimolojik anlamda duygu kelimesi Latince “dışarıya” anlamı taşıyan “e” harfiyle hareket etmek, kıpırdatmak, çalkalamak anlamlarına gelen “movere” kelimesinin birleşiminden türemiştir (Sheets Johnstone, 1999: 273). Böylece ağaçların sallanmasından, insanların yanaklarının kızarmasına kadar bedenlerin ve nesnelerin tüm hareketlerini, kıpırdamalarını betimlerken kullanılan bir kavram emotion olmuştur (Smith, 2018: 17). Kavram zamanla bireyin kendisini, ruhsal ve fiziksel olarak ortaya koymasını sağlayan olguları ifade ederek (Manz, 2009: 15) içinde olanı dışarı doğru hareket ettiren anlamında yorumlanmıştır (Tarhan, 2006: 56).

18. yüzyıla gelindiğinde insanlar, geleceğin ancak bilim yoluyla inşa edileceğine dair inançla beslenmeye başlamıştır (Baktemur, 2019: 1). Diderot, Hume, Kant, Locke, Montesquieu, Newton, Rousseau, Voltaire dönemin önemli katalizörleri olmuşlardır. Bütün bu düşünürler, gerçek aydınlanmanın; hayatın bireysel, sosyal ve politik sorunlarının tümünün, ancak aklın genel ilkelerine uyulduğu takdirde tasdik edilip temellendirilebileceğini savunmuşlardır (Cevizci, 2002: 20-21). Bu açıdan Fransız İhtilali ile başlayan değişim süreciyle bilimde, endüstride, dinde, felsefede, ticarete, sanatta kısacası hayatın her alanında kapsayıcı bir dönüşüm meydana gelmiştir (Altuntaş, 2015; Kocaoğlu, 2018). Kuşkusuz rasyonalitenin her şeyden üstün tutulduğu bu dönemde, duygunun da önemli bir dinamik olduğunu iddia edenler olmuştur. Örneğin bazı kesimler tarafından Fransız Devrimi’nin duygusal bir devrim olduğu savunulmuştur. Öyle ki saltanatın baskıcı rejimi, yerini eşitlik ve iyimserlik duygularına bırakmıştır (Rosenwein and Cristiani, 2019: 64). O dönemin en önemli isimlerden biri de İskoç filozof David Hume olmuş ve insanın mutlak bilgiye erişmesinin ancak duyulardan edinilen girdilerin yorumlanması yani deney ve gözlemler yoluyla mümkün olabileceğini savunmuştur (Akdemir, 2020: 424). Hume; duygulara o kadar çok önem vermiştir ki aynı dönemde yaşamış olmasına rağmen, çağdaşlarının aksine ahlakın ve davranışların duygunun görev alanına girdiğini ileri sürmüştür (Kırılı, 2013: 103). Özellikle insanların duygu deneyimlerini araştıran Hume, duyguların hüküm verici bir özelliğe sahip

olduğunu savunmuştur. Ayrıca “duygular, hiçbir felsefi kuram veya spekülasyon tarafından ne baskı altına alınabilir ne de değiştirilebilir” şeklindeki ifadesiyle de duyguların insan üzerindeki etkisini açıkça vurgulamıştır (Hume, 2009: 155).

19. yüzyılda duyguya yönelik çağdaş çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalarda dikkat çeken isimlerden biri Charles Darwin'dir. Ona göre duygular; tıpkı insanlar gibi, bir evrim süreci içinde gelişmekte hem insanlarda hem hayvanlarda korku, mutsuzluk, öfke, üzüntü gibi evrensel duygular bulunmaktadır (Demirtaş Madran, 2008: 302). Fakat insanlarda yüz kaslarından ve deri hareketlerinden gelen geribildirimler, beyin tarafından başka duyguymuş gibi yorumlanabilmektedir. Bu durum da değişik ya da farklı duyguların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle yüz kızarmasının insan türünün benzersiz özelliğinden biri olduğunu savunmuş, insanın tamamen kontrolünün dışında olması ve kolayca taklit edilememesi sebebiyle önemli bir durum olduğunu ileri sürmüştür. Nitekim bu noktada bazı araştırmacılar yüzün kızarmasının evrimsel bir süreç olmadığını, baskının olduğu durumlarda tehlikeye karşı uyarmak için yüzün bu şekilde kızarmasının radar görevi olduğunu ileri sürmüşlerdir (Winter, 2018: 205).

Aynı dönem Amerikalı psikolog William James'in, “Duygu nedir?” adlı çalışması ses getirmiştir. Duyguların hislerden oluştuğunu ileri sürerek; duygunun, sinir sisteminin bir fonksiyonu olduğundan bahsetmiştir. Yani ona göre duygular, bireyde bu fizyolojik değişimlerden kaynaklanan farkındalıklardır. Dolayısıyla süreç kademeli olarak işlemektedir. Öncelikle dış uyarıcıların algılanması bedensel ve fizyolojik bir takım süreçlerin başlamasına neden olmakta, ardından bireyde bedensel değişimler fark edilmekte, daha sonra duygular oluşmaktadır. Örneğin bir insanın karşısına vahşi bir hayvan çıktığında kalp atışı hızlanmakta, terleme başlamakta ve kişi korkmaktadır. Diğer bir deyişle korku duygusu vücuttaki bu fizyolojik değişimlerin birey tarafından fark edildiğinde ortaya çıkmaktadır. Yani duyguların meydana gelmesi için birey tarafından fark edilmesi gerekmektedir. Örneğin bir kişi önce üzülmesi için ağlamamakta ağladığı için üzülmemektedir (James, 1884: 190).

20. yüzyıla gelindiğinde duyguların incelenmesinin hatta popüler olmasının en önemli sebeplerinden biri duygusal zekâya yönelik yapılan araştırmaların artmasıdır. Duygusal zekâ kısaca bir bireyin duygularını bilgece kullanma yetisidir (Goleman, 2003). Bu bağlamda duygusal zekâ ile ilgili çalışmalar yapanlar, öncelikle duygu kavramını ele almış ve tanımlamışlardır. Nitekim Cooper ve Sawaf (2000: 12) duyguyu, dünyayı yorumlayan yargılar ve inançlar olarak yorumlarken; Salovey ve Mayer (1990: 185) bireylerin hem kişisel hem sosyal uyumlarını etkileyen tepkileri olarak ifade etmişlerdir. Goleman'a (2003) göre ise duygu, herhangi bir his ve bu hisse özel düşüncelerdir. Yani herhangi bir zihnin, his, tutku çalkantısı veya hareketi, kuvvetli ya da uyarılmış herhangi bir durumudur. Ayrıca duygular insanların neşeli veya neşesiz zamanlarından kendi algılarıyla ortaya çıkarlar ve

istek uyandırır. Bilinç fonksiyonlarıyla hareket ettiklerinden, gözle görülmeyen ihtiyaçlarla beslenirler. Bu bağlamda duygular kendiliğinden ortaya çıkar, bireylerde farklılık yaratır, dikkat yönünü değiştirir ve düşünce biçimini etkilerler. Böylece kişinin hayatında meydana gelen zorluklarda mücadele etmesine, ruhsal açıdan güçlenip gelişmesine de katkıda bulunurlar (Mayer et al., 2004).

Ayrıca alanyazında duygu için yapılan diğer tanımlara baktığımızda yine farklı tanımlarla karşılaşılsa da bakış açılarının birbirine benzediği görülmektedir. Örneğin duygular; bir bireyin içinde bulunduğu ortamı algılamasıyla ortaya çıkan ve iç dünyasını harekete geçiren bedensel, davranışsal ve bilişsel özellikleri içeren süreçlerdir (Koçak, 2002). Bireyin bedensel hareket gücünü artıran ya da azaltan ayrıca bu hareketlere engel olan etkileşimler, tasarımlardır. Diğer bir ifadeyle bazı biyolojik, deneysel ya da bilişsel durumların eş zamanlı meydana çıkmasıyla oluşan reaksiyonlardır. Bu yüzden duyguların hem psikolojik hem de fiziksel evreleri bulunmaktadır (Beceran, 2012). Duygu; insanların hem iç hem dış dünyadan etkilenmesi neticesinde hoşlanma ya da acı duyma biçiminde beliren tepkileridir. Yani bireylerin temel ihtiyaçları ve oluşturduğu davranışlarla ilgilidir. Bu yüzden esasen duyguları irdelemek, insan davranışına hâkim olmayı da kolaylaştırmaktadır (Kılıçaraslan, 2010: 7). Çünkü duygular basit bir şekilde tepkisel olarak ortaya çıkarırken pek fazla kontrol seçeneği sunmazlar, yani olagelirler (Titrek, 2007: 47-53). Bu yüzden kavram olarak içinde değişik ruh hallerini ve hisleri de barındırmaktadır (Çakar ve Arbak, 2004: 27). Bu bağlamda duygu, bireydeki eylemlerinin göstergeleri ile bedenleri arasındaki ilişkilere bağlı bir yapı taşıdır (Ahmed, 2004: 239).

Görüldüğü gibi duygu, çağlar boyunca insanlara tanımı ve kaynağı hususunda anlam karmaşası yaşatsa da aslında hem bireysel olarak anlaşılabilen hem de kültürel olarak aktarılabilen bir olgudur. Bu açıdan duygular, bir çeşit “yansıtma” biçimi olabilmektedir. Fakat bu yansıtma; dünyadaki nesne ve olayların doğrudan yansıtması şeklinde değil, onun insan üzerindeki tesirinin yorumu şeklindedir (Hacıoğlu, 2012). Bu bağlamda Izard ve arkadaşları (2000); insan hafızasında, belirli duyguları kolayca harekete geçiren sembollerin veya ipuçlarının saklanabildiğini böylece duygularla davranışlar arasında bu ipuçlarının etkin yönetimi, kullanımı, düzenleme, uygun kategorize etme şeklinde uyum olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu yüzden hiçbir duygunun tamamen olumlu ya da tamamen olumsuz sayılamayacağını çünkü duygu değerlendirilmesinin çevreye etkisiyle ölçülebileceği görüşünü savunmuşlardır. Örneğin olumsuz bir duygu olarak tezahür edilen hatta Lerner’e (1999) göre işlerin yolunda gitmediğini gösteren bir işaret olan öfke; bazı durumlarda olumlu bir güdüleyici olabilmektedir (Koç vd., 2020: 73).

Dolayısıyla duygular, bireysel olduğu kadar toplumsal oluşum içinde de duygu sinyallerinin kodlanması ve bu kodların nasıl ve ne şekilde çözüldüğüyle yakından ilişkilidir. Keza Spinoza’nın da dediği gibi insanlar için toplumda uyum içinde

yaşamalarına neden olan her şey iyi, uyumsuzluğuna neden olan her şey kötüdür (Spinoza, 2021: 9).

ÖRGÜTLERDE DUYGULARIN VARLIĞI VE YOKLUĞU

Çalışma hayatında duyguların varlığı ya da yokluğu hususundaki tartışma temellerinin 18. yüzyıl Aydınlanma Felsefesi'ne dayandığı görülmektedir. O dönemde "akıl" tarafından konulan evrensel kurallara olan mutlak bağımlılık anlayışı (Cevizci, 2002: 26) örgütlere de sirayet etmiş ve bir yönetim paradigması olarak da benimsenmiştir. Dolayısıyla çalışma hayatının hedef yönelimli, maksatlı, mantıklı ve rasyonel olduğu kabul edilmiştir. Bu bağlamda tersi özelliğe sahip olan çalışanlar ve yöneticiler otomatik olarak dışlanmaya başlanmıştır (Seçer, 2005: 822). Bu dışlanan öğelerin başında da duygular yer almış; örgüt içinde duygularını bastıran veya kullanmayan insanların birçok hatanın, yanlış kararın önüne geçeceği düşünülmüştür (Weisinger, 1998: 135). Bu yüzden uzun yıllar boyunca birçok sektörde gerek yöneticiler gerekse çalışanlar tarafından işyerinde duyguların yerinin olmadığı algısı genel geçer bir kabul görmüştür. Bu kanıksama 20. yüzyılda Taylorizm ile adeta taçlandırılmıştır. Taylorizm emek süreçlerini yönlendirmeye ve kontrol etmeye dayalı bir sistemdir. Bu düzen içinde, işçiler denetlendiği ve kontrol altında tutulduğu sürece verimlilik sağlanabilmektedir (Arslantaş, 2021). Bu açıdan yönetim alanında dönüm noktası olarak kabul edilen ve çalışanlardan en yüksek verimi elde etmeyi amaçlayan, çalışana değil yapılan işe odaklanan Taylorizm, duygulara karşı olumsuz yargıların çoğalmasını çabuklaştırmıştır (Koroğlu ve Koç, 2017: 2).

1914 yılında Hanry Ford, kurduğu otomobil montaj hattındaki işçilerin çalışma süresini günlük sekiz saat olarak belirlemiş karşılığında beş dolar ücret vermesi başlayarak fordist üretim sisteminin temellerini atmıştır. Fordist üretim sisteminde hem üretimin artacağı hem de işçilere boş vakit kalacağı öngörülse de aynı doğrultuda tüketim de artmasını hedeflediğinden sadece ekonomik değil; kültürel, siyasal ve toplumsal alanda da yaşanan pek çok dönüşüme sebep olmuştur. (Eraydın, 1993; Saklı, 2013). Nitekim emekte ve malda standartlaşmanın ivme kazandığı bu dönem, beraberinde insan ve kültürü de standartlaştırmıştır. Nihayetinde işçiler, önce yaptıkları işe daha sonra kendilerine yabancılaşmışlardır (Selçuk, 2011). Dolayısıyla doğal olarak bu dönemde çalışanların duygularını yapılan işe dâhil etmeleri söz konusu bile olmadığından duyguları da önemsenmemiştir. 1980'lerden sonra ulusal ve uluslararası politikalar sebebiyle, başta hizmet sektöründe olmak üzere çalışma hayatında rekabetin ve kalitenin önemi artırmaya başlamıştır. Dolayısıyla kurumlar; müşteriye anlamaya, onları memnun etmeye, ihtiyaçları karşılamaya ihtimam gösterirken bir yandan da örgütün kültürünü korumaya, duygusal iklimini düzenlemeye, çalışanların uyumuna özen göstermeye çabalamışlardır. Nitekim bu süreçte örgüt içinde çalışanların duyguları, eskiden olduğu gibi gizli veya kapalı bir tema olarak kalsa da (Ashforth and Humphrey, 1993: 88) duygu

kavramının varlığı ve örgütsel başarıdaki rolü irdelenmeye başlanmıştır (Seçer, 2005: 814).

Esasında kamusal alanda duygu, 1983 yılından sonra Hochschild'ın “duygusal emek” kavramı ile birlikte önem kazanmıştır. Nitekim duygusal emek; örgüt tarafından çalışanlardan istenilen bazı duyguların gösterilmesine izin verilmesi, örgüt tarafından istenmeyen bazı duyguların gizlenmesini ifade etmektedir. Bu durumda duygu; şahsi bir kavram olmaktan çıkmış, örgüt içinde ekonomik bir değeri olan bir ürün ya da hizmet haline gelmiş, örgütsel kültürde üretilip yönetilmeye başlanmıştır (Hochschild, 1983; Fischer and Manstead, 2008: 2). Ayrıca duygusal emek, örgüt içindeki çalışanların kendi duygularını kurum politikalarıyla harmanlayıp, şirketin vizyon ve misyonlarıyla uyumlu hale getirip yönetmelerinin istenmesidir. Başka bir tanıma göre ise; çalışanın karşıdaki insanı anlamak için öncelikle onun davranışlarına, hareketlerine ve sözlerine göre kendi duygularına önem vermeden hatta kendi duygularını bastırarak gösterilen duygusal bir stratejidir (Basım ve Beğenirtaş, 2012: 80; Pini and Mayes, 2012: 73). Dolayısıyla duygusal emek kısaca duyguların piyasa için bir çeşit metaya dönüştürülmesi halidir (Delen, 2017: 47).

İlaveten küreselleşme ile artan tüketim ve satın alma hızı, duyguların da piyasada bir ürün gibi salınmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda hizmet sektöründe özellikle duyguların “satın alma davranışı” üzerindeki etkisi üzerinde durulmaya başlanmıştır. Örneğin satış personelinin ruh hali ve satış anındaki mağazadaki atmosferinin; müşteriye olumlu mu olumsuz mu yansıtacağı, tüketicinin satın alma davranışından pozitif mi negatif mi etkileceği araştırmalara konu olmuştur (Mayer et al., 2004). Dolayısıyla örgütler, isteseler de duyguları görmezden gelememişlerdir. Dahası örgüt içindeki duygular; işletmeye katma değer yaratma, işletmeyi hedeflerine ulaştırma yolunda önemli bir kaynak olarak gördüğünden şirkete fayda sağlayacak bazı “seçilmiş” duygular çalışanlardan özellikle istenmeye başlanmıştır (Küpers and Weibler, 2008). Böylece bazı duygulara sosyal bir sermaye veya ekonomik bir değeri olan bir üründen gibi yaklaşılmıştır (Töremen ve Çankaya, 2008). Dolayısıyla örgütler duygulardan arınmış bölge gibi düşünülmemelidir. Özellikle günümüzde bilginin hızlı yayılması, teknolojik gelişmeler, çetin rekabet, hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti gibi değişkenler hem yöneticilerin hem de çalışanların duygularını çift taraflı etkilemeye başlamıştır (Rafaeli and Worline, 2001). Çünkü çalışanlar işyerlerinde algıladıkları bir adaletsizlik karşısında hüsrana uğrayabilir, aniden işten çıkarılma korkusu yaşayabilir, amirinin övgüsünden mutlu olabilir, bir değerlendirmenin sonucundan memnun kalabilir, çalışma arkadaşlarının başarısını kıskanabilir, hedef tutturmak için stres yaşayabilir, satış odaklı yapılan bazı davranışlarından utanabilir, zorlu bir proje beklentisiyle heyecan duyabilirler (Ashforth and Humphrey, 1995). Nitekim duygular sosyal yapılandırıcı işlevinde olup çalışanların duygusal ihtiyaçlarına gerekli özenin gösterilmesi örgütün performansı bile artırabilir (Huy, 1999).

ÇALIŞMA HAYATINDA DUYGULARIN CİNSİYET KALIP YARGILARI

Cinsiyet olgusu, bireylerin doğdukları andan itibaren sosyal hayatın oluşmasında ve düzenlenmesinde önemli bir etken olmasına rağmen (Çimen, 2012; Dökmen, 2009) toplumsal hayat içinde toplumun öğretileriyle yeniden yorumlandığında toplumun “bireyi” kadın ve erkek olarak algılayışıyla toplumsal cinsiyete dönüşmektedir. Böylece cinsiyet ayrımlaşarak toplumsallaşmaktadır. Nitekim insanlarda daha bebeklik dönemlerinde pembe ve mavi diye renklerde başlayan bu ayırım (Fine, 2016) tabiri caizse yetişkinlik dönemlerinde üzerine her geçen gün daha çok renk eklenerek koyulaşmaktadır. Böylece zamanla kadınların ve erkeklerin giyim tarzından meslek seçimine kadar farklılaşmalar olmaktadır (Giddens, 2005). Üstelik bu aktarımların çoğu aile içinde başladığından (Ecevit, 2003; Ecevit, 2011; Fine, 2016) toplumsal süreç içinde cinsiyetler arası görev paylaşımı doğal akışında yani kendiliğinden devam etmektedir. Çünkü insan, yapısı gereği gruplara yönelik şablon oluşturmaya ve çizilen sınırlar içinde kalıp yargılar oluşturmaya meyilli bir canlıdır. Dolayısıyla birey sergilediği tutum ve davranışların doğru olup olmadığını düşünmemekte, en risksiz ve kolay yolu seçerek toplum tarafından kabul görmüş algı, davranış, duygu ve tutumları kolayca kabul etmektedir (Dökmen, 2009). Bu bağlamda insanlar sosyal inançlarının onay görmemesine karşı dirençli olduğundan (Tausch et al., 2007) cinsiyet farklılıkları hakkındaki inançlar da toplum tarafından sürdürülebilir ve nesnel kanıtlar yerine, subjektif varsayımlar çerçevesinde kutuplaştırılmaktadır (Haines et al., 2016).

Bu durumda hemen her toplumda görülen kadınların ve erkeklerin cinsiyete dair farklılaşan nesnel olmayan inançlarının tümüne birden kalıp yargılar adı verilmektedir. Kalıp yargılar öylesine önemlidir ki; toplum içindeki sosyal grup üyelerinin nasıl ve ne şekilde nasıl davranabilecekleri hususunda yaşadığı topraklara itaatkâr bir bilgi akışı sağlasa da önyargılı beklentiler oluşturabilir, peşin hükümlü tutumları pekiştirebilir ve hatta ayrımcılığı bile teşvik edebilir (Ghavami and Peplau, 2013: 113). Nitekim Shields (2013) duygusal kalıp yargıların bilinçli oluşturulduğunu böylece insanların davranışlarını dengeleyip sosyal grupların organizasyonunu koruduğunu ifade etmiştir. Bu duruma da örnek olarak Amerikan İç Savaşı öncesinde siyah “kölelere” öfke duygusuna ait ifadelerin yasaklanmasını göstermiştir. Zira beyaz “efendilerin” güçlerini bu duygu yasaklama yoluyla koruduğunu iddia etmiştir. Bu durumda benzer şekilde kadın ve erkeklere ait duygu kalıp yargıların da bir tarafın diğer tarafa “gücünü” korumaya yönelik politik bir durum olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda kadınlara “duygularıyla hareket eden” kalıp yargısı örtüstürüldüğünden “mantiğiyle hareket eden” tarafın güdümlü şekilde erkeklere kaldığını ifade etmiştir. Nitekim toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin tutumlar, son 30 senede önemli ölçüde değişse de (Haines et al., 2016

kadınların, erkeklerden daha duygusal olduğuna dair inanç onlarca senedir varlığını güçlü şekilde korumaya devam etmektedir (Ghavami and Peplau, 2013).

Kadınların duygusal erkeklerin mantıklı olduğu düşüncesi, sosyal yaşamda olduğu gibi çalışma hayatında da kadınları etkilemektedir. Nitekim 1980'lerden sonra yaşanan ekonomik gelişmelerin de etkisiyle ağırlaşan sosyal sorunlarla birlikte bireylerin istihdam imkânları daralmaya ve değişmeye başlamış, yoksulluğun önlenmesinde bütün sosyo-ekonomik unsurlar seferber edilmiştir. Bu husus doğal olarak önemli bir ekonomik unsur olan kadın işgücünün çalışma hayatına dâhil edilmesine ve kadınların işgücüne katılımlarını artırmaya yönelik politikaların hayata geçirilmesine neden olmuştur (Hüseyinli ve Hüseyinli, 2016; Karabıyık, 2012: 232). Ekonomik istikrarın sağlanması sürecinde ev dışı çalışma alanına katılan kadınlar, başta esnek çalışma saatleri ve sigortasız çalışma gibi birçok sıkıntılarla karşılaşmış olsa da işgücü piyasasında kadın çalışanların sayısı belirgin düzeyde artış göstermiştir. Tüm dünyada işgücünün kadınlaşması (Alarcon-Gonzales and McKinley, 1999; Şenses, 2004) olarak tanımlanan bu dönemde Hochschild duygusal emek kavramını ortaya atmış ve iş yaşamında az ya da çok herkesin duygusal emek gösterdiğini fakat bu gösterilen duygusal emeğin çoğunun kadınlardan beklendiğini vurgulayarak yaşanan toplumsal ayrımcılığın duygusal boyutuna dikkat çekmiştir. Buna örnek olarak da toplumsal kalıp yargılardan dolayı kadınların duyarlı, fedakâr, merhametli, sabırlı, sakin, sevecen, yardımsever kabul edildiğini ve bu yüzden finans, halkla ilişkiler, hemşirelik, hosteslik, öğretmenlik, pazarlama, sekreterlik gibi mesleklerde daha çok istihdam edildiğini ifade etmiştir (Hochschild, 1983; Güngör, 2009). Ayrıca duygusal emeği başka insanların duygularıyla uğraşmasıyla ilgili emek olarak tanımlayan James (1989); duygusal emeğin aldığı biçimler ve içerdiği becerilerin, aslında kadınları duygusal olarak “damgaladığını” ileri sürmüştür. Örneğin hemşirelerin; anne, doğal bakıcı ya da merhamet melekleri olarak temsil edildiğine dikkat çekmiştir. Hatta ona göre Florence Nightingale hemşirelikte doğal bir model olup hâlâ kadın imajını yansıtmaktadır (Gray, 2010). Oysa Nightingale çoğu kişi tarafından Kırım Savaşı sırasında yaptığı hemşirelik hizmetleriyle anılsa da aslında enfeksiyon, hastane planlaması, hastane yönetimi ve istatistiksel analizler üzerine de çok sayıda çalışması bulunan çok iyi bir yazardır (Matthews et al., 2020). Bu perspektiften bakıldığında bazı duygusal tutumların tamamen doğal bir olguymuş gibi tasvir edilmesi, aslında duygusal emeğin ekonomik, kültürel ve toplumsal cinsiyet açısından devalüasyonu ile ilgilidir (Gray, 2010).

Genellikle cinsiyet klişeleri dört temel madde üzerinde yoğunlaşmaktadır ki bunlar fiziksel özellikler, kişisel özellikler, rol davranışları ve mesleklerdir. Bu dört madde hem birbirleriyle ilişkili olup hem de birbirinden bağımsız hareket edebilmektedir. Bu bağlamda Hanyes ve arkadaşlarının (2016) kadın ve erkek tipi meslekler konusunda yaptıkları uzun soluklu çalışmada, meslek tiplerinin hem kadınlar hem erkekler arasında güçlü bir farklılaşma gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Örneğin bakıcılık, halkla ilişkiler, hemşirelik, öğretmenlik gibi meslekler daha çok kadınlara; hâkimlik, mühendislik, yöneticilik gibi meslekler de daha çok erkeklere özgü meslekler olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu araştırmada 1983'te var olan kadın ve erkek tipi mesleklerin 2014 yılında da neredeyse aynı derecede korunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görüldüğü gibi aradan geçen yıllara rağmen cinsiyetlere ayrılmış mesleklere dair kalıp yargılar kırılmamıştır.

Nitekim mesleklerin cinsiyetlerle olan katı kuralları devam ederken aynı zamanda mesleklerin duygularla bağı da adeta kenetlenmiştir. Dolayısıyla kadınsı duygulara ait meslekler kadınlara, erkeksi duygulara ait meslekler de erkeklere uygun görülmüştür. Örneğin bir başkasının sıkıntısını sezebilmek, karşısındakiyle empati yapabilmek, merhametli olabilmek gibi “kadınsı” özelliklerinin; diyetisyenlik, halkla ilişkiler, hemşirelik, satış elemanı, sekreterlik ve öğretmenlik gibi bazı mesleklerde temel bir gereklilik olduğuna inanıldığından (Smith, 2018: 78) bu işler kadınlarla bağdaştırılmıştır. Böylece toplumsal mekanizmalarla süreç içinde üretilmiş olan bu algılar, yargılar, değerler hatta sonuçlar çalışma hayatına yeni başlayacak olan kadınların ve erkeklerin davranışlarına etki edecek şekilde nesilden nesile senelerce taşınmıştır. Üstelik kadınlar da kendi çalışacakları iş ve iş kollarını seçerken, kendi çalışma alanlarını kabul edilme şanslarının yüksek olduğunu düşündükleri ve erkeklerle rekabetin daha az olduğuna inandıkları mesleklerde sınırlandırmış (Ecevit, 1998: 277) yani kendilerine karşı önyargılı davranmışlardır (Dökmen, 2009: 119). Bir başka deyişle aslında kadınlar toplumun kendilerine biçtiği “duygulu” ya da “duygusal” özellikleri baştan kabul etmiş ve bu duygularını kullanabilecekleri mesleklere yönelmeye öncelik vermişlerdir.

Esasında kadınlar kadar erkekler de işyerinde duygusal normlara sahiplerdir fakat kadınların duygusal durumları daha fazla incelemeye tabi tutulmaktadır. Mesela kadınlar; erkeklere özgü duyguları ifade ettiklerinde kendi cinsiyetlerine yönelik tahakküm yasağını ihlal ettikleri için eleştirilirken kadın tipi duyguları ifade ettiklerinde de bu sefer aşırı duygusal ve duygusal kontrolden yoksun olarak yargılanmaktadırlar. Bu çelişkili durum, nihayetinde kadınların yetkinliğini ve mesleki meşruiyetini sıkıntıya sokabilmektedir. Bu yüzden kadınlar işyerindeki duygularını erkeklere nazaran daha kısıtlı ya da sınırlı yaşamak zorunda kalabilmektedirler (Smith et al., 2016). Bu duruma belirgin örneklerden biri, iş hayatında birçok sorunun evrensel çözücüsü olarak kabul edilen empati duygusudur (Smith, 2018: 78; Vucinic et al., 2020: 3). Yapılan çalışmalarda kadınların erkeklere göre daha empatik olduğu ileri sürülse de dikkate alınması gereken önemli bir gerçek de kadınların cinsiyet kalıp yargıları gereği empatik görünme eğilimidir (Goleman, 2019). Yani kadınlar daha empatik davranmak istemeseler bile, öyle görünmeyi kendilerine daha uygun bulduklarından empatik davranmayı tercih edebilmektedirler. Oysa duygularını saklayan, kısıtlayan insanlardan ziyade duygularını yaşadıkları olaylara ve durumlara göre doğru zamanda ve uygun şekilde yaşayan hem mutlu hem başarılı bir hayat sürmektedirler (David, 2018).

Bu bağlamda çalışma hayatında yaşanan duyguların kontrolleri, kadınların çalışma hayatında daha fazla stres duygusuyla yaşamalarına sebep olabilmektedir. Nitekim çalışanın kariyer gelişimi açısından işe ilk girdiği andan başlamak üzere kendi kişilik yapısından, işin kendisinden veya dış çevreden kaynaklanan stres merkezleri bulunmaktadır. Buna göre insanlar en çok çalışma ortamında stresle karşılaşmaktadır (Yüksel, 2014: 111). Ayrıca stres, çalışanların zihinsel sağlığına zarar vermektedir (Mackenzie and Kerr, 2013: 6). Son zamanlarda özellikle kadınların çoğunlukta olduğu hizmet sektöründeki müşteri memnuniyeti anlayışı da stresi fazlaca tetiklemektedir. Çalışanların müşteriyle insani yakınlık kurarak, onu anlaması ve onun isteklerini ondan evvel belirleyip uygun hizmet sunmak için yapmaları gereken davranışlar silsilesi olan müşteri memnuniyeti; çoğunlukla çalışanların memnuniyetsizliği ile sonuçlanmaktadır. Bu durum çalışanlar üzerinde baskı oluşturmakta, duygusal uyumsuzluk ve kendine yabancılaşma halleri görülebilmektedir (Ashforth and Humphrey, 1993). Bu çerçevede yapılan bazı çalışmalarda stresin insanların cinsiyetlerine göre farklılaşmadığını, esasında kişilik özelliklerine bağlı olduğu ileri sürülse de (Cam, 2011) bazı araştırmalar çalışan kadınların hem çalışmayan kadınlardan hem de erkeklerden daha fazla stres yaşadıklarını desteklemektedir (Miller et al., 2000: 271). Park ve arkadaşlarının (2015) yaptığı bir çalışmada kadın doktorların erkek meslektaşlarına göre daha yüksek stres yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Sebebi de bugünün ideal kadınlık profilinde en büyük stresin kadının iş hayatını, ev işlerini ve anneliği bir arada yürütmesinden kaynaklı olduğu ileri sürülmektedir. Keza kadınların maruz kaldığı çoklu roller, çoklu sorumluluklar, rol çatışması, vardiyalar, zaman baskısı yanında duyguların mülkiyetinin de kurumun elinde olması stresin oluşma riskini artırdığı muhakkaktır (Cam, 2011; Yüksel, 2014).

Toplumdaki cinsiyet kalıp yargılarına istinaden duygularını kontrol eden ve mantıklı olan tarafın erkekler olduğuna inanıldığından; çalışma hayatında lider olmak için gerekli olan duygularını dizginleme, mantıklı karar verme, sakin kalma yeteneklerinin de erkeklerde olduğuna dair yaygın bir inanç söz konusudur. Bu durumda kadınlar lider olduklarında ya da olmak istediklerinde yaşadıklarına ek olarak farklı bir duygusal sorunla daha karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla yetkin ve etkin olduklarını kanıtlama ihtiyacı duydukları için adeta erkeksi davranmak zorunda kalmaktadırlar. Bu yüzden işe ilk önce duygularını saklayarak başlamakta çevresine sanki duyguları yokmuş gibi göstermeye çalışmaktadır. Psikolog Brescoll (2016) lider rolündeki kadınların cinsiyetçi kalıp yargılarıyla olan mücadelesine “duygusal bir mayın tarlası” ifadesini kullanmaktadır. Brescoll bu çifte açmaz için Hillary Clinton tarafından seçim zamanı söylediği cümleyi dayanak göstermiştir. Çünkü Clinton, bir gazeteciye aslında hissettiklerini açıkça söylemek istediğini fakat dikkatli ve uyanık olmak zorunda olduğunu ifade etmiştir.

Nitekim cinsiyet klişelerinin kadınlar ve erkekler arasındaki algı farkını inceleyen çalışmalar, başarılı bir yöneticinin erkeksi kalıp algıların devam ettiğini

doğrular niteliktedir (Brenner et al,1989; Orser,1994; Tabassum and Nayak, 2021). Ayrıca araştırmalarda başarılı bir yöneticinin bağımsız, tahakküm sahibi, kendine güvenen hatta saldırgan gibi “erkeksi” özelliklerin taşınması gerektiği ön yargularıyla ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla duygu kelimesinin kendisi dahi çalışma hayatında iş süreçlerine müdahale edebilecek “kadınsı bir zayıflık” olarak görülmektedir (Orser, 1994). Üstelik Amerika’da 1975 ile 1983 yıllarını arasındaki süreçte kadın yöneticilere olan bakış açılarının ve önyargıların değişip değişmediği araştırılmış; buna göre sekiz yıl boyunca toplanan verilerin olumlu ya da olumsuz yönde değişmediği bulgulanmıştır (Dubno, 1985).

Nihayetinde iş yaşamında başarılı olmak isteyen kadınlar, diğer cinsiyet kalıp yargılarında olduğu gibi duygulara ait kalıp yargularla da ayrıca mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Bunun sonucunda kadınlar sosyal kimliklerinin değersizleşmesi sorunu ile karşı karşıya kalabilmekte ve bu çoğu zaman kadınlar açısından yıkıcı olabilmektedir (Tabassum and Nayak,2021).

SONUÇ

Endüstrileşmeyle birlikte hemen her örgütte “duygularını işine karıştırma” söylemi yaygınlaşmıştır. Ayrıca birçok yönetici, işinde başarılı olmak isteyen personelin duygularıyla hareket etmeden mantıklı düşünmesi gerektiğini vurgulamış hatta bu konuda baskı yapmıştır. Oysa insanda duygu ve mantık iç içedir (Cooper and Sawaf, 2000). Dolayısıyla insanların mantıklı karar alabilmesi için yine duygulardan beslenmesi gerekmektedir (Greenberg and Bolger, 2001). Bu bağlamda yapılan birçok sinirbilim çalışmaları duygunun, beyinle alakalı olduğunu ispatlansa bile (Epstein, 1998; Winter, 2018; Rolls 2000; Frith, 2007) duyguların mantıksız olduğuna dair kanıksama (Baltaş, 2006; Yıldırım ve Gül, 2021) çalışma hayatında duygulardan uzak durulmasına sebep olmuştur.

Özellikle 1980 yılından sonra dünyadaki ekonomik değişimlerin etkisiyle rekabet piyasasında mevcudiyetini devam ettirmek isteyen örgütler, müşteri memnuniyeti konusuna odaklanmışlardır. Elbette müşteri işletmelerin geleceğini belirleyen önemli bir faktördür. Bununla beraber müşterilerin ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanması da hizmet kalitesi için yadsınamaz bir tutumdur (Odabaşı, 2000). Ancak kaliteli hizmet sadece müşteri memnuniyetiyle değil, aynı zamanda örgütlerde çalışanların memnuniyeti ile de ölçülmektedir (Sözen, 2005).

Son yıllarda örgüt içinde her ne kadar duygulara önem verildiği vurgulansa da aslında burada bahsi geçen duygu, kişisel değil kurumsal bir duygudur. Yani çalışanlardan beklenen, kendi duygularını hissettiği ölçüde yaşaması değil, bu duyguları kurum politikalarının vizyon ve misyonlarıyla uyumlu hale getirmesidir. Diğer bir ifadeyle duygular, ekonomik değeri olan bir ürün haline gelmiştir (Özgen, 2010:

78). Günümüzde duygusal zekâ kavramının popüler olması ve eğitim fırsatlarının artması (Tallichet and Willits, 1986) diğer geleneksel kalıp yargularla birlikte çalışma hayatında duygunun yerinin sorgulanmasına da vesile olmuştur. Ancak duyguların işe karıştırılmaması konusundaki katı tutum hâlâ tam manasıyla kırılabilmiş değildir (Dökmen, 2009: 187). Oysa örgütlerde “yaşayan” duygusal bir hayat vardır ve bu insanlardan koparılamaz. Dolayısıyla insanlar, evlerinden işlerine giderken duygularını kapının eşliğinde bırakamazlar (Hearn and Parkin, 2007; Knights and Surman, 2008: 4). Nitekim örgütlerin en değerli sermayesi insan, insanın en değerli hazinesi de duygularıdır. Bu çifte sermayenin yani insanın ve duygunun gücü bilinip, önyargısız şekilde toplumun tüm kesimi tarafından kabul edildiğinde işletmenin hedefine giden yolda sadece daha kârlı değil aynı zamanda daha verimli adımlar da atılabilecektir.

Bu noktada günümüzde duyguların varlığının ya da yokluğunun tartışılıyor olması çok kıymetlidir. Bu beyin fırtınası her insana kendi içindeki duyguyu sorgulatırken çıkan yorumlamaların çalışma hayatına da sirayet etmesine dolayısıyla bazı toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yavaş da olsa kırılmasına imkân sağlamaktadır.

Yazar Katkı Oranları:

Çalışmanın Tasarlanması: FY (%70), HG (%30)

Veri Toplanması: FY (%70), HG (%30)

Veri Analizi: FY (%70), HG (%30)

Makalenin Yazımı: FY (%70), HG (%30)

Makalenin Gönderimi ve Revizyonu: FY (%70), HG (%30)

KAYNAKLAR

- Alarcon-Gonzalez, D. & McKinley, T. (1999). The adverse effects of structural adjustment on working women in Mexico. *Latin American Perspectives*, 26 (3), 103-117.
- Akdemir, F. (2020). David Hume’da ahlak-siyaset ilişkisi: Duygu temelli ahlaktan fayda temelli siyasete geçiş. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz (30), 451-472.
- Ahmed, S. (2004). *Duyguların kültürel politikası*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Altuntaş, E. O. (2015). Aydınlanma döneminden günümüze bilimsel bilginin temelindeki ana sorunsal: İdealizm-materyalizm tartışması ve diyalektik yöntem. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(47), 27-43.
- Arslantaş, H. (2021). Gözetimin insan odaklı boyutu: Gizli müşteri gözetimleri. *Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (8), 64-76.
- Ashforth, B. E. & Humphrey, R. H. (1993). Emotional labor in service roles: The influence of identity. *Academy of Management Review*, 18(1), 88-116.
- Baktemur, Z. (2019). Aydınlanma çağı filozoflarına göre kadın: Schopenhauer, Kant ve Rousseau örneği. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (18), 1-12.
- Baltaş, Z. (2006). *Duygusal zekâ*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Basım, N. & Beğenirtaş, M. (2012). Çalışma yaşamında duygusal emek: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(1), 77-90.
- Beceren, E. (2012). *Duygusal ve sosyal zekâmız*. İstanbul: Postiga Yayınları.
- Brenner, O. C., Tomkiewicz, J. & Schein, V. E. (1989). The relationship between sex role stereotypes and requisite management characteristics revisited. *Academy Of Management Journal*, 32(3), 662-669.
- Brescoll, V. L. (2011). Who takes the floor and why: Gender, power, and volubility in organizations. *Administrative Science Quarterly*, 56(4), 622-641.
- Brody, L. R. & Hall, J. A. (2008). Gender and emotion in context. *Handbook of Emotions*, 3, 395-408.
- Koç, B. Şanlı, A. G., & Temli, D. G. (2020). Profesyonel sürücüler ile profesyonel olmayan sürücülerin sürücü öfke düzeylerinin karşılaştırılması. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 5(2), 72-82.
- Cam, E. (2011). Çalışma yaşamında stres ve kamu kesiminde kadın çalışanlar. *Journal of Human Sciences*, 8(1),1-10.
- Cevizci, A. (2002). *Aydınlanma felsefesi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Cooper, R. K. & Sawaf, A. (2000). *Liderlikte duygusal zekâ: Yönetimde ve organizasyonda duygusal zekâ*. Zela Bedriye Ayman ve Banu Sancar (çev.). İstanbul: Sistem Yayınları.
- Çakar, U. & Arbak, Y. (2004). Modern yaklaşımlar ışığında değişen duygu-zekâ ilişkisi ve duygusal zekâ. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (3), 23-48.
- Çimen, L. K. (2012). Bir faktör olarak eğitimin kadının aile içi kararlara katılımı üzerine etkisi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports and Science Education*, 1 (2), 78-90.
- David, S. (2018). *Duygusal çeviklik*. Zeliha Babayiğit (çev.), İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Delen, M. G. (2017). *Emek sürecinde son nokta duygusal emek ve tinsel emek*. İstanbul: Türkmen.
- Demirtaş Madran, A. (2008). Duygusal ve cinsel kıskançlık açısından temel cinsiyet farklılıkları: Evrimsel yaklaşım ve süregelen tartışmalar. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 300-309.
- DePrezis, R., Sonnentag, T. L., Wadian, T. W. & Saeed, Z. (2021). Effects of emotion-related stereotype messages on young women's experience and expression of emotion. *SN Social Sciences*, 1(7), 1-13.
- Descartes, R. (2015). *Duygular ya da ruh halleri*. Çiğdem Dürüşken (çev.), İstanbul: Alfa.
- Diener, M. L. & Lucas, R. E. (2004). Adults' desires for children's emotions across 48 countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35, 525-547.
- Dökmen, Z. (2009). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi.
- Ecevit, Y. (1998). "Türkiye'de ücretli kadın emeğinin toplumsal cinsiyet temelinde analizi". *75 yılda kadınlar ve erkekler*. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayını.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? bu ilişki nasıl çatışabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 83-88.
- Ecevit, Y. (2011). Toplumsal cinsiyet sosyolojisine başlangıç. Yıldız Ecevit ve Nadide Karkiner (ed.). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. (s.2-29). Eşişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Epstein, S. (1998). *Constructive Thinking: The Key to Emotional Intelligence*. USA: Greenwood Publishing.
- Eraydın, A. (1992). Post-fordizm ve değişen mekânsal öncelikler. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Dubno, P. (1985). Attitudes toward women executives: A longitudinal approach. *Academy of Management Journal*, 28(1), 235-239.
- Fine, C. (2016). *Toplumsal cinsiyet yanılması*. (çev.). Kıvanç Tanrıyar, İstanbul: Sel Yayınları.
- Frith, C. D. (2007). The social brain? philosophical transactions of the royal society. *Biological Sciences*, 362(1480), 671-678.
- Fischer, A. H. & Manstead, A. S. (2008). "Functions of emotion from an organizational perspective". N. M. Ashkenasy ve C. L. Cooper (ed.) *Research Companion to Emotion in Organizations*, (pp. 605-616). Cheltenham, UK: Elgar.
- Ghavami, N. & Peplau, L. A. (2013). An intersectional analysis of gender and ethnic stereotypes: Testing three hypotheses. *Psychology of Women Quarterly*, 37(1), 113-127.
- Giddens, . (2005). *Sosyoloji*. haz. Cemal Güzel. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Goleman, D. (2003). *Duygusal zekâ neden IQ'dan daha önemlidir?* İstanbul: Varlık Yayınları.
- Goleman, D. (2019). *İşbaşında duygusal zekâ*. Haldan Balkara (çev.), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gökâl, N. (2018). İbn Sina'ya göre duygu. *Journal of Analytic Divinity*, 2(2), 105-115.
- Gökâl, N. (2019). *Duygu felsefesi*. Ankara: Atlas Yayınları.
- Gray, B. (2010). Emotional labour, gender and professional stereotypes of emotional and physical contact, and personal perspectives on the emotional labour of nursing. *Journal of Gender Studies*, 19(4), 349-360.

- Greenberg, L. S. and Bolger, E. (2001). An emotion-Focused approach to the overregulation of emotion and emotional pain. *Journal of Clinical Psychology*, 57(2), 197-211.
- Güngör, M. (2009). Duygusal emek kavramı: Süreci ve sonuçları. *Kamu-İş*, 1(1), 167-184.
- Hacızade, N. (2012). *Bilişsel dilbilim açısından duyguların dili*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Haines, E. L., Deaux, K. & Lofaro, N. (2016). The times they are a-changing... Or are they not? A comparison of gender stereotypes, 1983-2014. *Psychology of Women Quarterly*, 40(3), 353-363.
- Hearn, J. & Parkin, W. (2007). "The emotionality of organization violations: gender and relations in practice". In *Gendering Emotions in Organizations: Management, Work and Organisations* (pp. 161-182). UK: Macmillan Education.
- Hochschild, A. R. (1983). *The managed hearth: Commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hume, D. (2009). *İnsan doğası üzerine bir inceleme*. Ergün Baylan (çev.). Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Huy, Q. N. (1999). Emotional capability, emotional intelligence, and radical change. *Academy Of Management Review*, 24(2), 325-345.
- Hüseyinli, N. & Hüseyinli, T. (2016). Çocuk bakımının kadın işgücü üzerinde etkileri ve hukuki düzenlemeler. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 16(34), 108-137.
- Ilgaroğlu, M.C. (2019). *Ahlaki felsefesi açısından duygu değer ilişkisi*. İstanbul: Hiperayın.
- Izard, C. E., Schultz, D., Fine, S. E., Youngstrom, E. & Ackerman, B. P. (2000). Temperament, cognitive ability, emotion knowledge, and adaptive social behavior. *Imagination, Cognition and Personality*, 19(4), 305-330.
- James, W. (1884). What is an emotion? *Oxford University Press*, 9(34), 188-205.
- James, N. (1989). Emotional labour: Skill and work in the social regulation of feelings. *The Sociological Review*, 37(1), 15-42.
- Karabıyık, I. (2012). Türkiye'de çalışma hayatında kadın istihdamı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 231-260.
- Kavuncu, N. (1987). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri'nin Türk toplumuna uyarlama çalışması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Kazaz, A. (2019). *Duygusal zekâ ve tüketim*. İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Keleş, E. & Çepni, S. (2006). Beyin ve öğrenme. *Journal of Turkish Science Education*, 3(2),66-82.
- Keskin, H., Akgün, A. E. & Yılmaz, S. (2016). *Örgütlerde duygusal yetenekler*. Ankara: Nobel.
- Kılıçaraslan, F. (2010). *On adımda duygusal zekâ*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kırlı, Ö. (2013). John Locke ve David Hume'un epistemolojisi ve beşeri olanın izahı. *UluslararasıYönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(20), 99-114.
- Knights, D. & Surman, E. (2008). Addressing the gender gap in studies of emotion. *Gender, Work and Organization*, 15(1), 1-8.
- Kocaoğlu, M. (2018). Aydınlanmayı yeniden düşünmek: Horkheimer ve Adorno. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(03), 159-179.
- Koç, B. Şanlı, A. G. & Temli, D. G. (2020). Profesyonel sürücüler ile profesyonel olmayan sürücülerin sürücü öfke düzeylerinin karşılaştırılması. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 5(2), 72-82.
- Koçak, R. (2002). Aleksitimi: Kuramsal çerçeve tedavi yaklaşımları ve ilgili araştırmalar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1), 183-212.
- Konrad, S. & Hendl, C. (2005). *Duygularla güçlenmek*. Meral Taştan (çev.), İstanbul: Hayat Yayınları.
- Köroğlu, V. ve Koç, M. (2017). Stratejik yönetim açısından Taylorizm prensiplerinin zamanımıza yansımaları. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 1-18.
- Küpers, W. & Weibler, J. (2008). Emotions in organisation: An integral perspective. *International Journal of Work Organisation and Emotion*, 2(3), 256-287.
- Mackenzie, S.H. & Kerr, J. H. (2013). Stress and emotions at work: An adventure tourism guide's experiences. *Tourism Management*, 36, 3-14.
- Manz, C. C. (2009). *Duyguları yönetmenin gücü duygusal disiplin*. Nelda Bayraktar (çev.), İstanbul: Arıtan Yayınları.
- Matthews, J. H., Whitehead, P. B., Ward, C., Kyner, M. & Crowder, T. (2020). Florence Nightingale: visionary for the role of clinical nurse specialist. *Online J Issues Nurs*, 25(2), 1-21.
- Mayer, J. D., Salovey, P. & Caruso, D. R. (2004). Emotional intelligence: theory, findings and implications. *Psychological Inquiry*, 15(3), 197-215.
- Miller, K., Greyling, M., Cooper, C., Lu, L., Sparks, K. & Spector, P. E. (2000). Occupational stress and gender : A cross-cultural study. *Stress Medicine*, 16(5), 271-278.

- Lerner, H. (1999). *Öfke dansı*. Sinem Gül (çev.), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Odabaşı, Y. (2000). *Satış ve pazarlamada müşteri ilişkileri yönetimi*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Orser, B. (1994). Sex Role Stereotypes and Requisite Management Characteristics: An International Perspective. *Women in Management Review*, 9(4), 11-19.
- Ovalı, S. (2014). Küresel rekabet gücü açısından Türkiye'nin konumu üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 1(3), 17-36.
- Özgen, İ. (2010). *Turizm işletmelerinde duygusal emek*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Park, K. H., Kim, D. H., Kim, S. K., Yi, Y. H., Jeong, J. H., Chae, Hwang, J. & Roh, H. (2015). The relationships between empathy, stress and social support among medical students. *International Journal Of Medical Education*, 6(6), 103-108.
- Pini, B. & Mayes, R. (2012). Gender emotions and fly-in fly-out work. *Australian Journal of Social Issues*, 47(1), 71-86.
- Plant, E. A., Hyde, J. S., Keltner, D. & Devine, P. G. (2000). The gender stereotyping of emotions. *Psychology of Women Quarterly*, 24(1), 81-92.
- Rafaeli, A. & Worline, M. (2001). "Individual emotion in work organizations". *Social Science Information*, 40(1), 95-123.
- Rolls, E. T. (2000). Precis of the brain and emotion. *Behavioral And Brain Sciences*, 23(2), 177-191.
- Rosenwein, B. H. & Cristiani, R. (2019). *Duygular tarihi nedir?* Kemal Özdil (çev.), İstanbul: Isık Yayınları.
- Rumi, M. C. (1997). *Konularına göre açıklamalı Mesnevî tercümesi* (6 Cilt). Şefik Can (çev.). İstanbul: Ötügen.
- Saklı, A. R. (2013). Fordizm'den esnek üretim rejimine dönüşümün kamu yönetimi üzerindeki etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 107-131.
- Salovey, P. & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence imagination. *Cognition and Personality*, 9(3), 185-211.
- Selçuk, G. (2011). Fordist birikim rejimi ve kitle kültürü. *Journal of Yaşar University*, 6(24), 4130-4152.
- Seçer, H. Ş. (2005). Çalışma yaşamında duygular ve duygusal emek: sosyoloji, psikoloji ve örgüt teorisi açısından bir değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 813-834.
- Sheets Johnstone, M. (1999). Emotion and movement. A beginning empirical-phenomenological analysis of their relationship. *Journal of Consciousness Studies*, 6(11-12), 259-277.
- Shields, S. A. (2013). Gender and emotion: What we think we know, what we need to know, and why it matters. *Psychology of Women Quarterly*, 37(4), 423-435.
- Smith, J. S., Brescoll, V. L. & Thomas, E. L. (2016). "Constrained by emotion: women, leadership and expressing emotion" in *Handbook on well-being of working women*. (pp. 209-224). Springer, Dordrecht.
- Smith, T. W. (2018). *Duygular sözlüğü*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Sözen, S. (2005). Kamuda hizmet kalitesi: kolluk hizmetleri örneği. *Polis Bilimleri Dergisi*, 7(3), 1-15.
- Spinoza, B. (2021). *Duyguların gücü*. Ahmet Ceylan (çev.), Ankara: Gece Kitaplığı.
- Şenses, F. (2004). Neoliberal küreselleşme kalkınma için bir fırsat mı, engel mi? *Kalkınma ve Küreselleşme*, 1, 13-54.
- Tallichet, S. E. & Willits, F. K. (1986). "Gender-Role Attitude Change Of Young Women: Influential Factors From A Panel Study". *Social Psychology Quarterly*, 49(3), 219-227.
- Tarhan, N. (2006). *Duyguların psikolojisi ve duygusal zekâ*. İstanbul: Timaş.
- Tausch, N., Kenworthy, J. B. & Hewstone, M. (2007). The confirmability and disconfirmability of trait concepts revisited: does content matter?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(3), 542-554.
- Titrek, O. (2007). *IQ'dan EQ'ya duyguları zekice yönetme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Tran, V. (1998). The role of the emotional climate in learning organisations. *The Learning Organization*, 5(2), 99-103.
- Töremen, F. & Çankaya, İ. (2008). Yönetimde etkili bir yaklaşım: Duygu yönetimi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 1(1): 33-47.
- Vucinic, V., Stanimirovic, D., Gligorovic, M., Jablan, B. & Marinovic, M. (2020). Stress and empathy in teachers at general and special education schools. *International Journal of Disability Development and Education*, (1), 1-17.
- Weisinger, H. (1998). *İş yaşamında duygusal zekâ*. Nurettin Süleymangil (çev.). İstanbul: MNS.
- Winter, E. (2018). *Akıllı hissetmek duygularımız neden düşündüğümüzden daha rasyoneldir?* Peter Onur (çev). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, F. & Gül, H. (2021). Toplumsal cinsiyete duygusal bakış. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 578-590.
- Yüksel, H. (2014). Çalışma yaşamı ve stres kavramı: Durumsal bir yaklaşım. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 109-131.

GENDER STEREOTYPES OF EMOTIONS IN WORKING LIFE

EXTENDED ABSTRACT

Sometimes similar and sometimes different definitions have been made about emotion so far. However here is still no clear definition of emotion. Moreover, emotion is still thought to be about the heart, not the brain. Therefore, it is thought that emotional decision making is not related to the brain. Moreover, it is thought that people who make decisions under the influence of their emotions are far from the rationality. However, emotion and logic are controlled by the brain and develop together. So being logical also means being emotional. Despite all these processes, the statements similar to the expression "do not make decisions under the influence of your feelings, think logically" are still used in most organizations. It is even believed that employees who act on their emotions in their work will fail. Naturally, acceptance of emotions in working life has become more complicated due to this disdain. Although, the brain is known to be the center of emotions today, these assumptions have not changed. Therefore, in this study, the place of emotions in working life and the emotional states of both women and men in organizations will be evaluated in terms of emotional labor in the context of gender.

The importance of competition and quality has increased in working life since 1980. Therefore, companies have given importance to satisfying the customer. In this process emotions started to be examined more than ever before in the company. In fact, in this process organizations have started to control the emotions of their employees. The organizations seem to be about emotions but they valued only the emotions that benefited the company. Today prejudices about emotions have not been eliminated yet. This situation affects women significantly in working life as well as in normal life. This is particularly evident in professions and career steps. For example, it is considered natural for women to be teachers and nurses. Besides women are accepted by society as benevolent or compassionate; for example Florence Nightingale is a character known to everyone. However it is little known that she was a good writer who also worked on statistics, management and construction.

Another important point is that women themselves have adopted these "feminine feelings". For this reason women prefer jobs for their own feminine feelings. In other words, a lot of women also consider themselves as emotional. Women are also prejudiced against themselves. Another problem about emotions and women is that emotionality is seen as an obstacle for women to become leaders. Being a successful leader means acting logically. Therefore, women who want to be leaders do not talk about their feelings, and even hide their feelings. In addition, they act as if they are far from their emotions by appearing like men in workplaces. As a result,

this situation creates great stress for women in working life. In addition, women who work both at home and go out to work can be much more tired, exhausted, introvert and also sick. Therefore, they have more work and experience more stress. As a matter of fact, many studies have concluded that women are more stressed than men. As a result, the main reason for stress is both working at home and being under emotional pressure at work. The happiness and success of an individual is closely related to the ability to experience their emotions comfortably.

Today, with the popularity of the concept of emotional intelligence, the concept of emotion has begun to be investigated in detail. However, there is still a strict and negative attitude towards emotions. The basis of this situation is the acceptance of the idea that emotions belong to women and logic belongs to men. For this reason, these prejudices about emotions that have been known for many years can be destroyed not only by educating women but also by raising awareness of men.

As a result, emotions in working life go through a difficult process just like women. However, it is a fact that emotions belong to human. Therefore, perceiving emotions as a gendered phenomenon in the organization can lead to both individual and institutional problems. The fact that organizations surmise people like a business machine robot causes employees to dislike their jobs. Therefore, the motivation of the employees decreases. Furthermore, the most valuable capital of organizations is people and human's most precious treasure is also feelings. These important and invaluable capitals can get the business to gain strength only when combined in the correct way. For this reason, various trainings should be carried out continually within the organizations. All these stereotypes may be perceived as an easy or innocuous issue for today, but it is really important for future generations.

Keywords: *Working Life, Emotions, Women, Gender Stereotypes.*

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi,
Ondokuz Mayıs University Journal of Women's and Family Studies

e-ISSN: 2791-6871, OKAD December 2022, 2 (2): 399-444

Toplumsal Cinsiyet Kavramına Eğitsel Açından Matematik Temelli Semantik Bir Bakış

A Mathematical-Based Semantic Overview of the
Concept of Gender from an Educational Perspective

Volkan DURAN¹

¹İğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İğdır
• Volkanduran8@gmail.com • ORCID > 0000-0002-5244-7790

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Düşünce Yazısı / Opinion Letter

Geliş Tarihi / Received: 13 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 16 Kasım / November 2022

Yıl / Year: 2022 | Cilt – Volume: 2 | Sayı – Issue: 2 | Sayfa / Pages: 399-444

Atıf/Cite as: Duran, V. "Toplumsal Cinsiyet Kavramına Eğitsel Açından Matematik Temelli Semantik Bir Bakış" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi* 2(2), Aralık 2022: 399-444.

TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMINA EĞİTSEL AÇIDAN MATEMATİK TEMELLİ SEMANTİK BİR BAKIŞ

ÖZ:

İnsan dilinin en önemli özelliklerinden birinin kelimelerin tek bir anlamı olmaması, farklı bağlamlarda ve içeriklerde kelimelerin bu çok anlamlılığı yansıtması olduğu söylenebilir. Genel olarak dildeki bu çok anlamlılığı inceleyen disiplin anlambilim (semantik) olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet tanımlamaları da aslında semantik bir bağlamda yapılandırılmaktadır. Cinsiyet kategorisinin konumu, diğer bazı diller ve dilbilgisi tarafından değiştirilmiştir. Cinsiyet hem dilbilim açısından hem psikolojik ve sosyolojik açıdan bu bağlamda göstergebilimin konusu olmaktadır. Farklı bakış açıları olmasına rağmen semantik genelde gösteren, gösterilen ve gösterge bağlamında anlama odaklanmaktadır. Böyle bir zemin matematikte bağıntı ve fonksiyonlar kullanılarak mantıkta karşıtlık karesi ve matematikte önemli bir uygulama alanı bulunan vektörlerle ilişkili olarak incelenebilir. Anlam kümelerinin görselleştirilmesi veya sembolizasyonu yoluyla incelenebilir. İkinci olarak ise anlam önemler mantığı, bulanık mantık gibi araçlarla incelenebilir. Üçüncüsü ise anlam kavramını vektörel bir değer olarak incelenebilir. Bu çalışmada bu üç farklı yöntemin nasıl kullanılacağına ilişkin içgörüselsel bir literatür sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Semantik Analiz, Kümeler Kuramı, Vektörler, Toplumsal Cinsiyet.

A MATHEMATICAL-BASED SEMANTIC OVERVIEW OF THE CONCEPT OF GENDER FROM AN EDUCATIONAL PERSPECTIVE

ABSTRACT

It can be said that one of the most important features of human language is that words do not have a single meaning and that words reflect this polysemy in different contexts and contents. In general, the discipline that studies this polysemy in a language is called semantics. In this context, gender definitions could be actually structured in a semantic context. The disposition of the gender category has been replaced by some other languages and their grammar. Gender is the subject of semiotics in this context, both linguistically and psychologically, and sociologically. Although there are different perspectives, semantics generally focuses on meaning in the context of the signifier, the signified, and the sign, it can also be examined in relation to the square of opposition in logic and vectors, which have an import-

ant application area in mathematics, using relations and functions in mathematics. Hence meaning can be studied through the visualization or symbolization of sets. Secondly, the meaning can be examined with tools such as the logic of importance and fuzzy logic. Third, the concept of meaning can be examined as a vector value. In this study, an insightful literature on how to use these three different methods has been tried to be presented.

Keywords: *Semantic Analysis, Set Theory, Vectors, Gender.*

GİRİŞ

Dil insanoğlunun en önemli iletişim vasıtasıdır. Dilin en önemli özelliklerinden biri dili oluşturan kelimelerin ve ifadelerin belirli derecelerde çok-anlamlılık, yan-anlamlılık içermesi olduğu söylenebilir. Dilin ikinci önemli özelliği yapısal olarak sosyolojik veya psikolojik koşullanmalarla bireyleri belirli bir biçimde düşünmeye sevk etmesidir. Dil bir bakıma bireyin düşünme biçimini bazen görece sınırlandırır bazen genişletir. Buna verilebilecek en bilinen örnek Türkçe ve İngilizce'deki O/S-He zamirlerindeki ayrımdır. Türkçe'de kişi zamiri O herhangi bir cinsiyet ipucu vermezken İngilizce'de O cinsiyet işaret edecek şekilde kullanılır. Bununla birlikte her iki dildeki ben (I), sen (you), biz (we), siz (you), onlar (they) birer cinsiyet ipucu tanımlamaz. Örneğin, bir kişi kadın ya da erkek olsun ben (I) dediği zaman aslında cinsiyet vurgusunu konuşmasında yapısal olarak imlememiş olur. Bununla beraber O kelimesi kullanılırken Türkçe ve İngilizce arasındaki cinsiyet vurgusu kendisini gösterir. Benzer durumu, Türkçe'de kullanılan bazı isimlerde de görebiliriz. Müdür-Müdire, Mürebbi-Mürebbiye, Katip-Katibe gibi bazı meslek ve iş isimleri meslek sahibinin cinsiyeti konusunda ipucunda bulunurken Psikolog, Öğretmen, Polis ve Asker gibi isimler böyle yapısal bir imayı içermemektedir. Bununla beraber, yapısal olarak içermese bile biraz önce vurguladığımız gibi kültürel olarak bu işaretlemeler örtük bir şekilde dilin içerisinde bulunabilmektedir. Bu kültürel işaretlemeyi şu bilmece metninde görürüz.

Baba ve oğul ölümcül bir bakteriye maruz kalır. Vücudu hızla tümör üreten baba ne yazık ki ölür. Oğlu hayatta kalır, ama mutlaka ameliyat olması gerekmektedir ve aceleyle hastaneye kaldırılır. Bir cerrah çağrılır. Cerrah odaya girip hastayı görünce, «Aman Allahım, bu ameliyatı yapamam, o benim oğlum» diye haykırır.

Metni okuyan kişiden buradaki yanlışlığı ya da tuhaflığı bulması istenir. Genelde insanların çoğu burada ameliyatı yapanın annesi olduğunu düşünemezler ve bu bulmacanın çeşitli versiyonları 1970'li yıllardan beri düşünce sürecimizin bir parçası olan cinsiyet ayrımcılığına kanıt olarak kullanılmaktadır (Ambirdge, 2020). Aslında bu türden dilin yapısal ve kültürel yönlerine ilişkin tartışmalar son 70

yıldır epeyce bir tartışma konusu olmuştur. Örneğin, Emily Martin'in insanlarda üreme konusunda erkek veya kadın olmanın ne anlama geldiğine dair toplumsal olarak yaratılmış fikirlerle alakalı incelemesi buna bir örnektir. Martin, spermelerin daha agresif, kayda değer ve değerli oldukları fikri gibi yaygın yanlış anlamalara vurgu yapmıştır. Örneğin, tıbbi metinlerde, adeti "durma", "ölme", "kaybetme", "soyulma", "dışarı atma" olarak tanımlayan birçok kelimelerin cinsiyet açısından negatif bir anlam içerdiğini belirtmiştir. Bu tür örnekler insan cinsiyet hücrelerini tasvir etmek için kullanılan metaforlardaki önyargıları göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle özellikle objektif bir bakış gerektiren bilimsel çalışmalar için bu tür kavramlara yönelik ayrı bir farkındalık olmalıdır (Martin, 1991).

Bu durumun sadece toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin olmadığını vurgulamak gerekir. Dilin olduğu her alanda bu türden tartışmalar yapılmıştır. Genel olarak dildeki anlamsal sistemleri (kelimelerin, cümlelerin ve ibarelerin anlamlarını) inceleyen disiplin anlambilim (semantik) olarak adlandırılmaktadır. Semantikle uğraşmak önemlidir çünkü evreni anlamak bir bakıma insanı anlamadan geçer. İnsanlar ellerindeki mevcut biyolojik ve kültürel araçlarla evrene bakar ve evreni anlamlandırır. Bu nedenledir ki aslında insanın bilimsel üretimi de zaman ve sosyal koşullarla sınırlandırılmıştır (Topal 2020: 11-12) Elbette ki insanı anlamak kainatı evreni anlamak için sadece küçük bir başlangıç noktasıdır. Fakat önemli bir başlangıç noktasıdır. Örneğin, insanlar hareket kavramını hız, ivme, sürat gibi kavramları öteleyerek sadece yer değiştirme olarak kabul etselerdi bugün bilimsel kavrayış düzeyine varamazdık. Bu bakımdan anlambilim özellikle sosyal bilimlerdeki yorumlama ve analizleri ele alması açısından önemli bir noktadadır.

İnsanın anlamlandırma süreci birçok farklı açıdan ve disiplin bakımından incelenebilir. Bunlar içinde matematiksel olarak bu anlamlandırma sürecini ele almak önemlidir. İnsanın anlamlandırma sürecinin matematiksel olarak ele alınması yapay zekâ çalışmaları açısından önem arz etmektedir çünkü geliştirilen birçok model aslında insan ve hayvan zihninden esinlenilerek yapılmaktadır. Bu çalışmada da anlam oluşturma süreçleri matematiksel ve mantık temelli bir bakış açısıyla yorumlanmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda çalışmada sosyal bilimler alanında çokça ele alınan toplumsal cinsiyet tanımlamaları ele alınmıştır çünkü cinsiyet kavramı eğitimden, sosyolojiye, psikolojiye, tıp alanına kadar her alanda incelenen bir kavramdır. Öğrencilerin başarılarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği, belirli bir hastalık türünün cinsiyet açısından anlamlı farklılık değerlerine sahip olup olmadığı hep araştırma konusu olarak ele alınmaktadır. Sonuç olarak bu çalışmada toplumsal cinsiyet kavramının matematiksel açıdan anlambilimsel olarak ele almayı amaçlamaktadır.

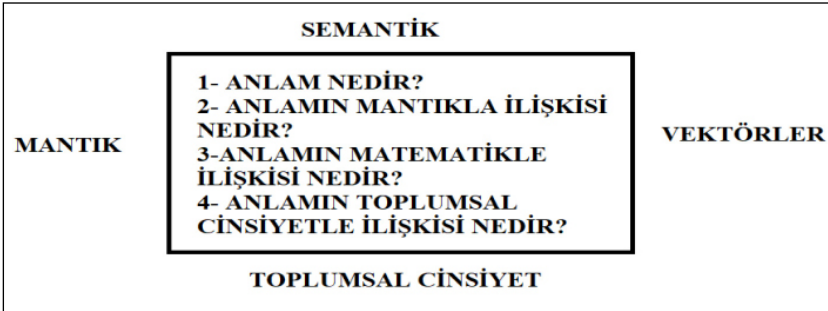
YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma nitel bir çalışmadır. İçerik analizi, belirli bir nitel veri içindeki belirli kelimelerin, temaların veya kavramların varlığını belirlemek için kullanılan bir araştırma aracıdır. Araştırmacılar içerik analizini kullanarak bu tür belirli kelimelerin, temaların veya kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini ölçebilir ve analiz edebilir. Örnek olarak, araştırmacılar bir haber makalesinde kullanılan dili yanlılık veya taraflılık aramak için değerlendirebilir. Araştırmacılar daha sonra metinlerdeki mesajlar, yazarlar, izleyiciler ve hatta metni çevreleyen kültür ve zaman hakkında çıkarımlarda bulunabilirler. Bu bakımdan bu çalışma semantik kavramı ile ilgili alanyazındaki çalışmalarını incelemesi açısından bir içerik çalışmasıdır. Çalışmanın çerçevesini mantık, semantik, vektörler ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılmış çalışmalar oluşturmaktadır. Kaynaklar seçilirken araştırmacı tarafından konu bütünlüğünü sağlayacak kaynaklar tercih edilmiştir. Konu bütünlüğünü sağlayacak kaynakların semantik kavramı, kümeler kuramı, mantık, çok değerli mantık ve toplumsal cinsiyetle ilişkili olmasına dikkat edilmiştir ve başlığında ya da içeriğinde bu kavramlar olan kaynaklar ele alınmıştır. Çözümleme yapılırken mantık, semantik, vektörler ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Genel olarak anlam nedir?
2. Anlamın mantıkla olan ilişkisi nedir?
3. Anlamın matematikle olan ilişkisi nedir?
4. Anlamın toplumsal cinsiyetle olan ilişkisi nedir?

İlk üç soru bulgular kısmında son soru ise tartışma kısmına ele alınmıştır.

Şekil 1. Çalışmanın Çerçevesi ve Araştırma Soruları

Çalışmanın Temel Sınırlılığı

Çalışmanın ilk temel sınırlılığı buradaki matematiksel ifadelerin daha formal ve sembolik ifadelerle gösterilmemiş olmasıdır.

İkinci temel sınırlılık çalışmada vektör ve skaler değerlere odaklanılmış olmasıdır ki tensörler ve daha üst boyutlu vektörlerle daha karmaşık anlamsal yapılar üretilebilir. Bununla beraber böyle bir anlam inşası için istatistiksel yöntemler ve büyük verilerin kullanılması gerektiği aşikardır.

Üçüncü temel sınırlılık ise kullanılan kaynaklardır. Farklı felsefi ve mantık kaynakları ile daha üst düzey ve karmaşık yorumlar yapılabilir.

Geçerlik, Güvenirlik ve Etik

Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliği açısından farklı kaynaklar kullanılarak yapılmıştır çünkü farklı kaynaklarla doğrulanan anlatım nesnel olacağı için güvenilirdir. Ayrıca bu kaynaklar bu alandaki uzmanların eserlerini içeriyorsa geçerli bir çalışma olacaktır. Ayrıca kavramlar çeşitli düşünce deneyleri ve matematiksel tanımlamalarla anlaşılır, yorumlanabilir ve aktarılabilir bir biçimde sunulmuştur. Çalışma canlı denekleri (insan veya hayvan) içermediği için etik yönden sakıncalı bir yönü bulunmamaktadır.

BULGULAR

Bu bölümde 1- “Genel olarak anlam nedir?” 2- “Anlamın mantıkla olan ilişkisi nedir?”, 3- “Anlamın matematikle olan ilişkisi nedir?” soruları incelenmiştir. Bu doğrultuda her bir sorunun altında ilgili konu araştırılmıştır.

“GENEL OLARAK ANLAM NEDİR?” SORUSUNA İLİŞKİN BULGULAR

Semantik Bilime ve Anlam Kavramına Genel Bir Bakış

Semantik, anlamların incelenmesidir. Terim, Yunanca *semanen*'den (göstermek) türetilmiştir. Anlam kavramı da birçok farklı şekilde incelenebilir. Genel olarak ama anlam sözcükler veya diğer semboller ile bunların atıfta bulunduğu nesnelere veya kavramlar arasındaki ilişki ile ilgilidir. Bir kişinin dili kullandığı her durumda anlamın önemi açıktır. Anlamın olmadığı bir dilde iletişim kurmak imkansızdır. Bu ifade bizi anlamın, kelimeler ve onların ilişkili oldukları şeyler arasındaki ilişki olduğu sonucuna götürür. Bununla beraber anlam kavramının kendisinin de birçok tanımı vardır (Pardade, 2019):

1. Bir şeyin içsel bir özelliği
2. Sözlükte o kelimeyle ilgili diğer kelimeler
3. Bir kelimenin çağrışımları
4. Sözcüğü söyleyenin kastettiği şey
5. Bu kelimenin konuşmacısının atıfta bulunması gereken şey
6. Sözcüğü söyleyen kişinin atıfta bulunduğu inandığı şey
7. O sözü duyanın inandığı şeye atıfta bulunuluyor.

Anlam tanımlarının çeşitliliğinin bir nedeni, bir dildeki kelimelerin (veya işaretlerin) farklı türlerde olmasıdır. Bazı işaretler anlamı doğrudan gösterir, örn. bir ok (→) yönü gösterir. Bazı işaretler, belirtilen şeyi temsil eder. Bazı işaretleride ima ettikleri şeyle hiçbir benzerliği yoktur, ancak o inceliği temsil ettikleri için semboliktirler (Bagha, 2011). Dilbilimsel anlambilim, bir dilin sözcük ve tümcelerinin kullanımıyla iletilen geleneksel anlamla ilgilenir. Bu noktada anlam fikrinin çok yönlü olduğu belirtilebilir. Bu bakımdan bir anlamın türü ve derecesi vardır. Düz anlam, ikincil (yan) anlam, psikolojik anlam, anlam türlerinden birkaç örnek olarak verilebilir. Ancak anlambilim, sözlük düzeyinde anlamla sınırlı olmayıp, sözdizimi ve cümle yapısıyla da sınırlıdır. Sözlüksel anlambilim, sözcük anlama odaklanan bir anlambilim dalıdır (Aksan, 2009: 48; Kurun, 2020).

Bu çalışmada anlamın türleri düz anlam, çağrışımsal anlam, mecazi anlam ve aşkın anlam olarak dört boyutta ele alınmıştır. Düz anlam, bir kelimenin söylenişinde ilk akla gelen temel bileşenlerini kapsar. Örneğin, iğne; ince, keskin, çelik, alet. Genel olarak düz anlam toplumsal ve söz dizimsel yapıda tekrarlanarak ve sürekli vurgulanarak ortaya çıkan ilk anlam olarak ifade edilir. Elma dediğinde insanların çoğu ilk olarak bir meyve olarak elmayı düşünür. Çağrışımsal anlam, belirli kelimenin bireylerde getirdiği çağrışımsal fikir, bağlantıdır. Örneğin iğne ile ağrı, doktor ile hastalık kavramları arasında çağrışımsal bir ilişki vardır. Çağrışımsal anlam kişinin deneyim ve öğrenmeleriyle ilişkilidir. Elma denildiğinde Newton'un ya da Adem ve Havva'nın akla gelmesi bununla ilişkilidir çünkü Newton'un yaşamı ve kim olduğu ile ilgili bilgisi olmayan bir kişinin Newton ve elma çağrışımı yapması mümkün değildir. Mecazi anlam (metaforik anlam) bir kavramı kendisiyle doğrudan ilişkisi olmayan bir kavram ile ifade eden bir anlamdır. Elma denildiğinde kişinin İğdir'ı düşünmesi metaforik düzeyde bir anlamdır. Metafor, bir kelime veya deyim, olağan (gerçek) anlamıyla çelişecek şekilde kullanılabilir. Örneğin, "Vakit nakittir" cümlesinde zaman para olarak yorumlanmıştır (Lakoff ve Johnson 1980). Bu noktada mecazi anlam bir şeyin başka bir şey olduğunu belirtir. Bu iki şeyi aslında aynı oldukları için değil, karşılaştırma veya sembolizm

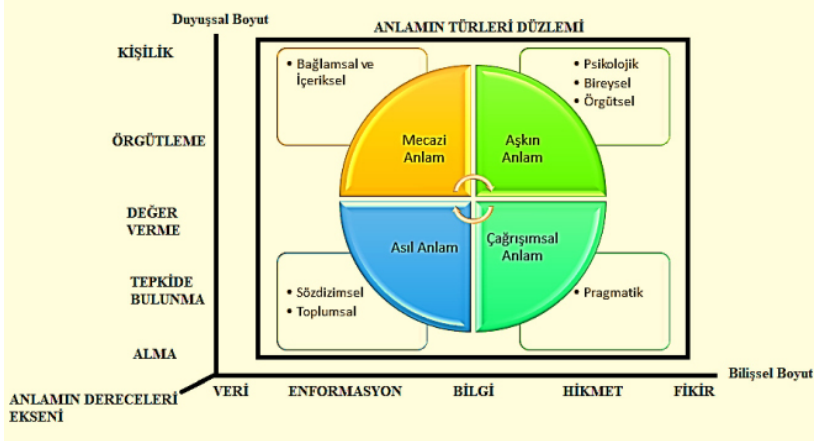
uğruna eşitler. Bir metaforu kelimenin tam anlamıyla alırsanız, kulağa muhtemelen çok garip gelir. Bununla beraber mecazi anlam şiirde, edebiyatta ve birisi diline biraz renk katmak istediğinde kullanılır^[1]. Son olarak anlam aşkın (transandantal) düzeyde olabilir. Aşkın anlam denildiğinde ise sosyal olarak algılanabilir olan deneyimlerin ötesindeki öznel anlamlar ifade edilir. Bu manevi veya metafiziksel olarak nitelenen ve normal fiziksel alanı aşan anlamdır. Transandantal ve transcend, Latince transcendere kelimesinden gelir, ya da ötesine veya ötesine tırmanmak anlamındadır^[2]. Kendisini bilmeyecek, etrafında olup biten şeylerin ayırımında olmayacak kadar sarhoş olmak ve kendinden geçmek anlamına gelen esrik ya da vecd durumları buna bir örnek olarak verilebilir. Elma kavramının çocukluk yıllarında yaşanan çok travmatik bir durumla ilişkili olarak ele alınması ve bu ilişkinin başkaları tarafından anlaşılmayacak bir nitelikte ifade edilmesi bir bakıma aşkın bir anlamdır. Elma gördüğünde kişinin kendini tutamayıp ağlaması ve neden ağladığını bile ifade edemeyecek bir durumda bu süreci yaşaması böyle bir örnektir. Bunun dışında aşkın anlam, bireysel düzlemin dışından gruplar arasında da ortaya çıkabilir. Birbirini çok yakından tanıyan iki kişinin sadece birbirlerine bakarak bile başkalarının anlamayacağı düzeyde anlamlar paylaşması buna bir örnektir.

Anlamın türleri olduğu kadar dereceleri de vardır. Bu bir bakıma anlamın öğrenilme derecesini ifade eder. Anlamın bilişsel dereceleri veri, enformasyon, bilgi, bilgelik ve fikir olarak verilebilir. Veri anlamın temel aldığı en küçük birimdir. Bu bir kelime, sembol veya işaret olabilir. Burada anlam tanınan veya anımsanan bir şeydir fakat daha üst düzey şeyleri kapsamaz. Örneğin, bir araba markasını tanımak veri düzeyine işaret eder. Enformasyon düzeyi çevirme ve öteleme gibi çeşitli bilişsel süreçleri içerir. Örneğin, bir araba markasının sembolünü çizme veya bunu sözel olarak ifade etme ya da başka bir sembolle karşılaştırma buna bir örnektir. Yani anlam farklı ifadelere, sembollere bu düzeyde çevrilebilir ve değiştirilebilir. Bilgi düzeyi anlam, anlamı farklı boyutlarda analiz edebilmeyi, bir sistem içerisinde kullanabilmeyi ve düzenlemeyi içerir. Yani araba markası üzerinden arabanın kalitesi, fiyatı, diğer arabalar içindeki değerini ele almak buna bir örnektir. Hikmet ya da bilgelik düzeyinde anlam, bireyin sezgi ve deneyimleriyle anlamın bütünleşmesini ve değerlendirme sürecinde kullanılacak düzeyini ifade eder. Örneğin, o arabanın birey açısından ne ifade ettiğini düşünmek ya da arabanın sembolünün temsil ettiği zenginlik, refah, caka gibi çağrışımlarla arabayı almak buna bir örnektir. O arabanın nitelikleri üzerinden değerlendirme yapmak da buna girer. Fikir düzeyinde anlam ise anlamdan yeni anlamlar üretmeyi ve anlamın yapısını değiştirebilme olarak tanımlanır. Arabanın sembolü üzerinden arabanın daha iyi nasıl olabileceğine dair anlamlar üretebilme, arabanın başka türlü nasıl iyi olabileceğini düşünecek düzeyde bulunmayı ifade eder. Duyuşsal boyut da benzer şekilde alma seviyesinde anlam arabanın markasını görünce dikkatini verme ya da ilgi duyma

[1] <https://www.grammarly.com/blog/metaphor/> Erişim Tarihi: 09.05.2022

[2] <https://www.vocabulary.com/dictionary/transcendental> Erişim Tarihi: 09.05.2022

olarak, tepkide bulunma olarak anlam araba markasını görünce heyecanlanma, arabanın yanına gitme inceleme olarak, değer verme olarak anlam araba markasını gördüğünde arabayla ilgili araştırma yapma, fiyatını takip etme ve tercih etme olarak örgütlenme olarak anlam o araba markasını görse de görmese de düzenli olarak takip etme, yakından izleme olarak kişilik olarak anlam ise bir bakıma o araba markasıyla ilgili ... marka araba sevenler kulübüne üye olma, eşe dosta o araba markasını tavsiye etme olarak tanımlanabilir (Demirel, 2017).

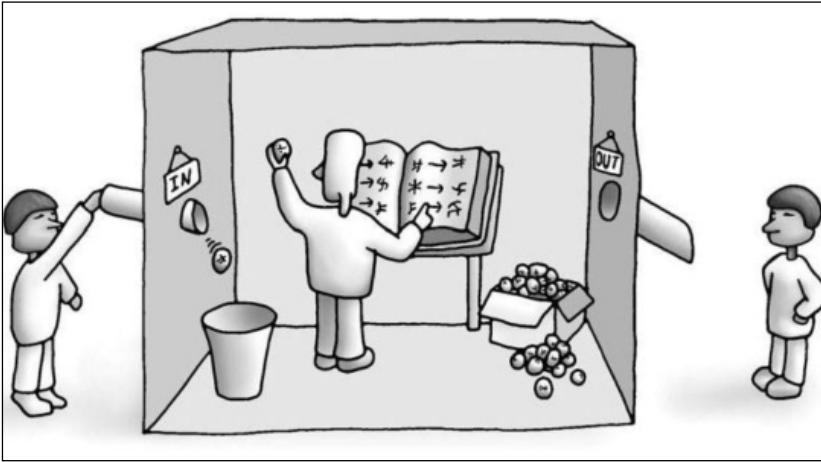
Şekil 2. Anlam Tür ve Derecesine Göre İki Boyutta İncelenebilir

Bu bakımdan anlamın aslında dört yönü vardır. Birisi bizim dışımızda ve bizden bağımsız kabul ettiğimiz fiziksel dünyadır. Diğeri bizim zihinsel ya da ruhsal dünyamızdır. Üçüncüsü bu ikisi arasında algılarımızı etkileyen aracı sistemlerdir. Dördüncüsü ise anlamın derinlik ve derecesidir. Bununla beraber bu dördü arasındaki ayrım aslında çok daha derin düşünüldüğünde belirsizleşir. Bir zen koanında anlatıldığı gibi anlam hem de zihnimizde hem de zihnimiz dışında bir varlık olarak ele alınabilir (Kurzweil, 2005: 467):

İki keşiş rüzgârlı bir günde rüzgârda dalgalanan bir bayrak hakkında tartışılar. Birinci keşiş, “Ben bayrağın devindiğini söylüyorum, rüzgârın değil,” der. İkinci keşiş, “Ben rüzgârın devindiğini söylüyorum, bayrağın değil,” der. Oradan geçmekte olan üçüncü bir keşiş de “Rüzgâr devinmiyor. Bayrak da devinmiyor. Sizin kafalarınız deviniyor,” der.

Anlam konusu aslında insan bilincinin gizemini içeren esrarengiz bir konudur. Özellikle günümüzde yapay zeka ve düşünen makineler konusundaki felsefi tartışmalar bu noktada ilerler. Bu bakımdan anlam konusunda sözdizimsel anlam ve semantik anlam bağlamında ayrımı Çin odası düşünce deneyi bağlamında tar-

tısmak faydalıdır. Çin Odası Argümanı olarak bilinen argüman ve düşünce deneyi, ilk olarak Amerikalı filozof John Searle (1932-) tarafından 1980'de yayınlanan bir makalede yayınlanmıştır. Bu düşünce deneyinde, Searle, kapının altından kaydırılan Çince karakterlere yanıt vermek için bir bilgisayar programını takip ederek bir odada yalnız olduğunu hayal etmiştir. Searle odada Çince'den hiçbir şey anlamayan ve yine de, tıpkı bir bilgisayarın yaptığı gibi, sembolleri ve sayıları manipüle eden bir programı izleyerek, uygun Çince karakter dizilerini kapının altına geri gönderen bir kişi hayal etmiştir. Böyle bir durumda dışarıdakiler içerde yanlışlıkla bir Çince konuşmacı olduğunu varsaymalarına yol açabilir^[3]. Özetle, John Searle yapay zeka araştırmasının başarılı olduğunu ve Çince anlıyormuş gibi davranabilen bir yapay zeka ürettiğini varsayar, ardından makinenin Çinceyi tam anlamıyla anladığını veya Çince anlama yeteneğini simüle edip etmediğini sorar (Michels, 2019).

Şekil 3. Çin Odası Düşünce Deneyi^[4]

Argümanın dar sonucu, dijital bir bilgisayarın programlanmasının dili anlıyormuş gibi görünmesine yol açabileceği, ancak gerçek bir anlam üretemeyeceğidir (Monin vd. 2020). Bilgisayar işlemleri, sembollerin anlamına değil, yalnızca sembol dizilerinin fiziksel biçimine yanıt verdikleri için “biçimseldir”. Zihinler ise anlam, zihinsel içerikli durumlara sahiptir. Anlamları dildeki kelimeler veya işaretlerle ilişkilendiririz. İşaretlere yalnızca fiziksel görünümleri için değil, anlamları nedeniyle yanıt veririz. Kısacası anlarız. Ancak Searle’a göre kilit nokta budur, “Sözdizimi kendi başına anlambilim için ne yeterli ne de onu oluşturucudur.” Dolayısıyla bilgisayarlar, doğal dil girdisine uygun yanıtlar üretmek için sözdizimini

[3] <https://plato.stanford.edu/entries/chinese-room/> Erişim Tarihi: 09.05.2022

[4] <https://www.bilimvetekno.com/wp-content/uploads/2019/08/%C3%87in-Odas%C4%B1-Denevi-780x444.jpg> Erişim Tarihi: 09.05.2022

değiştirebilseler de, aldıkları veya çıktıkları cümleleri anlamıyorlar, çünkü anlamları kelimelerle ilişkilendiremiyorlar. Searle (1984), sözdizimi anlambilim için yeterli olmadığı için programların zihin üretemeyeceğine dair üç öncül bir argüman sunar^[5].

- Programlar tamamen biçimseldir (sözdizimsel).
- İnsan zihninin zihinsel içeriği ve anlamı vardır.
- Sözdizimi tek başına anlamsal içeriği ne oluşturur ne de onun için yeterlidir.
- Dolayısıyla programlar kendi başlarına zihinleri oluşturamaz ve onlar için yeterli değildir.

Aslında Çin Odası düşünce deneyi anlamın sözlük temelli ve sözdizimsel anlamla mecazi ve çağrışımsal anlamına ilişkin bir ipucu sunar. Bununla beraber, anlamın aşkın boyutu da bu noktada göz önüne alınmalıdır. Anlamın aşkın ve mecazi boyutu üzerine Wittgenstein'in böceği düşünce deneyinde tartışmak bu noktada önemlidir. Bu ünlü düşünce deneyinde, tekniğin eski şüphecisi Wittgenstein, dilin doğasını düşünmek için başka bir yol sunuyor. Her şeyden önce, herkesin içinde bir şey olan bir kutusu olduğunu varsayalım: biz ona 'böcek' diyoruz. Kimse kimsenin kutusuna bakamaz ve herkes böceğine bakarak böceğin ne olduğunu bildiğini söyler. Burada herkesin kutusunda farklı bir şey olması oldukça mümkün olacaktır. Hatta böyle bir şeyin sürekli değiştiğini hayal bile edebilir. Ama diyelim ki 'böcek' kelimesinin bu insanların dilinde bir kullanımı var mı? Öyle olsaydı, bir şeyin adı olarak kullanılmazdı. Kutudaki şeyin dil oyununda yeri yoktur; bir şey olarak bile değil: çünkü kutu boş bile olabilir. Böylece, Wittgenstein'in Böceği'nin, insanların aynı kelimeleri kullandıkları için aynı şeyden bahsettiklerini varsaydıklarını, aslında farklı konuları tartışıyor olabileceklerini ve dahası, bunu oldukça farklı şekillerde yaptıklarını göstermesi gerektiğini ima etmektedir. Wittgenstein'in Böceği'nin, insanların aynı kelimeleri kullandıkları için aynı şeyden bahsettiklerini varsaydıklarını, oysa aslında oldukça farklı konuları oldukça farklı şekillerde tartışabileceklerini göstermektedir (Cohen, 2005: 87-107). Bu düşünce deneyi aslında "Özel dil tartışması" olarak bilinen aktardığımız kelimelerin başka insanlarca kullanıldığı anlamda kullanılmak zorunda olmasına vurgu yapmaktadır. Dil kendimizden ziyade başkalarının anlayışına dönüştürücü bir ortaklık olarak dil oyunu adını verdiğimiz bir sistemde yeniden gerçeklik türetir^[6].

[5] <https://plato.stanford.edu/entries/chinese-room/> Erişim Tarihi: 09.05.2022

[6] <https://www.dmy.info/wittgensteinin-bocegi/> Erişim Tarihi: 09.05.2022

Şekil 4. Wittgenstein'in Böceği

Churchland (2012: 86)'a göre aslında Wittgenstein, zorunlu olarak kişisel olan bir dilin tamamen olanaksız olduğunu göstermeye çalışmıştır:

“Argümanı şu şekilde işler: Bir “W” terimine, onu yalnızca o anda hissettiğiniz belirli bir duyumla ilişkilendirerek anlam vermeye çalıştığınızı varsayalım. Sonraki bir anda bir duyum hissettiğinizde diyebilirsiniz ki “Başka bir W var.” Ancak terimi bu durumda doğru kullanmış olup olmadığını nasıl belirleyebilirsiniz? Belki ilk duyumu yanlış hatırlıyorsunuz veya birinci ve ikinci durum arasında gerçekte sadece belirsiz ve hafif bir benzerlik olmasına rağmen siz dikatsizce büyük bir benzerlik görmüş olabilirsiniz. “W” Terimi, söz konusu duyum türünün bazı standart nedenleri ve/veya etkileri gibi başka fenomenlerle hiçbir anlam bağlantısı taşııyorsa, “W”nin doğru bir kullanımını ve “W”nin doğru olmayan bir kullanımını birbirinden ayırt etmenin kesinlikle hiçbir yolu yoktur. Ancak doğru kullanımı asla belirlenemeyecek bir terim anlamsızdır. Dolayısıyla zorunlu olarak kişisel bir dil olanaksızdır.”

Bu noktada anlam aslında sosyal bir ilişkiler ağına oluşur diyebiliriz. Rus Psikolog Aleksandr Romanoviç Luria'nın Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkelerde okuma yazma bilmeyen insanlar üzerine yaptığı saha çalışmasında okuma yazma bilmeyen insanların bilenlerden sadece bilgi bakımından değil düşünme bakımından da farklılık gösterdiğini bulgulamıştır. Örneğin, mantıkta önemli yeri olan simgesellik, kategorilerle düşünme okuma yazma bilmeyen insanlarda görülmemektedir. Örneğin geometrik şekiller, tabak, kova gibi nesnelere ilişkilendirilerek tanımlanıyordu. Bir nevi bu insanların Piaget'in somut işlemler döneminde etraflarındaki şeyleri anlamlandırıyorlardı (Gleick, 2014: 41). Anlamın sosyal boyutunu dil bağlamında Gökberk (1997: 70) şu şekilde ifade etmiştir:

“Tek kişi dilini yaratmaz, bu dili konuşulan dil olarak hazır bulur ve konuşa konuşa bu dili edinir. Çocuğun doğarken birlikte getirdiği şey, sadece, konuşmayı öğrenmek ve konuşulanı anlamak yetisi ile bunun için doğal bir eğilimdir. Yapısında yerleşik olan bu yetenek yüzünden çocuk, yetişkinlerin anlaşma dünyası içine doğru serpilir. Ancak bu arada çocuk, dili kendisi yaratmaz, onu sadece alır: Önce hiçbir şey anlamayarak, en sonunda da bu dile egemen olarak alır. Çocuğun çevresinde hazır bulduğu dili alıp edinmesi, çeşitli basamakları olan uzun bir öğrenme sürecidir. Bu süreç boyunca çocuk, ruhunun türlü yetilerini sürekli olarak kullanmak, bunları biteviye ortaya koymak zorunda kalır. Çocuk, ancak bu çalışma ve uğraşma ile yaşayan dilin içinde serpilebilir, ancak bu davranmasıyla tinsel ortaklığa katılabilir. Onun bu davranması gereklidir, çünkü çocuk dilini, yeteneklerini kalıtımla edindiği gibi edinemez. Dil de, kültürün bütün öteki formları da kalıtlanmaz; bu formların içine doğru gelişmek, artan denemelerle bunları kendine maletmek gerektir. Gerçi kültürün yayılıcı bir karakteri vardır; insanları birbirine bağlar, kendisini kavrayan herkesin olur. Ama bireyin de bulunduğu ve bulunacağı duruma kendisinin varması gereklidir. Kültür değerleri, bireyin yeteneklerinin erişebildikleri yere kadar yayılabilirler.”

Aslında Wittgenstein'm Felsefi Soruşturmaları'ndaki tezleri bize anlam konusunda matematiksel ve objektif olarak nasıl çalışacağımıza dair ipuçları da sunar. Buna göre (Tura, 2010: 75):

1. Ailevi benzerlik tezi; sıradan dillerin kavramlarının kesin semantik bir tanımını yoktur (66 ve 67. paragraflar).
2. “Bir sözcüğün karşılığı, dildeki kullanımıdır” (43. paragraf).
3. Bu durumda sıradan dillerdeki kavramların sadece normal kullanım koşulları araştırılabilir.
4. “Felsefi sorunlar, dil tatile çıktığında” (yani dilsel ifadeler normal kullanım kuralları çiğnenerek kullanıldığında) “boy gösterir” (38. paragraf).
5. Bu durumda “Filozof bir soruya çare bulur; bir hastalığa olduğu gibi” (255. paragraf).
6. Felsefenin görevi çeşitli söylemlerdeki bu dilsel kullanım hatalarını tespit ederek anlamsız ifadeleri sergilemektir.

Bu bakımdan en azından matematiksel olarak bir anlam çalışması yapılacaksa öncelikle anlamın normal kullanım koşulları üzerinden ele alınacak bir temelle başlanması önemlidir. Bu anlam ifade eden kelime, cümle veya sözcüklerin ista-

tistiksel olarak anlamsal dağılımı, yönelimi ile incelenebilir. Bunun için sözlük temelli ya da yapay öğrenme temelli yaklaşımlar işe koşulabilir ki günümüzde metin madenciliği, duygu analizi çalışmaları buna göre inşa edilmektedir. Örneğin bir kelimenin belirli bir örneklem üzerinden aldığı duygu puanının başka kelimeler veya değerlendirmeler üzerinden analiz edilmesi veya buna bir değer verilmesi şeklinde yapılmaktadır. Aslında sosyal bilimlerde kullanılan nicel yaklaşım dediğimiz anlayışta bu temel üzerinde oturmaktadır. Bu nedenledir ki nitel anlayışı savunan düşünürler anlamın aşkın ve mecazi boyutlarının ihmal edilmesi nedeniyle bu durumu eleştirmektedir. Bununla beraber, gelecekte bireylerin anlamsal söz dağarcıkları üzerinden de bu yaklaşımla daha derin ve objektif analizler yapılabileceği de unutulmamalıdır.

“ANLAMIN MANTIKLA OLAN İLİŞKİSİ NEDİR?” SORUSUNA İLİŞKİN BULGULAR

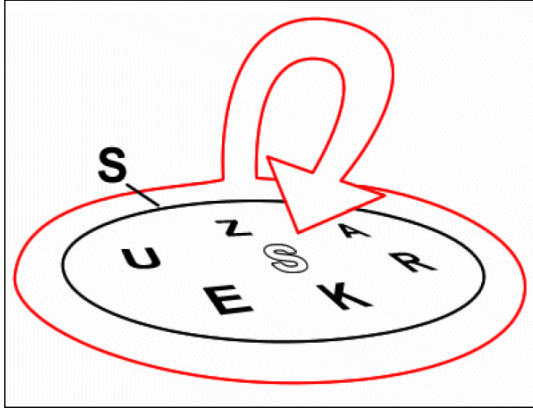
Semantik ve Mantık

Anlam kavramına ilişkin içgörüsül örnekler kendisini en çok paradokslarda gösterir. Bir paradoks mantıksal olarak kendi içinde çelişkili veya mantıksal olarak kabul edilemez bir sonuca yol açan kendi kendine gönderme yapan önermelerdir (Yıldırım, 1999: 106). Russell paradoksu, mantıksal veya küme-teorik paradoksların en ünlüsüdür. Russell-Zermelo paradoksu olarak da bilinen paradoks, naif küme teorisi içinde, kendilerinin üyesi olmayan tüm kümelerin kümesini dikkate alarak ortaya çıkar. Böyle bir küme, ancak ve ancak kendisinin bir üyesi değilse, kendisinin bir üyesi gibi görünür. Tüm çay fincanları takımı gibi bazı takımlar kendilerinin üyesi değildir. Çay fincanı olmayan tüm kümeler gibi diğer kümeler kendilerinin üyeleridir. Kendilerinin üyesi olmayan tüm kümelerin kümesine “R” adını verin. R kendisinin bir üyesiye, tanım gereği kendisinin bir üyesi olmamalıdır. Benzer şekilde, R kendisinin bir üyesi değilse, o zaman tanım gereği kendisinin bir üyesi olmalıdır^[7]. Somutlaştırmak için bazı paradokslar şu şekilde verilebilir:

- Berber paradoksu şu şekilde özetlenebilir: “Köyün birinde bir berber varmış. Bu berber o köyde kendini tıraş etmeyen herkesi tıraş etmiş, kendini tıraş edenleri ise etmezmiş. Soru şu: Bu berber kendini tıraş eder mi etmez mi? (Nesin, 2003b; Elwes, 2013: 166)
- Kataloglar paradoksu ise şu şekilde özetlenebilir: Matbaanın yaygınlaşmasından sonra kitaplara kolayca ulaşabilmek için bir katalog çıkarılma ihtiyacı doğar. Bazı kitaplar kendi adlarını kataloglarına alırken bazıları almamaktadır. Yayıncının birisi bir gün “kendi adını içermeyen kataloglar kataloğu” hazırlamak istemektedir. Fakat burada şöyle bir sorun ortaya çıkar: “Bu

[7] <https://plato.stanford.edu/entries/russell-paradox/> Erişim Tarihi: 10.05.2022

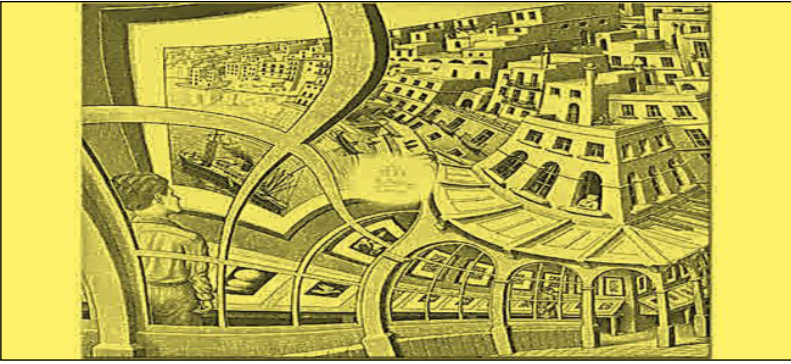
hazırlanmakta olan katalog kendi adını içerirse, katalogun türünden dolayı (kendi adını içermeyen kataloglar katalogu), adını içermemesi gerekir. Kendi adını içermese, yine katalogun türünden dolayı (kendi adını içermeyen kataloglar katalogu), kendi adını içermesi gerekir (Nesin,2003b).

Şekil 5. Russell Paradoxları Temel Olarak “Eğer S Kendisinin Ögesi Olmadığı Bütün Kümeleri Kapsayan Bir Kümeysse S Kendi Kendisinin Bir Ögesi midir? Sorusunu Sorar (Drescher, 2006: 86).

Özetle Russell’in paradoksları kümeler kuramının kendi içinde bir çelişki barındırdığını göstermeye çalışmıştır (Drescher, 2006: 86). Bu sebeple kümeler evreni ikiye ayırır: kendi kendisinin elemanı olarak düzensiz kümeler ve kendi kendisinin elemanı olmayan düzenli kümeler. Russell’in paradoksu bu noktada düzenli kümelerle ilgilidir. Cevabı olmayan soru ise kümenin düzenli mi düzensiz mi olduğudur (Elwes, 2013: 166) Bu noktada Russell’in en azından semantik türden paradoksların çözümü için Tipler kuramı adlı bir kuram geliştirdiği söylenebilir. Bu kurama göre ögeleri kapsayan kümelerden, kümeleri kapsayan kümelerin ayırt edilmesi gereklidir. Bir hiyerarşi oluşturulursa tabanında yer alan bireyler Tip 1’i, onun üstündekiler Tip 2’yi ve genel olarak Tip m nesnelere kapsayan kümeler Tip m+1’i oluşturur fakat bir tipi oluşturan kümelerin ögeleri diğer bir tipi oluşturan kümelerin üyesi olamaz (Yıldırım, 1999: 107). Farklı bir şekilde söylenecek olursa bir X elemanın A kümesinin elemanı olabilmesi için X’in hiyerarşik olarak A’nın altında olması gerekmektedir. Bu bağlamda kümeleri kendi kendisinin elemanı gibi sayma hatalarından kaçınılması gerekmektedir (Yıldırım, 1999: 107). Bu noktada Tipler kuramının bir bakıma düşünce deneyleri tarihi incelendiğinde paradoksların çözümünde kavramsal ve semantik çelişkilerle karşılaşıldığı durumlarda kavram üretimi ve kavramları ayrı kategorilere ayırarak bakmanın teorik bir ifadesi olduğu söylenebilir.

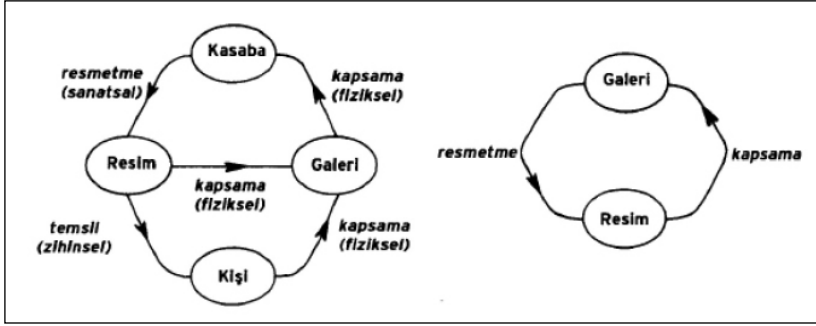
Aslında paradokslardaki temel tartışma Hofstadter (2001)'in “değişik ortamlarda ve değişen zenginlik derecelerinde ortaya çıkan bir dizgenin “kendisini algılamasını,” ve “kendisinin farkında olmasına” imkân veren bir döngüye sahip olmasıyla ilişkilidir. Bu “garip döngüler kavramı” olarak adlandırılmaktadır. Bunu somut olarak Escher'in sanat galerisi resminden yorumlayabiliriz. Genel olarak görülen şey, genç bir adamın küçük bir kasabanın limanındaki bir geminin resmine baktığı bir resim galerisi, bir kasaba, küçük kuleler, tek tük kubbeler, çatının üstünde gevşemiş bir şekilde oturan çocuk, çocuğun iki altında bir kadın ve genç adamın kasabanın limanındaki bir geminin resmine baktığı resim galerisinin hemen üzerinde bulunan evin penceresinden dışarıyı seyretmesi şeklinde aynı düzeye dönüşün olduğu bir resim olarak betimlenebilir (Hofstadter, 2001: 774).

Şekil 6. M.C. Escher'in Resim Galerisi (1956)^[8]

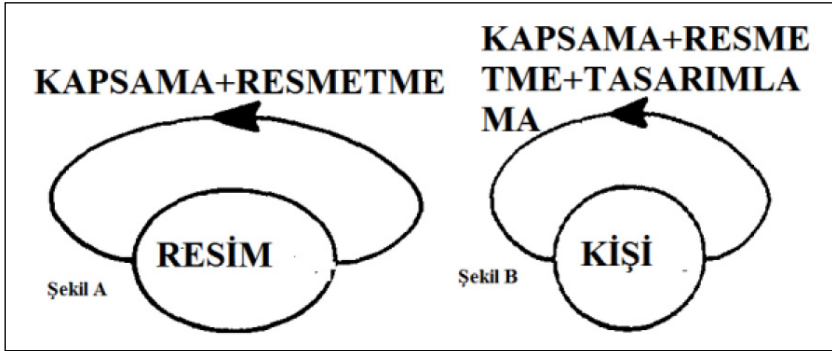
Galeri fiziksel olarak kasabanın içindedir, kasaba sanatsal olarak resmin içindedir, resim zihinsel olarak kişinin içindedir. Şekil 7 A'nın üst yarısını basitçe Şekil 7B'de gösterirsek, Birbirini Çizen Ellerdekine benzer garip bir döngü elde etmiş oluruz. Hofstadter (2001: 775) vurguladığı gibi “Bu diyagramda üç tür “içinde-lik” görülür: galeri fiziksel olarak kasabanın içindedir (“kapsama”); kasaba sanatsal olarak resmin içindedir (“resmetme”); resim zihinsel olarak kişinin içindedir (“tasarımlama”).”

[8] <https://www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-e/escher-mc/mc-escher-baski-galerisi-6998/> Erişim Tarihi: 10.05.2022

Şekil 7. M.C. Escher'in Resim Galerisinin Soyut Diyagramı (Hofstadter, 2001: 774-775)

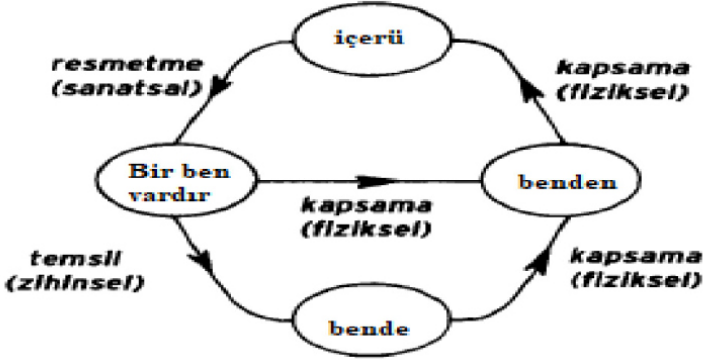
Resmi genel hatlarıyla basitçe kelimelerle şematik olarak gösterdiğimiz farklı biçimlerde katlayarak gösterebiliriz. Bu noktada kendi resmin kendi içindeliğinden, genç adamın kendi içindeliğine bir geçiş yapmış oluruz. Bu noktada genç adam üç ayrı anlamın birleşmesinden oluşan bir kendi içindelik içerisinde görürüz. Bu halde bu tablo garip döngülü Epimenides paradoksunu hatırlatmaktadır (Hofstadter, 2001: 775-776).

Şekil 8. Bir Önceki Şeklin Farklı Biçimlerde Katlanmış Hali (Hofstadter, 2001: 775-776)

Sonuçta paradokslar ve çelişkiler altında Çin Odası düşünce deneyindeki anlamın zihinde oluşturduğu bilgisayar programlarının biçimsel anlamından farkını göstermesi açısından önemlidir. Özetle Yunus Emre'nin "Bir ben var benden içeri..." olarak mısralarında Russell küme paradoksundaki garip döngüyü Escher'in Resim Galerisi resminde yansımalarını bulduğumuzu söyleyebiliriz. Peki bu paradoksal yapıda özellikle Russell paradokslarını düşündüğümüzde kümeler kuramı ve diğer matematiksel araçlar sosyal bilimlerde nasıl kullanılabilir? Ve bu döngü

bize kümeler kuramı bağlamında gösteren, gösterilen ve gösterge çerçevesinde ne söylemektedir?

Şekil 9. Yunus Emre'nin Mısraının Hofstadter (2001)'in Garip Döngüsüne Uyarlanması

“ANLAMIN MATEMATİKLE OLAN İLİŞKİSİ NEDİR?” SORUSUNA İLİŞKİN BULGULAR

Semantik ve Kümeler Kuramı

Kümeler matematiğin en temel konularından birisidir. Kümeler ve anlam-bilim arasındaki ilişkiye geçmeden önce bu konudaki bazı bilgileri hatırlatmakta fayda vardır (Nesin, 2017):

Birtakım nesnelere oluşan topluluklara matematikte küme adı verilir. Sonuç olarak bir küme, bazı nesnelere oluşan bir topluluktur. Kümeler Venn diyagramı adı verilen şekillerle ya da küme parantezleriyle gösterilir. Bir kümeyi oluşturan nesnelere öge ya da eleman olarak tanımlanır. Bir küme öğeleri tarafından belirlenir, yani aynı öğeleri olan iki küme eşittir ve farklı öğelere sahip kümeler farklı kümelerdir. Eğer y elemanı x kümesinin bir öğesiyse, bu, matematiksel simgelerle $y \in x$ şeklinde değilse $y \notin x$ şeklinde verilir. Sonlu sayıda öğesi olan kümelere sonlu küme denir. Bazı kümelerin sonsuz sayıda öğesi vardır ve bu tür kümelere sonsuz küme denir. Hiç öğesi olmayan kümeye boş küme denir. Boş küme \emptyset simgesiyle gösterilir. Demek ki x ne olursa olsun, $x \notin \emptyset$. Sadece tek bir boş küme vardır ve bu nedenle bütün boş kümeler \emptyset gösterilir. Eğer birden fazla boş küme olsaydı \emptyset_1, \emptyset_2 şeklinde gösterim yapılırdı. \emptyset , 0 öğesi olan yegane kümedir, yani $s(X) = 0$ ise $X = \emptyset$ olmak zorundadır. A ve B iki küme olsun. Eğer A 'nın her öğesi B 'nin de bir öğesiyse, A 'ya B 'nin alt kümesi

denir. Eğer A , B 'nin bir altkümesiye, bunu $A \subseteq B$ şeklinde gösteririz. A ve B adında iki küme alalım. A ya da B kümelerinden en az birinde olan öğelerden oluşan kümeye A ile B kümelerinin bileşimi adı verilir. Bu bileşim $A \cup B$ olarak yazılır. İki kümenin kesişimi ya da arakesiti her iki kümede birden olan öğelerin kümesidir. x ve y kümelerinin kesişimi $x \cap y$ olarak gösterilir. A ve B iki küme olsun. A 'da olup da B 'de olmayan öğelerden oluşan küme $A \setminus B$ olarak gösterilir. Son olarak kümelerde şu özelliklerin görüldüğü kolaylıkla ispatlanabilir:

- Birleşme Özelliği: $(A \Delta B) \Delta C = A \Delta (B \Delta C)$.
- Etkisiz Ögenin Varlığı: $A \Delta \emptyset = A = \emptyset \Delta A$.
- Yok Edici Özellik: $A \Delta A = \emptyset$.
- Değişme Özelliği: $A \Delta B = B \Delta A$.
- Dağılma Özelliği: $A \cap (B \Delta C) = (A \cap B) \Delta (A \cap C)$.

Kümeler kuramı istatistikten, felsefeye pek çok alanda özellikle görselleştirme ve matematiksel işlemler açısından kullanılmaktadır. Örneğin basit bir Venn diyagramı ile bilginin gerekçeli inanç olmadığını göstermek için öne sürülmüş Gettier Problemi buna örnek verilebilir. Gettier'in birinci düşünce deneyi şu şekildedir: Smith ve Jones, aynı işe başvuran iki kişidir. Smith'in Jones'un işe alınacağına dair bir inancı vardır ve bu inancı Jones'un cebinde on tane bozukluk olmasıyla gerekçelendirmektedir. Fakat sonuçta işe alınan kişi Smith olmuştur ve Smith'in cebinde de on adet bozukluk vardır. Bu düşünce deneyinde Smith'in çıkarsaması doğru ve gerekçelidir. Fakat bu bilgi değildir çünkü yanlış bir önermeye bağlı bir çıkarsamadır (Sabancı, 2014). Özetle Gettier düşünce deneyi şu şekilde verilebilir:

G1. Bilgi gerekçelendirilmiş doğru inançtır.

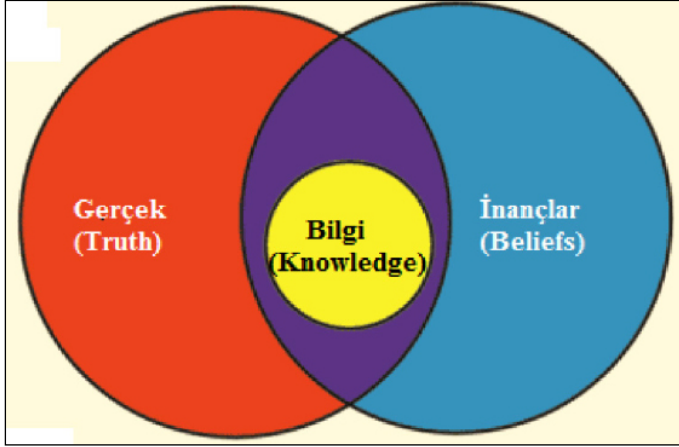
G2. Eğer bilgi gerekçelendirilmiş doğru inançsa, eğer gerekliyse, bir kişi p 'nin gerekçelendirilmiş doğru inanca sahip olduğunu düşünüyorsa, o halde p 'yi bilir.

G3. Eğer bütün gerekçelendirilmiş doğru inanca sahip olanlar Smith'in p 'nin bilgisi konusunda yanlış nedenlerden dolayı gerçek olarak doğru olduğunu biliyorlarsa, Smith bu bilginin şanstın kaynaklandığını bilir.

G4. Bir kimsenin bilgisinin şansa bağlı olması imkansızdır.

G5. Bu yüzden Smith'in yanlış nedenlerden dolayı gerekçeli olarak haklı olması mümkündür (Sorensen, 1992: 137).

Bu noktada Gettier probleminin doğru olarak bilginin ve geçerli kılmanın (justification) bilginin (episteme) için yeterli olmadığını göstermeye çalıştığı söylenebilir (Brendel, 2004).

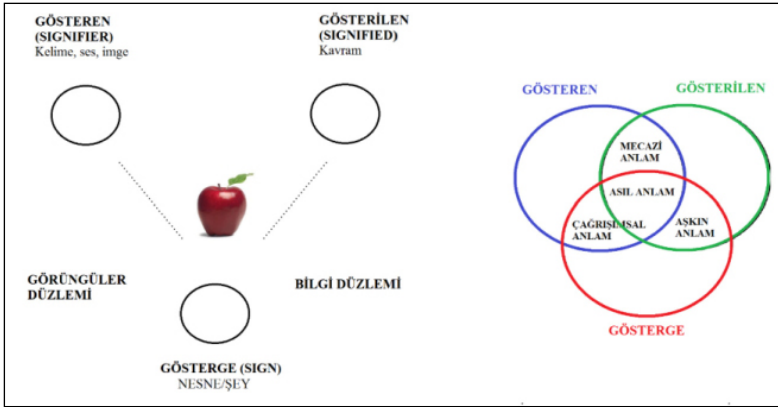
Şekil 10. Gettier Problemi Bilginin Gerekçlendirilmiş-Doğru-Kanı Olup Olmadığını Sorgulayan Bir Düşünce Deneyi Olarak Venn Şeması ile Kümeler Kullanılarak Görselleştirilebilir.

Anlam, gösterge sürecinin tüm ifadelerini içerir ve sıklıkla zihinsel ve değerlendirme sürecini de önerir (Morris, 1946: 19: akt. Pardade, 2019). Bu bakımdan anlam kümeler kuramının temel özellikleri kullanılarak incelenebilir. Bu açıdan İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün gösterge, gösterilen, gösterilen kavramlarına dayalı olarak anlam kavramı üzerinden matematiksel bir analiz için ilk adımı atabiliriz. Pierce'e göre gösterge, kendi dışında bir başka şeyi gösteren her türlü nesne, olgu ya da varlıktır. Saussure'a göre bir gösterge; gösterilen ve gösterenden oluşmaktadır. Ona göre, gösterenler düzlemi anlatım düzlemini, gösterilenler düzlemiyse içerik düzlemini oluşturmaktadır. Gösterilen, gösterenin iki bağlantısal ögesinden biridir (Çulha, 2011). Gösteren, Gösterilen ve Gösterge kümeleri üzerinden Şekil 1'de verilen temel anlam kümelerini tanımlayabiliriz:

1. Eğer gösteren, gösterge ve gösterilen kesişimi içerisindeki bir alan olarak anlam kavramını asıl anlam olarak tanımlayabiliriz. Elbette hiçbir zaman evrensel herkesin doğrudan algıladığı bir asıl anlamdan bahsedemsek de insan zihnindeki gösterilenlerin, sosyal bağlamda öğrenilmiş gösterenler üzerinden göstergede buluşmasını asıl anlam olarak tanımlayabiliriz. Bir bakıma asıl anlam toplumsal sözleşmeyle oluşturulmuş tekrar tekrar aynı göstergeleri ileten anlamdır. Yani **gösteren** \cap **gösterge** \cap **gösterilen** = **asıl anlam**. Aslında sosyal bilimlerde ölçek geliştirme sürecinde güvenilirlik ana-

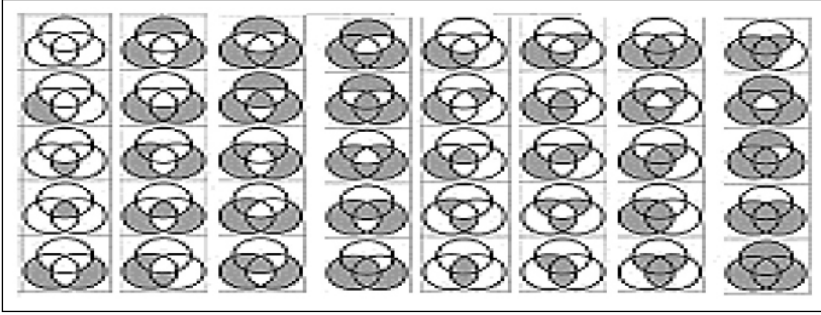
lizleri ya da farklı uzman görüşleri olarak ortak ve uzlaşılabilir bir anlam oluşturma alanı dediğimiz alan bu kesişim alanıdır.

2. Eğer gösterenle yani kelime ya da ses ya da imge ile zihindeki kavram olan gösterilen arasında bir kesişim den bahsediyorsak bu mecazi anlamdır. Örneğin, “Çok fazla uçtun.” derken ki kullanım buna bir örnektir. “Uçmak” kelimesi burada çok böbürlendin, kibirlendin gibi birçok anlamı temsil etmektedir. Bunu **gösteren** \cap **gösterilen** = **mecaz anlam** şeklinde tanımlayabiliriz.
3. Eğer gösterenle yani kelime ya da ses ya da imge ile nesnenin ya da şeyin görüntüsel ya da somut temsili gösterge arasında bir kesişimden bahsediyorsak bu çağrışımsal anlamdır. Örneğin, “Ağır, ağır çıkacaksınız bu merdivenlerden” derken aslında yaşamın o çıkışlı yönünü kesişimi buna örnektir. Bunu **gösteren** \cap **gösterge** = **çağrışımsal anlam** şeklinde tanımlayabiliriz.
4. Eğer zihindeki kavram olan gösterilen ile ya da şeyin görüntüsel ya da somut temsili gösterge arasında bir kesişimden bahsediyorsak bu aşkın anlam olarak tanımlanabilir. Bu aşkın bir anlamdır çünkü zihin burada gösterenden bağımsız gösterge üzerinden zihinsel olan ve bir bakıma öznel olana gidiyor. Bunu **gösterilen** \cap **gösterge** = **aşkın anlam** şeklinde tanımlayabiliriz.

Şekil 11. Gösteren, Gösterilen ve Gösterge Bağlamında Anlam Türlerinin Tanımlanması

Bununla beraber gerçek yaşam yukarıdaki kesişimlerden çok daha çeşitli ve karmaşıktır. Gösteren, gösterilen ve göstergenin ele alınabilecek birçok farklı kombinasyonlarıyla çok farklı anlamsal durum oluştuğu söylenebilir. Aşağıdaki şekilde yaptığımız tanımlama üzerinden anlamın oluşabileceği olası durumların bir kısmı gösterilmektedir.

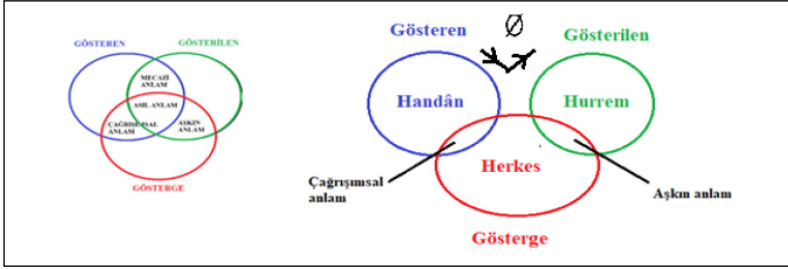
Şekil 12. Gösteren, Gösterilen ve Gösterge Bağlamında Farklı Anlam Olasılıklarını İçeren Durumlar

Bu noktada gösteren gösterilen ve göstergenin üçünün kesişim içermek zorunda olmadığı da belirtilmelidir. Örneğin, Ziya Paşa'nın Terkib-i Bend 8'den aşağıda verilen parçanın ikinci mısrasına bakalım^[9]:

Çok mukbili gördüm ki güler, içi kan ağlar,
Handân görünen herkesi hurrem mi sanırsın?
(Çok mübârek insan gördüm ki güler, içi kan ağlar,
Güler görünen herkesi mutlu mu sanıyorsun?)

Handân gösteren, herkes gösterge Hurrem ise gösterilendir. Fakat soru sorarak aslında bunların ayrık olduğu ima edilir. Yani gösteren \cap gösterge \cap gösterilen = \emptyset 'dir. Yani çağrışımsal anlamdan aşkın anlama geçiş yoktur ikisinin kesişimi boş kümedir. Handân görünen herkes burada çağrışımsal anlamı ifade ederken herkesi hurrem sanmak aşkın ya da temsili anlama işaret eder. Zaten şiirde de bunların ayrık olduğu görülmektedir. Bir yönüyle de çağrışımsal anlamla aşkın anlam arasındaki ayrıklığa dikkat çekilmiştir. Dikkat edilirse mısra da Handan ile Hurrem arasında mecazi bir anlamı doğrudan veren bir ifade yoktur bu nedenle mecazi anlam göz önüne alınmamıştır.

[9] <http://www.siirparki.com/ziyapasa5.html> Erişim Tarihi: 11.05.2022

Şekil 13. Gösteren, Gösterilen Gösterge Farklı Kombinasyonlarda Olabilir.

Bu noktada bir kelimenin aynı anda gösterge gösterilen hatta hepsi yerine kullanılabilceği de söylenebilir. Mesela yine Terkib-i Bend 8'deki aşağıdaki parçanın ikinci mısrasına bakalım^[10]:

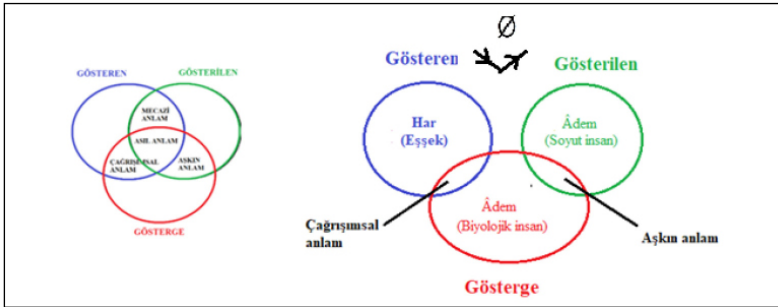
Dehri arasan binde bir âdem bulamazsın,

Âdem görünen harları âdem mi sanırsın?

(Dünyayı arasan binde bir insan bulamazsın,

İnsan görünümündeki eşekleri insan mı sanıyorsun?)

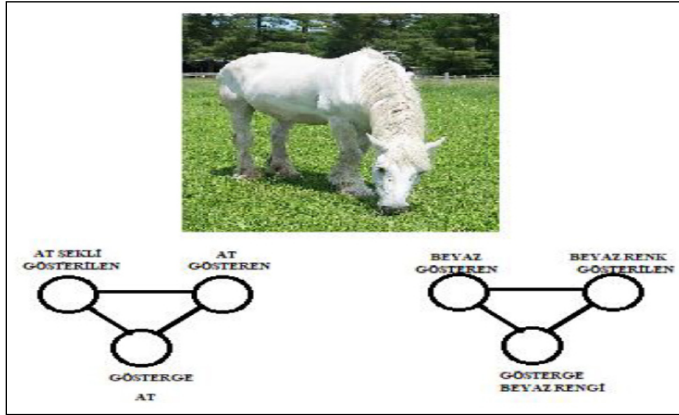
Burada dikkat edilirse gösterge biyolojik varlık olarak insana işaret eden Âdem ve aslında daha soyut bir varlık olarak ifade edilen Âdem'e işaret etmektedir. Yani aynı kavram gösteren, gösterilen göstergede farklı anlamlar ifade edecek şekilde yer alabilir. Bunun sebebi bir yönüyle aslında anlamın sadece üç değişkenin dışındaki bunlara bağlı diğer gösteren, gösterilen ve göstergelerle de ilişkili bir ağ içerisinde yer almasıdır. Ancak bu iki anlam birbiriyle kesişmediği için eksik ve kaybolmuş izlenimi veriyor. Ünlü “doğa boşluk kabul etmez” mottosunun aksine, iki anlamın kesiştiği boşluk bir anlam yaratır.

Şekil 14. Aynı Kavram Gösteren, Gösterilen Göstergede Farklı Anlamlar İfade Edecek Şekilde Yer Alabilir.

[10] <http://www.siiiparki.com/ziyapasa5.html> Erişim Tarihi: 11.05.2022

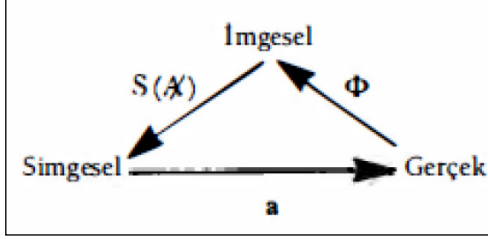
Ayrıca gerçek yaşamda birden fazla göstereni, gösterge ve gösterilen kullanılması durumunda bu olası anlam türlerinin daha da çeşitleneceği söylenebilir. Bunun ilk nedeni aslında her gösteren, gösterilen ve göstergenin beraberinde de gösteren, gösterilen ve göstergeleri beraberinde taşımasıdır. Ayrıca istatistiksel olarak bu kavramlar arası belirli dereceye kadar ayırım yapılsa bile, her birey ve grupta bunun sonsuz şekilde terennüm etmesidir. Bunun için Gongsun Long'un en bilinen paradoksu olarak "Beyaz At Ne Zaman At Değildir" paradoksu incelenebilir. Bu paradoks şu şekilde verilebilir: "At insanın şekli adlandırmak için kullandığı bir araçtır. Beyaz insanın rengi adlandırmak için kullandığı bir araçtır. Rengi adlandıran araçla şekli adlandıran araç aynı değildir. O halde beyaz at, at değildir (Gleick, 2014: 42). Başka bir deyişle X özelliği Y kümesinin bir elemanı değildir veya X, Y'ye denk değildir. Buna göre paradoks iki anlama gelir. Yani adlar adlandırıldıkları şeyler değildir ve sınıflar alt sınıflarla eş konumlu değildir anlamı çıkabilir. Masum gibi gözükken çıkarımlar bile yanıltıcı olabilir: "beyaz atları sevmez" ifadesi "atları sevmediği" anlamını vermez. Paradoksa göre renkli atlar at değilse ve dünyada renksiz at diye bir şey yoksa o halde dünyada at yoktur gibi bir sonuca da çıkabilmektedir (Gleick, 2014: 42-43). Gong Sun Adlar Okulu olan Ming Jia üyesiydi ve bu paradokslarla, Çinli tarihçilerin dil krizi dedikleri bir dönemde uğraşıyordu (Gleick, 2014: 41; Hançerlioğlu, 2004: 8). Burada ele alınan gerçek "beyaz at"ın "at" olup olmadığı değil "Beyaz at at değildir" ifadesidir. Eğer biri cümleyi "gerçek manasına dayalı" okumayı denerse, o zaman ifade doğrudur çünkü beyaz at iki gösteren ve iki gösterilen içerir. Bu nedenle mantıksal tanım ve önerme sorunları yerini göstergebilime bırakır (Chang, 1998).

Şekil 15. Birden Fazla Gösteren, Gösterge ve Gösterilen Kullanıldığında Anlamsal Olasılıklar Daha Karmaşıklaşır.

Sonuç olarak aslında burada yaptığımız Lacan, Encore seminerinde bunun bir şemasını sunduğu simgesel, imgesel ve gerçek olan arasındaki yapısal bağlılığı kü-

meler kuramı çerçevesinde tanımlamaktır ki bunu birazdan vektörler kullanarak da yapacağız.

Şekil 16. Lacan, Encore Seminerinde Simgesel, İmgesel ve Gerçek Olan Arasındaki Yapısal Bağlılığı Sunan Şeması (Sizek, 2007: xviii)

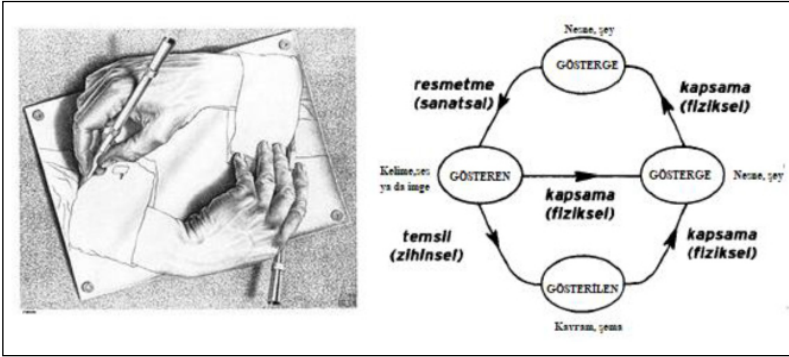
Sizek (2007: xviii) bunu şu şekilde açıklamıştır:

Burada vektörü, sadece bir belirtme ilişkisini gösteren ağ olarak değil (İmgesel olan Simgesel olanı belirler, vb.), daha çok 'İmgesel olanın simgeselleştirilmesi' şeklinde yorumlamamız gerekir.

Dolayısıyla:

- McGuffin açıkça bir objet petit a, simgesel düzenin ortasındaki bir boşluktur - yorumun simgesel devinimini harekete geçiren Gerçeğin eksikliği, boşluktur; açıklanacak, yorumlanacak Gizemin katıksız bir suretidir;
- dolaşım halindeki değiş tokuş nesnesi S'dir UO, imgesel ayna- oyununa indirgenemediğinden dolayı, etrafında simgesel düzenin yapılandığı imkansızlığı belirten simgesel nesnedir
- simgesel yapının kristalleşmesini harekete geçiren küçük öğedir;
- ve son olarak kuşlar, Phi'dir; gerçeğin kayıtsız, imgesel nesnelleşmesi - imkansız jouissance'ye vücut kazandıran bir imge

Bu noktada yukarıdaki Lacancı tanımlamadan buradaki kümeler kuramı temelli tanımlamanın çok daha geniş olduğunu Lacancı şemanın kümeler kuramının getirdiği çok daha zengin evrenin daha dar bir türü olduğunu belirtmekte fayda vardır. Gösteren, gösterge ve gösterilen arasındaki devingenlik asıl kendisini Hofstadter (2001)'in garip döngüsü kavramına atıfta bulunur. Bunu yukarıda verdiğimiz aynı şema üzerinden ve Escher'in birbirini çizen eller resmi üzerinden ele alabiliriz.

Şekil 17. Birbirini Çizen Eller^[1] Gösteren, Gösterilen ve Gösterge'nin Hofstadter (2001)'in Garip Döngüsüne Uyarlanması.

Gösteren, gösterilen ve gösterge arasında bir devingenlik söz konusu olsa da bu devingenlik içinde değişmeyen korunan bir anlam olduğunu ve bu bilgiyi koruyan dönüşüme eşbiçimlilik olarak tanımlandığını belirtmeliyiz. Eğer eşbiçimlilik olmasaydı asla dünyayı bir referans içerisinde anlamlandıramazdık (Hofstadter, 2001: 110-112-232):

“Eşbiçimlilik” sözcüğü iki karmaşık yapının, bir yapının her bir parçasına öteki yapıda karşılık gelen bir parça olacak şekilde birbirlerinin üzerine haritalanması söz konusu olduğunda kullanılır; burada “karşılıklık” her iki parçanın kendi yapıları içinde aynı rolü üstlenmesi anlamındadır.... Gerçek dünyayı yeterli bir eşbiçimlilikle yansıttığı ölçüde her yorum anlamlı olacaktır.... Bir plak ile bir müzik parçası arasındaki eşbiçimlilik buna örnektir; burada parçanın içindeki her sesin yivlere kazınmış örüntülerde tam bir “görüntüsü”nün olduğu bilinir ve eğer gerekirse bu oldukça doğru olarak saptanabilir.”

Semantik ve Zıtlık Karesi

Kelimelerin, cümlelerin ya da ifadelerin sadece kelime düzeyinde algılama, çağrışım, temsil ya da özel sezgiler açısından kazandıkları anlam kadar ele alındıkları mantık ve kurallar çerçevesinde de anlam kazandıkları belirtilmelidir. Çünkü e anlam üretirken bir bakıma çıkarımda bulunuruz. Anlam bizi bir konuya, inanca, kaniya ikna eden, doğrulayan ya da o konuyu yanlışlayan bir şeydir. Bu bakımdan anlambilim önermelerle de ilgilenir. En temel haliyle Aristoteles gibi Eski Yunanlılar kategorik önermenin dört temel ayırt edici tipini belirledi ve onlara standart formlar verdiler (şimdi A, E, I ve O olarak anılıyor). Kategoriler, Venn diyagramlarının daireleri olarak görselleştirilebilir yani yine kümelere bu durumda başvu-

[1] https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87izen_Eller

rabiliriz: Soyut olarak, konu kategorisinin adı S ve yüklenici kategorinin P ise, dört standart form şunlardır:

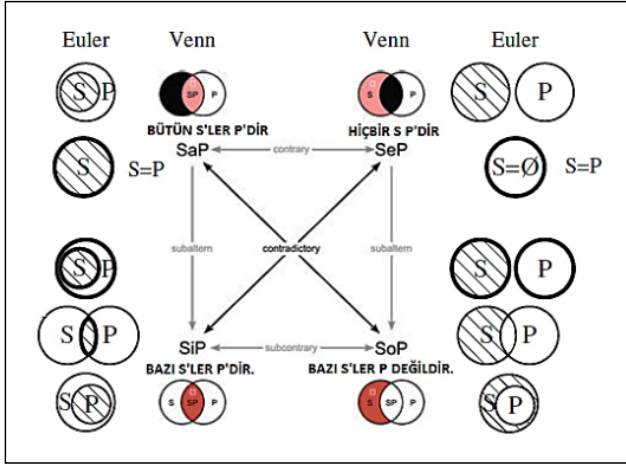
- Tüm S, P 'dir (A formu).
- Hiçbir S, P değildir önermesi.
- Bazı S'ler, P'dir.
- Bazı S, P değildir

Yukarıdaki ifade Aristoteles'in karşıtlık karesine götürür. Aristo'nun mantığının özünde, bu tür önermeler arasındaki mantıksal ilişkilerin bir resmi vardır (Grim, 2013, s. 50). Yukarıda verilen önermeler aşağıdaki gibi kategorize edilebilir (Şekil 16).

NİTELEYİCİ Ψ	ÖNERME Φ	MANTIK UZAYI		
		(a)	(b)	(c)
A	BÜTÜN S'LER P'DİR		\emptyset	\emptyset
E	HIÇBİR S P'DİR		\emptyset	\emptyset
I ^c	BAZI S'LER P'DİR			
O	BAZI S'LER P DEĞİLDİR			

Şekil 18. Önermelerin Kategorizasyonu (Kumova. 2017)

Dört kategorik önerme türü, bir karenin özel köşelerine yerleştirilerek görselleştirilebilir (Şekil 2.30).

Şekil 19. Aristo'nun Karşıtlar Karesi (Kumova. 2017).

Yukarıda sözü edilen tüm kategorilerin en az bir şeyi içerdiği varsayımı, sonraki mantıkçıların çoğu tarafından terk edilmiştir. Modern mantık, “tek boynuzlu at” ve “eter akışı” gibi örneklenmemiş terimlerle, “elma” ve “orangutan” gibi diğer terimlerle aynı şekilde ilgilenir. “Boş kategoriler” söz konusu olduğunda, karşıt olma, alt karşıt olma gibi ilişkiler geçerli sayılmaz. Örneğin, “tüm tek boynuzlu atların boynuzu vardır” ve “hiçbir tek boynuzlu atın boynuzu yoktur” gibi önermeler çağdaş mantıkta, bunların her ikisi de doğru olarak kabul edilir, bu yüzden kesin olarak konuşursak, birincisinin A önermesi statüsüne ve ikincisinin bir E önermesi statüsüne rağmen zıt olamazlar. Benzer şekilde, “bazı tek boynuzlu atların boynuzu vardır” (I) ve “bazı tek boynuzlu atların boynuzu yoktur” (O) her ikisi de yanlış olarak kabul edilir ve bu nedenle alt karşıt değildir. Açıktır ki, “tüm tek boynuzlu atların boynuzları vardır” gerçeği, “bazı tek boynuzlu atların boynuzları vardır” gerçeğini ima etmez. Tüm kategorilerin en az bir üyesi olduğu varsayımı olmadan, o zaman yalnızca çelişkili ilişki geçerlidir. Bazen “modern karşıtlık karesi” olarak adlandırılan şeyde (yukarıda ana hatları çizilen geleneksel karşıtlık karesinin aksine) karşıtlar, alt karşıtlar ve tahakkuk çizgileri silinir ve çelişkili ilişki için yalnızca çapraz çizgiler bırakılır^[12]. Bununla beraber, zıtlık karesi ve mantık bize aslında kelimelerin ifadelerin kendi içlerinde de mantık kuralları açısından da anlam ifade ettiklerini hatırlatır. Yani aslında salt gösteren ya da gösterilen ya da gösterge dediğimiz niteleyicilerde mantık kuralları çerçevesinde bir anlam taşır. Yani bir kelimenin ya da bir ifadenin anlamı mantıksal açıdan oluşturulan kurallar bütünü içerisinde de ayrı bir anlam içerir. Aşkın bir anlam bir bakıma anlamın mecazi olmadığını ya da çağrışımsal olmadığını içerir. Sonuç olarak mantık kuralları da anlamı oluşturulan kurallar çerçevesinde yapılandırır ve yeni anlamlar kazandırır.

[12] <https://iep.utm.edu/sqr-opp/> Erişim Tarihi: 11.05.2022

Bu noktada anlamın bulanık mantıkla ilişkisine de değinmek gerekir. Fuzzy Logic yani bulanık mantık kavramı ilk defa Lotfi Zadeh'in ortaya çıkardığı bir kavramdır. Klasik mantığın temel olarak bugün elektronik sistemlerin ve kullandığımız hemen hemen her aracın temelinde yatan "1" ve "0" değerlerine dayalı bir mantığı içerir. Burada bir varlık belirli bir kümeye ya ait olur ya da bu kümeye ait olamaz. Bu noktada aidiyetin "Doğru" olma durumu "1" ile ifade edilirken, "yanlış" da "0" olarak değerlendirilir. Bulanık mantıkta ise varlıkların tek bir kümeye ait olmak zorunda olmaması, birden çok kümeye de ait olabilme özelliği kazanır. Aidiyet fonksiyonu, dilsel terimi nicelleştirmenize ve bulanık bir kümeyi grafik olarak temsil etmenize olanak tanır. X söyleminin evrenindeki bir bulanık A kümesi için üyelik fonksiyonu $\mu_A: X \rightarrow [0, 1]$ olarak tanımlanır. Burada X'in her elemanı 0 ile 1 arasında bir değere eşlenir. Buna üyelik değeri veya üyelik derecesi denir. X'deki elemanın bulanık A kümesine üyelik derecesini ölçer^[13].

x eksenini, söylem evrenini temsil eder.

y eksenini $[0, 1]$ aralığındaki üyelik derecelerini temsil eder.

Sayısal bir değeri bulanıklaştırmak için uygulanabilir birden fazla üyelik fonksiyonu olabilir. Basit üyelik fonksiyonları, karmaşık fonksiyonların kullanımı çıktıya daha fazla kesinlik katmadığı için kullanılır. Bulanık mantık çalışmasındaki ana araçlardan biri cebirsel anlambilimdir.^[14] Mantık kuralları kelime anlamları için önemlidir çünkü kelime anlamının önemli bir bileşeni, kelime duyuları arasındaki ilişkidir. Örneğin, bir kelimenin anlamı başka bir kelimenin anlamı ile aynı veya neredeyse aynı olan bir anlamı olduğunda, bu iki kelimenin iki anlamının eşanlamlı olduğunu söyleriz. Eşanlamlılığın daha resmi bir tanımı (duyulardan ziyade kelimeler arasında), cümlelerin doğruluk koşullarını, cümlelerin doğru olacağı durumları değiştirmeden herhangi bir cümlede birbirlerinin yerine kullanılabilirlerse iki kelimenin eşanlamlı olduğudur. Bu durumda genellikle iki kelimenin aynı önermesel anlama sahip olduğunu söyleriz. Anlambilimin temel ilkelerinden biri, karşıtlık ilkesi olarak adlandırılır. Karşıtlık ilkesi, dilsel biçimdeki bir farklılığın her zaman anlamdaki bir farklılıkla ilişkili olduğunu belirtir. Örneğin, H₂O kelimesi bilimsel bağlamlarda kullanılır ve bir yürüyüş rehberinde uygun olmaz - su daha uygun olur - ve bu tür farkı kelimenin anlamının bir parçasıdır. Pratikte, eşanlamlı sözcüğü bu nedenle yaklaşık veya kabaca eşanlamlılık ilişkisini tanımlamak için kullanılır. İki kelimenin ne kadar benzer olduğunu bilmek, soru cevaplama, açıklama ve özetleme gibi görevlerin çok önemli bir bileşeni olan iki kelime öbeğinin veya cümlelerin anlamının ne kadar benzer olduğunu hesaplamada yardımcı olabilir. Kelime benzerliği için değer elde etmenin bir yolu, insanlardan bir kelimenin

[13] https://www.tutorialspoint.com/artificial_intelligence/artificial_intelligence_fuzzy_logic_systems.htm
Erişim tarihi: 11.05.2022

[14] <https://plato.stanford.edu/entries/logic-fuzzy/> Erişim Tarihi: 11.05.2022

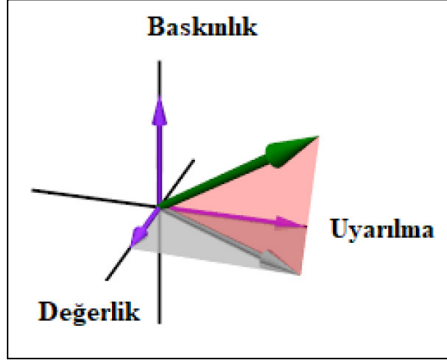
diğerine ne kadar benzer olduğunu yargulamalarını istemektir. Bu tür deneylerden bir dizi veri seti elde edilerek bunlar yapılabilir. İki kelimenin anlamı, akrabalık benzerliğinden başka yollarla da ilişkilendirilebilir. Bu tür bir bağlantı sınıfına, psikolojide geleneksel olarak kelime ilişkilendirmesi olarak da adlandırılan kelime ilişkisi denir. Sözcükler arasındaki ortak bir ilişki türü, aynı anlamsal alana ait olmalarıdır. Semantik alan, belirli bir semantik alanı kapsayan ve birbirleriyle yapısal ilişkiler taşıyan bir dizi kelimedir. Anlamsal alanlarla yakından ilgili olan, anlamsal çerçeve fikridir. Anlamsal çerçeve, belirli bir olay türündeki perspektifleri veya katılımcıları ifade eden bir dizi kelimedir. Son olarak, kelimelerin duygusal anlamları veya çağrışımları vardır. Yan anlam kelimesi farklı alanlarda farklı anlamlara sahiptir, ancak burada bir kelimenin anlamının bir yazarın veya okuyucunun duyguları, duyarlılığı, görüşleri veya değerlendirmeleriyle ilgili yönlerini ifade etmek için kullanıyoruz. Örneğin, bazı kelimelerin olumlu çağrışımları (mutlu), bazılarının ise olumsuz çağrışımları (üzüntü) vardır (Jurafsky ve Martin., 2021).

Sonuç olarak anlambilim çalışmalarında gösteren, gösterilen ve gösterge üzerinden veya başka değişkenler üzerinden anlam analizi yapılacaksa mantık bilimi gereklidir çünkü anlamın farklılığı, benzerliği ve bu benzerliğin aidiyet derecesinin tespitinde karar vermek için önermeler mantığını, bulanık mantığı ve kümeler kuramını kullanmamız gerekir.

Semantik Açından Skaler Çarpım Bağlamında Vektörler: Eş Anlamlı Kelimelerin Oluşturulması

Bir vektör, özünde, yalnızca bir sayı listesi veya dizisidir. Bir vektör uzayı, boyut boyutlarıyla karakterize edilen bir vektörler topluluğudur. Bu bakımdan anlamlar vektörel olarak temsil edilebilir. Duyuşsal anlam üzerine yapılan ilk çalışmalar, sözcüklerin duyuşsal anlamın üç önemli boyutu boyunca değişiklik gösterdiğini buldu (Jurafsky ve Martin., 2021):

- değerlik: uyarının hoşluğu
- uyarılma: uyarın tarafından kışkırtılan duygu yoğunluğu
- baskınlık: uyarın tarafından uygulanan kontrol derecesi

Şekil 20. Duyuşsal Anlamın Vektörel Temsili

Bir anlam birçok farklı şekilde vektör biçiminde ele alınabilir. Örneğin, gömülme adı verilen kelimelerin anlamlarının temsillerini doğrudan metinlerdeki dağılımlarından öğrenerek somutlaştırma işlemi vektör anlambilimi olarak tanımlanır. Vektör semantiği, NLP (Doğal dil işleme (NLP), bir bilgisayar programının insan dilini konuşulduğu ve yazıldığı şekliyle anlama yeteneği olarak tanımlanır)'de kelime anlamını temsil etmenin standart yoludur ve vektör semantiğinin kelime anlamının birçok yönünü modellememize yardımcı olur. Temel fikir çok benzer dağılımlarda meydana gelen (komşu kelimeleri benzer olan) iki kelimenin benzer anlamlara sahip olduğudur. Vektör semantiği fikri, bir kelimeyi, kelime komşularının gömme dağılımlarından türetilen çok boyutlu bir semantik uzayda bir nokta olarak temsil etmektir. Sözcükleri temsil eden vektörlere gömülü vektör denir. Bir vektör uzayındaki sayıların sıralaması, belgelerin değişiklik gösterdiği farklı anlamlı boyutları gösterir. Böylece, bu vektörlerin her ikisi için de ilk boyut, kelime savaşının meydana gelme sayısına (battle) karşılık gelir ve örneğin, As You Like It ve Twelfth Night vektörlerinin benzer değerlere sahip olduğuna dikkat ederek, her bir boyutu karşılaştırabiliriz (sırasıyla 1 ve 0). Bir belgenin vektörünü $|V|$ -boyutlu uzayda bir nokta olarak düşünebiliriz; dolayısıyla şekildeki belgeler 4 boyutlu uzayda noktalar. 4 boyutlu uzayların görselleştirilmesi zor olduğundan, Şekil iki boyutlu bir görselleştirmeyi göstermektedir (Jurafsky ve Martin., 2021).

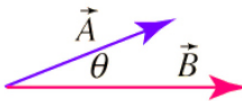
	As You Like It	Twelfth Night	Julius Caesar	Henry V
battle	1	0	7	13
good	114	80	62	89
fool	36	58	1	4
wit	20	15	2	3

Kelimelerin vektörel olarak gösterimi onların anlamsal olarak ele alınmasında da bize birçok matematiksel araç sağlar. İki hedef kelime v ve w arasındaki benzerliği ölçmek için iki vektör alan bir ölçüte ihtiyacımız vardır. NLP'de kullanılan vektör benzerliği iç çarpım olarak da adlandırılan lineer cebirdeki nokta ya da ska-

ler çarpıma dayanır (Jurafsky ve Martin., 2021). İki vektörün skaler çarpımı, bir vektörün bileşenini diğerinin yönünde alarak ve onu diğer vektörün büyüklüğü ile çarparak oluşturulabilir^[15].

$$\text{Skaler çarpım } (v,w) = \sum_{i=1}^N v_i w_i = v_1 w_1 + v_2 w_2 + \dots + v_n w_n$$

Bir vektör daha uzunsa nokta çarpım daha yüksektir ve her boyutta daha yüksek değerler bulunur. Daha sık kelimelerin daha uzun vektörleri vardır, çünkü bunlar daha fazla kelimeyle birlikte bulunma eğilimi gösterirler ve her biri ile daha yüksek birlikte bulunma değerlerine sahiptirler (Jurafsky ve Martin., 2021).

$$\vec{A} \cdot \vec{B} = AB \cos \theta$$

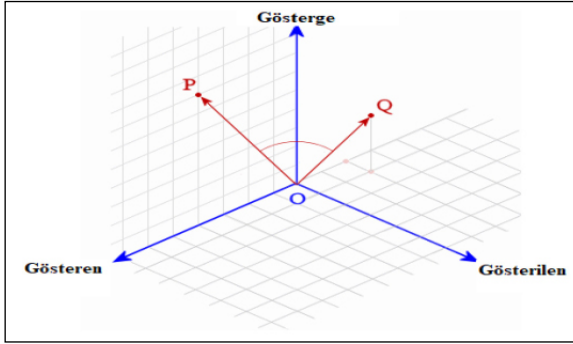
$$\vec{A} \cdot \vec{B} = A_x B_x + A_y B_y + A_z B_z \quad \text{where} \quad \begin{aligned} \vec{A} &= A_x \vec{i} + A_y \vec{j} + A_z \vec{k} \\ \vec{B} &= B_x \vec{i} + B_y \vec{j} + B_z \vec{k} \end{aligned}$$

Şekil 21. İki Vektörün Skaler Çarpımı, Bir Vektörün Bileşenini Diğerinin Yönünde Alarak ve Onu Diğer Vektörün Büyüklüğü İle Çarparak Oluşturulabilir^[16].

İki vektörün skaler çarpımı, bir vektörün bileşenini diğerinin yönünde alarak ve onu diğer vektörün büyüklüğü ile çarparak oluşturulabilir. Bu nedenle aslında kelimelerin benzerliği açısından kullanılabilir. Şimdi biz bu vektörü üç boyutlu gösteren, gösterilen ve gösterge boyutlarında iki vektör olarak ele alırsak aslında şekil 19'daki formülleri kullanarak iki farklı anlam türü arasındaki benzerliği tespit edebiliriz.

[15] https://mathinsight.org/scalar_triple_product Erişim Tarihi: 11.05.2022

[16] <http://hyperphysics.phy-astr.gsu.edu/hbase/vsca.html> Erişim Tarihi: 11.05.2022

Şekil 22. Gösteren, Gösterilen ve Gösterge Üç Boyutlu Uzayda Birer Boyut Olarak Ele Alındığında İki Farklı Anlamın Benzerliğinin Karşılaştırması İçin Kullanılabilir.

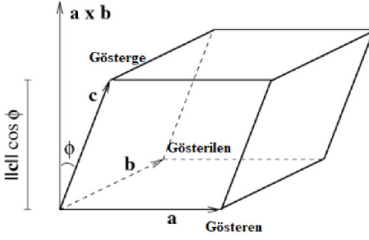
Yani i boyutu gösteren, j boyutu gösterilen k boyutu ise göstergeyi temsil etmek üzere iki A ve B vektörünün benzerlik ölçütü şu şekilde tanımlanabilir:

$$\text{Skaler çarpım } (A,B) = A_i B_i + A_j B_j + A_k B_k$$

Burada dikkat edersek gösteren, gösterilen ve göstergeyi bir uzayın üç boyutu olarak ele aldık. Böyle bir vektörü farklı gösteren, gösterilen ve göstergeye sahip anlamları karşılaştırmak için kullanabiliriz.

Ama biz bunu farklı bir şekilde de ele alabiliriz: gösteren, gösterilen ve göstergeyi birer vektör almak. Bu durumda biz aslında bir anlamın kendi içindeki benzerlik ölçütünü incelemiş oluruz. Bunun için üçlü skaler çarpım yaparız. Üç a , b ve c vektörünün skaler üçlü çarpımı $(a \times b) \cdot c$ 'dir. Skaler bir çarpımdır çünkü tıpkı nokta çarpım gibi tek bir sayı olarak değerlendirilir. Skaler üçlü çarpım önemlidir çünkü mutlak değeri $|(a \times b) \cdot c|$ a , b ve c tarafından yayılan paralel yüzün hacmidir (yani, bitişik kenarları a , b ve c vektörleri olan ve gösteren, gösterilen ve göstergeyi temsil eden paralel yüzün kenarlarıdır). Hacim için bu formül aşağıdaki şekilden anlaşılabilir. Paralel yüzün hacmi, tabanın alanı ile yüksekliğin çarpımıdır. Çarpımın geometrik tanımından, büyüklüğünün $\|a \times b\|$ paralelkenar tabanın alanı olduğunu ve $a \times b$ vektörünün yönünün tabana dik olduğunu biliyoruz. Paralel yüzün yüksekliği, tabana dik doğrultuda, yani $a \times b$ yönünde c 'nin bileşenidir. Skaler üçlü çarpım sıfıra eşitse, o zaman üç a , b ve c vektörü eş düzlemlidir, çünkü onlar tarafından tanımlanan paralelyüz düz olur ve hacmi yoktur. Buradan da gösteren, gösterilen ve gösterge arasındaki hacim paralelyüzün hacmi üzerinden birer anlam ölçütü olarak ele alınabilir^[17]. Bununla beraber, burada anlamı değerlendirdiğimiz uzayın boyutlarının ihmal edilmemesi gerektiği belirtilmelidir.

[17] https://mathinsight.org/scalar_triple_product Erişim Tarihi: 11.05.2022

$$\text{Hacim} = \|\mathbf{a} \times \mathbf{b}\| \|c\| \cos \phi = |(\mathbf{a} \times \mathbf{b}) \cdot \mathbf{c}|.$$

$$(\mathbf{a} \times \mathbf{b}) \cdot \mathbf{c} = \begin{vmatrix} a_2 & a_3 & c_1 \\ b_2 & b_3 & c_1 \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} a_1 & a_3 & c_2 \\ b_1 & b_3 & c_2 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} a_1 & a_2 & c_3 \\ b_1 & b_2 & c_3 \end{vmatrix}$$

$$= \begin{vmatrix} c_1 & c_2 & c_3 \\ a_1 & a_2 & a_3 \\ b_1 & b_2 & b_3 \end{vmatrix}.$$

Şekil 23. Bir Anlamın Kendi İçindeki Örtüşümünü Tespit Etmek için Üçlü Skaler Çarpım Kullanılabilir.

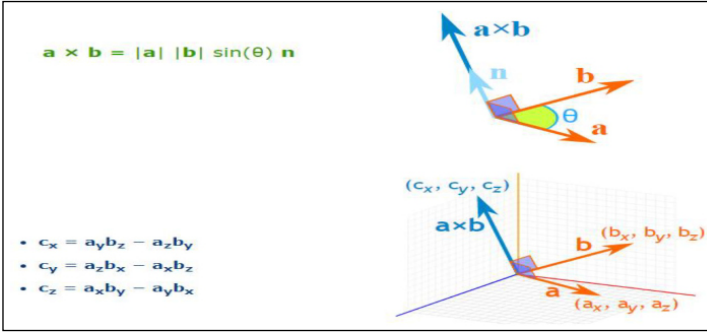
Sonuç olarak gösteren, gösterilen ve göstergeyi uzayda birer boyut olarak alarak iki farklı anlamı karşılaştırmak için ya da gösteren, gösterilen ve göstergeyi birer vektör olarak ele alarak bir anlamın kendi içindeki örtüşümünü tespit etmek için kullanabiliriz. Bu noktada gösteren, gösterilen ve göstergenin anlamsal analiz için tek ölçüt olmadığını belirtmekte fayda var. Putnam bir sözcüğü sentaktik işaretçiler, semantik işaretçiler, stereotip, kaplam olarak dört bileşenden oluşan bir vektör olarak tanımlamıştır (Hacking, 2016: 106). Benzer yöntem bu tür bir vektör içinde uygulanabilir.

Semantik Açından Çapraz Çarpım Bağlamında Vektörler: Zıt Anamlı Kelimelerin Üretimi

Skaler çarpımın eş anlamlılık veya anlam benzerliği açısından kullanılabilirliğini gördük. Peki çapraz çarpım bu bakımdan nasıl kullanılabilir? Bir vektörü bir yönü ve büyüklüğü olan bir nicel değişken olarak tanımlamıştık. “Çapraz Çarpım” kullanılarak iki vektör çarpılabilir. İki vektörün Çapraz Çarpımı $\mathbf{a} \times \mathbf{b}$, her ikisine de dik açıda olan başka bir vektördür. Çapraz ürünün büyüklüğü (uzunluğu), kenarlar için \mathbf{a} ve \mathbf{b} vektörleri olan bir paralelkenarın alanına eşittir. Çapraz çarpım sonucu bir vektör (mavi) olarak aşağıdaki şekilde görselleştirilmiştir. Buna göre:^[18]

- \mathbf{a} ve \mathbf{b} vektörleri aynı veya zıt yönü gösterdiğinde sonuç sıfırdır.
- \mathbf{a} ve \mathbf{b} vektörleri dik açıda olduğunda sonuç maksimum değer alır.

[18] <https://www.mathsisfun.com/algebra/vectors-cross-product.html> Erişim Tarihi: 13.05.2022

Şekil 24. Çarpım Şekildeki Gibi İki Farklı Şekilde Yapılabilir^[19]

Şimdi bir önceki bölümde mantık kurallarının ve bulanık mantığın anlamla ilişkisine değinmiştik. Burada bulanık mantığın daha genelleştirilmiş bir hali olan Nötrosifik mantık kullanılabilir. Nötrosifik mantık dünyaya yeni bir bakış atmak ve ardından bu bakış açısını var olan belirsizliğe uyum sağlamak için uyarlamakla ilgilidir. Nötrosifi tarafından önerilen, nötrler adı verilen, doğru veya yanlış ikili paradigmasına üçüncü bir mantıksal alternatif vardır (Smarandache, ve Said, 2020). Şimdi elimizde doğru (true), yanlış (false) ve belirsiz (indeterminacy) olarak üç değer değer olduğunu düşünelim ve bunu gösteren, gösterge ve gösterilen bağlamında tanımlayalım:

1. Eğer gösteren, gösterge ve gösterilen kesişimi içerisindeki bir alan olarak anlam kavramını asıl anlam olarak tanımlamıştık. Yani gösteren \cap gösterge \cap gösterilen = asıl anlam durumunu D vektörü yani doğruluk vektörü ile göstereceğiz.
2. Eğer gösterenle yani kelime ya da ses ya da imge ile zihindeki kavram olan gösterilen arasında bir kesişimden bahsediyorsak bu mecazi anlamdı. Eğer gösterenle yani kelime ya da ses ya da imge ile nesnenin ya da şeyin görüntüsel ya da somut temsili gösterge arasında bir kesişimden bahsediyorsak bu çağrışımsal anlamdı. Eğer zihindeki kavram olan gösterilen ile ya da şeyin görüntüsel ya da somut temsili gösterge arasında bir kesişimden bahsediyorsak bu aşkın anlamdı. Biz bu kesişim kümelerini belirsiz durum vektörü B ile tanımlayacağız. Hatta burada üç vektör olarak gösterebiliriz ama tanımlamada kolaylık olması açısından hepsine şimdilik B diyelim.

gösteren \cap gösterilen = mecaz anlam = B_1 , gösteren \cap gösterge = çağrışımsal anlam = B_2 , gösterilen \cap gösterge = aşkın anlam = B_3 .

[19] <https://www.mathsisfun.com/algebra/vectors-cross-product.html> Erişim Tarihi: 13.05.2022

Son olarak yalnız gösterge, gösteren ve gösterilen içeren durumları ise yanlış Y vektörü ile tanımlayalım. Yani gösterge \setminus (gösteren U gösterilen) = Y_1 , gösteren \setminus (gösterge U gösterilen) = Y_3 , gösterilen \setminus (gösteren U gösterge) = Y_3 .

Şimdi biliyoruz ki çarpımında değişme özelliği yoktur. Yani iki skaler olan A ve B 'nin normal çarpımı $A.B=B.A$ iken iki vektör A ve B 'nin çarpımı $A \times B \neq B \times A$. Bu bize bu doğru, yanlış ve belirsiz vektörleriyle yeni anlamsal vektörler oluşturmamızı sağlar. Bununla beraber, bu tanımlamaların deneysel psikoloji ve eğitim verileri ve dilbilimsel açıdan yeniden yapılması gerektiğini burada sadece bir tanım yaptığımızı belirtmekte fayda var. Burada eşitliğin karşısındaki durumlar örneğin beklenmedik durumu da birer vektördür sadece kısaltmalarla tanımlamaları çok soyutlaştırmak istemedik:

$$D \times Y = \text{Beklenmedik durum}$$

$$Y \times D = \text{Şaşılacak durum}$$

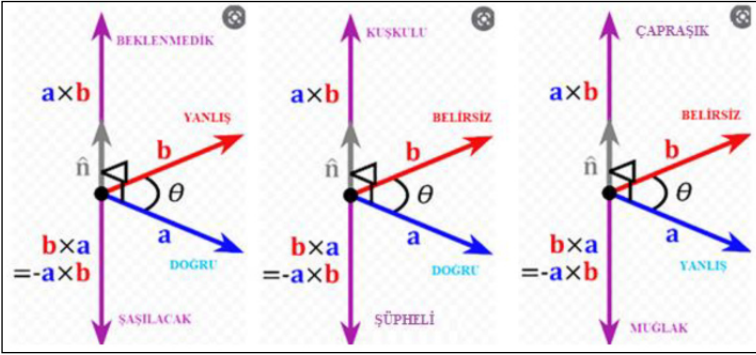
$$D \times B = \text{Kuşkulu durum}$$

$$B \times D = \text{Şüpheli durum}$$

$$B \times Y = \text{Çapraşık durum}$$

$$Y \times B = \text{Muğlak durum}$$

Başka bir deyişle bir doğru durum vektörü ile yanlış vektörü çarpımı beklenmedik bir durum vektörü oluştururken bir yanlış durum sonrası doğru bir durumla karşılaşmak şaşılacak durum oluşturmaktadır. Burada tanımlamanın bilişsel kelimelere göre yapıldığını söylemekte fayda var. Doğru durum vektörü sonrası yanlış durum vektörü öfkelenendirici ya da tam tersi huzur verici bir durum olarak bağlama göre de tanımlanabilir. Doğru, yanlış ve belirsiz kavramlarını gösteren, gösterilen ve gösterge bağlamında nütrosifik mantık çerçevesinde inşa ettiğimizi hatırlatalım. Son olarak bu vektörlerden belirsiz ve yanlışın üç tane çeşidi olduğunu doğrunun ise kesişim kümesi olarak tek değeri olduğunu ve bu üç çeşitle daha çok vektör üretilebileceğini unutmayalım. Aşağıda bu durumu gösteren bir görsele yer verilmiştir. Buna göre örneğin beklenmedik durum şaşılacak durumun zıttı anlamına mı geliyor sorusu sorulabilir. Burada isimlendirmenin bu bilişsel durumları anlamlandırmak amacıyla verildiği için buradaki tanımlamalar açısından böyle olduğunu söylemekte fayda vardır.

Şekil 25. Bazı Bilişsel Durumların Vektörel Olarak İnşası

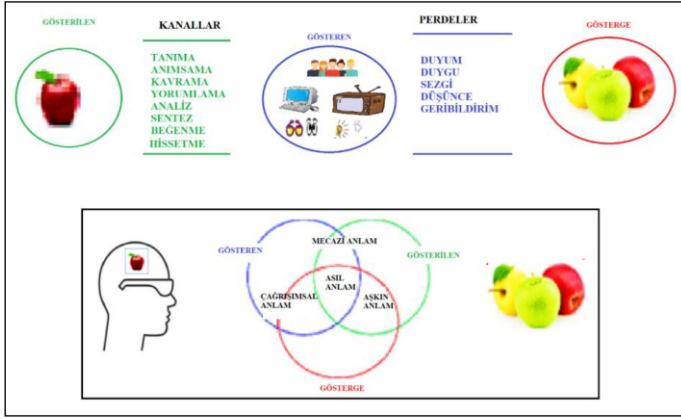
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Yeni bir dil yetkinliği kuramı, yinelemeyi en önemli yeteneklerden biri olarak tanımlar. Chomsky'nin insan diline ilişkin ilk görüşleri, diller arasındaki ortak noktaları açıklayan bir öğeler listesi içeriyordu. Marc Hauser, Noam Chomsky, Tecumseh Fitch tarafından 2002'de yayımlanan bir incelemede, yazarlar tek başına “yineleme” özelliğini, insan türünün benzersiz dil yeteneğinin açıklaması olarak göstermektedirler. Küçük bileşenlerden geniş bir yapı inşa etme ve sonra bu yapıyı başka bir yapının parçası olarak kullanma kapasitesidir. Böylece biraz kelime hazinesi ile karmaşık cümleler ve paragraflar yazabiliyoruz (Kurzweil, 2005: 276). Benzer durum aslında anlam üretimi içinde geçerlidir. Belirli anlam parçalarını kullanarak yeni anlamlar üretme ve bunları veri durumundan bilgi ve fikir durumuna çevirme insan zihninin en önemli özelliklerinden birisidir. Bu durum aslında bizim tam metinde ele alınan garip döngülere bizi götürür. Yukarıdaki cerrah hikayesine geri dönecek olursak dili inceleyen psikologlar bu bulmacanın kelimelerin anlamlarını temsil etme biçimlerimizle ilgili ilginç bilgiler verdiğini öne sürerler. Buradaki kuramsal çalışmada aslında toplumsal cinsiyet algısının bazı durumlarda nasıl oluştuğunun basit matematiksel temellerini ele alarak bunu ifade etmeye çalıştık. Bu bağlamda anlamı oluştururken imin [gösterge], imleyen [gösteren] (sözcük) ile imlenen [gösterilen] arasındaki ilişkinin mantıksal bir biçimde ele alınabilecek şekilde yapılandırıldığını gözlemledik. Burada da gösterge/im (sign) adı verilen anlam birimleri (Latince signum; belirti, işaret, sinyal) temel alınır. Pierce'e göre, “Bir gösterge (Sign) ya da representamen, bir kişi için, herhangi bir şeyin yerini, herhangi bir bakımdan ya da herhangi bir sıfatla tutan şeydir (Ünal, 2016). Göstergeye atıfta bulunan gösteren/imleyen ve “gönderme yaptığı” kavrama “gösterilen/imlenen” (signified) Gösteren ve gösterilen (signifier-signified) birlikte “gösterge” (sign) adını verdiğimiz anlam birimini oluşturuyor. Bu birimi oluşturma işlemine de “gösterme” (signification) diyoruz. Bu tanımlar ışığında matematiksel ve mantıksal olarak bu çalışmada öncelikle anlam kavramının tür ve derecesine göre iki

boyutta incelenebilir bir yapısı olduğunu ve türlerinin asıl anlam, çağrışımsal anlam, mecazi anlam ve aşkın anlam olarak ele alındığını vurgulamış olduk.

Toplumsal cinsiyet çalışmalarında bu doğrultuda dört farklı anlam üzerinden tartışmanın yapılmasının duruma yeni bir boyut katacağı bu noktada söylenebilir. Eğer asıl anlama odaklanacaksa toplumsal olarak genellikle öğrenilmiş ve öğretilen gösteren, gösterilen ve gösterge bağlamındaki kesişim kümesinin bir bakıma asıl anlama odaklanılması gerektiğini çıkarabiliriz. Bununla beraber belirli toplulukla veya bireylerdeki anlama odaklanılacaksa çağrışımsal anlam, mecazi anlam ve aşkın anlamın ele alınmasının daha doğru bir bakış olacağı söylenebilir. Peki bu toplumsal cinsiyet kavramı bağlamında nasıl yorumlanabilir? Öncelikle gösterge, gösterilen ve gösteren birbirleriyle dinamik ilişkisi olan yapılardır ve bunların kesişim ve birleşmesiyle anlam oluşur. Bu anlam somut veya soyut nesne ya da şeyin nitelikleri ile bireyin zihin dünyasında bir kavramsal ağ yapısı içerisinde oluşmuş gösterilen arasındaki ilişkinin gösteren bakış açısından ele alınmasıyla anlaşılabilir. Burada gösterenin nitelikleri kadar gösterenin önündeki duyular, duygular, sezgiler, düşünceler ve bireysel ya da toplumsal geri bildirim içeren perdeler de etkilidir. Duyumlarımızın kalitesi ve çokluğu göstergelerin nasıl algılandığını belirler. İnsanlar çoğu canlıdan farklı duyum aralık ve eşiklerine sahiptirler. Duyular yine olaylara bakış açımızı etkileyebilir. Ya da sunulan bir göstergenin gösteriliş biçiminde duyguların eklenmesi bunun nasıl algılanacağını değiştirebilir. Sadece duyum ve duygulara göre değil bireysel ve kolektif sezgilerde algılarımızda etkilidir. Düşünceler genelde anlamı inşa ederken en sık kullanılan düzenleme araçlarıdır. Son olarak toplumsal ve bireysel geri bildirimler ve kurallar algılama ve anlamlandırma şeklimizi etkiler. Kanallar ise tanıma, anımsama, kavrama, yorumlama, analiz, sentez, beğenme, hissetme gibi şekillerde kendini gösterilen olarak sunar. Bunlar arasındaki ilişki fen bilimlerinde kavram yanlışları ve kültürel araçlar vasıtasıyla kolayca yayılan yaygın bir düşünce ya da düşünce şekli olarak ifade edilen mem kelimesiyle ifade edilen durumlarda görülebilir. İlk örnek fen bilimlerinde kavram yanlışlarında verilebilir. Örneğin, telefon şarj ediyoruz dediğimiz İngilizce şarj yük anlamına geldiği için sanki telefona yük yüklüyoruz gibi bir anlam oluşmaktadır. Halbuki aslında şarj etmek gerçekte bir elektrokimyasal cihazın, bir yükü düşük potansiyelli bir konumdan yüksek potansiyelli bir konuma taşımak için gereken enerjiyi sağlamasıdır. Yani bir su pompasının su çekmesi gibi bir durumdur. Yoksa su pompasının su yaratması değildir. Fakat bu kullanılan şarj kelimesi sanki pillerin su pompası gibi su yarattığı anlamını oluşturur ki bu toplumsal perdeden oluşturulmuş bir kavram yanlışına işaret eder. Benzer şekilde dünya güneşin etrafında dönüyor derken aslında dünyanın güneş ve diğer gezegenlerin etkileşimiyle oluşmuş bir ağırlık merkezi (barycenter) noktası etrafında dönüşü ima edilir. Fakat bu çoğu kişi bunu sanki bütün gezegenlerin güneşin tam merkezinde dönüyormuş gibi bir anlam oluşturmasına yani kavram yanlışına işaret eder. Bunda güneş merkezli evren modelinin bireylerde oluşturduğu duygusal,

sezgisel, düşünsel etkilerde rol oynayabilir. Duygusal olarak güneş merkezli evren modeli bilimsel bir devrimi işaret eder, düşünsel olarak okullarda bu doğrultuda eğitim verilir, sezgisel olarak birçok bağlamda (örneğin “dünya dönüyor sen ne dersen de” şarkısındaki gibi) bu düşünce vurgulanır. Bu elbette dünyanın güneş etrafında dönmesinin doğru ve yanlış olup olmadığını tartışmasından ziyade bazı kavramların farklı perdelere nasıl yapılandırıldığına basit bir örnektir.

Şekil 26. Gösteren, Gösterilen ve Gösterge Arasındaki İlişki

Daha yaygın olarak, internet aracılığıyla, genellikle sosyal medya platformları aracılığıyla yayılan bir fikir, davranış, görüntü veya stil olarak görülen internet memlerinde görülebilir. Özellikle propaganda türü bilgilerde bu tür gösteren, gösterilen ve gösterge arasındaki çarpık ilişki daha belirgin olarak anlaşılabilir. Bununla beraber, kavramlar evreninde insanlar akvaryumda yüzen balıklar gibi suyun varlığını fark etmediği veya çok özel durumlar hariç nefes alırken havanın varlığını hissetmediğimiz gibi gösteren, gösterilen ve gösterge arasındaki ilişkilerde bunların nitelikleri ve aralarındaki perdeleri fark etmeyebiliriz. Örneğin, futbol maçı izlemek genel olarak çoğu kültürde erkeksilikle ilişkilendirilen bir anlama sahiptir. Cinsiyetçilik ve kadın düşmanlığı, futbolsever kültürlerinde de kalıcı ve yaygın olaylardır ve bazı araştırma bulguları, taraftar internet sitelerinde görülen cinsiyetçi yorumların ve canlı maçlarda cinsiyetçi sözlü tacizin kapsamını ve doğasını göstermektedir. Cinsiyetçilik ve kadın düşmanlığı çok keskindir ve toplumsal cinsiyete dayalı sosyal ilişkilerin toplumda ve futbol bağlamlarında önemli etki güçleri olmaya devam ettiğini ürkütücü bir şekilde hatırlatır (Caudwell, 2011). Bu aslında çoğu kişiye doğal gelen erkeksilik içeren futbolla ilişkili kavramların aslında toplum tarafından bir şekilde inşa edilmiş anlamlar olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Futbol maçları en saf haliyle aslında bir top etrafında belirli kurallar çerçevesinde oynanan oyunu içerir. Bununla beraber, takım tutmanın getirdiği duygu, futbol izlemeyle beraber dışarı vurulan sosyal kimlik ve bunun be-

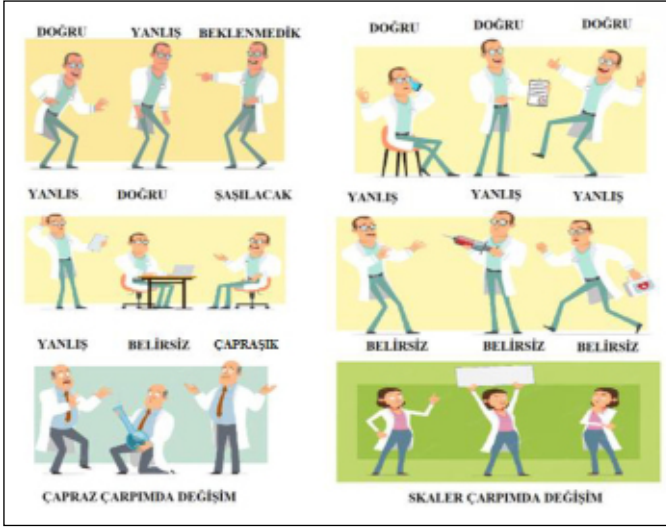
raberinde süreç içerisinde oluşan düşünce sezgi ve inançlar ve bunun toplum tarafından belirli bir şekilde şekillendirilmesi bunun anlamlandırılma ve algılanmasını değiştirir ve bireyin özelliklerine göre asıl anlamla beraber mecazi, çağrışımsal ve aşkın anlamlar oluşturur.

Gösteren, gösterilen ve gösterge arasındaki ilişki toplumsal cinsiyet kavramı açısından şunlara işaret eder:

- Toplumsal cinsiyetle ilgili sembol, kavram ve anlayışlar belirli bir anlamsal ağ üzerinden inşa edilir.
- Bu ağ gösteren, gösterilen ve göstergenin niteliklerine ve ilişkisine bağlıdır.
- Bu üçü arasındaki ilişki duyum, duygu, sezgi, düşünce ve toplumsal yapı tarafından şekillendirilir ve bu algılama ve anlam oluşturmada etkili olur.
- Gösteren, gösterilen ve gösterge arasındaki ilişki toplumsal olarak değer ve anlam verilen kavramlarda kendini daha net gösterir. Örneğin, çok özel bir anlamı yoksa bir elma bir meyveye işaret ederken mavi renk bir erkeklik simgesi ya da kırmızı renk bir kadınlık simgesi olarak anlaşılabilir.

Bu noktada anlamı oluştururken iki farklı yol kullanabiliriz ve bu yollar göstergelerle ilişkili olabilir. Kelimeleri anlamlarını temsil etmede kullanabileceğimiz olası yollardan biri gerekli bir tür şart listesi oluşturmaktır. Örneğin, öğretmen genç birisidir, kadındır, resmi kıyafet giyer gibi bir liste buna örnektir. Anlamı temsil etmenin başka bir yolu da bir prototip üzerinden yapılmaktadır. Kelimenin temsil ettiği şeyin tipiyle ilgili genel bir fikirdir prototip. Yani öğretmen kelimesinden kastımız, daha ziyade etrafında öğrencilerin olduğu öğretmen masası veya tahtanın önünde olan bir figürdür. Birinde göstergemizi bir listeye dayalı oluştururken diğerinde ise bir imgeye ya da prototipe ya da çok daha derin arkatiplere dayalı olarak referans alırız. Bu nedenle anlamına imgeden mi yoksa listeden mi kaynaklandığının göz önünde tutulması gerekir (Ambridge, 2020). Bu da aslında toplumsal cinsiyetle ilgili anlamlandırmalara bakarken bilişsel durumları sadece birer skaler sayı olarak değil birer vektörel durum olarak düşünmenin önemine işaret eder. Bilişsel durumların yani anlamların doğruluk, yanlışlık ya da belirsizliklerine ilişkin eş anlam ve zıt anlam sağlayan işlemler yani skaler ve çarpaz (cross) çarpım önemlidir. Toplumsal cinsiyetle ilgili durumlarda doğru, yanlış ve belirsiz vektörler arasındaki değişimlerle birbirinden zıt anlamlı vektörel anlamlar üretilebilirken bu durumların tekrarlanması eş anlamlı vektörler üretir. Böylece cerrah hikayesini bu şekilde ele alabiliriz. Kafasında cerrahlar erkektir şeklinde bir doğru bulunan bir kişi kafasındaki durumun yanlış olduğunu gördüğünde beklenmedik bir durumlar karşılaşacaktır. Tam tersine kadından cerrah olmaz şeklinde bir düşünceye sahipken bunun yanlış olduğunu gören kişide şaşılacak bir durumla yüz

yüze gelecektir. Sürekli doğru, yanlış veya belirsiz anlamı doğrulayan durumlarla karşılaşmak eş anlamlar üreterek bu durumları güçlendirecektir. Buda aslında bu zihinsel durumlardan çapraz ve skaler çarpıma işaret eder. Aslında toplumsal cinsiyet bağlamında cerrah hikayesi açısından tartışılan durum Karl Popper'ın meşhur "Bütün kuğular beyazdır" evrensel genellemesi, tek bir siyah kuğu gözlenerek yanlışlanmasına ilişkin o meşhur örneğinin çeşitlenmesidir. Yani doğru durumu yanlış durumla karşılaşması sonucu şaşılacak durum elde edilmesidir.

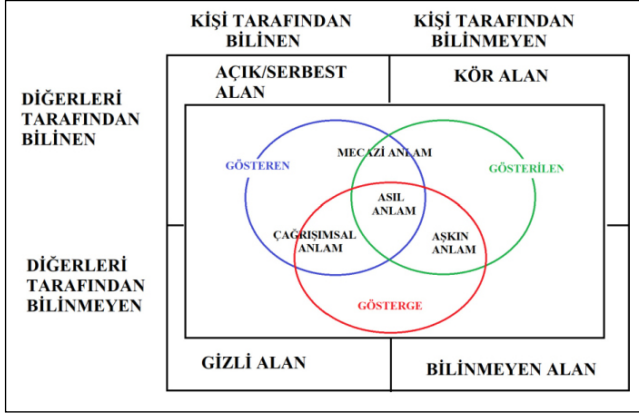

Şekil 27. Bazı Belirsiz, Doğru ve Yanlış Vektörleri Açısından Eş ve Zıt Anlamaların Üretilmesinde Çapraz ve Skaler Çarpımın Görselleştirilmesi^[20]

Son olarak bu tür bilişsel değişimlerin kaynağı matematiksel olarak nerede temellendirilerek modellenebilir sorusu sorulabilir. Başka bir ifadeyle doğru olarak düşünülen bir bilişsel durum nasıl yanlış duruma ya da belirsiz duruma dönüşebilir ve bunun kaynağı ne olabilir? Elbette ki durumun en temelinde insanın öğrenme süreçleri ve yaşadığı deneyimler etkilidir. Fakat burada kaynak Johari Penceresi olarak adlandırılan bilginin kişi tarafından bilinip bilinmediği ve bilginin gruptaki diğer kişiler tarafından bilinip bilinmediği ile ilgili olarak ortaya çıktığı düşünülebilir. Bu özellikle toplumsal cinsiyet gibi sosyolojik kavramlarda daha ön plana çıkar çünkü bireysel anlamlar bazen toplumsal anlamları ifade etmede yetersiz ve yerel kalabilir. Örneğin, cerrah hikayesinde bireylerin erkek cerrah nitelemesine bağlı kalması aslında asıl anlamın açık alanda yer aldığı düşünülebilir. Bu bakımdan toplumsal cinsiyetle ilgili kavramların açık alanda mı, kör alanda mı, gizli alanda mı yoksa bilinmeyen alanda mı olup olmadığını ele almak önemlidir çünkü

[20] <https://www.freepik.com/premium-vector/> 'dan alınmıştır. Erişim tarihi: 12.05.2022

kör alan ve açık alan bireysel anlamlara işaret ederken bilinmeyen ve gizli alan toplumsal veya grup açısından bölgelere işaret eder. Bu özellikle toplumsal cinsiyet çalışmalarındaki nitel ve nicel çalışmalar açısından önemlidir.

Şekil 28. Johari Penceresi Bağlamında Anlamın Ele Alınması

Gelecekte yapılacak bu tür çalışmalarda bu nedenle gösteren, gösterilen ve gösterge bağlamı diyagram aracılığıyla önermeler küme kuramı açısından incelenebilir. İkinci olarak ise anlam önemler mantığı, bulanık mantık gibi araçlarla incelenebilir. Üçüncüsü ise anlam kavramı vektörel bir değer olarak incelenebilir. Gösteren, gösterilen ve göstergeyi uzayda birer boyut olarak alarak iki farklı anlamı karşılaştırmak için ya da gösteren, gösterilen ve göstergeyi birer vektör olarak ele alarak bir anlamın kendi içindeki örtüşümünü tespit etmek için kullanabiliriz. Bu çalışmada bu üç farklı yöntemin nasıl kullanılacağına ilişkin içgörüselsel bir literatür sunulmuştur. Günümüzde metin analizleri temelde her üç yaklaşımı kullanarak yapılmaktadır. Bu çalışmada da bunun temellerinin gösterilmesi hedeflenmiştir.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (2009). *Anlambilim, anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*, Engin, Yayın, Ankara.
- Ambridge, B. (2020). *Psy-Q*, Domingo, İstanbul.
- Bagha, K.N. (2011). A Short Introduction to Semantics, *Journal of Language Teaching and Research*, 2(6), 1411-1419.
- Brendel, E. (2004). Intuition Pumps and the Proper Use of Thought Experiments, *Dialectica* Vol. 58, No 1, pp. 89-108.
- Caudwell, Jayne (2011). Gender, feminism and football studies. *Soccer & Society*, 12(3), 330-344. doi:10.1080/14660970.2011.568099.
- Chang, H. L. (1998). Controversy over Language: Towards Pre-Qin Semiotics, <http://homepage.ntu.edu.tw/~changhl/changhl/0220.pdf>.
- Cohen, M. (2005). *Wittgenstein's Beetle And Other Classic Thought Experiments*, Blackwell Publishing, USA.
- Churchland, P. M. (2012). *Madde ve Bilinç*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Çulha, O. (2011). Gösterge Bilim (Semiyotik) Tekniği Kullanılarak Kanada Fotoğraflarının İncelenmesi, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 409-424.

- Demirel, Ö. (2017). *Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem, Ankara.
- Drescher, G. K. (2006). *Good and Real Demystifying Paradoxes from Physics to Ethics*, MIT Press Books, Cambridge.
- Elwes, R. (2013). *Yapay Zeka Nasıl Oluşturulur? Ve Matematik Üzerine İlgili Çekici 34 Başlık*, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Gökberk, M. (1997). *Değişen Dünya ve Dil*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gleick, J. (2014). *Enformasyon Bir Tarih Bir Kuram Bir Tufan*, Optimist Yayınları, İstanbul.
- Hacking, I. (2016). *Temsil ve Müdahale*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Haçerlioğlu, O. (2004). *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hofstadter, D. R. (2001). *Gödel, Escher, Bach: bir Ebedi Gökçe Belik*, Kabalıcı Yayınları.
- Kurun, A. İ. (2020). *Tarihsel anlambilimi açısından İslami terminolojinin anlam değişiminin incelenmesi: Fetih, cihat ve şehit terimleri örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 12.06.2022.
- Kumova, B. İ. (2017). *Symmetric properties of the syllogistic system inherited from the square of opposition. the square of opposition: a cornerstone of thought*. Switzerland: Springer.
- Kurzweil, J. (2005). *İnsanlık 2.0*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Lakoff, G. Johnson. M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Martin, E. (1991). The Egg and the Sperm: How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male Female Roles, *Signs*, 16, 3., 485-501.
- Michels, A. (2019). *Capturing the Predictive Power of Cortical Learning Algorithms*.
- Monin, M. Terekhova, A. Albertovna, V. Ledeneva, E. V. (2020). The Chinese Room Argument in the Context of the Rational Action Theory Utopia y Praxis Latinoamericana, 25(5), DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3984228>.
- Nesin, A., (2003b), Russell Paradoksu, *Matematik Dünyası Dergisi*, 4, Erişim Tarihi: 30 Haziran 2014, http://www.matematikdunyasi.org/arsiv/PDF/03_4_27_32_RUSSELL.pdf.
- Nesin, A. (2017). *Fen Liseliler İçin Kümeler Kuramı*, Matematik Köyü, İstanbul.
- Pardade, H. (2019). *Semantics A View to Logic of Language*, http://akademik.uhn.ac.id/portal/public_html/EKIP/Hilman_Pardede/Buku%20Ajar/Semantics.pdf.
- Sizek, S. (2007). *Lacan Hakkında Bilmeyi Hep İstediginiz Ama Hitchcock'a Sormaya Korktuğunuz Her Şey*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Smarandache, F. Said, B. (2020). *Neutrosophic Theories in Communication, Management and Information Technology*. USA: NOVA Science Publisher.
- Sorensen, R, A.(1992). *Thought Experiments*, Oxford University Press, New York.
- Topal, M. (2020). *Farabi var mısın ki yok olmaktan korkuyorsun?* Destek Yayınevi, İstanbul.
- Tura, S. M. (2010). *Madde ve Mana*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Ülken, H. Z. (2007). *Bilim Felsefesi*, Ülken Yayınları, İstanbul.
- Ülken, H. Z. (2008). *Felsefeye Giriş-1*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ünal, M. F. (2016). Göstergebilimin Serüveni, *Mütefekkir*, 3(6), 379-398.
- Yıldırım, C. (1999). *Mantık Doğru Düşünme Yöntemi*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

A MATHEMATICAL-BASED SEMANTIC LOOK AT THE CONCEPT OF GENDER FROM AN EDUCATIONAL PERSPECTIVE

EXTENDED ABSTRACT

The significant aspects of human language include the polysemy and connotation of words and phrases or communicative expressions. This work addresses the meaning and the mathematics of meaning from an interdisciplinary approach.

Method

The research is a qualitative study. Content analysis is used as a research tool to determine the presence of certain words, themes, or concepts within a given qualitative data (i. e., text). The scope of the study consists of studies on logic, semantics, and sets in this study. While selecting the sources, documents that would provide the integrity of the subject were preferred by the researcher.

Findings

This research discusses literal, associative, metaphorical, and transcendent meaning. Literal meaning includes these fundamental, important components. Associative meaning is the notion and the relationship it evokes. Metaphorical meaning represents an item or event to explain or compare. Transcendent meaning is the very subjective one created by specific and novel experiences. Meaning is multi-dimensional. Data, information, knowledge, wisdom, and ideas are cognitive levels. The affective domain describes learning goals emphasizing emotion, acceptance, or rejection. Receiving, reacting, valuing, organizing, and internalizing are degrees of this domain (Demirel, 2017).

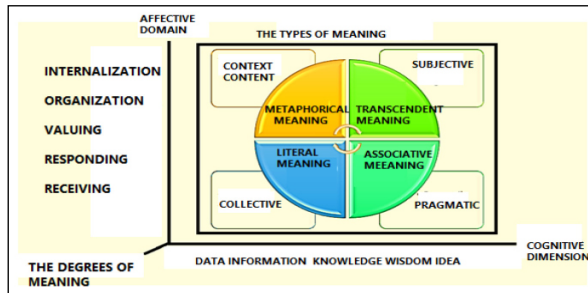

Figure 1. Meaning Can be Examined in Two Dimensions According to Its Type and Degree.

Using set theory, meaning may be examined. Based on Ferdinand de Saussure's notions of sign, signified, and signifier, we may begin a mathematical examination of meaning. We can define the basic meaning sets given in Figure 1 through the Signifier, Signified, and Indicator sets:

1. $\text{signifier} \cap \text{sign} \cap \text{signified} = \text{literal meaning.}$
2. $\text{signifier} \cap \text{signified} = \text{metaphorical meaning.}$
3. $\text{signifier} \cap \text{sign} = \text{associative meaning.}$

4. $\text{sign} \cap \text{signified} = \text{transcendent meaning}$.

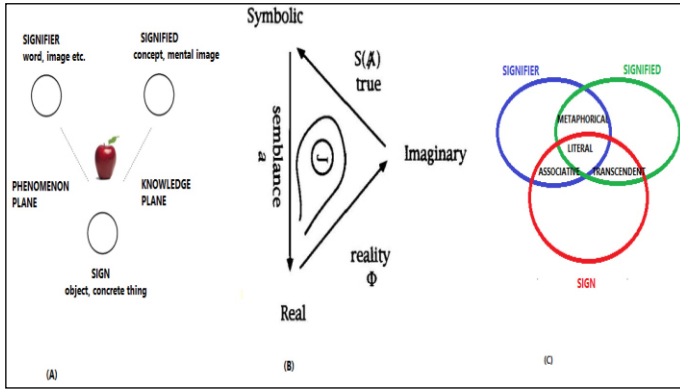

Figure 2. Defining the Types of Meaning in the Context of the Signifier, Signified, and Sign

The scalar product of two vectors is generated by multiplying one vector's direction by the other's magnitude. It may be used for word similarity. The signifier, the signified, and the sign are three dimensions of a space. We may also see the signifier, signified, and signifier as vectors. Here, we investigate meaning similarity. We may utilize the cross-product to get the opposite meaning. We already discussed logic rules and fuzzy logic with meaning. Neutrosophic logic is a generalization of fuzzy logic. Neutrosophic logic involves taking a new look at the world and adjusting to uncertainty. Neutrosophic logic proposes neutrals as a third option to true or false (Smarandache, and Said, 2020). Now let's imagine that we have three values as true, false and indeterminacy, and let's define it in terms of signifier, sign and signified:

1. $\text{signifier} \cap \text{sign} \cap \text{signified} = \text{literal meaning with the } \mathbf{T} \text{ vector, that is, the truth vector.}$
2. Let's call the indeterminant state vector as \mathbf{I} , $\text{signifier} \cap \text{signified} = \text{metaphorical meaning} = \mathbf{I1}$, $\text{signifier} \cap \text{sign} = \text{associative meaning} = \mathbf{I2}$, $\text{signified} \cap \text{sign} = \text{transcendent meaning} = \mathbf{I3}$.
3. Finally, let's represent falsity vector by \mathbf{F} , $\text{sign} \setminus (\text{signifier} \cup \text{signified}) = \mathbf{F}_1$, $\text{signifier} \setminus (\text{sign} \cup \text{signified}) = \mathbf{F}_2$, $\text{signified} \setminus (\text{sign} \cup \text{signifier}) = \mathbf{F}_3$

Now we know that the cross product is not commutative. That is, the normal product of two scalars A and B is $A.B=B.A$, while the product of two vectors A and B is $A \times B \neq B \times A$. This allows us to construct new semantic vectors with these true,

false, and indefinite vectors. Here, the opposite of equality, for example, the contingency are vectors, we just didn't want to abstract the definitions with abbreviations:

$$T \times F = \textit{Surprising}$$

$$F \times T = \textit{Unexpected}$$

$$T \times I = \textit{Dubious}$$

$$I \times T = \textit{Hazy}$$

$$F \times I = \textit{Ambiguous}$$

$$I \times F = \textit{Erroneous}$$

Let us remind you that we have constructed the concepts of truth, false and indeterminate states in the context of the neutrosophic logic in the context of the signified and the sign. It should be noted that a re-examination of these concepts based on experimental and pedagogical evidence and linguistic evidence is required.

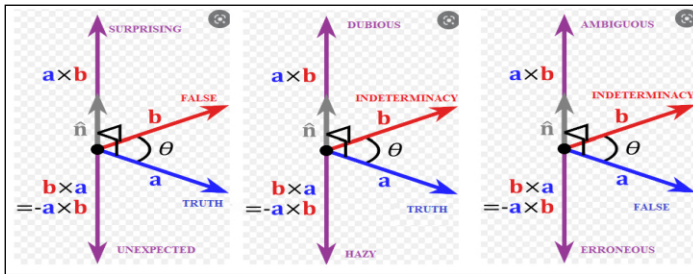

Figure 3. Construction of Different Cognitive Situations Based on Three Neutrosophic Vectors

Conclusion

In this theoretical work, we addressed the basic mathematical basis of gender perception and meanings in particular scenarios. In this context, we saw that the connection between the sign, the signifier, and the signified may be handled rationally. First, we noted that meaning may be analyzed in two dimensions: type and degree. The types include literal, associative, metaphorical, and transcendent meaning. The relationship between the signifier, the signified and the sign indicates the following in terms of the concept of gender:

- Symbols, concepts and understandings related to gender are constructed through a specific semantic network.

- This network depends on the attributes and relationship of the signifier, the signified and the sign.
- The relationship between these three is shaped by sensation, emotion, intuition, thought and social structure, and this is effective in perception and creating meaning.
- The relationship between the signifier, the signified and the sign manifests itself more clearly in concepts that are socially valued and meaningful.

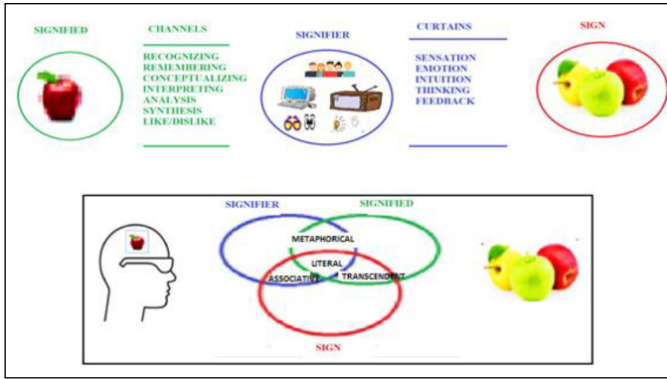

Figure 4. The Relationship Between the Signifier, the Signified and the Sign

This, in fact, points out the importance of considering cognitive states not just as scalar numbers but as vector states when looking at gender-related interpretations. In gender-related situations, antonymous vectorial meanings can be produced by changes between true, false, and indeterminacy vectors, while the repetition of these situations produces synonymous vectors. At the fundamental level, the individual's learning processes and experiences are successful, but the source of the information may be checked through the Johari Window. It's crucial to analyze if gender-related notions are open, blind, hidden, or unknown. The blind and open areas correspond to individual meanings, while the unknown and hidden areas pertain to societal or group meanings.

Keywords: *Semantic Analysis, Set Theory, Vectors.*

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi,
Ondokuz Mayıs University Journal of Women's and Family Studies

e-ISSN: 2791-6871, OKAD December 2022, 2 (2): 445-464

Sosyal Medyada Kadın Bedeninin İdealle Edilmesi

Idealizing the Female Body on Social Media

Elif Gönül AVCILAR¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Samsun
• elifcan0155@gmail.com • ORCID > 0000-0002-5460-565X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Teorik Makale / Theoretical Article

Geliş Tarihi / Received: 15 Ağustos / August 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 16 Kasım / November 2022

Yıl / Year: 2022 | **Cilt – Volume:** 2 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 445-464

Atıf/Cite as: Avcılar, E. G. "Sosyal Medyada Kadın Bedeninin İdealle Edilmesi" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi* 2(2), Aralık 2022: 445-464.

SOSYAL MEDYADA KADIN BEDENİNİN İDEALİZE EDİLMESİ

ÖZ:

21. yüzyıl aslında dijitalleşmenin zirveye ulaştığı bir dönem olarak tanımlanır. Modernizm ile birlikte ortaya çıkan iletişim teknolojisi, gittikçe kendini revize etmektedir. İletişim teknolojisindeki söz konusu devrim, zorunlu olarak sosyal dönüşüme de sebep olmaktadır. İlk zamanlar TV, radyo, gazete ve dergi gibi geleneksel medya araçları kullanılırken, dijitalleşme çağı ile birlikte geleneksel medya platformlarından yeni medya platformlarına bir geçiş söz konusudur. Söz konusu yeni medya araçlarını web siteleri, arama motoru, görüntülü reklamcılık, e-posta ve sosyal medya olarak özetleyebiliriz. Bu araçlardan en aktif kullanılanı ise kadınların bedenlerini görsel bir malzeme olarak sunan ve toplumsal açıdan çeşitli etkileri olan sosyal medyadır. Günümüzde en çok kullanılan sosyal medya araçları; Twitter, Instagram, Tictoc, Youtube ve Facebook olarak ifade edilebilir. Özellikle görsel gönderilerin ve videoların çoğunlukta olduğu Instagram, Youtube ve Tictoc gibi sosyal medya platformları kadınların bedenlerini göstermesi açısından en uygun sosyal medya mecraları olarak belirtilebilir. Birçok kadın sosyal medya kullanıcısı kendi bedenlerini adı geçen sosyal medya kanalları aracılığı ile reklam ve tüketim nesnesi olarak ön plana çıkarmaktadır. Kadın bedeninin sosyal medyada yansıtılma biçimleri ise makalenin ana konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Estetik, İdeal Beden, Kadın Bedeni.

IDEALİZİNG THE FEMALE BODY ON SOCIAL MEDIA ABSTRACT

The 21st century is defined as a period in which digitalization reaches its peak. The communication technology which comes along with modernism is increasingly revising itself. The revolution in communication technology necessarily causes social transformation. While traditional media tools such as TV, radio, newspapers and magazines were used before, there is a transition from traditional media platforms to new media platforms with the age of digitalization. It may be summarized that these new media tools are websites, search engines, display advertising, e-mail and social media. The most actively used of these new media tools is social media which presents women's bodies as visual material and has various social effects. Today, the most used social media tools may be expressed as Twitter, Instagram, Tictoc, Youtube and Facebook. Social media platforms such as Instagram, Youtube and Tictoc, where visual posts and videos are the majority, can be specified as the most suitable social media channels for women to show their bodies. Most of the

women social media users highlight their own bodies as an object of advertising and consumption objects through social media channels. The forms of reflection of the female body on social media are the main subject of the article.

Keywords: *Social Media, Aesthetic, Ideal Body, Female Body.*

GİRİŞ

Küreselleşmeyle birlikte doğmuş olan tüketim toplumunda, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte küresel dünyada tüketim artık bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Önceden üretimin devamını sağlamak amacıyla teşvik edilen tüketim, artık salt bir araç haline gelmiştir. Bu nedenle küreselleşmeyle birlikte bireylerin yaşamak için değil, tüketmek için yaşamayı tercih ettiklerini söyleyebiliriz. Tüketmek için yaşamayı tercih eden küreselleşen dünyanın beslediği en aktif kaynak ise “medya” olarak ifade edilebilir.

Globalleşme ile birlikte teknoloji ve iletişimde meydana gelen form değişikliği, kitle iletişim araçlarını da değişime uğratmıştır. Bu durumun tipik göstergesi 21. yüzyılda iletişimde bir devrim niteliğinde değişime yaratan modern bir medya aracı olan internetin kullanılmaya başlanmasıdır. Söz konusu bu modern medya aracı olan interneti hem geleneksel medya araçlarından hem de diğer kitle iletişim araçlarından farklı kılan onun hızlı olması ve yüksek düzeyde karşılıklı etkileşim kurma imkânı vermesidir.

İnternetin 21. yüzyıldaki değişimiyle birlikte ortaya çıkan yeni medya kavramı geleneksel medya kavramından farklı olarak, bireylerin kişiliklerini kanıtladıkları sanal sosyal mecralar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler bu sanal mecralarda kendi alışkanlıklarını, yaşamlarını, kişiliklerini, duygu-düşüncelerini ve bedenlerini tüketim nesnesi olarak sergilediklerini ifade edebiliriz. Sosyal medyanın özellikle kadın cinsiyeti tarafından aktif olarak kullanıldığı düşünülürse, oluşturdukları profiller sübjektif olarak bir vitrin olarak değerlendirilebilir. Bu vitrinlerde kadın cinsiyetinin diğer bireylerin beğenisine sundukları malzemede yine kadın-kendi bedenleridir. Sosyal medyada oluşturulan bu kadınsı vitrinler ne kadar mükemmel olursa, çok sayıda takipçi beğenisini kazanmak anlamına gelmektedir. Bundan dolayı kadınların bedenleri ne kadar ideal olursa ya da ideale ne kadar yakın olursa o kadar kabul edildiğine inanılmaktadır. Bu ideal bedene yönelik inancın temel belirleyici faktörü, medya ve moda endüstrisi aracılığıyla idealize ve sembolize edilen daha zayıf beden ölçüleri olabileceği gibi, bu arzularına kavuşmak için önlerine diyet ve spor ürünlerinden estetik operasyonlara kadar sınırsız seçeneklerin sunulması olarak ifade edilebilir.

Kadın bedeninin medya tarafından tüketim kültüründe bir nesne olarak benimsenmesi geçmişten günümüze kabul görmektedir. Örneğin, 20-21. yüzyılda sosyal medyada görsel gönderilerin artmasıyla birlikte bireylerde oluşan kendi bedenlerini beğenmeme durumu, günden güne artan çeşitli estetik operasyonların tüketim kültürü içinde değişerek yerini alması bu durumun tipik bir göstergesidir. Bu bağlamda, kadınların ideal beden algılarının şekillenmesinde sosyal medyanın etkisinin sosyolojik olarak araştırılması kadın çalışmaları açısından kayda değer görülebilir.

1. YENİ MEDYA ARAÇLARI BAĞLAMINDA SOSYAL MEDYA

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte gelişen kitle iletişim araçlarını içinde barındıran yeni medya kavramı, genel olarak var olan medyayı, iletişim araçları vasıtasıyla üretim, dağıtım ve paylaşım sağlayan ortamlar olarak tanımlanabilmektedir (Manovich, 2001). Küreselleşmenin beraberinde getirdiği bu teknolojik gelişmeler ve ortaya çıkardığı toplumsal süreçler, medya literatürüne yeni kavramların girmesini sağlamıştır. Bu kavramlardan literatüre giren ve gelenekseli tasfiye eden en önemlisi internet bağlantılı yeni medyanın bir unsuru olan sosyal medyadır. Örneğin, televizyon, radyo gibi geleneksel iletişim araçları insanlar arasında anlık etkileşim imkânı sunamazken yeni medyada yaşanan hızlı dönüşüm insanlara anlık iletişim avantajları sunmaktadır. Bu bağlamda yeni medyada aktif olarak kullanılan internet ve sosyal ağlar, bireylerin kimliklerinden ve toplumdaki unvanlarından bağımsız bir şekilde bedenlerini ve fikirlerini özgürce sunabilme imkânı sağlamaktadır. Yeni medya kişinin içindekini ortaya çıkarmayı sağlayan bir araç olarak varlığını sürdürür hale gelmiştir/gelmektedir. Bu durumun tipik bir ifadesi olarak; internetin insanlığı çalmadığı aksine onu yansıttığı ve yine internetin insanların içindekini dışarıya yansıttığı gibi ifade edilen söylemlerdir (Bauman & Lyon, 2013). Bu ifadeden anlaşıldığı üzere yeni medya aracı, kişilerin hayatında kalıcı bir yer edinen internetin; bireylerin kişiliklerini, arzularını ve potansiyellerini ortaya çıkaran bir gerçeklik olarak ifade edilebilir.

Yeni medyanın toplumda yarattığı değişim, sosyolojik anlamda değerlendirilirse gözlenen temel değişimin yeni ihtiyaçların oluşturulmasında gözükmektedir. Yeni medya araçları olarak ifade ettiğimiz internet ve sosyal medya yeni oluşturulan ihtiyaçlar bağlamında düşünce paylaşmak, kendini gerçekleştirmek, sosyal olma ihtiyacını gidermek gibi amaçlar için kullanıldığını söyleyebiliriz. Yani teknolojide yaşanan değişim, toplumsal ihtiyaçların değişimini bir zorunluluk olarak dayatmış olmaktadır. Oysa geleneksel medyanın kullanıldığı zamanlarda bu durum sadece salt olarak haber alma ve bilgi edinme amacıyla gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz.

21. yüzyılda yeni medya araçlarının ilkeleriyle geleneksel kitle iletişim araçlarının ilkelerinin birbiriyle genel olarak benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu ilkeler; popülerlik, hiyerarşik derecelerde sıralama, hızlı büyüme, veri trafik hacmi ve kişiselleştirilme özelliğine sahip önerilerdir. Örneğin, geleneksel medyada gösterilen ana akım olarak adlandırılan haber başlıkları ile yeni medyanın aktif sosyal medya haber mecrası olan Twitter'daki tweet'ler arasındaki biçimsel benzerlik iki medya aracının da tüketici kitleyi hedef alarak hareket ettiğini ifade edebiliriz. Sosyal medyada kullanılan; Twitter kayıtlı kullanıcılarının gönderilerini beğenme manasına gelen "like" kavramı ile başka bir Twitter kullanıcıya ait beğenilen bir gönderiyi kendi Twitter profilinde paylaşma anlamına gelen "retweet" kavramları aynı anlama sahip değildir. Fakat kavramların ikisi de "gündem olma" ilkesine dayanmaktadır. Twitter'ın habercilik alanında gündem olma ilkesi "trending topic" kavramı ile ifade edilebilir. Trending Topic, bakılan zaman içinde dünya gündeminde yer alan konuların Twitter'daki en popüler olanlarını gösteren liste olarak tanımlanabilir. TT listesi olarak da bilinen Trend Topic kavramı, Twitter'ın gündem olma ilkesiyle doğrudan bağlantılıdır. Herhangi bir dönem içerisinde dünya gündeminde çok takip edilen ve popüler konular arasında bulunan her başlık Twitter'ın TT listesinde ilk sıralarda yer almaktadır.

Farklı uygulama şekilleri bulunan, farklı içerikler üreten fakat hedef olarak aynı prensip ve ilkelere bağlı kullanılan yeni medya araçları arasında bir tekelleşme söz konusu olmaktadır. Mikroblog içerikler üretmek ve takip etmek için Twitter, sosyalleşme ihtiyaçlarını gidermek için Facebook, reklam ve iş birliği uygulamaları, görsel gönderilerin paylaşımı ve takibi için Instagram, video yayınları paylaşmak ve bu yayınları izlemek için YouTube ve arama yapmak için Google platformları kullanılmaktadır. Hem geleneksel hem de yeni medya kullanıldığı süreçte medya şirketleri olarak devletin sınırlandırılması yönünde benzer bir talepte bulunmaları onların ortak noktalarından birisi olarak söylenebilir (Uluç & Yarcı, 2017). Bu durum medyanın ortak bir kamu otoritesi, ortak bir ekonomik algı, ortak bir güvenlik ve sağlık gibi kavramlar oluşturarak yeniden değerlendirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır.

Yeni medya teknolojisinin gelişmesiyle birlikte; dijital kameraların, fotoğraf makinelerinin ve benzeri araçlara kolayca ulaşılması, hızlı internet erişiminin artması ve kullanımın basitleşmesi, söz konusu medya araçlarının kullanımını yaygınlaştırmıştır. Bu durumun tipik göstergesi, bireylerin özellikle kadınların kendi fotoğraflarını ve videolarını oluşturması, kendi düşünceleri ve sözlerinden kendi içeriklerini oluşturmaları ve bu içerikleri yayabilme imkânı elde etmeleridir (Başlar, 2013). Küresel olarak işlev gören 21.yüzyılda yaygın kullanım alanı bulan yeni sosyal medya araçları; Facebook^[1], Instagram, YouTube, Snapchat, Twitter ve Tic-

[1] Instagram, kişilerin sosyal medyada herkese açık olarak veya önceden onaylanmış takipçilerle ücretsiz olarak fotoğraf ve video paylaşma uygulamasıdır. Facebook, 4 Şubat 2004 tarihinde Harvard Üniversitesi öğrencisi Mark Zuckerberg tarafından, insanların

toc olarak sıralanabilir. “We Are Social” ve “Hootsuite” elektronik dergileri tarafından hazırlanan “Digital 2021” raporuna göre, dünya genelinde internet kullanıcısı sayısı 4,6 milyardır. Söz konusu rapora göre; tüm dünyada insanlar günlerinin yaklaşık 7 saatini internette geçirmektedir. Dünya genelinde insanlar günde ortalama 3,5 saat TV izlemektedir. 2,5 saat sosyal medyada vakit geçirmektedir. 1 saat radyo/podcast dinlemektedir. 1 saat oyun oynamaktadır. İnternet erişiminin yüzde 92,6’sı mobil telefonlar ile yapılmaktadır. Kullanıcıların yüzde 63’ü interneti bilgi edinmek için kullanmaktadır. Sosyal medyayı en çok kullanan yaş grubu ise 25-34’tür. Sosyal medyada harcanan zaman son 5 yıl içerisinde 1,5 kat artış göstermektedir. En çok kullanılan sosyal medya platformları ise, Facebook, Youtube, WhatsApp, FB Messenger ve Instagram olarak sıralanmaktadır (Sağlam, 2021). Söz konusu yeni sosyal medya araçları hem bilgi kaynağı olarak hem de kullanıcıların diğer kullanıcılar ile bağlantı kurmasını, sanal topluluklar oluşturmasını, paylaşılan fotoğraf, video vb. içeriklerin beğenilmesi ya da beğenilmemesi ve yorum yapılmasını sağlayan platformları oluşturmaktadır (Taşdelen, 2020). Yukarıda sözü edilen durumun tipik bir göstergesi bireylerin günlük aktivitelerini ve paylaştıkları fotoğraf ve videoları çevrimiçi olarak diğer bireylerin beğenisine sunmalarıdır. Örneğin, bir saniyede binlerce fotoğrafın yüklenebildiği sosyal medya platformları çeşitli sosyal karşılaştırmaların yapılabildiği bir ortam sağlaması nedeniyle, kadın bedeninin idealleştirilmesine yönelik olarak katkıda bulunduğunu ifade edebiliriz (Taşdelen, 2020).

2. REKLAMLARIN PAZARLANABİLİR NESNESİ: KADIN BEDENİ

Algı yönetiminin bir unsuru olarak reklam, 21. yüzyılda yeni medya araçları vasıtasıyla tüketimi artırma amacı ile oluşturulmuştur. Oysa reklamlarda kullanılan algı yönetimi, ilk olarak Amerikan ordusu^[2] tarafından askeri operasyonlar bağlamında işlevsel hale getirilmiştir. Zira 21. yüzyılda, tüketim kültürü içerisinde

başka insanlarla iletişim kurması ve bilgi alışverişi yapılması amacıyla kurulmuş bir sosyal ağıdır.

Youtube, kişilere ve şirketlere video izleme, yükleme ve paylaşma imkânı sunan ve günümüzde Google’ın yan kuruluşu olarak varlığını devam ettiren bir video barındırma web sitesidir.

Snapchat, kullanıcıların fotoğraf çekebildikleri, video çekebildikleri, bunların üzerine not ekleme imkânı olan ve tüm bunları belli bir süreliğine paylaştıkları (1-10 sn.) bir sosyal mesajlaşma platformudur.

Twitter, sosyal medya kullanıcılarının “tweet” olarak bildiği ve tweet olarak ürettiği mesajları yayımladığı Amerikan kuruluşu bir mikroblog ve sosyal medya platformudur.

TicToc, video oluşturma ve paylaşmanın yanı sıra canlı yayını imkânı sağlayan bir sosyal medya uygulamasıdır. Kullanıcıya müzikal, dans, komedi, oyunculuk, dudak senkronizasyonu ve diğer türlerde 15 saniyelik, kısa videolar üretmesine olanak sağlamaktadır.

- [2] Algı yönetimini Amerika Savunma Departmanı, istihbarat sistemlerinin ve liderlerin resmi tahminleri, dış ilişkileri ve resmi eylemlerini etkilemenin yanında, toplumların duygularını, motivasyonlarını, etkilemek amacıyla yapılan yayınlar ya da seçilen bilgileri ve göstergeleri inkâr etme eylemi olarak tanımlamaktadır. Algı yönetiminin hedefi insanların, devlet ve toplumların algılarını belli bir yöne kanalize etmektir. Amaç eldeki bilgi ve duygular vasıtasıyla kitlelerin duygularını ya değiştirmek ya da var olan durumu olduğundan farklı göstermektir.

Sıradan bir işletmeden, büyük bir devlete kadar algı yönetimi tüm alanlarda kullanılır.

ana hedef daha fazla tüketim olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda reklamların sadece tüketmeyi teşvik etmek için kullanılsa da onun derinlikten yoksun ve anında unutulma özelliğine sahip olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Reklamların bir başka toplumsal özelliği ise, geleneksel kitle iletişim araçlarının aktif olarak kullanıldığı dönemlerde, tüm dil yetilerini yalınlaştırabilen, büyüleyici bir araçken, yeni medyanın daha basit ve işlemsel dil yetilerine sahip enformatik, anlamsız ve içeriği boş bir araç olarak görülmesidir. Reklamlarda kullanılan düşsel öğeler siberetik dil yetileri ve dijital teknoloji aracılığıyla daha yalın bir biçime indirgemektedir (Baudrillard, 2011).

Yeni medyanın ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte reklamcılık sektöründe de ciddi değişimler gözlenmektedir. Reklamcılık sektörü, yeni medyanın sunduğu teknolojik avantajları kendi lehine kullanarak daha profesyonel içerikler üretebilmektedir. Oysa geleneksel medyanın kullanıldığı dönemlerde reklamcılık sektörünün hedef kitleye ulaşması konusunda kesin bir planlama yapması mümkün olmamaktadır. 21. yüzyılda yeni medya teknolojisi sayesinde, reklam veren hedef kitleye yönelik içeriği profesyonel bir şekilde sunabilmektedir. Yani yayınlanan reklamların hangi dijital platformlarda, hangi saat dilimleri arasında görüntülediği ve kaç yaş grupların tercih alanına girdiğiyle alakalı kullanıcı profilleri kolay bir şekilde ölçülebilir olmaktadır (Yavuz, 2021). Yeni medya teknolojisinin sunduğu yukarıda ifade edilen avantajlar ise reklamların amaçlanan hedef kitleye daha kolay ulaşmasını sağlamaktadır. 21. yüzyılda, bireylerin sosyal medyayı hem görsel hem de duyuşsal olarak içselleştirmesi, reklamcılarının çalışma alanlarını sosyal medya mecralarına taşımalarını rasyonel hale getirmiştir. Aynı şekilde sosyal medya üzerinden reklam vermenin hem kitlelere ulaşmada en kolay yol olması hem de maliyetleri düşürmesi, sektörün kendi tanıtımlarını yapması yönünde teşvik etmektedir (Derya Ertürk, 2020).

Sosyal medya mecrasında, çoğu reklam şirketlerinin algı yönetimini görsellikten faydalanarak yönettiklerini söyleyebiliriz. Bu bağlamda algılamada görselliğin öneminin bilincine varmış olan reklam şirketlerinin, kadınları ön plana çıkarmalarını daha anlaşılabilir bir tutum olarak söyleyebiliriz.^[3] Bu nedenle sosyal medya alanında hemen hemen her ürün reklamında kadın bedeni bir meta olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem geleneksel hem de yeni medya reklamlarının ortak özelliğinin hem tüketim nesnesi olarak hem de tüketim nesnelere bir aracı olarak kadın bedenini tercih ettiklerini söylemek mümkündür.

[3] Baudrillard güzellik kavramını tüketim kültürü bağlamında değerlendirmede bulunmuş; "Tüketim toplumlarında güzellik, incelikten ayrılmaz; güzellik, sadece ince ve narin olabilir" görüşünü belirtmiştir. Hal böyle olunca toplumda biçilen rollerin devamlılığı ve tüketimin özendirilmesi üzerine kurulan reklamlarda kadın genellikle bir seks objesi olarak yer almaktadır. Güzel Kadın, vücut çıplaklığı, çekiciliği ve zarıflığı ürünün tüketimini özendirme bir güç gösterisi olarak lanse edilmektedir. (Derya Ertürk, 2020)

Sosyal medya, aynı zamanda ideal kadın bedenini, mutlu evlilikleri, erkeğin beğenisini kazanan kadınları, erkeklerin ürünü alması için cinsel obje olarak erkek tüketim ürünlerinde yer almasını sağlayan bir başka rolü de ifade etmektedir (Derya Ertürk, 2020). Bu bağlamda reklamlarda sunulan kadın bedenlerinin temsil edildiği biçimler, tüketim toplumunu oluşturan toplumsal mekanizmanın başlıca bir projesi olarak değerlendirilebilir. Günümüzde tüketim kültürü reklam ve pazarlama nesnesi olarak özellikle kadın bedenini başlıca bir faktör olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda kadın bedeni insanların zihinlerinde cinsel retorik unsuru olarak var olmaktadır (Batı, 2010). Sosyal medya, bireylerde beden memnuniyetsizliğine sebebiyet veren davranışların artışına sebep olan görünüm odaklı platformlardan oluşmaktadır. Özellikle 21. yüzyılda sıklıkla kullanılan popüler sosyal medya uygulamaları idealleştirilmiş vücuda dair çok fazla içerik barındırmaktadır. İdeal bedenler kadın üzerinde genellikle düşük vücut yağ oranı, ince bir bel ve geniş kalçalar önerirken erkekler için ise kaslı bir vücutla karakterize edilmektedir. Dayatılan bu ideal beden karakteristiği ise genellikle ergenlik dönemindeki bireyler tarafından ciddiye almakta ve bu beden ölçülerine sahip olmayanlar tarafından büyük bir hoşnutsuzluk duyulmaktadır (Mahon & Hevey, 2021).

Medyada ideal beden algısı genellikle örtük şekilde oluşturulmaktadır. Örneğin, TV programlarında yayınlanan dizilerde ve filmlerde başrol kadınlarının ideal bedene sahip olması, idealden uzak görünen kadın bedeninin ise yadsınması örtük olarak ideal beden algısını aşılacaktır. Medyanın bir enstrümanı olan diziler ve filmler aracılığı ile sunulan imgeler, kişilerin kendilerini ideal olarak kabul edilen modelle karşılaştırması ve daha sonra modelin kusursuz olarak algılanan ideal bedeni üzerinden kendi bedenini idealden uzak olarak görüp, kendi bedeninden memnun olmamasına sebep olabilmektedir. Medyanın görsel unsurlarından bir başkası olan gazete ve dergilerde aynı şekilde dizi ve filmler gibi kadınların ideal beden konusunda ikna edildiğini, yönlendirildiğini hatta manipüle edildiklerini söyleyebiliriz. Örneğin, genç yaşta olan kadın katılımcıların bulunduğu bir çalışmada kadın dergilerinde gösterilen kadın model fotoğraflarını inceleyen genç kadın katılımcıların %47'si kilosundan memnun olmayıp zayıflamayı, %69'u ise, beden algısına dair görüşlerini değiştirdiği gözlemlenmektedir. Ayrıca medyada gösterilen ideal ve kusursuz olarak algılanan bedenler, kişilerin kendi beden imajlarına dair görüşlerini etkileyebildiği görülmektedir (İmren, 2018). 21. yüzyılda toplumlarında artık yalnızca kadınlara değil erkeklere de mükemmel olma algısı dayatılmaktadır. JAMA Pediatrics'in gerçekleştirdiği bir araştırmada erkeklerin yaklaşık %18'inin kiloları ve bedeni konusunda endişeli olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte hissedilen duygular farklı olumsuz sonuçlar için yüksek risk oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan erkekler kiloları konusunda aşırı endişe duymanın sonucunda depresyona girme, aşırı alkol alma, uyuşturucu kullanımı, anoreksiya nevroza, blumia gibi oldukça zararlı yeme bozuklukları davranışları göstermektedir. Bu nedenle imaj baskısının bireylerde ortaya çıkardığı sonuçlar değerlendirildi.

rildiğinde yalnızca fiziksel olarak değil duygusal olarak da pek çok negatif etkileri ortaya çıktığı görülmektedir (Doreen, 2016).

Bu durumun sonucu olarak bireyler, ideal olana ulaşana kadar reklamlar aracılığıyla pazarlanan estetik operasyonlar, kozmetik ürünler, moda uygun giyim ve aksesuar ürünlerini tüketmeye devam etmektedir. Fakat her toplumun bireylerinin morfolojik ve biyolojik görünümünün farklı olması onların güzellik anlayışının da farklılaşmasını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle dünyanın farklı bölgelerindeki estetik operasyonlar, kozmetik ürünler ve moda reklamlarında da farklılıklara gidilebilmektedir. Örneğin; Latin Amerika, Avustralya ve ABD kadın vücudunda ideal güzellik kriteri olarak bronz vücut ve dolgun dudakları tercih etmektedir. Japonya, Kore, Çin ve Tayland kozmetik ürünlerinin reklamlarında gösterilen kadınların yaşları, Amerika, Hint, Arap ve Avrupa ülkelerindeki kozmetik reklamlarında gösterilen kadınların yaşlarına göre daha küçüktür. Aynı zamanda Arap ve Güneydoğu Asya'daki ideal güzellik kriteri olarak yoğun kaşlar ve yapay kirpikler tercih edilmektedir. Fakat Çin, Japonya, Kore ve Tayland'da ise ideal olarak belirlenen güzellik kriterlerinde sivri uçlu ve küçük yüzler tercihi ön plana çıkmaktadır.

Yukarıda adı geçen ilgili ülkeler nezdinde yapılan araştırmalardan elde edilen verilere göre, reklamlarda görsel olarak sunulan modeller arasında yanak kemiklerin yüksekliği, simetrik yüz hatları, küçük çene yapısı, beyaz dişler, lekesiz ve pürüzsüz cilt tipleri gibi bazı ortak özelliklerin olduğu görülmektedir. Tüm ortak özellikler ideal kadını temsil eden; simetri, doğurganlık ve sağlık anlamına gelmektedir. Bu anlamda yapılan araştırmalara göre modeller arasındaki farkların güzellik algısındaki kültürel etkileri yansıttığını söyleyebiliriz (Serttaş, 2020).

Yapılan bir başka araştırmaya göre dünya pazarlarında en büyük paya sahip Çin'deki ideal kadın beden algısında, ince bedenler ve batı tipi toplumlardan etkilendiği yüz hatları gibi faktörler öne çıkmaktadır. Bu anlayış Çinli kadınların okuduğu kadın dergilerinde ve kullandıkları sosyal medya platformlarında yaygın olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda Çinli genç kadınlara göre ideal güzellik algısının şekillenmesinde moda dergilerinin oldukça büyük bir payı bulunmaktadır (Serttaş, 2020).

Gerek Batı medyasında gerekse Asya (Çin, Hint, Tayland, Kore vb.) sosyal medya alanlarında sıklıkla başvurulanan reklam biçimlerinden en sorunlu alanlarından biride Photoshop ve rötuş uygulamalarıdır. Yapılan istatistikler bireylerin çoğunun bedeninden memnun olmadığını göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasının en önemli sebebi ise toplum içerisinde beden yeterince iyi olmadığı algısının yaratılmasıdır. Yalnızca kilo verme konusu değil aynı zamanda plastik cerrahi reklamları ya da dolaylı bir şekilde sosyal medyada sunulan hayatlar aracılığıyla bu algı yaratılabilmektedir. Bireyler bu noktada sosyal medyada gördüklerinin doğru

olmadığını kabullense de bu algının ortadan kalkması oldukça zor bir durumdur. Dolayısı ile bireylerin kendilerine dair pozitif bir algı geliştirebilmeleri için sosyal medyada daha az zaman harcamaları gerektiği ya da çevresindeki bireyler tarafından cesaretlendirmeleri gerektiği söylenebilir (Schultz, 2021).

Bu durumun ortaya çıkmasının en belirgin nedeni; kadınların morfolojik, biyolojik ve anatomik olarak imkânsıza yakın bir başka görünüm sergilemelerine imkân sağlıyor olmasıdır. Bu bağlamda medyada kadın bedeninin reklam teması olarak sunulması ana iki temel durum ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan birincisi, reklamlarda meta olarak sunulan kadın bedeninin reklamların ikna etme özelliğine katkıda bulunması ve tüketimi teşvik etmesidir. İkinci durum ise, özellikle kadın bireylerin zihinlerinde oluşturulan kusursuz güzellik algısı nedeniyle, kendi bedenlerinden memnuniyetsiz kalmaları durumudur.

3. BEDEN ALGISININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Beden kavramının Türk Dil Kurumu sözlüğündeki tanımı “canlı varlıkların maddi bölümü, vücut”^[4] olarak ifade edilmektedir. Fakat sosyolojide beden kavramı sözlük anlamının ötesinde farklı yönleri bulunan hem doğu hem de batı medeniyetinde düşünürlerin ilgilendiği bir konu olmaktadır. Bu nedenle Beden Sosyolojisine olan ilgi de bu durumun bir tezahürü olarak söylenebilir.

Beden kavramını daha kapsamlı tanımlayabilmek için, kavramın tarihsel açıdan gelişimine kısaca kronolojik olarak baktığımızda şunları söyleyebiliriz. Antik Çağda beden cinsiyetler açısından karşılaştırıldığında erkek bedeni “kutsal” ve “yüce” bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bunun tipik göstergesi ise Antik Çağda erkek bedenine vurgu yapan “altın oran” teriminin, beden güzelliğini ölçen bir kavram olarak kabul görmesidir. Açıkçası bu dönemde erkek bedeninin simetrik olması, onun kutsal ve yüce olarak benimsenmesinde belirleyici bir faktör olmuştur. Benzer şekilde Antik dönemde bedenin sahip olduğu ayrıcalıklar-nitelikler vücut sıcaklığıyla ölçülmektedir. Örneğin, o dönemde kadınların ve kölelerin, özgür erkeklere kıyasla vücut sıcaklıklarının az olduğunun kabul görmesi nedeniyle onların daha durgun bir yapıya sahip olduğu görüşü benimsenmiştir. Bu bağlamda kölelerin ve kadınların toplumda buldukları sınıfsal yapının, onların bedenleri üzerinde de belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı kadınlar soğuk, pasif ve zayıf nitelikli bireyler olarak görülürken erkek cinsiyeti ise sıcak, güçlü ve girişken niteliklere sahip bireyler olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle erkekler aynı malzemedan yapılmış kadınlara göre daha üstün görülmektedir (Eke, 2013).

Antik dönemde kadınlar için güzellik, pürüzsüz ve beyaz bir tene sahip olmak demektir. Zira o dönemde beyaz ten, güneş altında çalışmayan, üst tabaka kadın-

[4] <https://sozluk.gov.tr/>

larını ifade etmektedir. Bu nedenle soylu sınıfa mensup Romalı kadınların geceleri yüzlerine, hamur ve eşek sütünden hazırlanan bir maske uygulamaları, onların cilt güzelliği için rutin bakımlarının bir unsurunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda cilt güzelliği için kadınlar, hamamda sıcak su ve buhar etkisiyle ciltlerindeki ölü derilerden arındırmakta, kokulu yağlarla ciltlerini nemlendirmektedirler. Antik Çağ kadınları, bedenlerindeki kırışıklıkları gidermek için fasulye unu kullanmakta, altın sarısı ve kızıl saç rengine sahip olmak için de safran tozu ve sirke gibi doğal malzemeler kullanmışlardır. Ayrıca o dönemin güzellik anlayışında, kadınların belirgin kaşlara ve uzun kirpiklere sahip olması istenmektedir (Reika Venere, 2020).

Beden kavramına ilişkin önemli bir diğer yaklaşım ise Hristiyanlık inancında yer almaktadır. Hristiyan inancında beden iki yönlü ele alındığı görülmektedir. Bunlardan birincisi beden, günahın kaynağı olarak görülmesi, ikincisi ise kutsalın dünyadaki yansıması olarak tasvir edilmesidir (Eke, 2013). Erken Hristiyanlık döneminde beden ele alınışı, Antik Çağ'ın görüşünü ifade eden vücut sıcaklığına yönelik fikirlerle benzerlik göstermektedir. Fakat daha sonra Hristiyanlık dininde erken dönemden farklı olarak erkek bedeninin üstün olduğu düşüncesine karşı çıktığı, erkek ve kadın bedeninin Tanrı katında eşit olduğu inancı yerleşmeye başlamıştır.

Kitab-ı Mukaddes'in Yeni Ahit kısmında fakat Hz. İsa öğretisinde kadınların giyimine yönelik bazı öneriler yer almaktadır. Kitapta yer alan ifadelerden birkaç örnek gösterilebilir. Örneğin, "Kadınların da kendilerini saç örgüleriyle, altınlarla, incilerle ya da pahalı giysilerle değil, sade giyimle, edepli ve ölçülü tutumla, Tanrı yolunda yürüdüklerini ileri süren kadınlara yaraşır biçimde, iyi işlerle süslenmelerini isterim."^[5] önerisi bu bağlamda değerlendirilebilir. Aynı şekilde "Çekiciliğiniz, örgülü saçlar, altın takılar ve giysiler gibi dış görünüşten kaynaklanmasın. Aksine, içinizde saklı kişilikle ilgili bozulmayan yumuşak bir huy ve sakin bir ruhla ortaya çıksın. Tanrı katında bunun değeri pek çoktur."^[6] önerisi de kadınlara yönelik ritüeller içermektedir. İslam dininde ise beden ikili bir cinsiyet ayrımı içerisinde tarif edilmektedir. Erkek ve kadın sembolik anlamda pek çok açıdan farklılık içermektedir. Ataerkil sistemin kutsandığı İslam dininde kadın ve erkek, doğa ve kültür ya da rasyonel ve duygusal ayrımlarla kurulan hiyerarşinin doğal hale gelmesi sağlanmıştır. Din içerisinde ortaya çıkan bedensel pratiklerde de bu durumun görülmesi mümkündür. Örneğin erkeklerin elini başına koyarak, kadınların ise ellerini kalbine koyarak namaza başlamaları duygusal ve rasyonel ikiliğin bedene öğretilmesi açısından oldukça önemli bir semboldür. Bu ikiliğin yanında Kur'an'da eşcinselliğe dair birkaç ayetin yer aldığı bilinmektedir. Bu ayetler de genellikle Lut Kavmi'ndeki erkeklerin birbiriyle cinsel münasebet kurması neticesinde taş yağ-

[5] <https://kutsalkitap.info.tr/?ref=true&q=iti.2:9-10>

[6] <https://www.christianity.com/bible/niv/1-peter/3-3-4>

muruna tutularak cezalandırıldığına yönelik ayetler olmakta ve şehvetle kirletilen bedenler günahkâr olarak ilan edilmektedir(Doğan, 2012).

İslam'da var olan kutsal beden düşüncesinin farklı bir yansıması da bedenin dokunulmazlığına dair bilgilerdir. Müslümanlar, Allah'ın bireyleri onurlandırmak suretiyle güzel nimetlerle donattığına inanmaktadır. Bu sebeple İslam dinine göre dünyadaki her şey insan için yaratılmış ve dolayısıyla canlıların en şerefli olan insan, dokunulmaz bir varlık olarak tarif edilmektedir. Bu dokunulmazlıklarının en önemlisi ise beden dokunulmazlığı olarak kabul edilmektedir (Turan, 2014). Bedene bu kadar önemli bir görev atfeden İslam dini zaman içinde pek çok unsurun dahil olmasıyla birlikte bedene dair katı yaptırımlar getirmiştir. Özellikle tıbbi anlamda tahliller yasaklanmış ve insan bedeninin şerefinden yola çıkılarak tıbbi olarak bir gereklilik olsa dahi katı kurallar benimsenmiştir (Demir, 2018). Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde kadın algısının biçimlenmesinde İslam öğretisi önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu sayede kadın ile erkek kimliği dini faktörler ekseninde geliştirilmiştir (Yılmaz A., 2010).

Orta Çağ döneminde kadın ve erkek bedenine müdahale edilmesi şehvet ve kibir anlamına gelip günah olarak görülmektedir. Bu dönemde, “Tenlerini ilaca boğanlar, yanaklarını kırmızıyla lekeleyenler, gözlerini siyaha boyayanlar Tanrı'ya karşı günah işliyorlar, doğal olan şey Tanrı'nın yaratısıdır, yapay olansa şeytanın” söylemi gibi emirleri bulunmaktadır. Bu dönemde kadınların yuvarlak yüz, geniş alın, küçük burun ve dudaklara sahip olmak gibi istekleri bulunmaktadır. Kadınların arzu ettikleri bu yüz özellikleri bebeklerin yüz özelliklerini çağrıştırmaktadır. Benzer olarak ciltteki doğum lekeleri, çiller ve güneş lekeleri büyücülükle bağdaştırılmaktadır. Bundan dolayı ciltlerin pürüzsüz ve lekesiz olması arzu edilmektedir. Bunun içinde cilde çeşitli bitki ile oluşturulan tarifler ve merhemler uygulanmaktadır (Reika Venere, 2020). Bu uygulamalara örnek olarak; dudakların renklendirilmesi için, pancar ve alkanet çiçeği^[7] kökünün kullanılması, geniş alın çizgisine sahip olmak için saçlarının önlerini tıraş etmeleri gösterilebilmektedir. Cilt güzelliğinin yanı sıra, altın sarısı saçlara sahip olmak gibi istekleri bulunmaktadır. Bunun altında yatan neden ise meleklerin sarışın olduğu inancıdır. Bu dönemin ulaşılmak istenen güzellik algısının temelinde masumiyet arzusu yer almaktadır. Orta Çağ'da kadınların ulaşmak istedikleri güzellik kriterleri Meryem Ana'nın sahip olduğu cilt ve vücut özellikleriydi. Meryem Ana; uzun boyunlu, ince gövdeli, soluk açık tenli, uzun saçlı ve geniş bir alına sahip olarak tasvir edilmektedir. Bu anlayış önemini Rönesans dönemiyle kaybetmeye başlamıştır.

[7] 10 ila 30 cm büyüyebilir. Yapraklar yeşilimsi, şeritsi ila dikdörtgensiz mızrakı, 1 ila 7 cm uzunluğunda ve 0,3 ila 1 cm genişliğindedir. Parlak mavi çiçekleri vardır. Dışarıdan koyu kırmızı kökler görülür, ancak beyazimsi bir çekirdek ile iç rengi mavi kırmızı arasındadır. Köklerinden kırmızı boya elde edilir. Kosmetikte ruj ve allık için kullanılır. Bu boya ayrıca termometrelerde kullanılır.

Rönesans döneminde Antik Yunan dönemindeki kusursuz güzellik anlayışı tekrar gündeme getirilmiştir. Bu durumun tipik göstergesi, kadın teninin mermer-si/pürüzsüz ve lekesiz bir beyazlıkta olması, erkek teninin ise koyu renk olması üzerine odaklanılmasıdır. Rönesans döneminde güzel kadın görünümü, kıvrımlı vücut hatları, ince bel, yuvarlak yüz, soluk beyaz ten ve toplu bir vücuttur.^[8] Bu dönemde Antik dönemin güzellik anlayışının temel oluşturduğu altın oran terimi, güzellik algısının belirleyici faktörü olarak yine karşımıza çıkmaktadır. Rönesans döneminde söz konusu altın oran terimi sanat eserlerine de yansımıştır. Örneğin Leonardo da Vinci'nin, Mona Lisa resmindeki, Mona Lisa'nın yüzünün etrafına bir dikdörtgen çizildiğinde ortaya çıkan dörtkenar bir altın dikdörtgendir. Bu dikdörtgeni, göz hizasında çizilen bir çizgiyle ikiye ayırıldığında yine bir altın oran elde edilir. Resmin boyutları da altın oranı oluşturmaktadır (Çevlik, 2012). Bu dönemde kadınlar için güzel koku da önem taşımaktadır. Bu yüzden şarap, böğürtlen ve çiçekli bitki özleri o dönemin parfümü olarak kullanılmaktadır. Bu dönemde şarap ve böğürtlenden elde edilen parfümler, damıtma tekniği ile yapılmaktadır. Şarabın içine böğürtlen ve başka yapraklı bitkilerin çiçek özleri konulup, ardından damıtılarak parfüm elde edilmektedir. Rönesans dönemi kadınları için ayrı önem teşkil eden diğer güzellik faktörü beyaz tendir. Beyaz ten elde etmek içinde çeşitli bitkisel maskeler kullanılmaktadırlar. Bunlar, kurtpençesi otu, yılanıyastığı otu, hanımeli, gülsuyu, beyaz kurşun, kâfur ve Arap sakızı bitkileridir. Bu dönemde cilt güzelliği için cilt lekelerinden kaçınılmışlardır. Ciltte meydana gelen lekeler içinde mürekkepbalığı kılçığı ve sülük tedavisi uygulamaktadırlar.^[9] Aynı şekilde kadınların saçlarını altın sarısına erkeklerin ise sakallarını siyaha boyama girişimleri, bu dönemin bedenle ilgili bir başka tipik yaklaşımını oluşturmaktadır.

19. yüzyıla gelindiğinde, etkin olan seküler düşünce nedeniyle ruhun reddedildiği, onun yerine bedenin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu nedenle bu yüzyılda beden, kapitalist ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Bu da bedene yönelik bakışın radikal değişimine, bedenin bir meta gibi algılanmasına fırsat tanıyan bir yapı oluşturmuştur. Örneğin, kozmetik kullanımı çoğunlukla kadın cinsiyeti üzerine odaklanmıştır. 19. yüzyılda bedene yönelik algının bir başka tipik göstergesi, modanın uysal toplumsal bedenler üretmeye çalışan modernliğin giyimsel disiplin aracı olmasıdır. Örneğin; korseler^[10], sutyenler, topuklu ayakkabılar gibi moda araçları erkek bakışının taleplerine uygun olarak kadın bedeni üzerinde bir baskı aracı olarak tanımlanabilir. Aynı şekilde 19. yüzyıla birlikte soluk benizlilik moda olmaktan çıktıktan sonra bile, berrak bir ten güzelliğin tartışılmaz ölçütü olarak kaldığından; kadınlar, inci beyazı ten rengini

[8] [https://www.mayaestetik.com/blog/gecmisten-gunumuze-degisen-guzellik-algisi/#R%C3%B6nesans_D%C3%B6neminde_G%C3%BCzellik_Alg%C4%B1s%C4%B1\(14-16.Y%C3%BCzy%C4%B1\)](https://www.mayaestetik.com/blog/gecmisten-gunumuze-degisen-guzellik-algisi/#R%C3%B6nesans_D%C3%B6neminde_G%C3%BCzellik_Alg%C4%B1s%C4%B1(14-16.Y%C3%BCzy%C4%B1)) Erişim tarihi: 01.08.2022

[9] <https://yemek.com/ronesans-italyasinda-kadinlarin-guzellik-sirlari/> Erişim tarihi: 01.08.2022

[10] Genellikle kadınların zayıf gözükmek için kullandığı esnek iç giysisidir. Herhangi bir darbeden zarar görmemesi için boyna takılan, bel fitiği gibi durumlarda bedeni düzgün tutması amacıyla da kullanılabilir.

korumak için dışarı hayatından uzak durarak, daha ziyade kapalı mekânları tercih etmişlerdir (Eke, 2013). 19.yüzyıldan itibaren kadın bedeni yalnızca kadınların kendi bedenlerini içeriye hapsedmeleriyle değil, toplum tarafından da bir baskı unsuru olarak görülmektedir. O dönemde kadınlar evlilik, ahlak ve iffet kavramlarıyla anlam kazanmaktadır. Kadın bedeni korunması gereken bir meta olarak algılanmaktadır.

20. yüzyıla gelindiğinde ise, annelik ve eş kavramları kutsallığını korumaktadır. Kadınlar ailesinin huzuru ve mutluluğu için yaşayan bir konumda yer almaktadır. Kadınlar varlıklarını, evlendikten sonra kocası için yaşayan, evlenmeden önce ise, duygularını kontrol etmesi gereken, iffetli ve kendi bedenine sahip çıkan davranış kalıpları ile şekillendirmektedir. Kadınların giyiminde sıkı bağlanan korseler ve kuyruklu uzun elbiseler söz konusu dönemi sembolize eden kadın kıyafetleri olarak kullanılmaktadır (Karasulu, 2019). Gerek kadının yukarıda bahsedilen güzellik kriterlerini koruma arzusu, gerek toplumun kadın bedenine yönelik baskıları, kadınların evlerinden dışarı çıkmamalarına sebep olmaktadır. 20. yüzyılın sonlarından itibaren ve İnternet Çağı olarak ifade edilen 21. yüzyılın başlamasıyla birlikte bu durum değişiklik göstermektedir.

4. MEDYA ÇAĞINDA BEDEN ALGISI

Beden algısı/beden imajı/imesi/egosu adı verilen, bireyin ontolojik, morfolojik ve biyolojik bedeni ve işlevleriyle ilgili olumlu veya olumsuz değerlendirmeler yapma, bedeninin nasıl görüldüğü ve bedeninden memnun olma derecesi gibi tutumlardan oluşmaktadır. Bedene yönelik subjektif bir değerlendirme olan beden algısı, toplumdan topluma, aynı toplumda zamandan zamana ve bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilmektedir. Bu durumun tipik bir örneği, dünya genelinde 1950'lerde ideal vücut algısının, 2000'lerde daha kilolu olmak zengin olmanın ve gücün belirtisi sayılmaktadır. Örneğin Türkiye'de aynı yıllarda sıkça kullanılan "Tarlanın tezeklisi kadının göbeklisi" ifadesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Aynı şekilde bireylerin hem kendi bedenleri hem de öteki bedenler ile ilgili algıları, yeni medya araçlarından olan sosyal medyanın belirlediği sosyal ilişkiler ağı içinde belirlenmektedir. Ancak hem aynı bir toplumda hem de toplumlar arasında beden algısı farklılıkları sosyolojik bir gerçeklik olarak görülmektedir (Çakır, 2020).

21. yüzyılın medya çağı olarak adlandırılmasının nedeni, küreselleşmeyle birlikte artan teknolojik yeniliklerin kitleleri yönlendirmesi olarak ifade edilebilmektedir. (Kırık, 2017). Bundan dolayı medya çağında; yeni medya araçları olan sosyal paylaşım platformlarında paylaşılan kadın ve erkek bedenlerinin, bireylerde beden algısına yönelik bakış açısını anlayabilmek için, 21. Yüzyıldan itibaren beden kavramının zaman içerisinde nasıl anlamlar kazandığına bakmak yerinde olacaktır. 21. yüzyılın ilk yıllarından itibaren beden kavramının yeniden inşası söz konu-

sudur. Dolayısıyla ahlak ve cinsellik gibi konularda önceki görüşler geçerliliğini yitirmiş durumdadır. Beden kavramına yönelik modern öncesi dönemlerin sahip olduğu görüşlerin geçerliliğini yitirdiğinin göstergelerinden biri, 1921’de Miss America güzellik yarışmasına katılan kadınların daha ince bir bedene sahip olmalarının beklenmesidir. Modernleşen ülkelerinde Amerika’dan sonra bu yarışmayı düzenlemeleri, güzel beden imgesine önem verdikleri ve politik olarak tüketim toplumuna dâhil oldukları anlamına gelmektedir. Bu dönemde sadece kadın bedeni değil, güzel ve güçlü erkek bedenine de önem verilmektedir. Bu duruma tipik örnek, olimpiyat şampiyonu Jhonny Weismuller’in sinemada Tarzan’ı canlandırması gösterilebilmektedir. Aynı zamanda 1900’lü yıllarda ilk Hollywood sinema endüstrisinde sarı saçlı, renkli gözlü ve ince vücutlu güzel kadınların ve uzun boylu, kaslı ve kilolu olmayan vücut yapısı olan yakışıklı erkeklerin sunulması, ideal beden algısının toplumsal alanda sergilendiğinin tipik bir göstergesidir (Şişman, 2003).

21. yüzyılda beden algısının batı merkezli modern-postmodern bakış açısıyla ele alındığını söyleyebiliriz. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte toplumsal cinsiyet kavramında ve kadının toplumdaki rolünde ciddi değişiklikler olmuştur. Geleneksel toplum yapısında kadınlar annelik ve ev hanımı rolleriyle ön planda yer almaktayken, modern toplumda her alanda varlığını göstermektedir. Ancak yaşanan bu radikal değişime rağmen kadınların annelik ve ev hanımlığı rolünün baskınlık göstermesi devam etmektedir. Bu bağlamda kadın imgesi hem geleneksel medyada hem de yeni medyada aktif bir şekilde varlığını sürdürmektedir (Yavuz, 2021). Zira modern kapitalizmin bu döneminde ekonomik bağlamını, üretimi erkek tüketimi ise kadın için olmak üzere ikili bir karaktere dönüştürmüş gözükmektedir. Bu bağlamda tüketim; daha edilgen, para harcamayı içeren ve kadınlarda açıkça fark edilebilen bir görünüm olarak algılanmış olmaktadır. Erkek cinsiyetinde ise üretim, daha aktif, tasarrufa önem veren bir karakteristik özellik olarak varlık kazanmaktadır. Hem 19. yüzyılın sonu hem de 20. yüzyılın başındaki büyük politik hareketler, ekonomik bakış açısının dışında bedene ilişkin algıları, Komünizm ve Faşizm gibi ideolojilerle yeniden tanımlamıştır. Bedenin geçirdiği bu politik mutasyon aynı zamanda estetik cerrahiden moda uygun giyim ve takıların kullanım kültürüne kadar geniş bir yelpazede belirleyici bir sosyal faktör olarak rol oynamıştır. Sözü edilen estetik cerrahi, “kişi değiştirilebilir ve mutlu edilebilir” mottosundan hareket ederek, medikal deneyimlerle vücudun değiştirilerek yeni ve daha iyi biri olabilmeye imkân sağlayan bir fikir ve uygulama olarak bu dönemde ortaya çıkmış ve benimsenmiştir. Bu bağlamda beden artık ‘verili’ (Tanrı’nın ihsanı) değildir; istek ve arzuya göre seçilip şekillendirilebilecek plastik bir özelliğe sahip varlık olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Benzer şekilde kozmetik sektörü de; estetik cerrahi örneğindeki gibi kişinin kendine ait bedenini kusursuza ulaşmak amacıyla güzelleştirerek, bu ideal ve kusursuz güzellik algısı üzerinden bedene yönelik yeni bir kimlik ve anlam oluşturabilmektedir. Örneğin tüketim kültürünün sarıp sarmaladığı vücut inceltici jeller, leke ve gözenek kapatıcıları, kirpik uzatan ve dudak dolgunlaştıran

gibi kozmetikler beden algısında yeni tasarımlar sunmaktadır (Çakır, 2020). İçinde bulunduğumuz yüzyılda güzellik ve çirkinlik algıları tamamıyla boyut değiştirmiştir. Çirkinlik tamamıyla ortadan kalkabilen bir sıfat haline gelmiş ve beraberinde de negatifliğini kaybetmiştir (Han, 2018). Kozmetik sektörü ve estetik cerrahi uygulamaların kolaylaşması neticesinde kadınların ulaşmak istedikleri kusursuz güzellik noktasına ulaşmaları ve bu yolda çaba harcamaları, onların kişiliklerinde benmerkezci olma eğilimi gösterir duruma gelmektedir. Kadınlar bu uygulamalar ve tüketimler sonucunda kendilerine daha fazla hayranlık duymaya başlamaktadır. Dolayısıyla daha çok makyaj yapmakta ve daha çok dekolte giyinerek ulaştıkları kusursuz bedenlerini gösterme arzusu içine girmektedir. Giderek daha çok sayıda kadın seksi ve kusursuz görünmek uğruna estetik ameliyat (göğüs dikleştirme, küçültme ve büyütme, karın gerdirme, burun küçültme/burun kaldırma), botoks ve liposuction (yağ aldırma) uygulamaları yaparak pahalı ya da markalı elbiseler giyme eğilimine girerek bu döngüyü sürdürmektedir (Suiçmez, 2018).

Cerrahi operasyonlardan kozmetik ürünlere kadar geniş bir arz ve ürün yelpazesini toplumda kadın-erkek ayırmaksızın tüm bireylere aktaran medya, sınırları önceden belirlenmiş günümüz güzellik idealinin güçlü bir üreticisi/aktarıcısı/taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Örneğin, 2021 yılı itibariyle dünya üzerinde ortalama olarak 1 milyar kullanıcısı bulunan Instagram gibi sosyal medya platformları mükemmel güzellik anlayışına ait kusursuz beden anlayışını, fotoğraf ve video gibi gönderilerle topluma aktarmaktadır. Böylelikle güçlü etkilere sahip olan sosyal medyada yansıtılan mükemmel ve ideal beden algısı kadınların zihinlerine zorunlu bir hedef olarak yerleşmektedir (Çakır, 2020). Örneğin, Türk dizileri baz alındığında oyuncuların zaman içinde daha zayıf ve çeşitli estetik operasyonlara dâhil olan kadınlardan oluştuğu açık bir şekilde edilebilmektedir. Yani beden algıları içinde bulunulan toplumun farklı dönemlerine göre değişebilmekte ve bu algılar medya ile dayatılmaktadır. Böylelikle medyada kusursuz olarak algılanan kadın bedenleri ideal olarak nitelendirilerek övülmeye değer bulunurken, ideale uzak olarak görülen kadın bedenleri ise sahip olunmaması ve uzak durulması gereken bedenler olarak görülmektedir (Eşiyok-Sönmez, 2015).

21. yüzyılın ilk çeyreğinde ise, medyanın başta kadın bedeni olmak üzere tüm bedenler üzerindeki etkileri konusunda bilinçlenen kadınlar, uygulamaya geçirdikleri “beden olumlama hareketi” ile söz konusu bu etkiye bir direniş olarak sosyal medyada hızla yayılma alanı bulmuş durumdadır (İmren, 2018). Bu durumun tipik göstergesi rötuş ve filtresiz fotoğrafların kadınların bedenlerini olduğu gibi ve doğal bir biçimde göstermeye duydukları ihtiyaç olduğu söylenebilir (Çakır, 2020). Söz konusu olan beden olumlama hareketi ile sosyal medyada ideal ve kusursuz olarak dayatılan beden algısının tersi bir görüş olarak beliren, bütün bedenlerin kendine göre özellikleri ile eşsiz olduğu ve kişilerin kendi bedenlerine dair söz hakkının sadece bedeninin sahibi olan kadınların olduğu ifade edilmektedir (İmren, 2018). Özellikle son dönemlerde Instagram’da gerçekleştirilen akımlar

arasında “NoMakeup” akımı bu harekete verilen en iyi örneklerden birini oluşturmaktadır. Kişiler, kendi sosyal medya hesaplarında makyajsız ve herhangi bir rötuş uygulaması yapmadan fotoğraflarını “NoMakeup” etiketi altında paylaşmaktadır. Böylelikle kadınlar makyajdan arındırılmış, doğal güzelliği bu gibi akımlarla desteklediklerini sosyal medya kanallarında göstermektedir. Aynı şekilde kozmetik ve makyaj malzemesi gibi yapay ürünler yerine, bitkisel bazlı içeriklere sahip doğal ürünlerin tercih edilmesi, organik gıda tüketiminin teşvik edilmesi başka bir versiyon açısından bedenın tüketim nesnesi olarak belirlenmesine karşı bir duruş olarak ifade edilebilir. Bunun örnekleri olarak; makyaj malzemeleri yerine, bitki ve meyve özlerinden yapılan cilt bakım maskeleri, badem yağı, Hint yağı, karanfil yağı, biberiye yağı ve Hindistan cevizi yağı gibi doğal bitkisel yağlar kadınların kişisel bakım alışkanlıklarında vazgeçilmez ürünler olmaya başlamıştır. Böylelikle, zaman içinde kozmetik ve makyaj ürünlerinin yanı sıra, tamamen doğal ve katkısız içerikler kadınların bakım ve güzellik rutinlerinin birer parçası haline gelmiştir.

SONUÇ

Kadın beden algısı; evrensel ve sosyolojik özellikleri bağlamında tartışılan konular arasında yer almaktadır. Hem küreselleşme hem de sosyolojik özellikleri birlikte tartışılan kadın beden algısı, internet teknolojisinin gelişmesi ve medyanın kadın bedeni üzerine sunumlarıyla birlikte, 21. Yüzyılda yeni bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda medya araçları güzellik algısını tektipleştirerek bireylerin belirli vücut ölçüleri formuna ve güzellik kalıplarına dâhil olmalarını sağlamaktadır. Sosyal medya ve teknolojik ilerlemenin desteklediği kusursuz güzellik algısına dâhil olamayan kadın bireylerin kendi bedenlerine karşı memnuniyetsizliklerinin açığa çıkması ve özgüvenlerini kaybetmelerine neden olabilmektedir.

Teknolojinin bireylerin hayatlarını kontrol ettiği düşüncesi tartışılmaz bir gerçeklik olarak söylenebilir. Örneğin, hem sosyal medyanın çeşitli bileşenleri olan Facebook, Instagram ve WhatsApp gibi uygulamalar hem de formel kayıtlar; eğitim düzeyi, ekonomik durum, sağlık bilgileri gibi veriler açıkça görülebilir olmaktadır. Geleneksel medyanın yeni medyaya geçişiyle birlikte internetin getirdiği yeni kültürel formlar, bireylerin hayatında önemli bir yere oturmuş durumdadır. Bireyler artık internetin getirdiği yeni kültürel formlar vasıtasıyla tüketmek adına yaşamakta ve tükettikleri sürece varlıklarını korumaktadır. Bu durumun farkında olan medya her dönemde toplumun belirgin özelliklerine göre yeni anlamlar oluşturarak onları izleyicilerine sunmaktadır.

Yeni medyanın ideal beden algısında; kadın vücutlarının ince, erkeklerin ise kaslı görünümünü önceleyen, ciltlerin pürüzsüz ve bedenlerin simetrik ve orantılı olmasını benimseyen bir algı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Geleneksel medyanın

kullanıldığı zamanlarda kadın bedenleri medyada sadece reklamlarda, dizi ve filmlerde gösterilirken, şimdi her an her platformda gösterildiğini söyleyebiliriz.

İdeal kadın beden algısı kültürel ve dönemsel olarak her toplumda farklılık göstermekle birlikte, kadın bedenleri üzerinde genel olarak incelik olarak şekillendirilmektedir. Yeni medya ile güzellik algısı kusursuzlaştırılarak objektif hale getirilmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle söz konusu kusursuzlaştırma Photoshop ve fotoğraf filtreleme programlarıyla birlikte estetik operasyonların daha kolay tekniklerle yapılması mümkün hale gelebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Başlar, G. (2013). Yeni Medyanın Gelişimi ve Dijitalleşen Kapitalizm. *Akademik Bilişim*, (s. 778). Antalya.
- Batı, U. (2010). Reklamcılıkta Retorik Bir Unsurlar Olarak Kadın Bedeni Temsilleri. *Kültür ve İletişim*, 120.
- Baudrillard, J. (2011). Reklamın Mutlaklığı ve Reklamın Hiçliği. J. Baudrillard içinde, *Simülaklar ve Simülasyon* (s. 128,131). Ankara: Doğu Batı.
- Bauman, Z., & Lyon, D. (2013). İnsansız Hava Araçları ve Sosyal Medya . Z. Bauman, & D. Lyon içinde, *Akışkan Gözetim* (s. 39). İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Çakır, H. (2020). Sosyal Medyada Bedensel Dış Görünüm Söyleminin Kadın Bedenini İnşası: Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 267.
- Çevlik, H. H. (2012, 12 21). Güzel Olarak Nitelendirilen Kadın İmgesinin Yorumlanması. *Güzel Olarak Nitelendirilen Kadın İmgesinin Yorumlanması*. Isparta, Türkiye: Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı.
- Derya Ertürk, M. Ö. (2020). Yeni Medya Reklamlarında Kadın Temsili. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 477.
- Doğan, H. (2012). Popüler İslami Yazında Kadın Bedeni: *folklor/edebiyat dergisi*, s. 92.
- DOĞAN, S. Y. (2010). Tüketim Kültüründe Kadın Bedeninin İdealize Edilmesine Yönelik Kadın Algılamaları ve Tüketim Davranışlarıyla İlişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52.
- Doreen. (2016, 11 4). *Media's Representation of Body Image and the Debate on it's Ethics*. Focused Inquiry-UNIV 112: <https://rampages.us/doreen/2015/12/04/medias-representation-of-body-image-and-the-debate-on-its-ethics/> adresinden alındı
- Eke, N. P. (2013, 01). Bedene Müdahalenin Bir Yolu Olarak Moda Ve Medyada Sunulan Beden Algısı. *Bedene Müdahalenin Bir Yolu Olarak Moda*. Konya, Türkiye.
- Filiz Aydoğan, A. M. (tarih yok). Alternatif Medya Olarak Yeni Medya. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 62.
- Han, B.-C. (2018). *Güzeli Kurtarmak*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- İmren, M. (2018). İşte Benim Kimliğim: Moda ve Medyanın Kadınların Kimlik İnşası ve İdeal Beden Söylemlerindeki Rolü Üzerine. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 106.
- Karasulu, S. (2019, 06 21). 19.Yüzyılda Avrupa Ve Ortadoğu'da Kadın Kimliği Analizi: Gertrude Bell Örneği. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Yüksek Lisans Programı*. Aydın, Türkiye: Sibel Karasulu.
- Kırık, A. M. (2017, 03). Yeni Medya Aracılığıyla Değişen İletişim Süreci: Sosyal Paylaşım Ağlarında Gençlerin Konumu. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 233.
- Mahon, C., & Hevey, D. (2021, 05 12). Processing Body Image on Social Media: Gender Differences in Adolescent Boys' and Girls' Agency and Active Coping. *Sec. Human-Media Interaction*, s. 1-11.
- Manovich, L. (2001). What Is New Media? L. Manovich içinde, *The Language of New Media* (s. 19). Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology.
- Reika Venere. (2020, 04 14). 10 18, 2021 tarihinde Reika Venere: <https://www.reikavenere.com/blog/icerik/ortacag-donemi-guzellik-anlayisi> adresinden alındı
- Reika Venere. (2020, 04 14). 10 18, 2021 tarihinde Reika Venere: <https://www.reikavenere.com/blog/icerik/antik-romada-guzellik> adresinden alındı
- Sağlam, M. F. (2021, 02 04). *Branding Türkiye*. 11 01, 2021 tarihinde Branding Türkiye: <https://www.brandingturkiye.com>

- com/we-are-social-digital-2021-yayinlandi/ adresinden alındı
- Schultz, M. F. (2021). *Verily*. The Body Image Issue We Don't Talk About: <https://verilymag.com/2021/07/facetune-instagram-face-filter-photo-editing-apps-photoshop-womens-body-image-perfection-unrealistic-2021> adresinden alındı
- Serttaş, D. D. (2020). Reklamlar, Güzellik ve Kintsugi Felsefesi. *Medya ve Kadın*, 33.
- Suiçmez, M. (2018). Medyada Kadın Bedeninin Ötekileştirilmesi: Victoria's Secret Modeli. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 72.
- Şişman, N. (2003). Yirminci Yüzyıl. N. ŞİŞMAN içinde, *Emanetten Mülke Kadın Beden Siyaset* (s. 30-33). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Taşdelen, B. (2020). İdeal Yaşam Örneği: Sosyal Medyanın Mükemmel Bedenleri. *The Journal of Social Science*, 177.
- Uluç, G., & Yarıcı, A. (2017). Sosyal Medya Kültürü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 91,92.
- Yavuz, Ö. G. (2021). Yeni Medya Reklamlarında Kadın. İ. E. Tarakçı içinde, *Disiplinlerarası Yaklaşımlarla Kadın Çalışmaları* (s. 52). İstanbul: İnci Erdoğan Tarakçı.
- Yıldırım, İ. (2020, 06 16). Düzenli Egzersiz Yapan Bireylerde Ortoreksiya Nervoza İle Beden Algısı Ve Obsesif Kompulsif Belirti Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Düzenli Egzersiz Yapan Bireylerde Ortoreksiya Nervoza İle Beden Algısı Ve Obsesif Kompulsif Belirti Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Lefkoşa, Kıbrıs.
- Yılmaz, B. (tarih yok). *Tarih Boyunca Başörtüsü*. 10 18, 2021 tarihinde Anlayış Aylık Siyaset Ekonomi Toplum Dergisi: <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=58&makaleid=1076> adresinden alındı
- Yılmaz, N. (2007, 09 21). Yahudi Ve Hristiyan Kutsal Metinlerinde Kadının Başını Örtmesi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Sakarya, Türkiye.

IDEALIZING THE FEMALE BODY ON SOCIAL MEDIA

EXTENDED ABSTRACT

The study titled "Idealizing the Women's Body on Social Media" aims to reveal how the female body is used as visual material throughout social media and how this issue causes social effects. It can also be stated that the study to understand the degree of this effect on male and female individuals.

In this article, it has been tried to find answers to the following questions; How is the female body reflected in social media? How does social media shapes the view of the female body?

In the study conducted by Çakır in 2020, was mentioned the construction of the female body, depending on the image of the woman in social media.

The study was carried out as a sociological study. In the study, the female body was evaluated within the scope of the physical appearance discourse of social media, which is the most important communication technology of the last century. As a result of the research, it was concluded that the profile of women should be diversified, which stands out depending on the perception of beauty in the media. In addition, sharp judgments about women who appear as brand faces should be avoided.

In the study conducted by Karabacak and Sezgin in 2016 for the alternative representation of the female body on the social media and advertising content, the 'Fatkini' campaign was evaluated. This campaign, made a lot of noise which was launched by women as a reaction to social perceptions. The campaign also brought a different perspective to body image on social media by helping women make their voices heard. Today, as the most important of the alternative media channels, social media plays an important role in the communication of women's own body. Similarly, Suiçmez has discussed the 'beautiful woman' body idealized in the media and the exclusion of other women who are not suitable for the body of this beautiful woman. As a result of the research, it is seen that different newspapers have different structures and different policies, but their approach to the female body meets the common denominator. In all these newspapers, the attitude of marginalization is accepted without offering different perspectives the female body.

In their study in 2020, McComb and Mills were constantly criticized for the perfectionism developed on physical appearance and the level of body images idealized on social media affected individuals. This study, which examines whether women direct the body image for social media, investigated whether the cognitive coping situation affects social abilities. Female undergraduate students were included in the study and whether the body sections and attractive Instagram models are compared with body sections. As a result of the comparison of the participants with Instagram models, their self-confidence decreased and weight dissatisfaction increased. It is stated that the clinical consequences of the findings must be discussed.

In the results and evaluation of the research, In the 21st century, it was achieved that individuals could meet the ideal body or change and transform all the parts they have in their body as they wish. While overweight bodies were accepted in previous generations, healthy body image was also associated with weight. But today, a structure of thought has emerged that is quite far from this perception. There is a period in which the thin, elegant and delicate body makes the object of desire and evolves such bodies to the beautiful body understanding. Especially in Western culture, the ideal female body is defined by young, long, thin and delicate descriptions. It can be said that the ideal body perception has become a part of cultural and individual perception, and at this point, the share of the media is quite large.

When the traditional media is discussed, it is seen that womens are more beautiful, thinner and younger than the average woman. This situation is related to the ideal body perception imposed by the media which occurs especially in movies and TV series. With social media, all societies try to present the ideal one and lead to efforts to buy the ideal beauty.

When the post-modern era that existed in the 21st century is evaluated, it is noteworthy that societies are constantly trying to create ideal by consuming. In today's societies, individuals act to reach the desired body by consuming consumption. It is possible to say that all parts of the ideal body and body are defined by social media at this point. With the development of technology, beauty and body perception, which are idealized on social media, which is a very important communication channel, lead to an increase in the desire of consumption of individuals. In order to reach the ideal body, the pressure on individuals is usually maintained by friends, business life or family. Said pressure is usually done by actors or public figures. This ideal body encountered on social media stands out as a criterion that should be emphasized on phenomena, models and actors. This situation leads to an increase in the dissatisfaction that individuals feel by their current physical appearance by creating a ideal of social media. With the effort to reach the ideal body by individuals, the consumption behaviors realized unconsciously bring about an object and negative body perceptions. When all these factors are considered, it can be said that the existing body and beauty perceptions of societies are tried to be drawn in a different direction under the ideal body name.

Keywords: *Social Media, Aesthetic, Ideal Body, Female Body.*

